

...GRECI, EVREI, RUȘI LIPOVENI, TURCI... BRĂILA.

Reactivarea memoriei culturale a orașului

Program cultural finanțat de Administrația Fondului Cultural Național

MUZEUL BRĂILEI

EDITURA ISTROS

...Greci, Evrei, Ruși lipoveni, Turci... Brăila.

Reactivarea memoriei culturale a orașului

Coperta: Ionel Cândeа

Tehnoredactare: Rozalia Pîrlitu, Evdochia Smaznov, Camelia Hristian,
Diana Coșarcă, Ghena Pricop, Gabriela Cloșcă, Zamfir Bălan

Fotografii: Gabriel Stoica, Marian Ghiveci, Tănăsache Roberto

Traduceri din limba greacă: Iulia Marica Saridache

Traduceri din limba rusă: Evdochia Smaznov

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HRISTIAN, CAMELIA**

**„...Greci, Evrei, Ruși lipoveni, Turci... Brăila. Reactivarea
memoriei culturale a orașului” / ed.: Hristian Camelia, Pricop Ghena,
Smaznov Evdochia - Brăila : Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2012**

ISBN 978-606-654-035-3

I. Pricop, Ghena (ed.)

II. Smaznov, Evdochia (ed.)

323.1(498 Brăila)

Program cultural

derulat de Muzeul Brăilei, în parteneriat cu Consiliul Județean Brăila,
Comunitatea Eleră Brăila, Federația Comunităților Evreiești din România –
Comunitatea Brăila, Fundația „Obscina” a Comunității Rușilor Lipoveni din
România, Brăila și Uniunea Democrată Turcă din România – filiala Brăila.

Program cultural
finanțat de Administrația Fondului Cultural Național

*...Greci, Evrei, Ruși lipoveni, Turci...
Brăila.*

Editori:

Camelia Hristian

Ghena Pricop

Evdochia Smaznov

MUZEUL BRĂILEI

EDITURA ISTROS

BRĂILA, 2012

BRĂILA, ORAŞ MULTICULTURAL

Așezarea Brăilei pe malul stâng al Dunării în dreptul Bălții Brăilei, deopotrivă vecină cu Moldova la capătul de nord-est al Țării Românești, vecină cu Dobrogea malului drept al fluviului, reprezintă un factor esențial al nașterii și evoluției sale.

Tot așezarea geografică o ține în directă legătură cu Ardealul prin valea Buzăului, situație de care oamenii s-au folosit din cele mai vechi timpuri pentru a locui aici.

Condițiile naturale prielnice, bogăția Bălții, au atras încă din neolicic o sumă de așezări în aria viitorului oraș.

În antichitate *vechii greci* ne-au vizitat și au statornicit cu băstinașii de aici, din zona Brăilița, legături destul de trainice care încep de pe la 500-400 î.H.

Către 1300, satul de pescari al unui uncheș Brăilă (după spusele lui Nicolae Iorga) a căpătat și mai mare însemnatate, dat fiind intenția de a răzbate la Mare a comerțului negustorilor *sași* din Brașov și Țara Bârsei.

S-a spus, fără a se dovedi vreodată, că cei care au fost vârful de lance al negustorilor privilegiați ai orașului de la poalele Tâmpei au fost cavalerii *teutoni*, care, între 1211-1225, ar fi „săpat” acest culoar între Brașov și Dunărea de Jos.

Cert este faptul că peste un veac (1358) avem dovada scrisă că regii unguri – respectiv Ludovic cel Mare – încercau să-și manifeste autoritatea pe drumul Brăilei, în vederea stabilirii unor contacte de comerț aici, la *vadul Brăilei*.

Primul act ce pomenește însă Brăila în mod precis datează din 1368, ianuarie 20, și este tot un privilegiu comercial pentru aceiași negustori *sași*, dar oferit de data aceasta de către Vladislav Vlaicu, domnul Țării Românești. Contactele cu negustorii *sași* nu au însemnat însă și mari beneficii pentru Brăila și Țara Românească. Privilegiile

acestora, suportate de comunitatea locală și îngăduite de voievod, duceau cea mai mare parte a câștigurilor în Transilvania.

Iată, prin urmare, geneza unor contacte multiculturale ale orașului Brăila, ce se vor multiplica în timp, tocmai datorită aspirațiilor sale de port, cel mai important al Țării Românești până la luarea în stăpânire a Brăilei de către *turci*.

Astfel, între 1368 și 1538, Brăila va aduce mari venituri domniei și va crește ca importanță în cadrul comerțului din vestul Mării Negre și de la Dunărea de Jos.

Este grăitor faptul că un cronicar *bizantin* subliniază acest lucru în 1462, când Mehmed al II-lea Fatih (Cuceritorul), întorcându-se din expediția contra lui Vlad Țepeș, poposește la 29 iunie la Brăila, pe care Laonic Chalcocondil o caracterizează astfel: „*oraș al dacilor, în care fac un comerț mai mare decât în toate orașele țării*”.

Prin urmare, motivul ocupării orașului în 1538 de către *turci* (expediția lui Soliman cel Mare împotriva lui Petru Rareș) este tocmai bogăția portului, ce devenise indispensabil în aprovisionarea Portii.

Odată cu ocuparea orașului de către *turci*, se începe construirea cetății, dar, simultan, ia naștere la Brăila *Mitropolia Proilaviei*, pentru ocrotirea spirituală a *tuturor creștinilor* din kazaua Brăilei.

Din documentele *otomane*, încă puțin publicate, înțelegem politica economică a turcilor la Brăila, dar aflăm și de faptul că aici se așezaseră deja *greci*, *evrei*, *armeni*, care vor profita de *legislația otomană* pentru orașul Brăila.

Odată cu eliberarea orașului de sub turci în 1828-1829, vom asista la un nou val de emigrări ce se petrec de la sud spre nordul Dunării, fiind vorba în special de *bulgari* și de *greci*.

În felul acesta, la jumătatea veacului al XIX-lea, între 1829 și până la Unire (1859), Brăila capătă un aspect *multietnic și multicultural accentuat*, ca orice port din Europa sau din lume.

Caracterul multicultural al orașului se vădește în salba de lăcașe de cult: *biserici ortodoxe*, dar și *biserici pentru rușii lipoveni*, așezată la Brăila începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea și în veacul al XVIII-lea, apoi biserici ale *creștinilor reformați*, *luterani*, *sinagogi ale comunității evreiești* etc.

Dar nu numai lăcașele de cult dau această notă profundă de multiculturalitate, ci întreaga viață culturală și spirituală a orașului.

La Brăila poposesc în răstimpul de care am amintit mai sus și până la Primul Război Mondial mari trupe și mari cântăreți din Apus. Tot la Brăila apar publicații numeroase ale tuturor comunităților amintite în limbile *greacă, bulgară, rusă, franceză* etc.

Acest caracter multicultural al orașului avea să pălească după 1944, odată cu plecarea în număr semnificativ a multor evrei, dar și a grecilor, iar pe de altă parte, cu politica de industrializare a orașului și a județului care a produs mutații în plan demografic, ce se văd astăzi în alcătuirea țesutului uman al orașului și județului Brăila.

Este o datorie a celor de astăzi, a Muzeului Brăilei, de a face cunoscută această zestre multiculturală a orașului, aspect ce îl leagă de marile așezări - porturi ale Europei *ca un bun ce trebuie perpetuat în amintirea și respectul generațiilor viitoare.*

Prof. univ. dr. Ionel Cândea, directorul Muzeului Brăilei
Manager de proiect

„... GRECI, EVREI, RUȘI LIPOVENI, TURCI... BRĂILA”

Să încercăm să ne imaginăm puțin atmosfera din cetatea Brăilei, de pe vremea când era *kaza* turcească. N-a mai rămas aproape nimic din acele timpuri: câteva hrube, din păcate neamenajate, aproape necunoscute atât turiștilor, cât și brăilenilor, câteva mărturii arhitectonice la Biserică Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, din Piața Traian, rămase de pe vremea când aici era un lăcaș de rugăciune turcesc, precum și o casă de început de secol XIX, cu sageac (o streașină mult prelungită, din lemn și cu un sistem special de îmbinări), pe strada Orientului. Bunicii ne povestesc și despre o linie de pasageri Brăila – Constantinopol, la început de secol XX, o amintire neverosimilă astăzi, dacă nu am găsi și în cărți mărturia acestui fapt care ne demonstrează că, într-adevăr, a existat și nu este doar o poveste. În colțuri atent păstrate în sufletul nostru au rămas ceva amintiri legate de turci Brăilei din copilăria noastră: un fes colorat, niște vorbe stâlcite, miros de covrigi calzi, dulceața halviței și a saraililor și gustul atât de râvnit de bragă, sau de limonadă rece. Si totuși, turci trăiesc și astăzi la Brăila...dar nu prea știm mare lucru despre ei... și-or fi păstrat tradițiile și obiceiurile, mai vorbesc limba bunicilor, în casele lor se mai fac sarailile de odinioară...? Doar ei ne pot spune asta...

Acum mai bine de două decenii, pe străduțele din inima orașului de atunci, din preajma Catedralei Ortodoxe de Rit Vechi, de pe strada Nicolae Grigorescu, în fiecare duminică asistam la un adevărat spectacol al străzii: treceau către biserică lipovencele, îmbrăcate cu costume din materiale înflorate, pline de culoare, cu fuste crete, cu părul strâns în basmale, cu un accent specific în vorbire, însotite de bărbații lor, cu bărbi lungi, încinși la mijloc cu un fel de brâu cu ciucuri... „Spectacolul” încă s-a păstrat în cartierul Pisc al Brăilei de astăzi, duminicile și de sărbători... Este dovada cea mai vie a unei credințe păstrate cu sfîrșenie și a unui spirit de conservare a tradițiilor, dificil de înțeles pentru cei mai mulți dintre noi. De vină sunt poate cărțile bisericești și icoanele vechi, pe care le-au adus străbunicii lor din stepele Rusiei, sau poate cântecele

cântate la *harmonica* și dansurile care le înveselesc sărbătorile, ori poate niște reguli morale însușite din familie, pe care nu le cunoaștem... doar ei ni le pot împărtăși... La Brăila încă se sărbătoresc Crăciunul și Anul Nou după Calendarul Iulian, cu tradiții, obiceiuri și bucate, doar de ei știute... Marangozi și pescari adevărăți or mai trăi la Brăila...? Când spui lipovean, gândul îți fuge fără să vrei la Dunăre, la lotcile de odinioară, la plasele de pescuit și la pește... La Brăila, Balta are încă pește... Si ce bună ar fi acum o ciorbă lipovenească...

Despre greci am mai scris... este greu să nu-i pomenești des, atâtă vreme cât cele mai frumoase clădiri din Brăila sunt construite de ei... Biserică Greacă, Teatrul „Maria Filotti”, odinioară „Rallys”, Casa Embiricos, astăzi Centrul Cultural „Nicăpetre”... Armatorii, comercianții de odinioară, proprietarii morilor Violatos și Lykiardopol, primarul Radu Portocală, dar și proprietari ai unor afaceri mai mici, precum cofetarul Papacanaris, au rămas în memoria brăilenilor, datorită notorietății afacerilor lor, a clădirilor din Centrul Istoric pe care le-au construit, a realizărilor lor în plan edilitar, sau pentru gesturile lor filantropice. Grecii au oferit Brăilei și personalități de renume precum scriitorul Panait Istrati (născut din mamă română și tată chefalonit), poetul Andreas Embiricos sau compozitorul Iannis Xenakis și lista poate continua... Grecii ne-au împărtășit, în 2009, poveștile lor de viață, zugrăvite în volumul „Un grec, doi greci, trei greci... Brăila” (care poate fi citit și on-line aici: http://www.muzeulbrailei.ro/images/docs/Volum_Greci.pdf), dar sigur au rămas și multe nepovestite... Cert este că grecii de astăzi încă vorbesc limba greacă, au păstrat multe obiceiuri și tradiții de la bunici... încă se prepară *Vasilopita* de Anul Nou și *Magiritса* de Paște, gătesc scordalea și baclavale, ca odinioară și... știm sigur că încă sparg farfurii la petreceri... Si, aproape de astă, am remarcat, vorbind cu mai multe doamne românce și de altă etnie, aceeași nostalgie după niște vremuri de demult: „ah, și ce baluri erau la Școala Greacă...”

În septembrie, evreii din Brăila au sărbătorit Anul Nou... Am aflat întâmplător... Care sunt obiceiurile lor de Anul Nou, la început de septembrie... nu știm... un An Nou fără Moș Crăciun, fără cozonac, fără brad și fără zăpadă... un An Nou altfel, conform tradițiilor păstrate de la părinții și bunicii lor... tradiții pe care nu le cunoaștem... În anul care a

trecut, i-am vizitat, la Templul Coral, de *Purim* și de *Hanuka*, alte sărbători evreiești... Pentru noi, cei de altă credință... a fost doar un spectacol frumos, am ascultat *Hava Nagila* și alte cântece vesele, am văzut obiceiuri pe care nu le înțelegem, am mâncat bucate pe care nu știm cum le prepară, am auzit povești despre alte vremuri, când Brăila era plină de evrei, cu bărbi și *kippa* pe creștet, când la Brăila erau școli și multe zestre evreiești, 9 lăcașe de cult funcționale, conform documentelor vremii, iar pe Regala, strada comercială a orașului, și în aria dintre străzile Petru Maior și Al. I. Cuza, dar și în alte zone ale orașului, se vedea la tot pasul prăvălii, ceasornicării, bijuterii, ateliere meșteșugărești cu firme evreiești. Educați și buni comercianți, evrei au făcut averi la Brăila și au dat orașului și o listă lungă de oameni de cultură, cu care ne mândrim astăzi: un Mihail Sebastian, un Max Herman Maxy vor face mereu cinstire Brăilei... Ce s-a păstrat din strălucirea de odinioară? Sigur multe amintiri...pe care am încercat să le aflăm...

Aceasta a fost și este încă Brăila, un amalgam de culturi. I-am amintit pe turci, ruși lipoveni, greci, evrei, dar au trăit și trăiesc încă aici și armeni, bulgari, italieni, romi, maghiari, germani, ucraineni etc. Fie că au fost bogăți, ori și-au câștigat existența modest, prin portul Brăilei, prin mici ateliere sau prăvălii, trecerea acestor oameni prin Brăila a marcat dezvoltarea, spiritul și farmecul orașului cosmopolit.

Am încercat să vă introducem în atmosfera proiectului nostru, cu speranța că vă „atingem” puțin sufletul și vă trezim nostalgiei pentru niște ani din copilărie, sau din tinerețe și, mai mult, cu intenția de a vă stârni curiozitatea să răsfoiți acest volum. Alături de articolele scrise de cercetători, am adăugat și o parte dintre răspunsurile obținute (într-un timp foarte scurt) la patru interviuri scrise, foarte ample și pe alocuri incomode – mărturii despre viața de familie și viața comunitară, care încearcă să completeze prin fapte, fotografii, documente sau doar prin autentic, emoții, culoare imaginea de demult și de acum a Brăilei multietnice.

Programul cultural „...greci, evrei, ruși lipoveni, turci... Brăila. Reactivarea memoriei culturale a orașului”, derulat de Muzeul Brăilei, în parteneriat cu Consiliul Județean Brăila, Comunitatea Elenă Brăila,

Federația Comunităților Evreiești din România – Comunitatea Brăila, Fundația „Obscina” a Comunității Rușilor Lipoveni din România, Brăila și Uniunea Democrată Turcă din România - filiala Brăila a fost finanțat de Administrația Fondului Cultural Național, în cadrul sesiunii II/2012, aria tematică: „Activități muzeale”, cu suma nerambursabilă de 60.397 RON. S-au adăugat, pe parcurs, la lista de colaboratori și: Comunitatea Armeană Brăila, Comunitatea Bulgară Brăila, Federația Comunităților Evreiești din România și Institutul Cultural Român Tel Aviv.

Programul cultural „...greci, evrei, ruși lipoveni, turci... Brăila. Reactivarea memoriei culturale a orașului” a fost o continuare a programului cultural „Un grec, doi greci, trei greci... Brăila. Reactivarea Memoriei Culturale A Orașului Brăila. Cazul Comunității Grecești” - derulat în anul 2009 de Muzeul Brăilei, în parteneriat cu Consiliul Județean Brăila și Comunitatea Elenă Brăila, cu sprijinul Administrației Fondului Cultural Național și a doi sponsori: domnul Konstantinos Tsoukalidis, președintele Camerei de Comerț și Industrie Eleno-Române - sponsor principal din Atena (Grecia) și domnul Karafyllidis Athanassios - sponsor din Berlin (Germania) – program care a avut ca principal rezultat înființarea Centrului Diversității Culturale al Muzeului Brăilei.

Programul cultural propus anul acesta a antrenat persoane cu etnii, credințe religioase diferite și, mai ales, vârste diferite, într-o cercetare privind diversitatea culturală a orașului, dar și valorificarea și interpretarea imaginii, branding de oraș și tehnici multimedia de promovare. Scopul acestui demers este salvarea memoriei și patrimoniului multicultural al orașului și fructificarea rezultatelor în scopuri culturale, turistice, educaționale și promoționale.

Alături de acest volum s-au mai realizat: 6 baze de date cu un bogat conținut textual, imagistic și audio-video (greci, evrei, ruși lipoveni, turci, armeni, bulgari); 2 hărți virtuale (în limbile română și engleză) cu elemente arhitecturale care prezintă contribuția culturală și istorică a celor șase comunități etnice la dezvoltarea orașului Brăila; un DVD cu filme documentare care prezintă moștenirea culturală a Brăilei multietnice; o expoziție (cu obiecte din colecțiile Muzeului Brăilei și din colecții ale comunităților etnice și ale familiilor membre ale acestor

comunități) și o fotoexpoziție „Brăila multietnică” pe sistem banner-up, ce vor putea fi itinerante pe viitor, inclusiv în spații neconvenționale; un website al Centrului Diversității Culturale al Muzeului Brăilei și o serie de materiale de promovare a județului.

Proiectul a inclus și acțiuni cu o puternică componentă educațională, de stimulare a creativității și de atragere a publicului tânăr către patrimoniul multicultural, respectiv un concurs „Descoperă Brăila multietnică”, cu două secțiuni „Cercetare” și „Promovare”, adresat tinerilor cu vârstă până în 25 ani (cu premii în bani, finanțate de Administrația Fondului Cultural Național, precum și cărți de la Editura „Istros” a Muzeului Brăilei) - organizat cu scopul promovării patrimoniului multicultural al județului Brăila. Cu ajutorul tinerilor voluntari s-a realizat o bază de date cu materiale educaționale pentru copii și tineri, care a intrat în mediateca Centrului Diversității Culturale. La concurs au participat 23 de echipe de tineri. Cea mai bună dintre lucrările de la secțiunea „Cercetare” a fost publicată în acest volum, posterele de la secțiunea „Promovare” au fost tipărite, iar o parte din celelalte lucrări urmează să fie publicate on-line pe website-ul Centrului Diversității Culturale.

Mulțumim tuturor celor care au avut răbdarea și bunăvoița să-și deschidă sufletele și să ne împărtășească informații despre cultura și viața comunitară, fotografii de familie, documente, precum și experiențe de viață, fericite sau mai puțin fericite: fam. Abdurahman Ürfet (Brăila), fam. Abduraman Eden (Brăila), fam. Abramovici Ella (Brăila), fam. Agajamian Marian (Brăila), fam. Alamano Miltiade (Brăila), fam. Andreescu Irina (SUA), fam. Aninos Orea (Atena), fam. Ball Frida (Israel), fam. Bariz Dorina (Brăila), fam. Bernstein Amelia (Brăila), fam. Cornfeld Estera (Brăila), fam. Cuțov Paul (Brăila), fam. David Segal Iancu (Brăila), fam. Drafta Maria (Brăila), fam. Feraru Mihai (Brăila), fam. Filip Macri Liliana Brândușa (București), fam. Goldstein Suchar (Galați), fam. Iliescu Marina-Ruxandra (București), fam. Isac Teodor (Brăila), fam. Ivlampie Ivan (Galați), fam. Kaloxilos Moraru Elena Salomeea (Brăila), fam. Koffler Marcela (Brăila), fam. Lazăr Raissa (Brăila), fam. Lutmar Avram (Brăila), fam. M. A. (Brăila), fam. Macri Veronica (Brăila),

fam. Maliș Ioan (Brăila), fam. Mauthner-Steriadi Amy Adriana Florina (Germania), fam. Moreanu (Vathis) Filip (Brăila), fam. Nedelcuț Florin (Brăila), fam. O. A. (Brăila), fam. Oberman Silo (Brăila), fam. Oprea Androne (Brăila), fam. Osman Cornelia (Brăila), fam. Profeta Iosif (București), fam. Prusac Neftodi (Brăila), fam. R. Lucian (București), fam. Rustem Inginur (București), fam. Sava Ana (Brăila), fam. Schileru Michaela (Toronto), fam. Schreiber Albert (București), fam. Schreiber Carina (București), fam. Sedlmayr Sanda-Carmen (Germania), fam. Semergiu Gabriel Miron (Brăila), fam. Smaznov Evdochia (Brăila), fam. Suvac Aurel (Brăila), fam. Svoronos Stelian (Atena), fam. Ștefan Paul (Brăila), fam. Tartaris Dumitru (Brăila), fam. Teodosiade George (Brăila), fam. Vallianatou Marianna (Atena), fam. Vartan (Brăila), fam. Weiss Solomon (Brăila), fam. Zarife Zodila (Brăila). Am adăugat toate aceste mărturii, în bazele de date ale Centrului Diversității Culturale, alături de cele primite, în 2009, de la: fam. Andreeescu Jana (Galați), fam. Bartaloș Lidia (Brăila), fam. Băjenică Eli (Brăila), fam. Bonicioli Cleopatra (Brăila), fam. Caravia Haralambie (București), fam. Cochino Vasile (Brăila), fam. Diamandi Maria (Brăila), fam. Dimofte Lidia Maria (București), fam. Dumitriu Nicolae (Brăila), fam. Dumitru Aspasia (Brăila), fam. Exarhu Marius (Brăila), fam. Fotiadis Adriana (Wellington - Noua Zeelandă), fam. Ganea Maria (Brăila), fam. Guleamachis Adrian (Brăila), fam. Gavaz-Nicolae Florentina Octavia (Brăila), fam. Haraga Elefteria (Brăila), fam. Irimia Amalia (Brăila), fam. Ispir (Caligas) Reghina (Brăila), fam. Ion Ana-Maria (București), fam. Karafyllidis Athanassios (Berlin – Germania), fam. Lichiardopol Corina (Craiova), fam. Mandas Constantinos (Brăila), fam. Mihăilescu Elena (București), fam. Mija Nicoleta (Brăila), fam. Mușat Florentina-Cristina (Brăila), fam. Nicolae Panait (Brăila), fam. Pana Ștefan Panait (Stuttgart - Germania), fam. Papas Artemiza Carmen (Brăila), fam. Paraschiv Caliopi (Brăila), fam. Pieratos Anisia (Brăila), fam. dr. Poenaru Constantin (Brăila), fam. Portocală Radu (Paris - Franța), fam. Raftopol Stelian (Brăila), fam. Samaras Neculai (Brăila), fam. Saridache Marica (Brăila), fam. Saridache Nicolae (Brăila), fam. Spiridon Nicolas (Brăila), fam. Stefanidis Constantin (Brăila), fam. Stroe Antonette Rodica (Brăila), fam. Stroe Elena (Brăila), fam. Teodorescu Victoria (Brăila), fam. Theodoru Maria-

Denise (București), fam. Turculeț Dumitra (Brăila), fam. Țigaris Panait (Brăila), fam. Vertoudakis (Caridi) Alexandra (Australia), fam. Vâlcu Silvia (Brăila), fam. V. A. (Detroit - S.U.A.).

Mulțumim echipei de proiect: prof. univ. dr. Ionel Cândeа - manager de proiect, Camelia Hristian – asistent de proiect, Ghena Pricop – expert patrimoniu cultural, Gabriela Cloșcă - expert patrimoniu cultural, Smaznov Evdochia – documentarist, Gabriel Stoica – producător film și operator video, Cătălin Ilinca – grafician hartă și fotoexpoziție, dr. Zamfir Bălan - expert patrimoniu cultural, Rozalia Pîrlitu – tehnoredactor, Anghelușa Cârciumaru - responsabil finanțiar, Diana Coșarcă - PR asistent, Livia Sîrbu – traducător engleză, Roberto Tănăsache – webdesigner, Marian Ghiveci – operator foto, Haralambie Caravia, David Iancu Segal, Jipa Rubanov Fedosia, Zarife Zodila - reprezentanți din partea partenerilor.

Mulțumim pentru sprijinul acordat: domnului Haralambie Caravia - președintele Comunității Elene Brăila, doamnei Maria Ganea – vicepreședinte al Comunității Elene Brăila, domnului Nicolae Saridache - fost președinte al Comunității Elene Brăila, domnului dr. Constantin Poenaru, domnului Dragoș Gabriel Zisopol - președintele Uniunii Elene din România, doamnei Elena Lazar - directoarea Editurii „Omonia” București, doamnei Marianna Valiannatou - președinta Asociației Grecilor Originari din România de la Atena (Grecia), domnului Constantin Stefanidis – membru al Comunității Elene Brăila, Grupului "Parnassos" al Comunității Elene Brăila, domnului David Iancu Segal - președintele Federației Comunităților Evreiești – Comunitatea Brăila, domnului Suchar Goldstein – oficiant de cult, Templul Coral Brăila, doamnei Janina Ilie - project manager la Federația Comunităților Evreiești din România, domnului Dan B. Krizbai - director adjunct al Institutului Cultural Român Tel Aviv (Israel), domnului Ilie Zan – psiholog, domnului Arie Schwartz - Federația Comunităților Evreiești din România, doamnei Fedosia Jipa Rubanov - președinta Comunității Rușilor Lipoveni din România, Brăila, domnului Ivan Ivlampie - decanul Facultății de Istorie, Filosofie și Teologie din cadrul Universității „Dunărea de Jos” Galați, domnului Ioan Maliș - manager al societății "Il Vulture Exim SRL" Brăila, domnului Miron Ignat - președintele

Comunității Rușilor Lipoveni din România, fam. Paraschiva și Ionel Budur, fam. Nastasia și Androne Oprea, fam. Evdochia și Vlad Smaznov, fam. Anica și Simion Petrof, fam. Nadia Isac, fam. Olga Negoescu, fam. Ana Sava, fam. Galina Florea, fam. Aniuta Prastinov, fam. Domnica Barisov, fam. Ana Oprea, fam. Vasilica Petrov, fam. Ileana Cuzmin, fam. Paşa Neculai, fam. Paşa Procop, fam. Ciprian Petre, fam. Simion Pavel, fam. Andrei Oprea, fam. Andrianov Gheorghe, fam. Gheorghe Isac, fam. Dănilă Lazăr, ansamblurilor "Tihii Dunai" și "Dunaiskie Rozî" ale Comunității Rușilor Lipoveni din România, Brăila, doamnei Zarife Zodila - președinta Uniunii Democrate Turce din România – Filiala Brăila, doamnei Cornelia Osman - secretar al Uniunii Democrate Turce din România – Filiala Brăila, doamnei Inginur Rustem - prim secretar al Ministerului Afacerilor Externe, Direcția Drepturile Omului, Protecția Minorităților și Consiliul Europei, doamnei Zoia Maria Lucia Vulpoi - membru simpatizant al Uniunii Democrate Turce din România – Filiala Brăila, domnului Marian Agajamian - președintele Comunității Armene Brăila, familiei Vartan, preotului Avedis Mandalian și familiei Robert Bagdasar - pentru permisiunea de a filma un eveniment de familie oficiat la Biserica Armeană Brăila, domnului Mihai Stepan Cazazian - redactor șef al revistei „Ararat” a Uniunii Armenilor din România, domnului Mircea Maximilian Tivadar – vicepreședintele Uniunii Armenilor din România - filiala Cluj Napoca, director cultural al Asociației Muzeului Armean, doamnei Arsaluis Sarchisian Gurău - secretar cultural al Uniunii Armenilor din România - filiala Constanța, doamnei Maria Gancev - președinta Comunității Bulgare Brăila, doamnei Anastasia Andriev - vicepreședinte al Comunității Bulgare Brăila, coordonator al grupului vocal „Borianka”, doamnelor profesoare Ioana Ganciarov, Adriana Grigorescu, Livia Elena Bonarov, Paula Olșanschi - membre ale Comunității Bulgare Brăila, domnului Dragoș Neamu - președintele Rețelei Naționale a Muzeelor din România, domnului Adrian Simion – inspector școlar și doamnei Alina-Mirela Vlad – inspector școlar, Inspectoratul Școlar Județean Brăila, firmei „Open Web Design” Brăila, colegilor Marica Saridache, Mariana Vernescu, Alexandru Cloșcă și Vasile Mocanu de la Muzeul Brăilei, firmelor „Panimis” Brăila, „Maxi Sign” Brăila și Tipografiei „Paper Print Invest” Brăila.

Mulțumim tinerilor voluntari, participanți la concursul „Descoperă Brăila multietnică” și profesorilor care i-au coordonat: Constantin Cristian (masterand la Universitatea „Dunărea de Jos” Galați, Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie) - premiul I, Andreea Zotinca și Mariana Pandrea (Colegiul Național „Gheorghe Munteanu Murgoci” Brăila) - premiul I, Sebastian Gîdei (Colegiul Național „Gheorghe Munteanu Murgoci” Brăila) - premiul II, Gagu Antonia și Marinescu Andreea (Școala cu Clasele I-VIII „Ion Creangă” Brăila) / prof. îndrumători Angela Olaru și Petrica Plooreanu - premiul II, Anastase Paula și Apetri Raluca (Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila) / prof. îndrumător Ana Maria Zlăvog - premiul III, Lavinia Minodora Băluță (Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila) / prof. îndrumător Ana Maria Zlăvog - premiul III, Iuliana Sacolic (Liceul Teoretic „Nicolae Iorga” Brăila) / prof. îndrumător Jipa Fedosia Rubanov, Dascălu Andreea și Ilie Florentina (Școala Generală „Vlaicu Vodă” Brăila) / prof. îndrumător Alina Preda, Eda Zarife Nistoroi (Universitatea Politehnica din București, Facultatea de Antreprenoriat, Ingineria și Managementul afacerilor) și Fatme Ramona Nistoroi (USAMV București, Facultatea de Horticultură), Neculai Emilia (Universitatea Politehnica București, Facultatea de Electronică, Telecomunicații și Tehnologia Informației) și Mangiurea Cătălina (Universitatea București, Facultatea de Litere și Facultatea de Geografie), Daniela Cristina Davidov (Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila) / prof. îndrumător Ana Maria Zlăvog, Ganea Iolanda-Veronica și Otti Laura - Mădălina (Colegiul Național „Gheorghe Munteanu Murgoci” Brăila) / prof. îndrumător dr. Elena Emilia Lica, Luciana Lăpușneanu (Școala Generală „Ion Creangă” Brăila) / prof. îndrumător Angela Olaru, Bulgari Diana Maria (Școala „Ion Creangă” Brăila) / prof. îndrumător Angela Olaru, Ilie Alexandru-Cătălin și Radu Alexandru (Liceul Teoretic „Panait Cerna” Brăila) / prof. îndrumători: Petrica Plooreanu și Adelina Gagu, Iancu Georgiana Miruna (Liceul de Artă „Hariclea Darclee” Brăila) / prof. îndrumător Valentina Iancu, Deaconu Andreea Carina (Școala cu Clasele I-VIII „Mihu Dragomir” Brăila) / prof. îndrumător Valentina Durbacă, Teodorescu Ana Maria (Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila) / prof. îndrumător Ana Maria Zlăvog, Năstase Laura Petronela și Stamate Laurențiu George

(Colegiul Național „Gheorghe Munteanu Murgoci” Brăila) / prof. îndrumător Valentin Petrescu, Vișan Raluca Marieta (Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila) / prof. îndrumător Ana Maria Zlăvog, Dănilă Lorena Călina (Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila) / prof. îndrumător Corina Pavel, Gherghiceanu Alexandra Mădălina (Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila) / prof. îndrumător Ana Maria Zlăvog, Suliman Selati și Idriz Serkan (Școala Gimnazială Tichilești Penitenciar) / prof. îndrumători Cristina Moraru și Luminița Cociaș.

Mulțumim pentru sprijinul acordat pentru promovarea programului cultural: posturilor Radio România Cultural și Radio România Internațional, Institutului Cultural Român Tel Aviv, Biroului de presă al Republicii Ambasadei Republicii Elene la București, Institutului de Memorie Culturală CIMEC București, Portalului România-Israel, agenților de presă AGERPRES și AŞII ROMÂNI pentru România și diaspora, publicațiilor „Cotidianul” București, „Brăila Chirei”, „Arcașu’ de Brăila”, „Obiectiv. Vocea Brăilei”, „Viața Brăilei”, „Viața Liberă” Galați, „Flacără Iașiului”, „Jurnalul Săptămânii” Israel, „Info Est”, Portalului Național de Administrație Publică, TV Galați Brăila, precum și tuturor bloggerilor care au preluat informația de pe contul de Facebook al Muzeului Brăilei.

Camelia Hristian
Asistent de proiect

GRECII DIN BRĂILA

TOATE DRUMURILE DUC LA BRĂILA

HARALAMBIE CARAVIA

Vasul opri după o îndelungată călătorie la schela de lemn care ducea la mal. Era ceață și în seara de octombrie, luminile orașului se zăreau șterse pe malul înalt. De pe schelă brațe vânjoase zvâcniră să apuce parâma aruncată.

Felinare care însoțeau chipuri diverse se apropiau de schelă, erau vameși, negustori și curioși cu dor de ducă.

„*Kir kapitan ce ai adus de data asta?*” Kapitan Andreas, cu fața proaspăt rasă, luminată de felinarul ținut de Panagaki, cel mai Tânăr membru al echipejului aflat în prima sa călătorie, trase adânc în piept aerul încărcat de fuioarele de ceață scurse peste oraș, amestecat cu miroslul de Dunăre și spuse cu puternic accent grecesc: „Nu e nicăieri mai bine ca *aitsea*, la *Vraila mea*”.

Secvențe ca aceasta s-au repetat de multe ori, cu alte personaje, în timpuri diferite, dar toate traversate de firul roșu al dragostei față de un loc aflat pe malul drept al Dunării în tina căruia s-au plămădit, ca într-un creuzet, destine de gene diverse, aduse, pe apă sau pe uscat de acel miraj al unui El Dorado estic. Printre primii au fost și grecii timpurilor moderne. Nu vorbim de antichitatea elenă și de coloniile ei de la Pontul Euxin ci de niște coloniști moderni care, după 1800, au contribuit magistral la dezvoltarea și înflorirea Brăilei. Ei nu au apărut de niciunde ci au fost prezenți, ca etnie, dintotdeauna pe pământurile românești, în valuri mai mici sau mai mari. Un asemenea val, de mari dimensiuni, s-a înregistrat în sec. al XIX-lea și începutul sec al XX-lea. Greci, cu precădere insulari, cu arta navegației și comerțului în sânge, au urcat pe Dunăre până la Brăila, stație finală pentru mulți dintre ei.

Ce i-a atras aici la marginea de apă a Bărăganului, cred că este un mister. Dacă pe ultimii sositori putem spune că i-a atras faima locului, oportunitățile de muncă și de afaceri pentru fiecare, rudele sau prietenii

care erau deja așezați aici, pe primii veniți ce i-a atras? După eliberarea de sub turci a orașului cred că grecii, ca niște antemergători ai dezvoltării au sesizat noile oportunități, au „încălecat” vremurile și au mers aşa, timp de aproape 100 ani, în perioada cea mai definitorie pentru Brăila. În această perioadă grecii au construit în Brăila: afaceri, case, școli, biserică, teatrul, o istorie de neșters. Au construit o mică „*Patrida*” pe care o regăsim în scrierile contemporanilor, o *Patrida* legată pe calea apei de celealte patrii ale grecilor de pe litoralul bulgăresc al Mării Negre, din Odessa, Constantinopole și din Grecia de astăzi. Viața era îmbelșugată la Brăila și asta se vedea pe fiecare stradă unde coexistau de-a valma prăvălii grecești, armenești, evreiești și turcești. La fel cum în cartiere precum cel cunoscut ca și Carachioi, traiau în aceeași devălmășie națiile diferite, reprezentanți ai clasei medii. În același cartier am crescut și eu în anii '80 și '90 și îmi aduc aminte, cu drag, de prietenii bunicii care erau prezenți după amiezile la cafeaua cu caimac preparată de bunica. Doar o scurtă rememorare a lor și putem înțelege niște realități: *kira* Thekli și fratele ei Petros, tanti Eleni de pe Orientului, Maria *tis Pandoras*, domnul Sirianis cu soția sa, o armeancă măruntică, „basarabeanca” de pe colțul Mărăști cu Pensionatului, bunica lui Poszonyi, grecoaică și ea, Dimofte, de vizavi, urmași ai lui Sklavos. Fiecare în sine un personaj demn de prezentat dar cu o istorie deja pierdută. Scriind acestea, gândurile mă poartă mai departe pe harta cartierului în încercarea de a-mi aduce aminte și de alții, din generația mea, cu care am copilărit: frații Fokas, Adrian, nepotul Mariei *tis Pandoras*, Cătălin, urmaș al fam. Sklavos sau Ali Beian din casa cu streașina mare de pe Justiției. Oameni diferenți într-o singură lume.

Lumea aceasta a fost Brăila în care astăzi încercăm să ne conservăm locul. E greu. Am fost 4.500- 5.000 de greci înainte de război. S-a plecat și în timpul războiului și după aceea. După război și atrocitățile sale a veniturgia comunistă. În anii '48 - '50 au fost forțați să plece 2.500 de greci din Brăila. Majoritatea, pe calea apei, din Constanța, cu vaporul de pasageri sau mărfuri, fără o lețcaie la ei, doar cu amintiri și suferință, au luat calea străinătății. Erau deja la a doua sau a treia generație în România iar *acasă* era Brăila. Străinătate era Grecia. Mulți au preferat să nu rămână în Grecia ci să o ia de la început mult mai departe, în: America, Australia, Canada.

Cei care nu au plecat, cu speranța că vremurile nu vor fi aşa de rele, s-au înșelat. Granițele s-au închis, s-au rupt relațiile diplomatice cu Grecia, stat din blocul capitalist dușman deja, iar viețile lor au început, "siga-siga" să intre în malaxorul comunist fără scăpare. Un val proaspăt de greci a venit odată cu refugiații politici și odată cu ei o revigorare a prezenței grecești, dar nu în jaloanele antebelice. Același val s-a retras, în mare parte, 30 de ani mai târziu repatriindu-se. În anii '70 mai erau 750 de familii de etnici greci conform unei catagrafii cu enoriașii de etnie greacă din Biserica Greacă „Bunavestire”. Aceeași biserică care a constituit singurul refugiu pentru greci în toți acei ani. Nu e de mirare că la reînființarea Comunității Grecești, în 1990, prima sa conducere s-a format pe structura Epitropiei - comitetul parohial al Bisericii Grecești.

Timpul mușcă din oameni și locuri. Din fericire, la Brăila, nici timpul nici administrațiile vremelnice nu au reușit să reproducă ce s-a întâmplat la scară națională în vechile orașe, să netezească totul cu buldozerul și să construiască deasupra blocurile gri ale unui regim glorios. Centrul vechi a rămas, la fel și principalele sale artere au rămas în mare parte, cu construcțiile lor istorice. În Brăila mai regăsim, ce-i drept cu atenție, căutată de cunoșători, aroma veche cosmopolită a orașului, farmecul pe care mulți îl aflăm doar din cărțile despre Brăila. Au rămas câteva locuri „secrete” pe care le pot dibui doar cei chemați. Muzeul Brăilei, în consecvența sa, prin acest proiect, astă face, vă arată un capăt al drumului pe care de vreți să-l urmați, cu răbdare, descoperiți prin locuri, oameni și povestiri, ADN-ul acestui oraș.

PANAIT ISTRATI

ZAMFIR BĂLAN

“...oricât de cosmopolit aş fi din naștere, de vagabond îndrăgostit de orizonturi nesfârşite, aşa cum mă vedea, rămân totuşi: român, prin mamă şi prin limbă şi frumoasa mea Brăila; grec, prin tată şi iubita sa patrida.”

(Panait Istrati)

Descoperit de Romain Rolland, la începutul anilor '20, Panait Istrati (1884-1935) a devenit rapid unul dintre cei mai cunoscuți scriitori ai lumii.

Până la *Chira Chiralina* (1924), Panait Istrati fusese prezent în presa românească și în câteva dintre publicațiile europene cu reportaje și articole de atitudine social-politică, toate cu o vădită orientare de stânga. Numai câteva încercări literare (între acestea *Nicolai Tziganou*) anunțau cumva talentul de scriitor.

Născut la Brăila, dintr-o mamă româncă și un tată grec, Panait Istrati este o figură tipică de autodidact: a părăsit școala după absolvirea claselor primare, a citit enorm, a învățat limbile care se vorbeau la Brăila în acea vreme, a călătorit pe măsura supranumelui său (“vagabond al lumii”) și și-a asigurat existența din nenumărate munci ocazionale.

După 1916, mai întâi în Elveția și mai apoi în Franța, a învățat franțuzește cu dicționarul și și-a completat lecturile cu operele în original ale marilor clasici ai literaturii franceze.

Și-a scris întreaga operă literară în ultimii zece ani ai vieții (ciclul *Adrian Zografi, Neraștula, Ciulinii Bărăganului, Mihail, Biroul de plasare, În lumea Mediteranei*), după o intensă perioadă de activitate publicistică, începută în presa românească de stânga, și după lungi și repetate peregrinări în Grecia, Turcia, Egipt, Siria, Elveția, Franța etc.

Cu puține excepții, și-a scris opera direct în franceză, păstrând însă atmosfera, gândirea și particularitățile de limbaj ale culturii române, ceea ce a făcut să pară un scriitor “exotic”, “pitoresc”, “oriental”. În

paralel, și-a tradus o bună parte a operei pentru publicul român, convins fiind de apartenența sa spirituală la țara de origine: "Eu sunt și în să fiu autor român. În la aceasta (...) fiindcă simțirea mea, realizată azi în franțuzește, printr-un extraordinar hazard, izvorăște din origini românești.

Înainte de a fi «prozator francez contemporan», eu am fost prozator român înnăscut."

În ciuda comparațiilor cu Maxim Gorki și cu alți mari scriitori, Panait Istrati este el însuși, prin ceea ce are mai valoros opera sa, prin talentul său inegalabil de povestitor, prin idealul de umanitate susținut în fiecare din paginile cărților sale, fie ca acestea se intitulează: *Chira Chiralina*, *Moș Anghel*, *Codin*, *Neranțula*, *Mediterana* sau *Spovedanie pentru învinși*.

Aflat într-o continuă căutare a rostului ființei umane, Panait Istrati a urmat îndeaproape curajul, inocența, ezitările, gloria, speranța, disperarea și inegalitățile acesteia. Între succesul răsunător al *Chirei Chiralina* și imensul scandal politic al *Spovedaniei pentru învinși*, drumul lui Panait Istrati este acela al omului care nu-și află locul și liniștea decât atunci când demnitatea, iubirea, frumosul, binele devin atrbute ale omenirii, dincolo de ideologii și interese personale: „numeroși sunt cei care o pornesc la drum, luntrași nebuni. Numai câțiva ajung.” El a fost unul dintre acei câțiva. Iar când a înțeles că drumul început la Brăila avea celălalt capăt în „Orașul Lumină”, perspectiva asupra propriei vieți a fost echivalentă cu o revelație: „minunea destinului meu nu se repetă de două ori într-un secol și nici atât!”

Panait Istrati este scriitorul care a transformat orașul de la Dunăre într-o lume unică, neatinsă de timp: Brăila lui Panait Istrati – loc al plecărilor repeatate, al revenirilor uneori nostalgice, alteori revendicative, loc de reflecție, matrice.

Privită uneori prin ochii copilului, alteori prin cei ai adolescentului care caută înțelesuri, sau prin filtrul omului copleșit de viață, Brăila, aşa cum o vede Panait Istrati, este o suprapunere de planuri cu vârste diferite, recompunând orașul din vremuri de legendă până în prezentul scriitorului. O suprapunere cu efecte surprinzătoare: privită dinspre lumea de baladă a Chirei Chiralina, Brăila pare că a rămas captivă într-un timp al poveștii;

citită prin lentila prezentului, Chiralina prelungește aerul de baladă și învăluie îν el vacarmul, viermuiala docurilor.

Numele neamuri care alcătuiau Brăila acelor vremuri se regăsesc în Brăila lui Panait Istrati grație figurilor emblematic ale unor căpitan Mavromati, *kir* Leonida, *kir* Nicolas, Mihail, Musa, Binder și mulți alții. Orașul cosmopolit l-a fascinat. Pe jumătate grec, dinspre tată, s-a simțit mai aproape de grecii veniți din Kefalonia paternă, dar atmosfera Brăilei de atunci l-a făcut să înțeleagă perfect specificul unei astfel de comunități cu lume amestecată.

Privită din interior, Brăila este, pentru Panait Istrati, conținătoarea întregului. Cu lumea ei guralivă și pestriță, ambicioasă și melancolică, uneori apatică, alteori convulsivă, tandră, pasională, sfioasă, nerușinată. Cu străzile arcuind în struna Dunării, cu sirene de vapoare răscolind aerul până la următoarea plecare, cu bărcile pescarilor pierzându-se în bălti, cu povești nemaiauzite, cu întâmplări fără seamăn...

Văzută din afară, Brăila din opera lui Panait Istrati e un spațiu exotic, cu inflexiuni orientale, pitoresc, fascinant prin ineditul său...

“Scriitorul român de expresie franceză” s-a situat în afara oricărora interese de grup sau de partid: o dovedește acuzele de “vândut” dreptei sau stângii, o dovedește atitudinea sa de după călătoria în Rusia sovietică și, de asemenea, colaborarea din ultimii ani ai vieții la o publicație a dreptei extreme, *Cruciada Românișmului*. Idealul său de umanitate este aureolat de iubirea de oameni și de libertate. Acea liberate despre care Panait Istrati spunea că “este singurul bun pământesc căruia trebuie să-i sacrificăm totul: bani, glorie, sănătate, viață și chiar propria noastră libertate”.

Victimă a disputelor politice din Europa anilor interbelici, mai ales după publicarea însemnărilor de călătorie în Rusia sovietică, vocea scriitorului a fost acoperită de atacurile și calomniile partidelor politice și ale gazetelor acestora.

Izolat și demoralizat, s-a întors, la începutul anilor '30, în România. A murit, bolnav de tuberculoză, la 16 aprilie 1935.

OPERA

I. Ciclurile autobiografice

Les récits d'Adrien Zograffi:

- *Kyra Kyralina*, 1924, Rieder, Paris, Prefață: Romain Rolland; versiune românească de autor, *Chira Chiralina*, 1934, editura I.G. Hertz;
- *Oncle Anghel*, 1924, Rieder, Paris; versiune românească de autor, *Moș Anghel*, 1925, editura Renașterea;
- *Les Haidoucs: I. Présentation de Haidoucs*, 1925, Rieder, Paris;
- *Les Haidoucs: Domnitza de Snagov*, 1926, Rieder, Paris.

Enfance d'Adrien Zograffi:

- *Codine*, 1926, Rieder, Paris; versiune românească de autor, *Codin*, 1935, editura I.G. Hertz.

Adolescence d'Adrien Zograffi:

- *Mikhail*, 1927, Rieder, Paris.

Vie d'Adrien Zograffi:

- *La Maison Thuringer*, 1933, Rieder, Paris; versiune românească de autor, *Casa Thuringer*, 1934, editura Cartea Românească;
- *Le Bureau du Placement*, 1933, Rieder, Paris; versiune românească de autor, *Biroul de plasare*, 1933, editura Cartea Românească;
- *Méditerranée. Lever du soleil*, 1934, Rieder, Paris;
- *Méditerranée. Coucher du soleil*, 1935, Rieder, Paris; versiune românească de autor, *Mediterana. Apus de soare*, 1936, editura Cartea Românească.

II. În afara ciclurilor autobiografice

- *Trecut și viitor. Pagini autobiografice*, 1925, Renașterea, București;
- *La Famille Perlmutter*, 1927, Gallimard, Paris (roman scris în colaborare cu Josué Jéhouda);
- *Isaac, le tresseur de fil de fer*, 1927, Joseph Hessler librairie, Strasbourg;
- *Le Refrain de la Fose (Nerantsoula)*, 1927, Grasset, Paris, Prefață: Apostolis Monastirioty;
- *Mes Départs (pages autobiographiques)*, 1928, Librairie Gallimard – N.R.F., Paris;

- *Les Chardons du Baragan*, 1928, Bernard Grasset, Paris; versiune românească de autor (numai primul capitol), *Ciulinii Bărăganului*, 1943, editura Moderna;
- *Vers l'autre flamme. Confession pour vaincus. Après sieze mois dans l'URSS*, 1929, Rieder, Paris;
- *Le Pêcheur d'éponges* (pages autobiographiques), 1930, Rieder, Paris; versiune românească de autor, *Pescitorul de bureți*, f.a., editura Dacia;
- *Pour avoir aimée la terre*, 1930, Ed. Denoël et Steele, Paris;
- *Tsatsa Minnka*, 1931, Rieder, Paris; versiune românească de autor, *Țața Minca*, 1931, editura Eminescu;
- *En Egypte*, 1931, Ed. des Cahiers libres.

ECRANIZĂRI ȘI DRAMATIZĂRI DUPĂ OPERE DE PANAIT ISTRATI

- *Kira Kiralina*, film mut realizat în studiourile sovietice „VUFKU”, Crimeea, 1927, regia: Boris Glagolin;
- *Ciulinii Bărăganului*, coproducție franco-română, 1957, regia: Louis Daquin, Gheorghe Vitanidis. Ecranizare după romanul omonim;
- *Codin*, coproducție franco-română, 1962, regia: Henri Colpi. Ecranizare după romanul omonim. Scenariul: Dumitru Carabăț, Henri Colpi, Yves Jamiaque. Premiul pentru *Cel mai bun scenariu*, la Festivalul de film de la Cannes, 1963;
- *Balkán! Balkán!*, coproducție România - Ungaria - Franța - Turcia, 1993, regia: Maar Gyula. Ecranizare după proza autobiografică;
- *Chira Chiralina*, 1996, dramatizare de Cătălina Buzoianu, Teatrul „Maria Filotti” Brăila, regia Cătălina Buzoianu;
- *Mediterana*, 1999, dramatizare de Cătălina Buzoianu, coproducție Teatrul „Maria Filotti” Brăila & Teatrul „Toursky” Marsilia, regia Cătălina Buzoianu.

Joița Istrate

Panait Istrati și Moș Dumitru,
acasă la familia Nicu și Polixenia
Constantinescu.

Panait Istrati alături de mama sa,
Joița Istrate, împreună cu alți
membri ai familiei.

Fotograf ambulant, la Nisa.

Panait Istrati, la Paris, în subsolul
casei lui Gheorghe Ionescu;
rue du Coliseé, nr. 24.

Împreună cu Anna Munsch, cea de
a doua soție.

Fotograf ambulant, la Nisa.

Împreună cu geneveza
Marie Louise-Baud Bovy (Bilili)

Împreună cu Margareta Izescu
(Istrati), ultima soție.

PERPESSICIUS

Dumitru Panaitescu

ZAMFIR BĂLAN

„... va trebui să povestesc acea viață de mahala, în care am cunoscut câteva din peisagiile, pitorești sau decorative, ce m-au inițiat sau pe care le-am cântat: mahalaua otomană, fostă a vechei «cetăți» a Brăilei, malul din dreapta, al grădinei publice, cu ariile (...) wagneriene sau cu fociurile de artificii, balta de peste drum; Corotișca umbroasă și, în fund sub dealurile dromaderice ale Dobrogei, Măcinul pierdut în ceață.”

(Perpessicius)

Dumitru Panaitescu Perpessicius – pe numele său adevarat Dimitrie Panaiot – s-a născut „la douăzeci și una spre douăzeci și două octombrie, la ora douăsprezece noaptea”, în 1891, la Brăila, pe strada Cetății nr. 49 (nr. 70, după numerotarea actuală).

Era al doilea fiu al lui Ștefan Panaiot, muncitor, originar din Ianina (Grecia), și al Elisabetei, născută Daraban, originară din Cucora, (Putna). Familia Panaiot a mai avut doi copii, un băiat și o fată, dar biografiile lui Perpessicius vorbesc foarte puțin despre aceasta. Fratele mai mare, Vasile Panaiot, a avut și el încinații literare, iar inițierea în ale scrisului a viitorului critic și istoric literar, în mediul familial, i se datorează acestuia.

Numele de familie i-a fost schimbat în repede rânduri. În unele acte, apare și ca Panait sau Panaitoiu, iar în documentele Școlii primare nr. 4, Dimitrie Panaiot apare cu numele de Dumitru Panaitescu. Cu același nume a urmat cursurile Liceului „Nicolae Bălcescu” (astăzi, Colegiul Național „Nicolae Bălcescu”).

Cu pseudonimul *Perpessicius* a semnat pentru prima dată ca autor al poeziei *Ad provinciales, meum in Gretchen amorem, spernentes*, publicată în revista *Cronica* (1915), condusă de Gala Galaction și Tudor Arghezi.

Biografiile lui Perpessicius consemnează înclinația timpurie pentru literatură. În general, temele școlare i-au fost apreciate ca „excepționale”.

A intrat pentru prima dată în universul creației eminesciene și s-a lăsat vrăjit de „farmecul manuscriselor”, cum avea să mărturisească mai târziu, pe când era student la Facultatea de filologie modernă a Universității din București.

După absolvirea facultății a lucrat, pentru scurt timp, ca funcționar la Biblioteca Academiei. A urmat mobilizarea din 1916 și participarea la luptele din Dobrogea, în timpul căror a fost rănit. În urma unei intervenții chirurgicale (rezecția cotului drept) s-a văzut nevoit să scrie cu mâna stângă.

A devenit profesor după război și „am făcut parte din acel contingent de vreo zece dascăli, care, la alegerea catedrelor în învățământul secundar al României întregite, după examenele de capacitate, un timp amânate și ținute imediat după încheierea întâiului război mondial, luam, odată cu începerea anului școlar 1919-1920, drumul Ardealului, la una din catedrele de limbă și literatură română de la nou și impunătorul liceu «Moise Nicoară»”

Un an mai târziu, era profesor la Liceul Militar din Târgu Mureș, pentru ca în toamna aceluiși an să predea româna și franceza la Școala Normală de Băieți „Şt. O. Iosif”, din orașul natal.

Din 1921, Perpessicius s-a stabilit cu familia în București, iar legăturile sale cu Brăila au fost din ce în ce mai rare. Brăila a rămas, totuși, puternic legată de sufletul și de preocupările celui care avea să dea culturii române monumentală ediție critică a operei eminesciene.

Brăila – spunea Șerban Cioculescu într-un comentariu la volumul *Memorial de ziaristică* – orașul a căruia rețea de străzi seamănă cu o pânză de păianjen, „deține tăria de a prinde inimile celor mai aleși fii ai ei în această plasă, tenace ca un clește, dar și, presupunem, învăluitoare ca o îmbrățișare”. Perpessicius s-a văzut și el cuprins de „poezia și duhul Brăilei”.

La București, a fost profesor la diferite gimnazii și licee comerciale, iar din 1929, la Liceul "Matei Basarab", unde a predat până în 1951.

„Registratura literaturii”, în înțelesul „unei deschideri largi către fenomenul literar românesc, al unei receptivități sporite, însă fără demisia spiritului critic” (Constantin Gherghinoiu), a fost o preocupare constantă pentru colaboratorul revistelor „Flacără”, „Mișcarea literară”, „Cugetul românesc”, „Ideeа europeană”, „Cuvântul”, „Revista Fundațiilor Regale” și al multor altora.

Rezultatul – o radiografie a literaturii române, de la scrieri minore, la capodopere, supusă unei analize echilibrate, atentă la nuanțe, cu verdicte profunde, întinsă pe câteva mii de pagini de *Mențiuni critice*, *Lecturi intermitente*, *Jurnal de lector*: „Lectura unei cărți – afirma Perpessicius – și, după aceea, răsfrângerea ei în oglinda unor conștiințe, actul critic, cu un cuvânt, se desfășoară după un ritual la care participă, în măsuri diferite, cetitorul, autorul și criticul însuși. (...) Ca orice lucrare a spiritului, și critica cunoaște o tehnică tradițională, dublată de una instinctivă, individuală și chiar instantanee. Căci fiecare carte își impune lectura ei și fiecare lectură pretinde alt diapazon, alt mod de a surprinde și a capta tonul potrivit”.

Perpessicius este întemeietorul Muzeului Literaturii Române, pe care l-a condus între 1957 și 1971. Membru al Academiei R.P.R. din 1955, director general al Bibliotecii Academiei, Perpessicius rămâne între valorile culturii române prin cărțile sale, dar, mai ales prin contribuția fără egal la editarea operei lui Mihai Eminescu. Asupra acestui fapt, aşa cum anticipa însuși Perpessicius, posteritatea nu se poate însela: „ziua judecății ne va afla pe fiecare la mesele noastre de brad, despuiat de orgolii, cu vraful de cenușă alături, care cât am ars și mai ales cum am ars. Nici grabă, nici larmă, nici colb. Posteritatea nu se înșeală. Poate pentru că nu are nici un interes să o facă.”

Perpessicius a murit în zorii zilei de 29 martie 1971. De ediția de autor, *Opere*, din care aparuseră primele patru volume, primul în 1966, se va ocupa, în continuare, ca de întreg patrimoniul cultural al criticului, fiul său, Dumitru D. Panaiteșcu. Tot în martie, la începutul lunii, în 1983, când urma să apară ultimul volum al ediției, al XII-lea, a murit și Dumitru D. Panaiteșcu, în urma unui atac de cord.

OPERA ANTUMĂ

- *Repertoriu critic. Sugestii critice*, Arad, 1925;
- *Scut și targă*, București, 1926;
- *Antologia poeților de azi*, București, I-II, 1925-1928 (în colaborare cu Ion Pillat);
- *Mențiuni critice*, I-V, București, 1928-1946;
- *Itinerar sentimental*, București, 1932;
- *De la Chateaubriand la Mallarmé*, antologie de critică franceză literară, București, 1938;
- Ediția *Opere* de Mihai Eminescu: vol. I (1939), II (1943), III (1944), IV (1952), V (1958), VI (1963);
- *Dictando divers*, București, 1940;
- *Jurnal de lector*, completat cu *Eminesciana*, București, 1944;
- *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, București, 1957-1960;
- *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor*, București, 1961 – 1967;
- *Opere*, I-IV, București, 1966-1971;
- *Memorial de ziaristică*, I, București, 1970.

OPERA POSTUMĂ

- *Lecturi intermitente*, Cluj, 1971;
- *Eminesciana*, București, 1971, *Cuvânt înainte* de Perpessicius, *Tabel cronologic* de Dumitru D. Panaiteanu;
- *Opere*, vol. V-XII, București, 1972-1983, sub îngrijirea lui Dumitru D. Panaiteanu, fiul lui Perpessicius.

REFERINȚE CRITICE

- ***, *Excurs sentimental Perpessicius*, București, 1971;
- T. Vârgolici, *Perpessicius*, București, 1974;
- ***, *Perpessicius interpretat de*, București, 1988;
- Marcel Crihană, *Perpessicius*, București, 1988;
- ***, *Perpessicius – Studii, articole, documente*, ed. de Zamfir Bălan, Galați, 1991;
- G. Dimisianu, *Clasici români din secolele XIX și XX*, București, 1996.

Perpessicius. Sculptură de Nicăpetre.

Imobilul din strada Cetății, nr. 70,
locuința copilăriei și adolescenței.

Casa memorială „D. P. Perpessicius” – expoziția foto-documentară.

Casa memorială „D. P. Perpessicius” – expoziția foto-documentară.

Casa memorială „D. P. Perpessicius” – biroul lui Perpessicius.

INTERVIURI*

Chestionar, selecție și sinteză - CAMELIA HRISTIAN
Traducere – MARICA SARIDACHE

1. Cât de importantă este pentru dumneavoastră originea greacă și cum considerați că v-a influențat acest fapt viața? Cum a fost să trăiți prinț intre două culturi diferite, intre două limbi diferite?

Πόσο σημαντική είναι για σας η ελληνική καταγωγή και πώς θεωρείτε ότι αυτό το πράγμα σας είχε επηρεάσει τη ζωή; Πώς ήταν να ζειτε μεταξύ δύο διαφορετικών πολιτισμών, ανάμεσα σε δύο διαφορετικές γλώσσες;

Originea greacă m-a ajutat să părăsesc România pe vremea comunismului, pe care nu-l puteam suporta. Era firesc să vorbesc două limbi, fiind născut în România și cu părinții la a doua generație în

* Volumul "Un grec, doi greci, trei greci... Brăila", apărut în 2009, la Editura "Istros", include răspunsuri (la același interviu) primite de la: fam. Andreescu Jana (Galați), fam. Bartaloș Lidia (Brăila), fam. Băjenică Eli (Brăila), fam. Bonicioli Cleopatra (Brăila), fam. Caravia Haralambie (București), fam. Cochino Vasile (Brăila), fam. Diamandi Maria (Brăila), fam. Dimofte Lidia Maria (București), fam. Dumitriu Nicolae (Brăila), fam. Dumitru Aspasia (Brăila), fam. Exarhu Marius (Brăila), fam. Fotiadis Adriana (Wellington - Noua Zeelandă), fam. Ganea Maria (Brăila), fam. Guleamachis Adrian (Brăila), fam. Gavaz-Nicolae Florentina Octavia (Brăila), fam. Haraga Elefteria (Brăila), fam. Irimia Amalia (Brăila), fam. Ispir (Caligas) Reghina (Brăila), fam. Ion Ana-Maria (București), fam. Karafyllidis Athanassios (Berlin – Germania), fam. Lichiardopol Corina (Craiova), fam. Mandas Constantinos (Brăila), fam. Mihăilescu Elena (București), fam. Mija Nicoleta (Brăila), fam. Mușat Florentina-Cristina (Brăila), fam. Nicolae Panait (Brăila), fam. Pana Ștefan Panait (Stuttgart - Germania), fam. Papas Artemiza Carmen (Brăila), fam. Paraschiv Caliopi (Brăila), fam. Pieratos Anisia (Brăila), fam. dr. Poenaru Constantin (Brăila), fam. Portocală Radu (Paris - Franța), fam. Raftopol Stelian (Brăila), fam. Samaras Neculai (Brăila), fam. Saridache Marica (Brăila), fam. Saridache Nicolae (Brăila), fam. Spiridon Nicolas (Brăila), fam. Stefanidis Constantin (Brăila), fam. Stroe Antoinette Rodica (Brăila), fam. Stroe Elena (Brăila), fam. Teodorescu Victoria (Brăila), fam. Theodoru Maria-Denise (București), fam. Turculeț Dumitra (Brăila), fam. Tigardis Panait (Brăila), fam. Vertoudakis (Caridi) Alexandra (Australia), fam. Vâlcu Silvia (Brăila), fam. V. A. (Detroit - S.U.A.). Volumul conține și studii, precum și un dicționar de personalități brăilene cu ascendență greacă. Poate fi citit și în variantă on-line.

România. În ceea ce privește culturile, nu cred că erau cu mult deosebite, întrucât relațiile între cele două popoare erau foarte strânse. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Originea greacă este foarte importantă pentru mine. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Originea greacă este importantă pentru mine și mi-a influențat viața în bine. Am trăit într-adevăr între două culturi, pentru că tatăl meu a fost grec iar mama româncă. Nu am reușit să învăț limba greacă, cu toate că ceilalți frați ai mei o vorbeau. (George Teodosiade, 78 ani, Brăila)

Am fost crescut în spirit grecesc. Până la 5 ani în casa noastră s-a vorbit numai în limba greacă. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Sunt mândră de originea greacă. [...] este „plină” de filosofia antică [...], toate limbile pământului includ cuvinte cu rădăcini grecești, din Grecia pleacă pretutindeni flacăra Jocurilor Olimpice [...] (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Referitor la originea greacă, în cazul meu este foarte diluată. Bunica mamei mele, Olimpiada Stavropoleos, venită în Brăila la sfârșitul secolului al XIX-lea, se căsătorește cu un român și devine doamna Voinescu. Construiesc împreună un rând de case pe Bulevardul Cuza nr. 287. După tradiția grecească dau casele la 3 dintre fete: Aurica – bunica mea, Elpiniki și Ralița. Tatăl meu este originar dintr-un sat din Munții Rodopi. Numele nostru în Balcani este: în Bulgaria – Semergief, în Grecia – Samardzis, în Iugoslavia – Samargia. Bunicul meu, Iancu Samargia, a murit în 1913 (când se naștea tata), servind în armata greacă în război împotriva Turciei. De fapt, am trăit între trei limbi diferite: română, aromâna și greaca. Cred că originea mea s-a manifestat prin spiritul deschis, întreprinzător și aventuros. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Mă simt mai mult român. Interesant este că și acum gândesc românește, visez românește, număr românește. (Athanassios Karafyllidis, 59 ani, Berlin – Germania)

Este foarte importantă pentru mine. Nu putem spune că am trăit cu adevărat între două culturi diferite pentru că regimul, după 1944, a

făcut ca libertățile noastre ca persoane cu origine etnică diferită de cea a populației majoritare să fie restricționate. Mai mult, bunicul nostru a fost obligat să se supună procesului de „românizare” care a avut loc în acea perioadă. Totuși m-am simțit întotdeauna mândră de faptul că am origine greacă și am percepțut cu o mare bucurie orice semnal (muzică, port, obiceiuri culinare) care venea din acea parte însorită de lume. Bunicii vorbeau în limba greacă, dar pe noi nu ne-au învățat greșește, spunându-ne mereu că “nu avem voie”. De fapt, încercau astfel doar să ne protejeze de vicisitudinile vieții ce se derula în jurul nostru. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Părinții mei sunt români de origine greacă, născuți în România. Bunica din partea mamei întreținea spiritul etnic în casă. Se vorbea greaca și machedona, dar o dată cu moartea ei s-a pierdut acest obicei și asta s-a întâmplat în 1960. În prezent nu mai vorbim nici unul dintre noi greaca. În afară de nume și ceva sănge, nu prea mai avem nimic grecesc în noi. (Nicu Alifantis, 58 ani, București)

Acum, la această vîrstă, mi se pare un lucru firesc. Când eram copil, mi se păreau interesanți cei care vorbeau greșește (copiii – la șotron, doamnele, prietenele bunicii - în vizită în casa bunicilor etc.). Bunicul din partea mamei (grec la a treia generație în România) mai vorbea greșește, ca și bunica, dar pe noi, nu am idee de ce, nu ne-au învățat limba. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Pentru mine originea greacă este un dar pe care mi l-a facut Dumnezeu. Sunt foarte mândru că aparțin acestei etnii. (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

2. Ați conștientizat în primii ani de viață sau mai târziu că sunteți „diferit” de cei din jur prin origine, că faceți parte dintr-o comunitate aparte?

Στη Ρουμανία, συνειδητοποιήσατε κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής σας ή αργότερα ότι είστε "διαφορετικός" από τους γύρω μέσω της καταγωγής, ότι ανήκατε σε μια σπουδαία κοινότητα;

Niciodată nu m-am simțit străin de poporul român. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Nu, nici nu se putea într-un cartier aşa de cosmopolit. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Întotdeauna am simțit că avem ceva care ne face să nu ne integrăm perfect în comunitatea din jurul nostru. Prin educația primită ne-am definit atât calitățile cât și defectele. Copii fiind, nu am conștientizat foarte bine diferențele, dar faptul că auzeam în jurul nostru, chiar în șoaptă, spunându-ni-se „greci” *ne ridică* desigur semne de întrebare care în conjunctura aceea rămâneau, în cea mai mare măsură, fără răspuns. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Mama spunea mereu că străbunicii ei sunt veniți din Spetsia, dar abia după schimbarea de regim din 1989 am încercat să verific spusele ei (înainte nu părea să aibă rost, oricum nu primeai viză pentru o țară capitalistă, ca Grecia, decât cine știe cum). După 2000, m-am interesat și am aflat cu surprindere că trei sferturi din cei cu numele de Dedetsina, din Grecia, sunt pe o insulă, Spetses, lângă Peloponez și în insula Hydra. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Eu sunt născut într-o familie unde mama este de origine română iar tatăl meu este 50% grec și 50% rus (ucrainean), grecoaică fiind mama lui, Eleni și rus tatăl lui, Filip (căruia îi port și numele). Iată că această poveste a mea se potrivește foarte bine cu tema acestui proiect. Într-o familie de greci, bunica mea Eleni, s-a căsătorit cu alesul inimii ei, chiar dacă acesta nu era de aceeași etnie și bunicul meu s-a integrat foarte bine într-o familie de greci și în comunitatea lor, fiind prezent la toate întâlnirile dintre familiile grecești. Părinții bunicii mele erau amândoi greci, Despina și Konstantinos Vathis și din câte știu doar străbunicul era născut în Grecia, străbunica fiind născută în Tulcea din părinți greci veniți din Grecia (așa arată un document scos din arhivele orașului Brăila). Din cele auzite în familie dar și specificat într-un document al Consulatului Elen de la Brăila, ai mei erau originari din insula Mykonos, o prea frumoasă insulă din marea Egee. Din păcate părinții tatălui meu au decedat înainte ca eu să mă nasc și aşa am fost lipsit de dragostea unei bunici grecoaice și de multe povestiri care m-ar fi ajutat să înțeleg mai

multe despre mine și familia mea, încă de mic. Oricum dragostea de bunici nu a trecut neobservată având pe bunicii din partea mamei care au reușit să îmi ofere o dragoste și o educație pentru care o să-i respect toată viața mea. Așa că, cam până pe la 14 ani nu am știut că am rădăcini și în alte etnii decât cea română. Foarte puțin aveam contact cu ceea ce înseamnă o familie grecească. Din când în când îmi mai spunea tata cuvinte în limba greacă și îmi povestea despre bunica dar nu simteam o apartenență. Din momentul în care am fost plecat pentru prima dată în Grecia toate lucrurile s-au schimbat și am început să fiu mai curios și să întreb mai multe. Așa am început încet, încet, să mă „hrănesc” cu tot ce înseamnă Ellada și am văzut că se potrivește perfect cu mine, am simțit o compatibilitate extraordinară. Uite așa am învățat limba greacă, am învățat să dansez grecește, tradiții, trăiri etc. și cine mă întreabă cum am făcut să asimilez toate astea nu știu ce să-i răspund pentru că nu știu când s-a întâmplat... au venit pur și simplu de la sine și am ajuns să fiu foarte mândru de ceea ce sunt: 25% grec, 25% rus, 50% român, dar sufletul meu este 100% elen. (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

3. Vă amintiți vreun cântec de leagăn în limba greacă pe care vi-l cântau părinții sau bunicii? Aveați jucării aduse din Grecia?

Ερώτηση για τα άτομα που έχουν περάσει τα παιδικά τους χρόνια στη Βραΐλα. Θυμάστε κάποιο νανούρισμα στα ελληνικά το οποίο σας το τραγουδούσαν οι γονείς ή οι παππούδες; Είχατε παιχνίδια από την Ελλάδα;

Bunica mea, Anna Vallianatou, cânta melodii din tinerețea ei trăită în Chefalonia, dar nu-mi amintesc versurile. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Mama nu vorbea cu noi decât românește, dar bunicul meu din partea mamei, pilotul la Comisiunea Dunării, ne spunea că bunicul lui a venit cu barcazul din Grecia și ne-a cioplit vaporașe din lemn (cargoboate, le zicea), șlepuri (astea erau mai pătrătoase, adică mai ușor de sculptat) și chiar o corăbioară cu catarge. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Da, bineînțeles. Cântecele și jocurile copilăriei în care faci cunoștință cu primele cuvinte, glasul celui ce îți le-a spus, rămân întipările pentru toată viața în mintea ta și cauți și tu la rându-ți să le duci mai departe. "Uta ialesa na tame stin Odessa, na parume caridia, castana che apidia" (Uta să mergem la Odessa să luăm nuci, castane și pere"), "Paramithi mistico sico pano na sto po, paramithi mistico cate cato na sto po" (Ridică-te să îți spun o povestioară secretă, stai jos să îți spun o povestioară secretă), "Vrehi, hionizi, to marmaro potizi, i gata maghirevi che o pondicos horevi" (Plouă, ninge, marmura este udă, pisica face mâncare și șoricelul danseză) "Ftiano culurachia me ta dio herachia, culurachia, culurachia. To furno tha ta psisi, to spiti tha mirisi, culurachia, culurachia." (Fac covrigei cu mânuțele amândouă, covrigei, covrigei. Cuptorul o să-i coacă, în casă o să miroasă a covrigei, covrigei.), "Tin cambana tu horiumas tin acute pedia? Ti glica simeni, ti glica simeni, ding, dang, dong, ding, dang, dong...." (Clopotul din satul nostru îl auziți copii? Ce dulce este, ding, dang, dong...) [...] (Florentina-Cristina Mușat, 46 ani, Brăila)

Îmi aduc, cu drag, aminte de discurile de vinil cu muzică grecească pe care le ascultam și pe care tatăl meu mi le traducea. (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

4. Vi se citeau în copilărie „Legendele Olimpului” și vi se povestea că sunteți urmaș al unui popor deosebit, care a pus bazele civilizației europene?

Ερώτηση για τα άτομα που έχουν περάσει τα παιδικά τους χρόνια στη Βραΐλα. Σας διάβασαν στην παιδική ηλικία τους Θρύλους του Ολύμπου και σας είχαν πει ότι είστε απόγονος ενός σπουδαίου λαού, ο οποίος έθεσε τα θεμέλια του ευρωπαϊκού πολιτισμού;

„Legendele Olimpului” este una dintre primele cărticele citită de mine în copilărie, împreună cu fabulele lui Esop, care erau pline de învățăminte. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Generația noastră a citit mult și cu placere, aşa că, de la 11-12 ani, am citit „Legendele Olimpului”, „Istoria Greciei Antice”, „Viața lui Alexandru cel Mare”. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

În „Legendele Olimpului” erau poveștile cele mai frumoase. Instinctiv, fără un imbold deosebit, când deschideam cărțile și citem despre titani, zei și zeițe, mă vedeam alergând pe pajiștile de la poalele legendarului munte Olimp și mă transpuneam în lumea lor, dorind să fiu și eu una dintre zeițe. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Nu numai că am citit cu nesaț „Legendele Olimpului”, dar de fapt le-am învățat pe de rost, singur. Părinții îmi cumpărau mereu cărți, iar „Legendele” în ediția lui Alexandru Mitru era o carte mare, cu ilustrații cu statui, ceramică și temple, care o făcea aproape credibilă. La urma urmei legendele plac copiilor, care le receptează ca pe niște povești, iar poveștile ne plac chiar și acum, la această vîrstă. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

5. În ce zonă a Brăilei ați copilărit? Cum era orașul în timpul copilăriei dumneavoastră? Care erau străzile preponderent locuite de greci?

Σε ποια περιοχή της Βραΐλας ζούσατε; Πώς ήταν η πόλη; Ποιες ήταν οι οδοί κατοικημένες κυρίως από Έλληνες;

La Brăila, am locuit pe strada Galați 20-22, stradă pe care circula tramvaiul centru - Brăilița și care făcea un zgomot infernal. Grădina Publică era în apropiere și mergeam des - iarna la patinaj pe gheăță (la Tennis Club), vara la tenis și ping-pong. Pe vadul de lângă Grădină ne dădeam cu sania iarna, sport destul de periculos, întrucât treceam peste linii de cale ferată. Grecii înstărați locuiau în jurul centrului, iar populația mai puțin privilegiată, pe străzile mai îndepărtate, de după Bulevardul Cuza. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Am locuit în Brăila, într-un cartier grecesc, între străzile Vapoarelor, Călărași și Malului, întreținute de străzile Pensionatului, Mărăști și Orientală (azi strada Orientalului). Am locuit pe strada Pensionatului, la nr. 1, în spatele clădirii fostului Centru de Calcul, în trecut „Poșta Veche”, actualmente loc de parcare în fața Camerei de Comerț. În clădirea respectivă, înainte de război, a ființat Consulatul Cehiei. În acest cartier au locuit mai multe familii de greci: Alamanos (3 familii), Fanciotios, Aliprantis, Teodoru, Capolidi, Marata, Capatos, Burbulis, Spiropol și alții. Tot în acest cartier au locuit și familii de alte

etnii cum ar fi evrei - Rosenberg, Dofig -, sau armeni - Vartanian. Acest cartier era considerat de toată lumea ca o mare familie, cu relații deosebite de amicizia și întrajutorare. O altă zonă „grecească” era strada Misitilor din port, blocată azi la intrarea dinspre strada Împăratul Traian de blocul turn, fosta proprietate a Navlomarului; pe această stradă, la parterul clădirilor, se găseau multe firme cu multiple activități cerealiere, cu precădere firme grecești; la etajul acestor clădiri locuiau oameni bogăți, de asemenea majoritatea greci; se știe că Brăila stabilea prețurile cerealelor pe piața europeană, o adevărată „Bursă a cerealelor”. (Miltiade Alamanos, 79 ani, Brăila)

Am copilărit pe strada Alexe Andrei (actualmente strada I.C. Brătianu). [...] (George Teodosiade, 78 ani, Brăila)

Am locuit în zona Călărașilor, în apropierea Dunării. Orașul era foarte îngrijit și organizat. (Maria Drafta, 77 ani, Brăila)

Am copilărit pe șlepuș pe care m-am născut și am locuit o perioadă și în zona Grivița - Malului. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Am copilărit pe strada Pietrei și mă jucam și cu copii de pe strada Neagră. Prietenii mei erau: Keti Katsaro, Andi și Nenei Davis, Lilica Tipa. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Am locuit pe Bulevardul Cuza la nr. 287, lângă Biserică Sfânta Maria. Este un cartier fascinant, cu străzile Sfânta Maria, Cetății, Cazărmii, Citadelei, Militară, vadurile Morii și Schelei, Grădina Mare. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Anii copilăriei i-am petrecut atât în casa bunicilor din partea mamei cât și a bunicilor din partea tatei, pe bulevardul Carol (Karl Marx, acum Independenței). Cei mai mulți greci locuiau în centrul orașului (zona străzilor Sulina, Citadelei etc.) Orașul copilăriei mele era în permanentă schimbare, prefigurându-se viitorul oraș industrial, în care vechii locuitori ai Brăilei cosmopolite erau înlocuiți cu noii locuitori, veniți din diferite zone ale țării, aşa cum o cerea industrializarea forțată din vremea comunismului. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Am copilărit până la 13-14 ani pe Bulevardul Cuza, aproape de strada Galați și aproape de Grădina Mare unde sunt cele mai frumoase case construite de greci. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Am copilărit în zona portului. Străzile locuite de greci erau: Ancorei, Portului. (Paul Ștefan, 57 ani, Brăila)

6. Aveați vecini greci? Vă jucați deopotrivă cu copii de greci și români sau aveați restricție de la părinți să nu vă jucați cu oricine? Ce jocuri grecești știați? Mai țineți minte regulile sau versurile vreun joc în limba greacă?

Ερώτηση για τα άτομα που έχουν περάσει τα παιδικά τους χρόνια στη Βραΐλα. Είχατε Έλληνες γείτονες; Παίξατε στον ίδιο βαθμό με ελληνοπούλα και ρουμανοπούλα ή είχατε περιορισμούς από τους γονείς να μην παίξετε με οποιοσδήποτε; Τι ελληνικά παιχνίδια γνωρίστε; Θυμάστε τους κανόνες ή τους στίχους στα ελληνικά κάποιου παιχνιδιού, από εκείνη την περίοδο;

Vecinii erau greci și români și copiii cu care mă jucam erau, majoritatea, români. Jocurile erau românești. Jucam bile [...]. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Mă jucam cu copii greci și români, vecini de stradă. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Aveam mulți vecini greci: familiile Levendi, Cutava, Katsaros, Davis, Miliarelli. Unul din jocurile preferate era *to ksilaki*. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Nu știau să fi făcut noi vreo diferență și dacă erau jocuri grecești, rusești sau românești... (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

În casa de pe bulevardul Carol bunicii au fost obligați să primească o familie de greci partizani cu care au locuit în jur de 4 ani (familia Caraivan – în prezent repatriată), dar nu am avut voie să vorbim grecește. Așa cum am menționat mai sus, nu aveam voie să ne jucăm cu copii pe stradă iar vizitele erau atent supravegheate. În general educația a fost foarte strictă [...]. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Nu țin minte decât o fetiță, Marilena sau Mariana, care era grecoaică și un băiat mai mare cu nume grecesc (parcă Marulis), care ne salutau cu *Iasso!* Știu că fetele jucau șotron și răspundeau în grecește, cu *Ohi* și *Pati!* O altă fetiță din vecini era lipoveancă. Culmea este că grecii nu aveau accent, vorbeau românește exact ca toată lumea. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

7. Primeați doar musafiri greci sau și musafiri români, evrei, turci etc.? Cu ce erau tratați musafirii?

Όταν μένατε στη Βραΐλα, υποδεχόσασταν μόνο έλληνες φιλοξενούμενους ή και ρουμάνους, εβραίους, τούρκους, κτλ; Με τι σερβίραν τους φιλοξενούμενους;

Musafirii erau greci, români, evrei și erau tratați cu dulceață, prăjituri de casă și băuturi răcoritoare. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Primeam musafiri de orice naționalitate. Erau serviți cu dulceață. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Stabiliți definitiv la Brăila, am legat prietenii cu multe familii cum ar fi: Neofitos, Valianos, Valianatos, Muti Draculis, Burbulis, Culpis, Polidor Lichydropol etc.. Se făceau vizite reciproce, în multiple ocazii, dar mai ales de sărbători, când se încingeau mese copioase, terminate cu jocurile de *rummy*, *pocher*, *canastă* etc., la două mese separate: una pentru bărbați, alta pentru femei. (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Eram înconjurați de greci, cam 60% dintre cei ce lucrau pe șlepuri erau greci. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

În casă veneau musafiri și mai stăteau uneori și în curte, când era vreme bună. Tanti Eleni făcea cornulete minunate, care însotieau tradiționala cafea și dulceața. Deseori se pregăteau, în fugă, și *mezedakia*, măslini, șuncă, brânză, pentru *ouzo* sau țuică. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Toți musafirii erau bineveniți la noi, nu s-au făcut diferențe de naționalitate. Mama trata musafirii cu șerbet făcut de ea, cu apă rece,

dulceață [...], vișinată, caisată, prăjituri de casă. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Naționalitatea musafirilor nu intra în discuție, toate persoanele care ne vizitau erau tratate cât mai bine posibil. Știu că bunica avea zi de vizită (joia) când veneau prietenele ei și serveau cafea și dulceață sau șerbet în pahare cu apă rece. Noi fetele stăteam cuminți și asistam la discuții iar plăcerea noastră cea mai mare era când doamnele își întorceau ceștile de cafea și bunica încerca să deslușească, în zațul scurs, posibile evenimente viitoare. Pot spune că m-am născut în miros de cafea, această băutură fiind nelipsită din casa noastră. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Musafirii bunicilor, de fapt mai mult musafirele bunicii, veneau la noi, probabil că și bunica mergea la ele (dar fără noi) iar unele poate erau grecoaice stabilite mai recent în România. În general se vorbea românește față de noi, doar când aveau secrete vorbeau grecește și asta am văzut chiar și la sora mai mare a mamei și – mult mai rar – și la mama mea. Musafirii erau tratați cu o cafea făcută la un ibric mic, cred că de aramă, [...] servită în cești de porțelan, alături de dulceață [...]. Mai târziu mi-a spus mama [...] că bunica servea prietenelor și un vin de smochine (am gustat – mai târziu – și eu, e un vin dulce, ca un lichior). Că se servea și apă rece, de la robinet, lângă cafea, mi se părea ceva banal, dar de fapt și paharul de apă lângă cafea era o tradiție. [...] (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

8. Limba greacă ați învățat-o la școală sau în familie?

Ερώτηση για τα άτομα που έχουν περάσει τα παιδικά τους χρόνια στη Βραΐλα. Που μάθατε την ελληνική γλώσσα στο σχολείο ή στην οικογένεια;

Nu am învățat limba greacă. (Maria Drafta, 77 ani, Brăila)

Am învățat de la mama. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Limba greacă am învățat-o acasă, cât se putea, în Grecia s-a dovedit că nu a fost de ajuns și am urmat cursuri speciale. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Nu am învățat limba greacă, cu toate că în casă și pe stradă se vorbea. Știu cuvinte disparate, înțeleg multe, dar nu vorbesc. Păcat. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Nu am învățat limba greacă, deoarece nu am avut cum, în timpul comunismului. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Din păcate, n-am ajuns să învăț limba greacă – din familie – și nici până în 1989 n-am avut vreun motiv clar conturat ca să-o fac. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

În familie, de la bunica; tata cunoștea limba, dar nu vorbea în casă. (Neculai Samaras, 56 ani, Brăila)

Am început cursurile în cadrul comunității din Brăila, cu dl. Caravia, am învățat și în familie, de la tatăl meu, după care am avut o bursă de 6 luni, în Cipru. (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

9. Ați învățat la o școală grecească sau la o școală românească? Vă amintiți vreun dascăl preferat sau vreun dascăl de care vă era teamă?

Ερώτηση για τα άτομα που έχουν περάσει τα παιδικά τους χρόνια στη Βραΐλα. Πήγατε σ'ενα ελληνικό ή σ'ενα ουμανικό σχολείο; Θυμάστε κάποιο αγαπημένο δάσκαλο ή κάποιο δάσκαλο που σας φόβισε;

Primii doi ani de primară i-am urmat la Școala Catolică, din curtea Bisericii Catolice. A treia primară, la Școala Greacă, unde învățătorul limbii române se numea Lăzărescu (cu nuiua în mâna), iar la limba greacă Iorgacopoulos, venit din Grecia. Am terminat școala primară la o școală franceză, la Paris. Întorcându-mă în România cu părinții mei, am terminat Liceul Grecesc din Galați, iar diploma de absolvire a fost echivalată cu bacalaureatul românesc, la Liceul „Vasile Alecsandri” din Galați. Studiile universitare – la Academia de Studii Comerciale. Manualele școlare veneau din Grecia. Materia preferată – istoria. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Am învățat la o școală românească. Sora mea cea mare a învățat la Școala Grecească. Un dascăl preferat era profesoara de limba română,

doamna Banut, soția preotului Banut, o femeie de la care am învățat multe lucruri interesante. Un dascăl de temut era, la gimnaziu, doamna profesoară de muzică Apostolescu, care ne bătea la palmă cu o nuiă, când nu știam notele. (George Teodosiade, 78 ani, Brăila)

Am urmat clasele I-VII la Școala Grecească, după care am trecut la o școală românească. Îmi aduc aminte de directorul Școlii Grecești, domnul profesor Leontie Hristu, decedat în Grecia la o vîrstă de peste 90 ani [...]. (Nicolas Spiridon, 77 ani, Brăila)

Am fost la o școală românească. Dascăli: domnișoara Hinches, domnul Roșianu, doamna Emilia Popescu. (Maria Drafta, 77 ani, Brăila)

Am urmat clasa I la școală unde a învățat Panait Istrati. Din clasa a II-a până în clasa a X-a am învățat în clădirea Liceului „Nicolae Bălcescu”. Toți profesorii au fost oameni deosebiți. (Nicolae Dumitriu, 72 ani, Brăila)

Am învățat la o școală românească. Deși încă funcționa Școala Greacă, părinții nu au considerat că trebuie să o urmez. Intrarea la liceu, atât pentru sora mea cât și pentru verișoara mea, fusese cu probleme pentru că părinții noștri nu erau muncitori ci intelectuali. Când eu am mai crescut nu s-a mai pus problema originii sociale pentru intrarea la liceu dar atunci Școala Greacă a fost desființată. O pagină de istorie... (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Am învățat la școli obișnuite, văd că le numiți românești, dar mama mea, ca profesoară de limba română preda la două școli, iar una dintre ele era Școala Greacă [...]. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

10. Dacă ați învățat la o școală grecească... Unde era această școală? Profesorii erau din Grecia? Ce materii se predau? Ce materii preferați și ce materii erau de nesuportat? Aveați manuale grecești? În librării se vindeau cărți în limba greacă?

Ερώτηση για τα άτομα που έχουν περάσει τα παιδικά τους χρόνια στη Βραΐλα. Αν πήγατε σ'ενα ελληνικό σχολείο της Βραΐλας... Που ήταν αυτό το σχολείο; Οι καθηγητές ήταν από την Ελλάδα; Τι μαθήματα διδασκόταν; Τι μαθήματα σας άρεσαν και τι οχι;

Είχατε ελληνικά εγχειρίδια; Στα βιβλιοπωλεία πουλούσαν βιβλία στα ελληνικά;

Am absolvit cele 8 clase elementare la Școala Elenă, din strada Rubinelor, în spatele Bisericii Elene. În limba greacă, ca profesori, i-am avut pe domnul Papacostandinis, directorul școlii, pe Antoniotis, ambiții din Grecia. (Constantinos Mandas, 93 ani, Brăila)

Copiii frecventau cele 2 școli grecești: una în curtea bisericii „Buna Vestire” (de fete) și cealaltă pe strada Rubinelor (de băieți). Aceste școli ofereau pensiune, având bucătarie proprie, aprovisionată de grecii proprietari de brutării, măcelării, cofetării etc.. Există și Institutul de Fete „Santa Maria” de pe strada Campiniu, frecventat de tinerele domnișoare din familii înstărite, precum și o Școală de Meserii „Penetis Zurmalis”, pe strada Rubinelor, unde elevele deprințeau diferite activități. (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Am avut o carte grecească de pe care mama ne-a învățat să scriem și să citim grecește, poezii și pasaje din carte, dar a fost o perioadă (cam între 1950-1960) când am rupt legătura cu grecii, după care am întâlnit familiile de greci în Slovacia, Germania, Austria și mi-a prins foarte bine că știam ceva greacă. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

De la 7 ani am început să merg la Școala Greacă. Școala era pe strada Rubinelor. Profesorii mei erau greci. [...] Mi-aduc aminte de directorul de atunci, Antoniadi și de doamna Costi, profesoara de limba greacă. Antoniadi era profesor de matematică. Obiectele învățate în limba greacă au fost: matematica, limba greacă, geografia Greciei, istoria Greciei și religia. Am terminat școala în 1947, an în care profesorii au plecat în Grecia. Clasa a 6-a am terminat-o în 1947. În incinta școlii era și o sală de spectacole, cu scenă, unde dădeam serbări de sfârșit de an și de Ziua Națională a Greciei, pe 25 martie. La terminarea școlii am fost numai 6 elevi. În perioada școlii am învățat și în limba română gramatica, geografia României, istoria României, cu profesori români. Nu aveam manuale în limba greacă. În timpul școlii, am fost selectat pentru a fi „papadaki”, „popișor” la Biserica Elenă timp de trei ani. Eram trei copii și ajutam la slujbă. Aveam robe atât de vară cât și de iarnă. În perioada aceasta slujea la biserică un arhimandrit grec, pe nume Anatolie, cu o

voce ce răsuna în toată biserică, fără microfon. Despărțirea de școală și de profesori s-a făcut printr-o serbare la sala de spectacole a școlii. Costumația noastră pentru zilele naționale ale Greciei era cea de „evzon”. La festivități se recitau poezii, se prezintau cântece și dansuri. [...] (Stelian Raftopol, 78 ani, Brăila)

La vremea perioadei mele școlare nu exista în Brăila școală (clasă) cu predare în limba greacă. Cursuri de limba greacă în cadru organizat am urmat, după anul 1990, la Comunitatea Elenă Brăila. Primele ore le-am urmat sub îndrumarea doamnei Pieratos Anisia, apoi am urmat cursurile susținute de domnul Milonakis Matteo pentru care am toată admirarea. Azi, la rândul meu, împărtășesc din cunoștințele mele și din frumusețea acestei limbi copiilor ce doresc să învețe tainele limbii elene. (Florentina-Cristina Mușat, 43 ani, Brăila)

11. Dacă ați învățat la o școală românească... vă simțeați privit sau tratat altfel de către ceilalți colegi sau de către profesori?

Ερώτηση για τα άτομα που έχουν περάσει τα παιδικά τους χρόνια στη Βραΐλα. Αν είχατε παει σ'ένα ρουμανικό σχολείο... νιώσατε ότι ήσασταν κοιταγμένος διαφορετικά από τους άλλους συναδέλφους ή από τους δασκάλους;

Nicio discriminare. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Nu se făceau discriminări. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Pentru că nu aveam voie să vorbim despre originea noastră, copiii cu care frecventam școala nu aveau cum să ne privească în alt mod decât ca simpli colegi de școală. Oricum în afară de orele de școală nu aveam legături cu colegii de clasă. Nu aveam voie să ne petrecem timpul decât în familie. (Marina-Ruxandra Iliescu, 64 ani, București)

Nu mă simțeam și nu eram tratată altfel de către colegi sau profesori. Din contră, le împărtășeam din obiceiurile și tradițiile grecești. Unii dintre ei devineau, în timp, filoeleni: le plăcea muzica grecească, iar apoi învățau și limba greacă și dansurile grecești. (Florentina Octavia Gavaz-Nicolae, 42 ani, Brăila)

12. Dacă ar fi să comparați cele două sisteme de învățământ – din România și Grecia – care considerați că este mai bun?

Αν είναι να συγκρίνετε τα δύο συστήματα εκπαίδευσης - από τη Ρουμανία και από την Ελλάδα - ποιο πιστεύετε ότι ειναι καλύτερο και γιατί;

Sistemul de învățământ din România era asemănător cu cel din Franța și deci mult mai cuprinzător decât sistemul grecesc. Mă refer la învățământul secundar. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Sistemul românesc de învățământ era pe atunci foarte bun [...]. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Deși sunt cadru didactic, nu am informații despre sistemul de învățământ din Grecia, ca să pot să fac această comparație. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

13. Vă amintiți sau ați auzit de la familia dumneavoastră cum era Brăila de altădată? Cum era centrul orașului, Regala, celealte străzi? Cum erau parcurile? Care erau locurile preferate de promenadă ale tinerilor? V-amintiți sau v-a povestit cineva cum arătau trăsurile sau mașinile de epocă cu care se circula pe străzile Brăilei de altădată?

Θυμάστε ή έχετε ακούσει από την οικογένειά σας πως ήταν η Βραΐλα άλλοτε; Πώς ήταν το κέντρο της πόλης, η οδός Regala, οι άλλοι δρόμοι; Πώς ήταν τα πάρκα; Ποια ήταν τα αγαπημένα μέρη οπου έκαναν βόλτες οι νεοί; Θυμάστε ή σας είχε πει κάποιος πως ήταν τα αμαξά και τα αυτοκίνητα της εποχής με τα οποία κυκλοφορούσαν στους δρόμους της Βραΐλας άλλοτε;

Mă refer la Brăila între anii 1930-1945. Strada principală era Regala, unde se aflau cele mai multe prăvălii. Era și locul de promenadă preferat. [...] Altă stradă de promenadă era Gării, mai îndepărtată de centru și „de mâna a doua”. Grădina Mare era de asemenea un loc unde, în afara de tineret veneau mamele cu copiii mici, sau guvernantele cu cărucioare. În anumite zile, cânta fanfara militară, care avea un pavilion special. De asemenea, se făceau kermeze în partea dinspre Dunăre, unde

se dansa pe o pistă la restaurantul existent. În jur... jocuri de noroc, vânzători ambulanți etc. În timpul kermezelor, intrarea era cu plată. La intrare era de obicei un turc care vindea alune americane, pistil, bomboane etc. Trebuie menționată și plaja Macedonski, care se afla cam vizavi de debarcader și la care accesul se făcea cu barcagii (5 lei). (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Totul era mai frumos atunci. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

În Brăila erau (unele încă există) clădiri foarte frumoase care au aparținut unor familii de greci. Să ne amintim de următoarele: actualul sediu al Colegiului Economic, pe strada Grădinii Publice, care era proprietatea unui bogat negustor de cereale Suliotis, care, între anii 1901-1904, a fost primar al Brăilei. Pe strada Bolintineanu, la nr. 5, locuia familia Melas, un foarte cunoscut și apreciat inginer. O clădire foarte frumoasă cu un portal la intrare, cu 6 coloane, a aparținut unui mare bogățăș, Alecu Portolo. Această clădire, care se afla pe strada Golești, a fost demolată, pe acel loc existând acum o școală și o fundație catolică. Unul dintre cei mai renumiți oameni de afaceri cu cereale ai Brăilei a fost „moș Galatis”, care locuia pe strada Regală, într-o foarte frumoasă casă, demolată acum. Un alt comerciant de cereale a fost Juju Daniel, al cărui strămoș a fost primul zaraf al Brăilei și care locuia într-o casă pe strada Sfântul Nicolae, actualmente aceasta fiind sediul Ministerului de Interne (în spatele Casei Modei). În „Poligon”, spațiul în care pe vremuri făcea „rondou” tramvaiul care lega centrul de stațiunea Lacul Sărăt, locuiau în casele încă existente și azi: Mațuchis - armator și negustor de cereale și Muti Draculis - om de afaceri. Pe strada Sfântul Nicolae locuia de asemenea un mare armator, Polidor Lichyardopol, tatăl unei foarte cunoscute doctorițe, Mary Poenaru. În centru, la colțul străzii Împăratul Traian, vizavi de Hotelul Traian, funcționa o cunoscută bancă a unui renomit bancher, Chrissoveloni. La colțul străzii Campiniu cu strada Coroanei, a locuit un foarte cunoscut și apreciat avocat, Traian Țino, primar al Brăilei în anii 1930. Mai trebuie pomenite și alte locații grecești: Teatrul Rally și cinematograful Pasallacqua, al cărui proprietar era Bebe Pasallacqua. În zilele de sărbătoare, mai ales în anotimpul cald, se făceau plimbări cu tramvaiul la stațiunea Lacul Sărăt, traversând zona

împădurită care începea la bariera Călărași [...]. (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Da, îmi amintesc strada Misitiilor din port și Vadul Budur unde descărcam lemne și Moara Violatos unde descărcam cereale. Ne plimbam prin centru „la ceas” și pe Regala [...]. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Promenadele cele mai romantice erau la Grădina Mare, plecam pe jos din strada Pietrei și la Dunăre Tanti Eleni mă lăsa să mă apropii de mal să aud melodia apei. Ajungeam și la Monument, dar și la Lacu Sărat unde, în fiecare an, făceam băi de nămol cu mama mea, Artemis Vallianatou. Cu bunica de câte ori mergeam, luam trăsura și eu stăteam sus, pe capră, ca să pot să țin puțin de hături. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da, ținând cont că sunt născut în 1949, am apucat să văd, când eram copil, rețeaua de tramvaie („Hellios”), care era foarte dezvoltată, trăsurile care mergeau în tot orașul, străzile pavate cu piatră cubică, magazinele în stil oriental, frizerii, cofetării, cinematografe, portul foarte animat. Era un oraș viu, vesel și mult mai al brăilenilor decât acum. Astăzi, s-au schimbat atât structura populației cât și situația economică. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

[...] Era un oraș viu, cosmopolit [...]. Casele (care în mare parte au dăinuit și azi) erau deosebit de frumoase, cu o arhitectură adaptată și structural la solul plin de hrube de pe vremea când Brăila era raia turcească, lucru care se observă și azi la clădirile renovate. Lumea bună se plimba pe strada Regală și în Parcul Monument. Era admirat și atunci Ceasul floral din Grădina Mare. Viața portului era intensă iar depozitele din port pline cu mărfuri. Nu degeaba viața Brăilei a inspirat atâtia autori clasici. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Despre oraș, îmi aduc aminte că trotuarele erau măturate și spălate cu apă de către proprietarii caselor, iar străzile erau udate vara. [...] În 1968, când s-au sărbătorit cei 600 de ani ai orașului, mai țin minte că am băut iar bragă, care aproape că dispăruse. Copil fiind, mai țin minte că ne plăceau sarailiile, savarinele, cataiful și limonada, care au cam dispărut... [...] De mașini de epocă nu îmi amintesc, dar sigur, la

gară, aşteptau trăsurile, destul de multe, cel puțin 7-8, cred că și în centru, unde era o patiserie Miorița, erau alte trăsuri cu cai, tot pe post de taxi. [...]. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

14. Vă amintiți sau ati auzit de prăvălii ale grecilor în Brăila de altădată? Ce produse aduse din Grecia se comercializau? Erau și ateliere grecești de mici meșteșugari de care vă amintiți?

Θυμάστε ή έχετε ακούσει για ελληνικά καταστήματα στη παλαιά Βραΐλα; Ποια προϊόντα φερμένα από την Ελλάδα εμπορευόταν; Θυμάστε αν υπήρξαν ελληνικά εργαστήρια μικρών βιοτεχνιών;

Erau tot felul de prăvălii care aparțineau grecilor din Brăila, dar îmi amintesc doar câteva, care se aflau în regiunea în care locuiam: Papacanaris – cofetărie, str. Regală; Melissaratos – coloniale, str. Galați; Costis – covoare, str. Galați; Chiru – cofetărie, lăptărie, str. Galați; Passalacqua – cinematograf, str. Galați; Lykiardopol (?) – „Ciclismul”, str. Regală; Petalas – măruntișuri, str. Regală; Dendrinos – coloniale, str. Împăratul Traian; Rocas - coloniale, str. Călărași; Mihalakis - coloniale, Bulevardul Carol; brutării, str. Galați. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

În Piața Sfinții Arhangheli se afla plăcintăria Diamantopol - pe locul unde sunt acum o alimentară și un centru valutar - unde se puteau servi delicioase plăcinte [...]. Un foarte cunoscut magazin de coloniale exista pe strada Călărași, pe locul unde este construit Tribunalul și se numea Roca. Coborând pe strada Împăratul Traian, în curtea fostei fabrici de mobilă „Arta lemnului”, era magazinul de coloniale și articole marinărești al lui Neofitos, care pe parcursul zilei de lucru, expunea la intrare un butoi mare cu hamsii. Mai existau două celebre prăvălii alimentare, una deținută de Kulpis, care prezenta diferite sortimente de salamuri de fabricație proprie, aflată la intersecția străzilor Galați cu Piața Traian, celalaltă a lui Bach - celebră păstrămărie cu sediul la parterul Hotelului Bristol și care avea clienți din multe orașe. (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Prăvălia cu produse grecești Antipa și Papa Eftimiu, produse coloniale. (Maria Drafta, 77 ani, Brăila)

Existau și pravălii dar și ateliere meșteșugărești. În minte că găseam măslini, ulei, lămâi, cimbru, aduse de cei care veneau, în special din Chefalonia. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Din descrierile bunicilor îmi amintesc de frizeria „Caludi” și cofetăria familiei Diamandi. Chiar și bunica a avut un magazin de stofe și mătăsuri. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

15. În Grecia se poate vorbi de un cult al cafelei iar „cafeneaua” e o adevărată instituție, ca și în România sfârșitului de secol XIX. Vă amintiți sau v-a povestit cineva din familie despre cafenele sau cofetării ale grecilor în Brăila de altădată? Care era atmosfera, cum se servea cafeaua, ce se mai consuma, care erau tabieturile celor care-și petreceau timpul acolo? Am citit că în secolul XIX, cea mai elegantă cofetărie la Brăila era „Papacanaris”, a unui grec... Am mai citit că părinții lui Jean Moscopol au avut cofetărie la Brăila... Știți unde erau situate?

Στην Ελλάδα υπάρχει μια κουλτούρα του καφέ και το καφενείο είναι ένα πραγματικό θεσμό, όπως και στη Ρουμανία μέχρι το τέλος του XIX αιώνα. Θυμάστε ή σας είχε πει κάποιος από την οικογένεια σας για τα καφενεία ή τα ζαχαροπλαστεία των ελλήνων στην άλλοτε Βραΐλα; Ποια ήταν η ατμόσφαιρα, πως σερβιραν το καφέ, τι άλλο έτρωγαν ή έπιναν, ποια ήταν τα συνήθια εκείνων που περνούσαν τον χρόνο τους εκεί; Διάβασα ότι τον XIX- αιώνα, το πιο κομψό ζαχαροπλαστείο στη Βραΐλα ήταν Papacanaris, ενός Έλληνα... Έχω διαβάσει ότι οι γονείς του Jean Moscopol είχαν ένα ζαχαροπλαστείο στη Βραΐλα ... Ξέρετε πού βρίσκοταν;

Cofetăria Papacanaris a lucrat în anii 1939-1948 și nu în secolul al XIX-lea. Cafeneaua „Francez” din Piața Sfintii Arhangheli apartinea lui Spiropol. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Bărbații se relaxau la două cafenele celebre, aflate în Piața Sfintii Arhangheli: Francez și Corso, foarte selecte, unde, pe lângă distraçõesile caracteristice se încheiau și foarte multe afaceri. Tot în Piața Sfintii Arhangheli mai erau și alte cafenele: Dacia, Atena etc. Pe lângă cele din

centru, în permanență foarte populate de liber profesioniști, pe strada Împăratul Traian, existau alte două cafenele ale unor armeni, unde cafelele erau delicioase. (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Îmi amintesc de vreo patru cofetării ale grecilor - Caciu Papacanaris, Țucatos Dumitru, tatăl meu - Pascali Diamandi - și Jan Andronic, precum și o plăcintărie din centrul a lui Eracle. Am auzit de la tata că Lascăr Moscopol a avut cofetăria pe strada Regală colț cu Ștefan cel Mare. Când au închis prăvălia, tatăl meu a cumpărat o parte din mobilierul lor. Eu am cunoscut-o pe Iorgula, fata lui Moscopol și pe fetița ei Jeni - care s-au mutat la Galați. Fata se numește după căsătorie Jana Andreeșcu. (Maria Diamandi, 73 ani, Brăila)

Se putea vorbi într-adevăr de un cult al cafelei. Ritualul este deosebit și se începe cu fierful apei, cu caimacul, cu servitul în *flitjanakia*. [...] (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

16. Jucăți table? Părinții, bunicii obișnuiau să joace table? De ce le place așa mult grecilor să joace *tavli*? Se știe că grecii fumează mult. Ce fumau grecii pe vremuri? Ce mărci de țigări și trabucuri grecești se comercializau la Brăila?

Παίζετε τάβλι; Οι γονείς, οι παππούδες συνήθισαν να παίξουν τάβλι; Γιατί αρέσει τόσο πολύ στους Έλληνες να παίζουν τάβλι; Είναι γνωστό ότι οι Έλληνες καπνίζουν πολύ. Τι κάπνισαν οι Έλληνες άλλοτε; Τι μάρκες ελληνικών τσιγάρων και πούρων εμπορευόταν στη Βραστιά;

Jocul de table era răspândit nu numai printre greci, dar și printre români. De asemenea și fumatul. Se fumau țigări C.A.M. și mai puțin țigări străine. Țigările grecești *Papastratos* erau foarte apreciate. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

În cafenelele selecte Francez și Corso, se juca, în special, rummy și se serveau: cafea, ceaiuri, mastică, șerbet. În celealte cafenele obișnuite, se jucau, cu precădere, table și se serveau: cafea, rom, coniac, ouzo. În Brăila exista un mare magazin de cristaluri, geamuri etc., pe strada Sfântul Petru colț cu Regală, proprietar fiind un evreu pe nume Katz;

acesta, mare amator de table - când avea ghinion la vreun joc (evident la cafenea), ironizat de prieteni când pierdea, le spunea cu emfază: „în Brăila există un singur Katz; doi ca Katz, nu există!”. [...] (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Bineînțeles că joc table. De cele mai multe ori, alături de ceșcuța cu cafea... (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da, joc table când am ocazia. La noi în familie tata juca table și acest joc era nelipsit din casă. Grecii fumează mult, și tata a fumat, noi mai puțin că nu am avut voie când eram acasă. În general știu că tata fuma țigări *Virginia*. (Liliana Brândușa Filip Macri, 63 ani, București)

Jucam, joc și voi juca *tavli* cu mare pasiune. Țigări grecești: *Papastratos* și *Old Navy*. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

17. Bărbații greci au, de obicei, în mâna, un *komboloi*. La ce folosește acest șirag de mărgele? Aveți un *komboloi*? Tatăl dumneavoastră, bunicul aveau *komboloi*?

Οι Έλληνες έχουν συνήθως στο χέρι, ένα κομπολόι. Σε τι χρησιμεύει αυτό το κομπολόι; Κατά την διαμονή σας στη Βραστά είχατε εσείς ή ο πατέρας σας ή ο παππούς σας ενα κομπολόι;

Komboloi-ul cred că este un obicei oriental și se întrebuițează pentru destindere și când cineva se lasă de fumat. În familia mea nu a existat acest obicei. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Avea și bunicul, am și eu. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Komboloi-ul este confectionat, de obicei, din chihlimbar. La table, la cafea, la plimbare, bărbații greci se joacă cu *komboloi*-ul. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da, și acum am *komboloi*. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Komboloi-ul, un șirag de mărgele, este un accesoriu specific bărbaților greci. Originea lui se pierde în timp, probabil că a fost folosit la ritualuri religioase - mătănii - se zice că trebuie să aibă 33 de mărgele (vârsta la care a murit Iisus). Erau folosite poate și pentru a face calculul mărfurilor vândute sau cumpărate. Le întâlnim și în unele dansuri

tradiționale grecești din zona Greciei Centrale. În prezent se folosesc ca "accesoriu" de relaxare. Este un suvenir foarte comercializat în Grecia sub diferite forme și mărimi. Da, am avut un *komboloi* original al bunicului meu, din chihlimbar roșu veritabil, dar a fost transformat în șirag de mărgele. În prima excursie făcută în Grecia am găsit unul asemănător pe care l-am achiziționat. (Florentina-Cristina Mușat, 46 ani, Brăila)

Am *komboloi*, îmi place să mă joc cu el. E un accesoriu obligatoriu, mai ales când merg la petreceri. (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

18. Grecii sunt foarte combatanți, își revendică drepturile cu foarte multă înverșunare. Ați moștenit acest spirit? Am citit că în Grecia, până în anii '80, aproape toate cafenelele - unde se discuta de obicei în special politică, unde „se punea țara la cale” - erau decorate astfel încât să arate orientarea politică a proprietarului și evident, a clientelei, ca să se evite conflictele. Așa era și la Brăila?

Οι έλληνες είναι πολύ πολεμιστές, διεκδικούν τα δικαιώματά τους με πολλή επιμονή. Κληρονόμησατε αυτό το πνεύμα; Διάβασα ότι στην Ελλάδα μέχρι στη δεκαετία του '80, περίπου όλα τα καφενεία – όπου συνήθως συζητούσαν κυρίως πολιτική – ήταν διακοσμημένα έτσι ώστε να δείχνουν την πολιτική κατεύθυνση του ιδιοκτήτη και προφανώς, της πελατείας, για να αποφεύγονται οι σύγκρουσεις. Έτσι ήταν και στη Βραΐλα;

Nu cunosc cafenele unde „se punea țara la cale”, deși locuiesc în Atena în mod permanent din anul 1967. Totuși, având în vedere situația politică și economică în care se află aproape tot globul pământesc, cred că este firesc să se discute și la cafenele aceste probleme. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Fac foarte bine că își revendică drepturile. [...] Ca orice grecoaică și pe mine mă caracterizează acest spirit combativ, respectul de sine, dar și pentru ceilalți. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da, și este bine aşa. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Da, am moștenit acest spirit revendicativ și combativ. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

19. Ați auzit de la familia dumneavoastră ce ziare în limba greacă se tipăreau la Brăila? Ați avut ocazia să vedeți un astfel de ziar? Cum ce subiecte erau tratate, cum arătau anunțurile publicitare? Simpatiile și antipatiile politice din Grecia aveau ecou și în ziarele tipărite la Brăila: erau ziare regaliste și venizeliste? Știți unde erau sediile tipografiilor grecești?

Είχατε ακούσει από την οικογένεια σας τι εφημερίδες δημοσιεύτηκαν τότε στη Βραΐλα; Είχατε την ευκαιρία να δείτε μια τέτοια εφημερίδα; Ποια θέματα αντιμετωπίζονται, πως ήταν η διαφήμιση; Οι πολιτικές αντιπάθειες και συμπάθειες από την Ελλάδα είχαν ηχώ και στις εφημερίδες που τυπωνόταν στη Βραΐλα: οι εφημερίδες ήταν φιλοβασιλικές ή βενιζελικές; Ξέρετε πού ήταν τα έδρα των εφημερίδων που τυπωνόταν στη Βραΐλα;

Pe vremea mea, nu cred că existau ziare grecești tipărite la Brăila. Există un ziar grecesc EΘΝΟΕ, care se tipărea la București și ajungea și la Brăila. Însă se găseau ziare venite din Grecia. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Știi că erau mai multe tipografii ale grecilor. Una din primele tipo-litografii era a lui Pericle M. Pestemaltzioglou, apoi tipografile „Triangul”, „Unirea”, cea a lui Leonidas Kostumiris cu „Etnos”, cu ziarul „Națiunea” care era ziar politic, comercial și literar; apare la Brăila și la București, în anul 1912. [...] (Dumitru <Zissu> Aspasia, 86 ani, Brăila)

Știi că se tipăreau ziare și bineînțeles includeau știri din Grecia. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

20. Există vreo etnie cu care relațiile familiei dumneavoastră nu erau tocmai cordiale?

Υπάρχει κάποια εθνική ομάδα με την οποία η οικογένειά σας δεν είχε ακριβώς εγκάρδιες σχέσεις;

În acea perioadă relațiile dintre diferitele etnii erau deosebit de cordiale, familiile acestora trăiau în bună pace. Dar existau și exceptii. [...] (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Părinții mei aveau câțiva prieteni apropiati care erau turci și lipoveni. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

21. Dar restaurantele de altădată? Ați auzit povești de la părinții sau bunicii dumneavoastră despre restaurante ale grecilor din Brăila? Cineva povestea că într-un restaurant grecesc de demult din Brăila îți puteai alege peștele pe care voiai să-l consumi dintr-un acvariu mare situat în mijlocul încăperii, ca și la restaurantele din insulele grecești. Ce preparate se puteau servi? Se spărgeau farfurii în localurile grecești de demult? Se cânta muzică grecească în localurile de demult, existau cântăreți cunoscuți cu *bouzouki*? V-amintiți sau ați auzit unde erau situate astfel de localuri la Brăila?

Αλλά τα παλαιά εστιατόρια; Έχετε ακούσει ιστορίες από τους γονείς και τους παππούδες σας για τα ελληνικά εστιατόρια της Βραΐλας; Κάποιος είπε ότι σ'ένα ελληνικό εστιατόριο στην παλιά Βραΐλα μπορούσες να διαλέξεις το ψάρι που ήθελες να καταναλώσεις από ένα μεγάλο ενυδρείο που βρισκόταν στη μέση του δωματίου, όπως και στα εστιατόρια από τα ελληνικά νησιά. Τι φαγητά μπορούσες να φας; Παλαιά έσπασαν πιάτα στα ελληνικά εστιατόρια; Ακουγόταν ελληνική μουσική στα παλαιά εστιατόρια, υπήρχαν γνωστοί τραγουδιστές με μπουζούκι; Θυμάστε που ήταν αυτά τα εστιατόρια στη Βραΐλα;

Nu cred că se spărgeau farfurii la Brăila. Acest obicei a existat în Grecia. [...] În ceea ce privește alesul peștelui din acvariu, nu cred că este o metodă grecească, întrucât am văzut aşa ceva și la unele restaurante de calitate, la Sydney, Australia. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Nu poate fi trecută cu vederea o bodegă - aflată pe strada Malului (extremitatea cartierului grecesc) colț cu strada Orientală - care se numea „Kir Leonida”, unde, adolescent fiind, a servit ca băiat de prăvălie scriitorul Panait Istrati. Un interesant local era restaurantul „hotel” Zinea, aflat la capătul dinspre Dunăre al străzii Pensionatului, la malul

Dunării; în respectiva clădire se „desfătau” la parter și etaj navigatorii de la navele ce operaau în zona „Băi”. (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Erau câteva localuri pe malul Dunării, unde pescarii veneau și vindeau pește proaspăt. Dar vindeau pește și pe stradă... Îmi amintesc și de vânzătorul de iaurt, care avea pe umeri afârnate o ulcea mare cu iaurt și o lingură plată, cu care împărtea iaurtul. Își anunța prezența strigând „iaurgiu!”. Obiceiul cu spartul farfuriiilor a apărut în Grecia mai târziu, iar la Brăila nu se practica, în tinerețea mea. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Îmi amintesc de restaurantul „Paharul de Aur”, care era în colț, la Împăratul Traian, de verii mei Caruso Zabarachi și Urania a lui *barba* Spiru Caruso, de socrul meu care cânta la banjo împreună cu Grigore Kiazim; eu aveam chitară la care cântam în tinerețe. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Erau restaurante unde cântau diferite formații muzică grecească, în zona străzii Galați. Îmi amintesc când povestea tata că mergeau la restaurant și mâncau iepure cu măslini sau alte delicatessen. (Marina-Ruxandra Iliescu, 64 ani, București)

Ștui doar ce mi s-a povestit despre cele două restaurante ale bunicului meu, Tudorache C. Theodor. Prin anii 1920 avea restaurantul berărie <La Dobrogeanul>, pe strada Școalei publice, nr. 1. Iar după 1930 a deschis restaurantul <Paradis>, cu salon elegant și grădină de vară foarte mare. Nu ștui unde era situat acesta. După spusele domnului Manda, ar fi fost pe Regala colț cu Cuza sau cu Golești. Era un local foarte la modă, unde bunicul aducea băuturi spirtoase din Grecia, Mastică, Rom și Ouzo, iar vinurile veneau din viile proprii de la Odobești. Se serveau mâncăruri tradiționale grecești, genul de *meze* - măslini și zacusă, icre și pește afumat, toate aduse din Grecia. Dar și mâncăruri românești și grătar cu mititei și momițe. Tata mi-a spus că la Grădina restaurantului „Paradis” a debutat Jean Moscopol, pe care veneau să-l asculte în special tinerii din oraș, înainte să plece la București. Îmi amintesc că la noi acasă încă se mai folosea, prin anii '60, vesela rămasă după naționalizarea restaurantelor. Erau farfurii mari de

<piatră>, albe, grele, platouri ovale și pahare splendide, cu picior, pentru vin. (Maria-Denise Theodoru, 60 ani, București)

22. Aveți cunoștință ca vreun membru al familiei dumneavoastră să fi avut relații sau să fi frecventat vreuna din familiile renumite din Brăila?

Γνωρίζετε αν καποιο μέλος της οικογένειάς σας είχε σχέσεις ή να έχει παρακολουθήσει καμιά από τις γνωστές οικογένειες της Βραΐλας;

Tatăl meu era armator. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Tinerii greci erau preocupați și de sport. Există o echipă de fotbal M.T.M. în care majoritatea fotbalistilor erau greci, de exemplu frații Negroponte, Machi Hagiopol, Vuleris, frații Giorgacachis (cel mai cunoscut fiind portarul celebru: nea Sandu). Echipa se întreținea din resurse proprii, dar și cu sprijinul fraților Giorgacachis care erau proprietarii unui atelier de reparat nave la malul Dunării. Trebuie amintiți și doi boxeri deosebit de valoroși, campioni la amatori, respectiv Tamuris și Iani Corfiatis. (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Mă jucam cu Gita, nepoata doamnei De Roma, cu care eram vecini. Ei vorbeau în limba italiană, iar soțul ei De Roma era grec (Candianos). Cu familia De Roma aveam legături doar ca vecini, nu de prietenie. Imi amintesc că, după 1945, doamna De Roma venea la noi și ne ruga să-i scriem scrisori în Grecia, la rudele soțului ei, pentru că băiatul ei Bebe să poată pleca cu fiul său în Grecia. Nepotul ei a fost trimis să urmeze școala de ucenici de la Progresul (nu i s-a permis să meargă la o școală primară obișnuită). Nu știu cum au plecat din țară. Gita, nepoata ei, a urmat școala de balet din Timișoara; nu am mai ținut legătura cu ei. În Grecia am cunoscut două familii legate de Brăila (mai bogate): familia Economu, ce locuia la Trieste, cu rang de baron, tatăl domnului fiind consulul grec la Brăila, înainte de primul război mondial și Familia Razi, care a avut o moșie lângă Brăila. O altă personalitate a Brăilei a fost prof. univ. Radu Portocală, pe care l-am cunoscut atât în București, la Institutul de Virusologie „St. Nicolau”, cât și la Atena, în 1979, când lucra la Institutul „Pasteur” din Atena. El a plecat din

România în 1975 cu ajutorul familiei Averoff (mari bogătași din Grecia), cu care soția lui era rudă. Tatăl profesorului, tot Radu Portocală, a fost deputat de Brăila, cât și ministru, iar la un moment dat strada Campiniu s-a numit Radu Portocală. El a murit la Atena, iar băiatul lui, tot Radu Portocală (o tradiție a familiei), este ziarist la Paris, căștorit cu o franțuzoaică și are trei copii. L-am auzit la emisiunea în limba română, la Radio France. (Lidia Dimofte, 73 ani, București.)

Bunicul din partea mamei a fost asociat cu Contele de Roma într-o afacere. Mama este prietenă cu dr. Mary Poenaru (Likyardopol), Ismini Drăghincescu (Harvalias), Riri Maroulis (Harvalias), Matzoukis etc. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Bunicul meu din partea mamei se numea Panaiotis Cazachis și era bun prieten cu Jean Moscopol. Încerc și eu să reconstituï istoria familiei mele și urmăresc cu interes date istorice, amintiri, relatari despre Comunitatea Greacă de la Brăila. Dețin fotografii ale bunicilor și străbunicilor dar nu am nici un fel de documente, pentru că bunicul le-a distrus, imediat după venirea comuniștilor la putere, iar o parte din documente s-au pierdut după plecarea bunicii mele din România, în 1979. Bunicul a locuit înainte de război, după ce s-a căștorit cu bunica, la București. Bunica se numea Josephine Anici, străbunicul fiind Giovani Anici. [...] Din căsătoria cu bunica a rezultat mama mea, Helene-Jeanne Cazachi. [...] După război, familia s-a "refugiat" în Ardeal, la Sighișoara, unde sora bunicului avea domiciliu forțat. Bunicul a decedat în 1960, la Brașov. [...] (Sanda Sedlmayr, 60 ani, Germania)

Pe Contele de Roma l-am cunoscut când eram copil. La fel pe avocatul Fokas (sau Fokkas), descendent probabil al unei mari familii bizantine. Avea o fată, Nicole, care poate mai trăiește (dar cine știe unde). Bunica mamei mele era născută Pana, soră cu bunica maternă a lui Yorgos Bessis. [...] Un Melissaratos a fost coleg de școală cu tatăl meu. L-am cunoscut, tot când eram copil. La fel, am cunoscut la Atena (unde am locuit din 1977, când am părăsit România, până în 1982) pe Alexandros Portolos, coleg de școală primară cu tatăl meu. A murit. La fel, două doamne Likyardopol. (Radu Portocală, 61 ani, Paris)

Familia tatălui meu se vizita cu familiile Chelaiditi, Poenaru, Saridachis. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

[...] Prietenii părinților noștri erau medici, profesori, ziariști... (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Bunicul își petrecea vacanțele la unchiul și mătușa lui din Brăila, familia Rubatos. (Corina Răducanu-Lichiardopol, 46 ani, Craiova)

Casa Anninos care figurează pe harta „Un grec, doi greci...” a aparținut lui Gherasim și Oreea Anninos, veniți la Brăila din Chefalonia. Dețineau patru vapoare care transportau, în Europa, petrol și cereale. Au avut doi copii: Nikos și Ilias. Nicolae - afacerist, armator și președintele Băncii Eleno-Române - a rămas în istorie ca fiind primul pasager plătitor pe o cursă aeriană civilă din România, în 1926. A decedat în 1927. Ilias a studiat economie politică în Germania. S-a căsătorit cu Letiția Maria, fostă Bălăceanu și au avut doi copii Oreea și Ivona Zvetlana (decedată la 3 luni). În 1951, le-au fost naționalizate casa, mașina, vapoarele. Ilias Anninos a avut inițial domiciliu forțat la Podul Iloaiei, apoi a obținut dreptul de a locui cu familia doar într-o singură cameră din fosta sa casă. În 1960 familia a reușit să plece în Grecia, dar au avut dreptul să ia cu ei doar o ladă cu 60 de kilograme de bagaj. (Oreea-Roxana Anninos, Atena)

Bunicul meu din partea tatălui a avut rădăcini grecești, dar nu știi prea multe... Bunicul din partea mamei, care a deținut cândva tipografia PRESA din Brăila, a fost o perioadă prieten cu Panait Istrati. Mama mea l-a cunoscut în vremea când era ea copil. După zeci de ani mama a scris o broșurică conținând amintirile ei despre Panait Istrati și despre marea lui dragoste, iubita lui elvețiană, Marie-Louise Baud-Bovy (alintata BILILI), care a fost la Brăila, în casa bunicilor și în compania căreia Panait Istrati a întreprins celebrul voaj în URSS, alături de soții Eleni și Nikos Kazantzakis. Ulterior Bilili l-a părăsit pe Istrati. Din această cauză el a vrut să se sinucidă. După zeci de ani, mama mea a căutat-o pe Bilili și în ciuda diferenței de vîrstă, ele s-au împrietenit. Bilili, care trăia retrăsă într-un sat din sudul Franței, nevrând să dea interviuri criticiilor și istoricilor literari, a apreciat enorm de mult amintirile scrise de mama mea. Ani de zile ele au purtat o vastă corespondență în limba franceză. Bilili, o doamnă deosebit de

distinsă, ne-a invitat la ea, ne-a povestit despre Panait Istrati, singura ei mare iubire, despre Brăila și despre afecțiunea ei pentru România. (Amy Adriana Florina Mauthner Steriadi, Germania)

Stră bunica mea - născută Zerlendi, mărătită Paspati, mama bunicii mele - mărătită Costa Foru (și sora mai mică a Sashei Sgardelli) – vezi documentele trimise. Zerlendi a fost primar al Brăilei, Rodokanakis, om de vază al orașului și al Comunității Grecești. (Irina Andreeșcu, SUA)

23. Vă amintiți sau v-a povestit cineva din familie despre serile dansante sau balurile de pe vremuri? Se organizau baluri la școala grecească de fete și sigur și în alte cluburi din Brăila... V-a povestit cineva din familie cum erau îmbrăcate doamnele, cum erau curtate de tinerii de altădată, ce muzică se asculta, ce se dansa la astfel de „sindrofii”? La balurile de la școala grecească se asculta numai muzică grecească?

Θυμάστε ή σας είχε πει κάποιος από την οικογένεια για τα χορευτικά βράδια; Οι χοροί διοργανώνονται στο ελληνικό σχολείο κοριτσιών και σίγουρα και σε άλλες λέσχες της Βραΐλας. Σας είχε πει κάποιος από την οικογένεια πως ήταν οι κυρίες ντυμένες, πώς τις φλερτάρισαν οι νέοι άλλοτε, τι μουσική ακουγόταν, τι χόρευαν σε τέτοιες συναντήσεις ; Στους χορούς από το ελληνικό σχολείο ακουγόταν μόνο ελληνική μουσική;

Am luat parte la câteva baluri care aveau loc la Școala Grecească. [...] În ceea ce privește muzica, era modernă, pentru dans și se asculta și muzică grecească. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Deosebită căutare aveau balurile de la Școala Greacă, de pe strada Rubinelor, organizate mai ales vara, în curte; se participa cu invitații, cu contribuție bănească benevolă. Tot ce se comanda în plus față de „meniu” se plătea; serviciile erau efectuate cu contribuția gospodinelor la gătit și a tinerelor la servitul la mese și ornarea locației. (Miltiade Alamanos, 79 ani, Brăila)

Mi-au povestit părinții și mătușile mele despre balurile grecești care se organizau la Școala Grecească, de către Comunitatea Elenă.

Participau majoritatea grecilor din Brăila, indiferent de situația socială. Muzica era în general grecească, iar participanții fredonau în permanență cântecele ascultate. Doamnele erau foarte elegante, se pregăteau special pentru aceste baluri. (Maria Ganea, 72 ani, Brăila)

Organizația "Parnassos" a fost deosebit de importantă. Dionisia Portolos organiza permanent activități culturale interesante: baluri (cu dansuri - vals, tango, boston; se serveau diferite preparate culinare și dulciuri), seri teatrale, după amiezi pentru copii (îmi amintesc de înghețată preparată și de manivela de la mașina de înghețată, pe care o roteam și eu), seri de poezie, audiții muzicale. Domnul Mihalache Ilie își amintește că la o seară muzicală a interpretat două melodii: *La Bohème* - *Che gelida mamma* și *Aida* - *Celeste*. Toate manifestările culturale se organizau în sala Școlii Grecești. În fotografiiile pe care vi le-am trimis se pot vedea: soba din sală și două chioșcuri unde se vindeau diferite obiecte pregătite de doamnele din comunitate. Venitul și donațiile erau folosite în scop filantropic. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Mergeam la Comunitatea Greacă la dans, cu prietenii mei greci. Aveam și o prietenă grecoaică, Eleny, care acum este medic stomatolog în Germania. Era foarte frumos. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

24. Ce înseamnă familia pentru un grec? Mama este într-adevăr cea care ia hotărârile cele mai importante pentru o familie grecească? Se trece peste cuvântul mamei sau nu? Am citit că la început de secol grecii își sfătuiau copiii să nu se căsătorească cu români... Si totuși mulți greci încălcău acest sfat...

Τι σημαίνει η οικογένεια για έναν Έλληνα; Η μητέρα είναι πράγματι αυτή που παίρνει τις πιο σημαντικές αποφάσεις για μια ελληνική οικογένεια; Πάνω από τη λέξη της μητέρας περνούσαν ή όχι; Διάβασα ότι στην αρχή του αιώνα οι Έλληνες συμβουλευαν τα παιδιά τους να μην παντρεύονται με θρησκευματικούς... Και ομως πολλοί Έλληνες εξακολουθήσαν να παραβιάσουν αυτή τη συμβουλή...

În ceea ce mă privește, tatăl era acela care lua hotărârile importante ale familiei. Asta nu însemna că mama nu contribuia la

rezolvarea problemelor familiei. În ceea ce privește căsătoriile, pe vremea părinților mei căsătoriile se făceau între greci, însă pe vremea mea multe căsătorii erau mixte. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Și eu am încălcat acest sfat. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Știu că mama era dirijorul în casă. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Familia pentru greci este scopul vieții și tocmai de aceea, în perioada despre care încercăm să ne amintim nu prea existau divorțuri. Pe lângă cei 7 ani de acasă, copiii făceau și studii, pentru că voiau să fie independenți. Cristofor Vallianatos a urmat ziaristica la Paris. [...] Primul fiu se botează cu numele bunicului, prima fiică cu numele bunicii tatălui și în general numele nu se caută în cataloage. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Familia pentru greci este sfântă. În general nu se trece peste cuvântul mamei dar există și excepții. În familia tatălui meu bunica avea ultimul cuvânt, dar în familia noastră tatăl dicta. [...] Grecii își alegeau soții dintre românce și invers, deși de foarte multe ori familia nu era de acord și „intrusul/intrusa” nu era complet integrat/integrată în familie. În general, fetele aveau o educație foarte strictă, iar băieții erau mai liberi, putând să plece în excursii cu prietenii, în cursul verii, sau cu barca pe Dunăre. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Da, familia este foarte importantă, atât la greci ca și la aromâni. Pe mine tata m-a dezmoștenit când a auzit că mă căsătoresc cu o româncă. Motivul: aşa se pierd obiceiurile, tradițiile neamului. Așa este, dar acum nu se mai ține cont de asta. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Mama avea, într-adevăr, personalitate, dar și tata, venit din Oltenia, avea o fire ambițioasă, aşa că nu era unul singur cel care hotără în familie. Oricum, știu o glumă despre greci: se spune că jumătate dintre bărbați recunosc faptul că sunt sub papuc – în timp ce cealaltă jumătate nu... (adică nu recunosc...). (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

25. În Grecia există tradiția ca familia să cumpere sau să construiască o casă pentru fiecare fată, nu și pentru băieții familiei. Sau fata era cea care moștenea casa părinților sau bunicilor. Așa era și la Brăila?

Στην Ελλάδα υπήρξε η παράδοση όπως η οικογένεια πρέπει να αγοράσει ή να χτίσει ένα σπίτι για κάθε κορίτσι, όχι και για τα αγόρια της οικογένειας. Η η κοπέλα ήταν αυτή που κληρονομούσε το σπίτι των γονιών ή των παππούδων. Ήταν και στη Βραΐλα;

În privința moștenirii, fetele erau avantajate și de obicei moșteneau casa părintească sau o nouă construcție și, în general, o valoare mai mare decât aceea lăsată băieților. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Da, aşa era și la Brăila. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Este o tradiție care se respectă în Grecia, pentru fete, nu neapărat valabilă și pentru Comunitatea Greacă din Brăila. Preferau ca fetele să știe limba franceză și le înzestrau cu ce vroiau părinții. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da, bunicii au cumpărat surorii tatei (Angela Macri) o casă, iar tatăl meu a locuit în casa mamei mele (Ştefan Macri) până când s-a mutat în casa bunicilor. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

La noi în familie, sora cea mare a moștenit casa (ca dotă la căsătoria cu un ofițer) și nu mama sau fratele lor. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

26. Prin ce sunt sau erau diferite obiceiurile de nuntă la greci?

Με τι είναι ή ήταν διαφορετικά τα γαμήλια έθιμα των Ελλήνων;

În primul rând, joi înaintea nunții, se pregătește patul mirilor, se adună părinții, rudele și cei mai apropiati prieteni, nașii. După nuntă, coronițele din flori de lămâie se păstrează la icoane, odată ce au fost binecuvântate. Invitaților li se oferă bomboane mari albe (*cufeta*), îmbrăcate în tul. Urează mirilor - viață plină de flori - *zoi anthosparti*. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

În zilele de azi, nunta are loc într-o zi de duminică, spre sfârșitul toamnei, imediat după ce au fost culeși măslinii. De preferabil, este prima duminică după ce a fost lună plină. Ritualul căsătoriei începe de la

casa miresei, unde mirele vine alături de cavalerul de onoare, numit *koumbaros*. La fel este denumit și nașul, acest cuvânt făcând referire la o persoană foarte apropiată. Acum se adună și prietenii miresei, care îi urează toate gândurile bune, pe care fata le primește afectată și cu sfioșenie. Se consideră ghinion dacă mirele își vede viitoarea soție în rochie de mireasă, înainte de ziua nunții. Mirelui i se dă un pahar de vin, o felie de tort în formă inelară și o lingură. După ce bea băutura, viitorul soț introduce în pahar câteva monede, iar lingura, împreună cu jumătate din felia de tort, le oferă cavalerului, care apoi i le dă miresei a doua zi dimineață. Tot cavalerul de onoare îi pune miresei pantofii în picioare, pantofi oferiți de mire. Ceremonia este alcătuită din două părți: logodna și cununia propriu-zisă. Fiind un popor foarte credincios, grecii valorifică acest eveniment din viața lor, punând accentul pe libertatea fiecăruia de a alege. De aceea, preotul îi întrebă pe miri, înainte de a ajunge în fața altarului, dacă au venit la cununie de bună voie și dacă nici unul dintre ei nu este promis altei persoane. Acest lucru arată și integritatea specifică acestei nații. Ajunși în fața altarului, nașul îl ajută pe preot să pună cununile mirilor pe cap. Aceste cununi sunt de obicei albe sau aurii și sunt făcute din flori de portocali sau crenguțe de viță de vie, învelite în hârtie argintie sau aurie. Acestea simbolizează faptul că mariajul este unul nobil, iar cuplul este văzut ca un rege și o regină. Ei vor întemeia împreună o nouă familie, asemenea unei dinastii. Numărul trei simbolizează Trinitatea și se regăsește pe tot parcursul slujbei. Tradiția este ca mireasa să poarte verigheta pe mâna stângă până la începerea slujbei, după care să o mute pe mâna dreaptă, mâna ce reprezintă bunăstarea. La încheierea slujbei, mirele primește prima sărutare din partea actualei lui soții. După aceea, se înconjoară masa cununiei de trei ori, în timp ce preotul binecuvântează cuplul prin cântări în greaca veche. De la biserică se merge înapoi acasă la mireasă, mama ei întâmpinându-i pe miri cu o pâine, pe care o pune deasupra capetelor lor. Apoi, toți se îndreaptă spre locația unde se va desfășura petrecerea și unde grecii își arată talentul înnăscut în materie de distracție. Mult dans, muzică și pahare sparte peste umărul stâng, special, pentru a alunga ghinionul. Invitaților li se oferă la plecare bomboane din migdale, învelite în ciocolată albă și înfășurate într-o țesătură specifică. A doua zi, după nuntă, are loc obiceiul cunoscut sub denumirea de „Naiada

primăverii". Mireasa lasă să-i alunece dintre buze o monedă, care cade într-o fântână. Apoi, ea își umple din această apă ulciorul. Revenind acasă, soția îi toarnă puțină apă peste mâini bărbatului ei, pentru ca acesta să aducă cât mai mulți bani în casă totodată el oferindu-i în schimb un cadou. Pentru a avea o căsnicie "dulce", miresele își strecoară un cubuleț de zahăr în mănușă, în ziua nunții. În antichitate, viitoarele soții purtau adesea iederă la ele, ca însemn al dragostei eterne. Cavalerul de onoare sau nașul trebuie să fie neapărat de religie ortodoxă. Mireasa trebuie să poarte un văl pe față pe tot parcursul desfășurării evenimentului. În timpul petrecerii, pe ritmuri de dans, femeile îi ridică vălul și îl înlocuiesc cu o „babushka”. Acest ritual simbolizează transformarea miresei din fată în femeie. De asemenea, de aici a pornit și tradiția internațională ca mireasa să poarte voal în ziua nunții. O altă tradiție populară este legănatul copiilor în patul matrimonial. Prietenii și familia își rostogolesc ușor bebelușii dintr-o parte în alta a acestuia. Totodată, sunt presărate petale de trandafir, monede și migdale învelite în zahăr, numite *koufetta*, pentru a aduce fertilitate și prosperitate cuplului. Mirii nu au parte de lună de miere. Din păcate, deși toate aceste datini și tradiții sunt respectate încă totul... modernismul a pătruns adânc și aici. Mirii trăiesc împreună ani de zile înainte ca biserică să consfințească căsătoria în fața lui Dumnezeu. (Artemiza Papas, 47 ani, Brăila)

27. Cum priveau grecii divorțul sau cum privesc astăzi divorțul, când probabil că mentalitățile s-au mai schimbat și la grecii din România ca și la cei din Grecia...?

Πώς ειδαν οι Έλληνες το διαζύγιο ή πως το δουν σήμερα οταν πιθανότατα ότι οι νοοτροπίες είχαν αλλάξει και στους Έλληνες της Ρουμανίας και σ' αυτούς από την Ελλάδα ... ;

Pe vremea părinților, divorțurile grecilor erau foarte rare. Astăzi divorțul în Grecia este foarte răspândit. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Pe vremuri, aproape că nu existau divorțuri. Acum căsnicia e un joc de table, hai și cu o cafea. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Se evita divorțul. Era privit ca un eșec. [...] (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

28. Pentru un grec felul în care arată soția e cartea lui de vizită: dacă vrea ca lumea să vadă că îi merge bine, că e înstărit, trebuie să fie bine îmbrăcată, să aibă bijuterii. Așa este? Sunt grecoaicele elegante? Preferă aurul sau argintul? Cum era la început de secol, cum erau bunicele îmbrăcate, își aduceau hainele și bijuterile din Grecia sau preferau casele de modă occidentale? Existau croitorii, frizerii, ateliere de bijuterii grecești la Brăila?

Διάβασα ότι για εναν ελληνα ο τρόπος πώς δείχνει η γυναίκα του είναι ή κάρτα του: αν θέλει ο κόσμος να δει ότι του πάει καλά, ότι είναι πλούσιος, θα πρέπει να είναι καλά ντυμένη, να έχει κόσμηματα. Έτσι είναι; Είναι οι Ελληνίδες κομψές; Προτιμούν το χρυσό ή το ασήμι; Πώς ήταν στην αρχή του αιώνα, πως ήταν ντυμένες οι γιαγιάδες, έφεραν τα ρούχα και τα κοσμήματα από την Ελλάδα ή προτίμουσαν τους Δυτικούς οίκους μόδας; Υπηρχαν ραφτάδικα, κουρεία, καταστήματα ελληνικών κοσμημάτων στη Βραΐλα;

Îmbrăcămîntea femeilor era în funcție de starea socială. Desigur că femeile înstărîte erau bine îmbrăcate și împodobite și purtau și îmbrăcămînte din străinătate. [...] (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Mulți greci, înstărîți sau nu, nu-și îmbrăcau nevasta bine ca să-i inducă în eroare pe cei din jur. Dacă răsfoiți Calendarul realizat de Asociația Grecilor din România de la Atena, în 2011, veți vedea fotografii cu familii de greci din Brăila, București, Galați, Constanța, Piatra Neamț și veți înțelege cum se îmbrăcau și grecii din Brăila. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da, soția trebuie să fie elegantă, să aibă cele mai bune haine și accesorii. Bunicul fiind pilot de cursă lungă, îi aducea bunicii materiale și bijuterii și din alte țări. Chiar dacă vremurile s-au schimbat, tatăl meu căuta pentru mama mea stofe scumpe și de calitate pentru costume și mătase naturală pentru rochii. Niciodată nu plecau în oraș sau nu primeau musafiri fără a fi îmbrăcați impecabil. Totuși, în ideea unei

moralități deosebite în familie, nu se accepta machiajul ostentativ.
(Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Am reținut de la mama că grecoaicele din oraș erau cele mai elegante femei. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Modul în care se îmbracă și se comportă o femeie este cartea de vizită pentru ea și familia ei. Grecoaicele, la începutul secolului, nu aveau multe haine, dar toate erau asortate și accesorizate. Femeia grecoaică purta în orice anotimp pe cap pălărie sau tocă, simplă sau cu voaleță, încăltăminte din piele de bună calitate, ciorapi de mătase sau nylon, blănuri, mănuși sau manșon. Bijuteriile, din argint sau aur, simple sau cu pietre prețioase montate în platină, erau transmise din generație în generație, sau primite ca cadou cu diferite ocazii - nașterea unui copil (era obiceiul să se dăruiască un bănuț din argint), botez, cununie. La spectacolele ce se desfășurau în săli, nu era permis accesul doamnelor cu pălăria pe cap (incomoda vizionarea spectacolului de către ceilalți spectatori) aşa că se acorda o importanță deosebită și modului cum își aranjau părul. Esențele de parfum, parfumurile și apa de colonie, alături de oglindă și perie, se găseau pe masa de toaletă a oricărei femei. Trusă de farduri nu exista pe atunci, doar un ruj și o pudră, eventual o cremă conturau chipul femeii. Multe din ele erau comandate din "catalogul de modă" de la diferite case de modă occidentale și ajungeau în porturile românești, cu vapoarele. Nici bărbații greci nu erau mai prejos. Costumul, cămașa albă, pardesiul sau paltonul accesorizat cu un guler de blană, nelipsita pălărie ori mănușile, pantoful întotdeauna lustruit sau șoșonul pentru iarnă, costumul de marină sau ofițer ne-au rămas mărturie în fotografiile de familie. Îmbrăcămintea era confecționată de cele mai multe ori în atelierele de croitorie, de către o "modistă", o haină era cusută întâi pe o parte apoi era întoarsă și recusută cu mici modificări pentru a căpăta un alt model și pe cealaltă parte. Cămașile erau de foarte multe ori cusute în casă, de femeile familiei, era un lucru migălos și necesită pricepere. Multe din accesoriiile purtate aveau volane care erau spălate apoi scrobite iar călcatul cu fierul de călcat pe cărbune era un adevărat chin. Bărbații se tundeau la frizerile din zonele în care locuiau. Fiecare își avea frizerul lui unde mergea periodic uneori și pentru a se rade, operațiune care se executa cu briciul. Aceste frizerii funcționau în

casele proprii, un spațiu limitat cu unul sau două locuri, de aceea aici era prilej de întâlnire, de aflat nouă și, evident, de a juca o partidă de table sau cărți. În zona în care a locuit familia mea, își avea frizeria "Barba Caludi". Specific bărbatului grec este mustața. Femeile, de cele mai multe ori, își lăsau părul lung, pe care îl ondulau cu drotul încălzit la flacără sau cu diferite clame. Grecii din câte știu nu aveau înclinație către confecționarea bijuteriilor, dar frecventau atelierele deschise în oraș de evrei sau ruși. Țesăturile și încălțăminte sau alte obiecte de îmbrăcăminte erau achiziționate mai mult din magazinele "evreiești" sau "românești". Pălăriile erau comandate din Occident dar și confecționate în atelierele din oraș („Casimatos”). Acest lucru se întâmpla cu tinerele femei grecoaice din România. În Grecia, din fotografiile pe care le-am văzut, femeile, chiar și cele tinere, erau îmbrăcate simplu, în culori închise, cu batic - "mandili" - de culoare neagră. Si astăzi femeia grecoaică Tânără sau mai puțin, este cochetă iar bărbatul are o eleganță și o prestanță aparte. (Florentina-Cristina Mușat, 46 ani, Brăila)

29. Dacă sunt așa cochete grecoaicele, mai au timp de gospodărie? Gătesc? Folosesc uleiul de măslini grecesc, lămâile, oregano, alte condimente grecești? Ce bucate grecești se prepară la dumneavoastră în familie? Spuneți-ne și nouă o rețetă sau mai multe rețete de mâncăruri sau prăjituri grecești, pe care merită să le încercăm.

Αν είναι τόσο κοκέτες οι Ελληνίδες, έχουν ακόμη καιρό για το νοικοκυριό ; Μαγειρεύοντας; Τι ελληνικά φαγητά προετοίμασαν στην οικογένεια σας όταν ήσασταν στη Βραΐλα; Πείτε μας μια καινούρια συνταγή ή περισσότερες συνταγές ελληνικής κουζίνα (κέικ και φαγητά), που αξίζει να δοκιμάσουμε.

Înainte de al doilea război mondial, grecii din România aparțineau tuturor claselor sociale. Deci grecoaicele cochete, în general, aparțineau unui strat social care le permitea să aibă servitori și bucătăreasă și deci nu se ocupau cu gătitul. La mine în familie, la Brăila, se preparau atât bucate grecești, cât și bucate românești. Printre cele grecești îmi amintesc: scordalea cu bacaliero sărat (de 25 martie), salată de țar, avgolemono etc. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Grecoaicel sunt femei foarte cochete, știu să se îmbrace adecvat fiecărei situații din viață, având grija să aibă o ținută impecabilă în societate. Ele își fac timp și pentru gospodărie. În bucătăria grecească predomină mâncărurile făcute la cuptor (*sto furno*), cu sosuri scăzute, multe salate cu ulei de măslini. În familia noastră se pregăteau multe mâncăruri grecești, funcție de anotimp: iarna - *scordalea*; *avgolemono*; batal cu orzisor la cuptor, pește marinat, salată de cozi de raci cu maioneză; salată de rasol de vită, ardei sau roșii cu carne sau orez... multă brânză...; prăjitură - *tiropita*; baclavale; corăbioare; sarailii; trigoane; cozonac; *vasilopita*...; vara – salate multe, condimentate cu piper, oregano, lămâie, usturoi; ulei de măslini; roșii umplute cu carne; vinete umplute cu carne (*paputzachia*); ardei umpluți cu carne sau orez; saramură de pește sau pește la proțap; friptură de miel; linte; musaca; înghețată de casă; fructe. (Elena Mihăilescu, 92 ani, București)

Salată răcoritoare Tzaziki: Se pun 500 g iaurt într-un castron. Se curăță 3 castraveți de coajă, se mărunțesc cu cuțitul. Se pisează o căpățână de usturoi, cu puțină sare și ulei și câteva frunze de mărar și pătrunjel. Se amestecă totul și se pune la rece.

Scordalea: Se pune un pește sărat la fier; se fierb 2 1/2 kg cartofi, se curăță de coajă, se fac piure; se stoarce o lămâie; se pun 2 căpățâni de usturoi pisat, se pune zeamă de la pește strecurată; se bate bine, se amestecă cu ulei de măslini sau de floarea soarelui. Se aşează pe platou și se pune peștele peste piure.

Baclava: Se ia un pachet de foi de plăcintă. Se desfac, se ung foile și tava. Se amestecă nucile cu 1 pahar de pesmet și 1 de zahăr și cu o lingură se pune amestecul pe foi. Se pun 2 foi, apoi nuci și se repetă până se termină foile. Se taie crude, se bagă la cuptor. Se face sirop: 1 pahar zahăr, o lămâie stoarsă. Când e gata, se scoate tava din cuptor și se toarnă siropul deasupra și se mai bagă la cuptor închis. Când se răcește se scoate pe platou. (Caliopi Paraschiv, 80 ani, Brăila)

Doamna grecoaică este întodeauna cochetă și pregătită pentru a primi vizite. Gospodăria se face doar dimineață. Aspectul reflectă starea psihică. [...] (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Grecoaicele, deși sunt cochete, gătesc și le place ca să „sclipească de curătenie” căminul lor. În general gătesc supa *avgolemono*, musaca de vinete, *makaronia*, pește, salata grecească cu brânză, și la sărbători nu lipsesc: *loukoumades*, baclavaua și halvaua grecească. Din casele grecilor nu vor lipsi niciodată măslinile și cafeaua. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Da, sunt foarte bune gospodine. Mătușa noastră din Grecia folosește la foarte multe mâncăruri și puține cuișoare și scorțișoară. Iar mâncarea e delicioasă. Și au și talentul de a-i învăța pe ceilalți. Am exemplificat mai sus mâncărurile mele preferate: supa *avgolemono*, *scordalia*, *righania* (asta m-a învățat și pe mine sora mea), *musaka*. Sau supa de linte. Eu nu prea am gătit, având o mamă expertă, dar v-aș propune să încercați:

Avgholemono – se prepară foarte simplu. Se fierbe o găină (de preferat de țară); se păstrează doar apa în care a fierb, din carne faceți altceva (pilaf de exemplu) și în acea apă se fierbe orez cu condimente, după gust. La final se pune puțină verdeată și se drege cu ou și cu lămâie (de aici și numele supei). Este delicioasă și ușoară.

Righania – e un fel de aperitiv (bruschetele de astazi). Se ia o felie de pâine, tăiată mai gros, de preferat nu foarte proaspătă, se freacă cu sare, se toarnă puțin oțet și ulei de măslini, după aceea se freacă felia rezultată cu cimbru și la final se adaugă deasupra o felie de brânză, una de roșie și iar un pic de cimbru. E foarte bună și se pregătește foarte repede. (Ana-Maria Ion, 35 ani, București)

30. Cum sunt sărbătorile la dumneavoastră în familie? Se simt rădăcinile grecești? Ce sărbători, în afară de Paște și Crăciun, sunt importante pentru dumneavoastră și care este diferența față de cum le sărbătoresc români?

Πώς είναι οι γιορτές στην οικογένειά σας; Τι γιορτές, εκτός από το Πάσχα και τα Χριστούγεννα, είναι σημαντικές για σας και ποια είναι η διαφορά από το πώς τις γιορτάσουν οι Ρουμάνοι;

Atât grecii cât și români au religie ortodoxă, aşa că sărbătorile religioase se serbau aproape la fel. [...] (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Se simțeau sărbătorile. Cadourile copiilor le aducea Moș Vasile iar la Lăsatul Secului grecii dansau zilnic în casă și se îmbrăcau cu măști timp de trei săptămâni. Cântecul la Lăsatul Secului: *ΠΩΣ ΤΟ ΤΡΙΒΟΥΝ ΤΟ ΠΙΠΕΡΙ* (Piperul). (Anisia Pieratos, 84 ani, Brăila)

Zilele Greciei (25 martie și 28 octombrie) sunt foarte importante. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Zilele Naționale se sărbătoresc în sala de la Școala Greacă, în organizarea Clubului "Parnassos", cu muzică și dansuri grecești. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Sărbătorile sunt foarte importante și întotdeauna un prilej de reunire a familiei. Zilele de naștere, onomastice (Sfânta Maria, Sfânta Marina sau sărbătoarea măslinului, Sfântul Nicolae sau Sfântul Ștefan) nu sunt uitate niciodată. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Pe lângă Paște și Crăciun, sărbătorim zilele onomastice ale celor din familie, aici intrând și Floriile, și apreciem ca pe o a treia mare sărbătoare, ziua de 15 august, Sfânta Maria, Adormirea Maicii Domnului. [...] (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

O zi importantă era și este 25 martie, ziua de Bunavestire și Ziua Națională a Grecilor de pretutindeni, când se găsește *scordalia* cu pește. De obicei se folosește *bacalario* dar acesta fiind un pește de Egee care mult timp nu s-a mai găsit în România, în perioada comunistă se făcea cu pește alb care era încă din iarnă pus la sărat și lăsat la uscat. Crăciunul și Paștele ne găsea și ne găsește în sânul familiei. (Haralambie Răzvan Caravia, 39 ani, București)

31. Avea sau are vreun specific Paștele grecilor față de acela al românilor? Există obiceiuri deosebite, pregătiți bucăte specifice grecilor?

Είχε ή έχει κάποια ιδιοτυπία το ελληνικό Πάσχα σε σύγκριση με το οουμανικό Πάσχα; Υπάρχουν διαφορετικές συνήθειες, ετοιμάζεται ελληνικά φαγητά; Θυμάστε πως περάσατε το Πάσχα στη Βραΐλα;

Paștele este cea mai mare sărbătoare a Ortodoxiei. În Săptămâna Mare, Biserica Greacă din Brăila era plină de credincioși, în special în Vinerea Mare, noaptea de Înviere și ziua de Paști. În noaptea Învierii, preotul ieșea cu lumânările aprinse și transmitea sfânta flacără celor prezenti. Se aruncau „vazelota” în incinta bisericii și chiar în interior. La sfârșitul ceremoniei, lumea se întorcea la casele lor cu lumânările aprinse și se servea „magiritsa”. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

De Sărbătorile de Paști, mielul se prăjește la cărbuni, în jurul lui se cântă, se bea, se danseză, se ciocnesc ouă. Pregătim și cozonac după rețeta de la Brăila. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

În general de Paști la greci mielul trebuie pregătit la proțap, dar acest lucru nu este specific doar grecilor. Fiind ortodocși, avem cam aceleași obiceiuri, doar ca în noaptea de Înviere la biserică la noi se merge cu o lumânare, iar în Grecia, în unele zone, cu trei lumânări legate. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Paștele este una dintre cele mai importante sărbători din cadrul Bisericii Ortodoxe din Grecia. Sâmbătă seara, oamenii se adună la biserici și aduc cu ei lumânări stinse. La miezul nopții, preotul anunță Învierea Domnului Isus Hristos („Hristos a înviat!” - "Xristos Anesthi") și le permite credincioșilor să-și aprindă lumânările din Flacără Sfântă care a fost adusă tocmai din Ierusalim. După slujba de Înviere, grecii servesc un fel de supă numită „maghiritsa”, un fel de drob lichid. În schimb, la masa din prima zi de Paște, friptura de miel pe grătar, "kokoretsi", este nelipsită. Bucătăria grecească poate fi considerată una dintre cele mai bogate din lume. Folosirea rețetelor simple, însă desăvârșite ca gust, a adus celebritate bucătarilor greci. Grecii sunt, asemenea românilor, ortodocși, iar tradițiile lor sunt similară cu ale noastre. Bucatele pe care însă grecii le pun pe masa de Paște pentru prieteni și familie sunt puțin diferite de cele tradiționale românești, influențate fiind de cultura mediteraneană.

Ciorba de miel à la grec: 1.5 kg carne de miel, 3 cepe, 2 morcovi, 1 ardei gras roșu, 1 rădăcină păstârnac, 1 rădăcină pătrunjel, 3 tulpi de țelină, 2 lămâi, 500 g smântână, 4 gălbenușuri, 1 cățel de usturoi, 2 linguri de făină, 1 leg. pătrunjel, sare, piper. Se curăță carnea de pielițe și tendoane, se taie în bucăți potrivite, se spală și se pune la fier în 4 litri de

apă cu 1 lingură de sare rasă. Se curăță legumele și se spală. Se taie în cubulete morcovul, țelina, ardeiul gras și rădăcinile de păstruvăr și păstârnac. Se toacă ceapa mărunt, iar tulpinile de țelină se taie în rondele. Se începe într-o tigaie mare uleiul, se adaugă legumele și se călesc 5 minute la foc mare, se amestecă din când în când. Se pun legumele călite în oala în care fierbe carnea, se acoperă cu un capac și se lasă ciorba să fierbă la foc mic. Când carnea este bine fiartă (se desprinde cu ușurință de pe oase), se ia oala de pe foc. Se amestecă într-un castron smântână cu gălbenușurile de ou, făina, coaja de la o lămâie dată prin răzătoarea mică, zeama de la cele 2 lămâi, usturoiul și păstruvărul tocat mărunt. Se pun într-un castron 2 căni din supă din oală, se omogenizează bine, apoi se toarnă amestecul în oala cu ciorbă, puțin câte puțin, amestecând continuu. Se mai adaugă sare și piper. (Nicoleta Mija, 56 ani, Brăila)

32. Cum era sau cum este de Crăciun? Am citit că în Grecia, de Crăciun, grecii împodobesc și corăbii nu numai un brad. La Brăila a existat vreodata acest obicei? Pe vremuri, părinții sau bunicii dumneavoastră împodobeau brad de Crăciun sau corabie? Vă mai amintiți vreun colind în grecește? Întrebare pentru persoanele care nu mai locuiesc în România. Cum petreceau Crăciunul la Brăila, cât de grecește și cât de românește?

Πως ήταν ή πώς είναι τα Χριστούγεννα; Διάβασα ότι στην Ελλάδα, τα Χριστούγεννα, οι Έλληνες στολίζουν και πλοία όχι μόνο Χριστουγεννιάτικα δέντρα. Στη Βραΐλα υπήρξε ποτέ αυτό το έθιμο; Παλιά, οι γονείς ή οι παππούδες σας στόλισαν Χριστουγεννιάτικο δέντρο ή καράβι; Πως περάσατε τα Χριστούγεννα στη Βραΐλα, πόσο ελληνικό και πόσο ουμανικό; Θυμάστε κάποια κάλαντα στα ελληνικά τα οποία τα τραγουδούσατε όταν ζούσατέ στη Ρουμανία;

Pomul de Crăciun era o tradiție și a grecilor din Brăila, corabia era o veche tradiție grecească care se aplică și la Brăila. În casa părinților mei se împodobeau pomul de Crăciun. Astăzi tradiția „calicanțarilor” se practică în anumite sate din nordul Greciei. În sud nu cred că se practică această tradiție. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Întotdeauna de sărbători puneam mareale pavoaz de pavilioane și becuri luminoase, pe o navă tehnică ancorată pe Faleza Brăilei, pe care am stat 25 de ani. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

La Brăila, de Crăciun, ne jucam în jurul omului de zăpadă. Urări de Crăciun se făceau în grecește - *se afro to spiti pu irtame, petra na min ragisi ki o nikokiris tu spitiu, xilia xronia na zizi.* (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Nu, dar nu ne lipsește din casă câte o corabie sau un tablou cu corăbii. (Marina-Ruxandra Iliescu, 64 ani, București)

Noi am împodobit numai brad. Da, îmi amintesc colinde în greacă: *Arhiminia kai arhixronia, O aghios Basilis erhete, Paei o palios o hronos* etc. Toate aceste colinde le-am învățat de la doamna Sia. Împreună cu alți tineri de la Comunitatea Elenă mergeam și colindam familiile de origine greacă, în ajunul Crăciunului. Începeam de pe Calea Galați de la domnul Samaras, tatăl domnului Samaras Nicolae și până în cartierul Viziru. (Iulia Marica Saridache, 36 ani, Brăila)

33. Ați găsit vreodata de Anul Nou, bănuțul în Vasilopita? Vă amintiți, chiar și s-a îndeplinit dorința? Cum se prepară Vasilopita? Ce alte tradiții mai există legate de Anul Nou?

Έχετε ποτέ βρει το Νέο Έτος, το φλουρί της Βασιλόπιτας; Θυμάστε, η ευχή που κάνατε έγινε αληθινή; Πως παρασκευάζεται η Βασιλόπιτα; Ποιες άλλες παραδόσεις σχετίζονται με το Νέο Έτος; Κρατήστε αυτές τις παραδόσεις και όταν ήσασταν στη Βραΐλα;

În afară de *Vasilopita* care se tăia de Anul Nou și de împărțirea darurilor între membrii familiei, nu cunosc alte obiceiuri practicate de Anul Nou. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

De Anul Nou, conform tradiției, se prepară *Vasilopita*, din cocă de cozonac, ca un colac mare în care se punea un ban de argint. În ziua de Anul Nou se tăia colacul: „o felie pentru Anul Nou, o felie pentru Sfântul Vasile” (aşa se şi traduce „pâinea Sfântului Vasile”), altă felie pentru tata, stăpânul casei, alta pentru mama și în continuare pentru musafiri și

pentru copiii din casă. Se spunea că cel care găsea banul în felie, va avea noroc tot anul. (Amalia Irimia, 73 ani, Brăila)

Desigur că am găsit bănuțul și l-am și păstrat. Deși nu mi-am pus vreo dorință specială, m-am bucurat foarte mult. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da, și acest obicei rămâne printre alte amintiri din copilăria petrecută la bunica din partea tatălui. Întodeauna bunica făcea *Vasilopita* și era o adevărată întrecere între adulți și copii, toți voiau să găsească bănuțul norocos. Și eu mai fac acest preparat dar în general bănuțul îl pun în plăcinta cu brânză. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

[...] *Vasilopita* : 225 g unt sau margarină, 250 g zahăr pudră, 4 ouă, 150 g făină, agent de creștere, 250 g migdale, 1 plic vanilie, 1 linguriță de scortișoară. Măcinăm migdalele la mixer. Batem bine untul cu zahărul pudră și vanilia. Adăugam unul câte unul ouăle și apoi migdalele. Rezultă o pastă destul de groasă. O scoatem din mixer și adăugăm făina și scortișoara și amestecăm cu mâna până se încorporează bine totul. Acoperim cu ceva și o lăsăm câteva ore la frigider. Luăm o formă, o ungem și o presăram cu făină și punem conținutul. Va fi gros, dar aşa și trebuie. Coacem aproximativ o oră la 170° C. Realizăm din hârtie o machetă cu numele anului care vine și o aşezăm deasupra și pudrăm. (Nicoleta Mija, 56 ani, Brăila)

34. Cum erau întâlnirile de altădată la comunitate? Veneau mai mulți greci, erau mai animate? Erau schimburi culturale mai intense?

Πώς ήταν παλιά οι συναντήσεις στην κοινότητα; Έχονταν περισσότεροι έλληνες, ήταν πιο ζωντανές; Οι πολιτιστικές ανταλλαγές ήταν πιο έντονες;

Era mai animată comunitatea deoarece numărul grecilor din oraș era mare, iar slujba la biserică se ținea în limba elenă. (Elena Mihăilescu, 88 ani, București)

Nu frecventez comunitatea. (Maria Drafta, 77 ani, Brăila)

La clubul grecilor mergeam des la baluri. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

La Clubul "Parnassos" și la Școala Greacă [...] se vorbea numai în limba greacă. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

În perioada de care eu îmi amintesc, Comunitatea Greacă se confunda cu Epitropia Bisericii Grecești. (Nicolae Saridache, 63 ani, Brăila)

35. Spiritul religios la greci este mai puternic? Ce înseamnă pentru dumneavoastră și familia dumneavoastră religia și Biserica Greacă? Familia dumneavoastră mergea și merge cu regularitate la biserică? Vă amintiți sau vi s-a povestit despre preoții care veneau la Brăila din Grecia? Ați ajuns vreodată la Muntele Athos?

Το θρησκευτικό πνεύμα των Ελλήνων είναι ισχυρότερο; Τι σημαίνει για εσάς και για την οικογένειά σας η ορθόδοξη θρησκεία και η Ελληνική Εκκλησία; Η οικογένειά σας πήγε και παει τακτικά στην εκκλησία; Θυμάστε ή σας έχουν πει για τους ιερείς που ήρθαν στη Βραΐλα από την Ελλάδα; Έχετε ποτέ φτάσει στον Άγιο Όρος;

Cred că spiritul religios era același, atât la greci, cât și la români. În ceea ce mă privește, frecventam atât Biserica Greacă, cât și bisericile românești. [...] Am vizitat Muntele Athos în anul 1983. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Suntem o familie foarte religioasă. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

My father Aurel Caridi was an epitropos of the Church. (Alexandra Vertoudakis - Caridi, 80 ani, Australia)

Mama noastră ne-a crescut în spirit religios. Eu am fost, anii de zile, „papadaki” la Biserica Elenă („Buna Vestire”), împreună cu vărul meu Theodoridis. Familia mergea duminica la biserică, ceea ce fac și eu astăzi cu soția mea. Locuim lângă biserică „Sfântul Constantin”, dar duminica mergem la Biserica Greacă, unde sunt și epitrop din partea

comunității. Nu am ajuns încă la Athos. Acesta este visul meu. La fel ca și vizita la locurile sfinte de la Ierusalim. Sperăm să nu rămână doar un vis! (Marius Exarhu, 75 ani, Brăila)

Religia este un element de bază în viața unui grec. La Biserica Greacă din Brăila, în jurul anului 1950, a slujit ca preot o rudă de-a mea, Kendridis, care ulterior a plecat în Grecia și de acolo în Australia. (Lidia Bartaloș, 75 ani, Brăila)

La Biserica Greacă merg încă de când eram copil și acolo am organizat toate evenimentele de familie. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Biserica Buna Vestire - Biserica Greacă - este dovada cea mai vizibilă a ceea ce înseamnă Ortodoxia pentru greci. Comunitatea aducea pe atunci și preoți greci. Fiecare familie a ales un sfânt și l-a zugrăvit, ca donație pentru biserică. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Datorită perioadei comuniste nu am putut apro�unda preceptele religioase. Am cunoscut religia după revoluție [...]. Totuși știau că sora bunicii din partea tatălui meu a fost stareța Mănăstirii „Suzana” din apropierea stațiunii Cheia. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Biserica este un simbol al grecilor din Brăila și nu numai. De mic am fost adus în sânul ei de către cei bătrâni care o frecventau și unde se întâlneau cu alți greci și discutau fără a le fi teamă că sunt urmăriți de securitate. Preoți greci au slujit la biserică până în 1950. După care o mare perioadă de timp a slujit preotul Bancuta - la rândul său prigonit de comuniști - care a fost îmbrățișat de greci. Preoții care veneau la Brăila să slujească aveau rang de arhimandriți, erau necasatoriți și comunitatea se îngrijea de cheltuielile lor. Am fost la Athos doar în croazieră. (Haralambie Răzvan Caravia, 39 ani, București)

Numele nostru, Kaloxilos, înseamnă “lemn bun”. După cum am aflat mai târziu, numele se referă la “lemnul crucii” și în Grecia acest nume este purtat de câteva mănăstiri. Această conotație spirituală a numelui am aflat-o de la preoții profesori pe care i-am avut în facultate... studii de artă sacră. (Elena Salomeea Kaloxilos Moraru, 33 ani, Brăila)

36. Sunteți superstițios? Sunt diferite superstițiile grecilor de ale românilor?

Είστε προληπτικός; Είναι διαφορετικές οι δεισιδαιμονίες των Ελλήνων από αυτές των Ρουμάνων;

Nu sunt superstițios. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Nu prea sunt superstițios. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Când văd o pisică neagră, mă duc și o mângâie. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

37. Cât de mult v-ați dorit să ajungeți în Grecia? La ce vârstă ați vizitat-o prima dată? Care au fost primele impresii? Ați găsit-o aşa cum v-ați imaginat?

Πόσο πολύ θέλατε να πάτε στην Ελλάδα; Σε ποια ηλικία την επισκεφτήκατε για πρώτη φορά; Ποιες ήταν οι πρώτες εντυπώσεις; Την βρήκατε έτσι ακριβώς όπως την είχατε φανταστεί;

Fiind născut în România, aveam o mare dorință să vizitez Grecia, despre care mi s-au povestit multe. Am vizitat-o pentru prima dată când aveam 18 ani. M-au impresionat: culoarea mării, monumentele antice și clima. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

În 1979 am fost prima dată în Grecia. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Nu am fost în Grecia. (Maria Drafta, 77 ani, Brăila)

Nu am fost niciodată în Grecia; aş vrea să merg. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Foarte mult. La 70 de ani am ajuns în Grecia. Cel mai frumos răsărit de soare l-am văzut în Grecia și cea mai frumoasă mare. N-am să uit niciodată ce am simțit când am călcat pe pământul grecesc, am plâns de fericire. În acel moment am simțit că tăticu mă privește și că e mulțumit că am ajuns în țara lui, pe care el nu a mai apucat să o vadă.

Am găsit Grecia mai ceva decât mi-o imaginam și decât mi-a descris-o tăticu în copilărie. (Dumitra Turculeț, 73 ani, Brăila)

Până să plec în Grecia, Brăila era locul meu de naștere. După ce am ajuns în Grecia, în ambele țari mă simt ca la mine acasă și de câte ori călătoresc la Brăila, îmi reînnoiesc amintirile. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

În regimul trecut, tatăl meu a avut un văr care a venit la noi, în România, și ne povestea despre Grecia. Îl ascultam și îmi plânghea inima. A fost visul meu să ajung în Grecia. Am ajuns să-mi împlinesc visul abia la vîrsta de 57 ani. Am simțit fiori când am călcat pe pământul Greciei. Am crezut că îmi stă inima, am simțit că acolo este țara mea și nu am mai vrut să plec. Grecia este o țară minunată și ca peisaj, relief, construcții, comportamentul oamenilor, ce să mai zic, este o țară foarte frumoasă, aşa cum mi-am imaginat-o. (Victoria Teodorescu, 62 ani, Brăila)

Am fost în Grecia în 2006, mi-a plăcut enorm și m-a emoționat până la lacrimi tot ce am văzut. Drumul de la Salonic la Atena, Atena cu toate monumentele istorice, Delfi, Cap Sunion, Lavrio etc. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Poate într-o zi am să o vizitez. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Grecia m-a atras după ce întâi a ajuns acolo fratele meu, cam prin 2005-2006. De atunci am fost de două ori în Grecia și mi-au plăcut oamenii și țara, "la nebunie". (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

38. Nu ați simțit că locul dumneavoastră este acolo, în Grecia, și că este mai bine să nu mai reveniți în România?

Δεν νιώσατε οτι η θέση σας είναι στη Ρουμανία; Έχετε μετανιώσει πότε ότι εγκαταλείψατε τη Ρουμανία; Σας έλειψε πότε η Βρατιά;

Am trăit în România, Grecia, Franța, Noua Zeelandă și Australia și, făcând comparație astăzi, m-aș simți mai bine în Noua Zeelandă, unde am trăit 16 ani. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Pentru mine dintotdeauna locul preferat a fost Dunărea, deoarece m-am născut, am trăit și trăiesc pe Dunăre, este leagănul vieții mele. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

[...] dacă ar fi trebuit să aleg altă țară, aceasta ar fi fost Grecia. (Marina-Ruxandra Iliescu, 64 ani, București)

Membrii familiei mele au călătorit deseori în Grecia, dar au revenit, de fiecare dată la Brăila. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Am fost născută și crescută în România. (Liliana Brândușa Filip Macri, 63 ani, București)

Cu toate că am foarte mulți prieteni în Atena și Salonic, *acasă* este la Brăila. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

M-am simțit mai bine, mai firesc, în Grecia, dar nu mi-am propus să rămân. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Opou zeis ekei patris sau ubi bebe ibi patria. Mă regăsesc în Grecia aidoma lui Anteu care își recăpăta puterile atingând pământul. Am nevoie de ambele (România și Grecia), în egală măsură dar din motive diferite. (Haralambie Răzvan Caravia, 39 ani, București)

39. La Brăila ați păstrat legătura cu cultura greacă? Citiți literatură greacă? Ce scriitori (greci și români) preferați aveți? Cumpărați cărți din Grecia?

Στη Βραΐλα διατηρήσατε την επαφή με την ελληνική κουλτούρα - τη λογοτεχνία, το θέατρο, τη γλυπτική, τη ζωγραφική; Γνωρισατε ονόματα ελληνών ηθοποιών, ζωγράφων, γλύπτων; Διαβάσατε ελληνική λογοτεχνία; Αγοράσατε βιβλία από την Ελλάδα όταν ησασταν στη Βραΐλα;

Da, am păstrat legătura. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Nu mai știu să citesc sau să scriu în grecește. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Clubul "Parnassos" avea bibliotecă. De acolo luam cărți, în afara de cele pe care le aveam acasă. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Am făcut cunoștință cu literatura greacă abia în anul 2009, prin Editura "Omonia" București (condusă de doamna Elena Lazăr). [...] Mi-au plăcut foarte mult scrierile autorilor greci. M-a impresionat faptul că toate cărțile sunt străbătute de un fir roșu de patriotism chiar dacă tema multora este predominant romantică. (Vasile Cochino, 66 ani, Brăila)

Panait Istrati este pentru mine cel mai mare liant între cultura greacă și română, prin originea lui și prin felul cum descrie viața Brăilei, a familiilor grecești și românești. Mă regăsesc în povestirile lui. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Citesc literatură greacă tradusă. Nikos Kazantzakis, Georgios Chortatzis. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Nu. Am citit literatură clasică și doar în traducere, pentru că nu știu limba greacă. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Numai cultura antică. Nimic din cultura modernă. Păcat. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Acum, că avem internet, este mult mai usor. Ca scriitori... Elytis, Seferis... (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

40. Ați urmărit evoluția fenomenului cultural din Grecia – teatru, sculptură, pictură? Cunoașteți nume de actori greci, pictori, sculptori? Aveți albane de artă?

Συνεχίσατε να παρακολουθήσετε την εξέλιξη του πολιτιστικού φαινόμενο στη Ρουμανία; Εχετε ουμανους τραγουδιστές, ηθοποιοί, ζωγράφοι, γλύπτες που προτιμάτε; Διαβάστε ουμανηκη λογοτεχνία; Τι ουμάνους συγγραφείς προτιμάτε; Αγοράζετε βιβλία από τη Ρουμανία; Παρακολουθήστε τα μέσα ενημέρωσης από τη Ρουμανία;

De câte ori mă aflu în Grecia, merg la expoziții de pictură, scena lirică „Megaro Musikis”, ba chiar la Irodiot pe timp de vară. În 2009, fiica mea a participat ca mezzosoprană la concursul internațional „Maria Callas”. (Eli Băjenică, 54 ani, Brăila)

41. V-a povestit cineva din familie cum erau reprezentațiile teatrale în limba greacă la Brăila și unde se țineau?

Σας ειχε πει κάποιος από την οικογένεια πως ηταν οι θεατρικές παραστάσεις στα ελληνικά στη Βραίλα και όπου έγιναν;

Reprezentațiile teatrale în limba greacă aveau loc în clădirea teatrului. (Panait Țigardis, 74 ani, Brăila)

La Clubul "Parnassos" și la Școala Greacă, dar și pe scena teatrului. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

42. Grecii sunt considerați un popor vesel, care cântă și dansează cu mare plăcere. Vă recunoașteți în această descriere? Ce cântăreți greci preferați aveți? Puteți să ne scrieți versurile unui cântec sau unor cântece preferate? Ați auzit în familie cântece foarte vechi grecești? Vi le mai amintiți?

Οι Έλληνες θεωρούνται ένα χαρούμενο λαο, που τραγουδούν και χορεύουν με μεγαλη χαρά. Αναγνωρίζεστε σε αυτή την περιγραφή; Τι ελληνες τραγουδιστες προτιματε; Μπορείτε να μας γράψατε τους στίχους από ένα αγαπημένο τραγούδι; Ακούσατε στην οικογένεια, όταν ησασταν στην Βραίλα, πολύ παλιά ελληνικά τραγούδια; Τα θυμάστε;

Regret că nu am învățat să dansez dansuri grecești. Părerea mea: cântăreții de astăzi nu se compară cu cei din deceniile 50-60. În aceeași situație se află și cântecele populare grecești. Cântecele vechi: *Ialo-Ialo*, *Omorfi Athina*, *Monaxia*. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Mi-a plăcut dintotdeauna să cânt în grecește. În tinerețe cântam și la chitară. Îmi plac muzica și dansul; cunosc multe cântece grecești pe care mi le cântă mama. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Bunicul cânta la petreceri... (Marina-Ruxandra Iliescu, 64 ani, București)

Bineînțeles, cânt și dansez și cu adevărat simt muzica grecească. Prefer muzica lui Hatzidakis, Theodorakis. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da, și acum avem prieteni greci cu care petrecem, cântăm, dansăm. Ne întâlnim și la Brăila și în Grecia. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Grecii cântă și dansează cu mare plăcere și aşa sunt și eu. [...] (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Parios, Remos, Theodoridou, Mitropanos. (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

43. Dansați grecește? Unde ați învățat să dansați? Ce înseamnă „a dansa” pentru dumneavoastră? Ați purtat vreodată un costum tradițional grecesc? Descrieți câteva dansuri grecești pe care le cunoașteți și semnificația lor, dacă o cunoașteți.

Χορεύετε ελληνικούς χορούς; Πού μάθατε να χορεύετε; Τι σημαινει για εσάς “χορεύω”; Έχετε ποτέ φορέσει μια παραδοσιακή ελληνική φορεσιά; Περιγράψτε μερικούς ελληνικούς χορούς που γνωρίζετε και η σημασία τους, αν γνωρίζετε.

Câteva dansuri grecești: *Tsamico*, *Hasapkco*, *Tifteteli*, *Zeibekiko*. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Nu dansez grecește, nu am purtat costum grecesc. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Am purtat costume naționale românești la Brăila și grecești în Grecia. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Dansez doar sirtaki “după ureche”, dar aş vrea să învăț măcar câteva dansuri grecești, pentru că aici la Brăila, încă se mai cântă muzică grecească la petreceri. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

În anii '90, când reînființarea Comunității Elene din Brăila și redeschiderea Clubului "Parnassos" au oferit prilejul organizării de seri cultural-distractive, precum și în programele la care am participat în Grecia, am avut ocazia să învăț mai multe tipuri de dansuri tradiționale din diferite zone. *Zorba* este cel mai cunoscut dans. El combină mișcări

rapide și lente din dansul "Hasapiko" (măcelăresc). Muzica aparține lui Mikis Theodorakis iar actorul Antony Quinn l-a făcut celebru prin rolul interpretat în filmul "Zorba Grecul", realizat după nu mai puțin celebrul roman scris de Nikos Kazantzakis. *Sirto* este cel mai vechi dans ce este dansat pe întreg teritoriul Greciei, sub diferite variante, în funcție de regiune. *Tsamikos*, dans specific haiducilor și luptătorilor de la 1821, *Kalamatianos*, originar din regiunea Kalamata, Peloponez. Costumele grecești de damă sau de bărbat sunt diferite în funcție de regiune, bogat ornamentate, divers colorate, predominând culorile: alb, roșu, albastru și negru. Comunitatea Elenă din Brăila a primit o donație de costume, pe care am avut ocazia să le îmbrac cu prilejul unor evenimente artistice la care am participat. (Florentina-Cristina Mușat, 46 ani, Brăila)

Da, dansez grecește oricând am ocazia. Am învățat dansuri populare grecești, într-un program cultural, în Kalamata. Acolo am și purtat un costum din Epir. (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

44. Se sparg sau se spărgeau vreodată farfurii la petrecerile dumneavoastră de familie? Ce semnificație are acest ritual? Ritualul aruncării garoafelor către dansatori există și la Brăila? Am citit că prin anii '30 în Grecia se aruncau la picioarele dansatoarelor cuțite. Ați auzit să fi existat acest obicei și la petrecerile grecilor din Brăila?

Σπανέ η έσπασαν παλιά πιάτα στα οικογένεια γλέντια στη Βραίλα; Τι σημασία έχει αυτό το τελετουργικό; Το τελετουργικό “το πέταγμα γαρίφαλων” προς τους χορευτές υπήρξε και στη Βραίλα; Διάβασα ότι στη δεκαετία του '30 στην Ελλάδα έριξαν μαχαίρια στα ποδιά των χορευτών. Έχετε ακούσει αν υπήρξε αυτό το συνήθειο και στα γλέντια των Ελλήνων της Βραίλας;

Câtă vreme am trăit la Brăila, nu am auzit despre aruncarea farfuriilor, garoafelor și cuțitelor. Obiceiul spartului farfuriilor se făcea în Grecia la localurile de noapte în perioada 1960-1980. Astăzi nu se mai practică. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

La petrecerile de familie, în special cele date de mătușa dinspre mamă, se spărgeau farfurii. Însemna spargerea necazurilor, alungarea ghinioanelor. (Dumitru <Zissu> Aspasia, 83 ani, Brăila)

Se spărgeau farfurii la petreceri și se mai sparg și acum. (Reghina Ispir, 70 ani, Brăila)

Spartul farfuriilor este un obicei apărut în Grecia mai târziu. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

La petrecerile private s-au spart și farfurii, am aruncat și cu garoafe... (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

45. Ce filme grecești preferați? Care sunt actorii dumneavoastră greci preferați?

Τι ελληνικές ταινίες προτιμάτε; Ποιοι είναι οι αγαπημένοι σας έλληνες ηθοποιοί;

Îmi placeau filmele grecești din deceniile 50-60 și actorii: Aliki Bougiouklaki, Logothetidis, Kostandaras, Vatsas. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

„Zorba Grecul”, „El Greco”, „Privirea lui Ulise”, „Electra”, etc.. Actori : Irene Papas, Aleka Katseli, Antonny Quinn. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Am reținut două filme despre Grecia modernă: „Z” a lui Costa Gavras, cu Yves Montand și Irene Papas și „Zorba Grecul”, cu Anthony Quinn și Alan Bates. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Prefer filmele vechi, alb-negru. Stathis Psaltis, Vegos etc. (Adrian Guleamachis, 36 ani, Brăila)

46. „Trăiți clipa” ca Alexis Zorba sau aveți o altă filosofie de viață?

“Ζειτε τη στιγμή” όπως ο Αλέξης Ζορμπάς ή έχετε μια διαφορετική φιλοσοφία της ζωής;

Da. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Da, da, da... (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

În general nu trăiesc clipa ci o analizez și caut soluția optimă. Vremurile s-au schimbat și viața actuală este cea care ne influențează deciziile. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Glenta tim zoi, oloi dio metra pernoun ghi! Trăiește-ți viața pentru că toti ajung la doi metri sub pământ! (Haralambie Răzvan Caravia, 39 ani, București)

Sunt familist convins. (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

47. Grecia este o țară înconjurată de mare. Iubiți marea? A reușit Dunărea să suplimească absența mării sau Tânjiți câteodată după miroslul mării și după momentele când pe mare se poate vedea luna în ape, printre luminițele de la felinarele pescarilor de pe karavakia? Aveți pasiunea pescuitului și a preparatelor din pește? Știți să preparați caracatiță, fructele de mare după rețete grecești? Știți cum se pescuiește caracatiță?

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που περιβάλλεται από θάλασσα. Σας αρέσει η θάλασσα; Κατά την διαμονή σας στη Βραΐλα, έχει καταφέρει ο Δούναβης να αναπληρωσει η απουσια της θάλασσας ή λαχταρίσατε μερικές φορές από τη μυρωδιά της θάλασσας και από τις στιγμές όταν στη θάλασσα μπορεί να ειδωθεί το φεγγάρι στα νερά, μεταξύ τα φωτακια των φαναριών των ψαράδων από τα karavakia; Εχετε το πάθος του ψαρέματος ; Εέρετε να μαγειρεύετε το χταπόδι από ελληνικές συνταγές; Εέρετε πως ψαρεύεται το χταπόδι;

Iubesc marea foarte mult. Prima dată am vizitat-o la Mangalia, la vîrsta de 6 ani. Trăind la Brăila, a trebuit s-o înlocuiesc cu Dunărea. Vara treceam Dunărea înot și mergeam la plaja Macedonski. Se făcea excursii pe remorherele armatorilor greci. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Este frumos și la Dunăre. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Ador marea aşa cum am adorat și Dunărea. Tanti Eleni mă lua de mâna și în plimbările noastre la Dunăre, ascultam sunetul apei, concertul Dunării. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Iubesc marea, apa. Dunărea „m-a dus” adesea la mare. Pictez marea, lumea marină. (Jana Andreeșcu, 61 ani, Galați)

Ador marea, deși nu știu să înot. Ador și marea văzută din Glyfada, din insula Poros, din Hydra, din Alexandropolis, de pe insula Samotraki, dar și de la Limasol, din Ciprul grecesc. Nimic nu se compara cu peisajul marin al Greciei și, mai ales, cu imaginea strălucitor de albă a micilor capele de pe țărm în spatele căror se vede marea. Cât despre miros, cel al năvoadelor, seara, pe mal, cu pisicile furișându-se după peștișorii căzuți printre ochiuri, sau mirosul iodat al pieței de pește din Pireu, se află ca niște amprente proustiene în memoria mea olfactivă. Ador fructele de mare, dar mai ales acel *<fish meze>* în care nici nu prea știi ce mănânci, în zecile de castronașe aromate. Evident, însoțit de vinurile albe fructate, tămâioase sau *retzina*. (Maria-Denise Theodoru, 60 ani, București)

Iubesc foarte mult marea. Da. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Da, mi-e dor de mare, dar ajung să-o întâlnesc tot mai rar. Probabil că fără Dunăre în restul anului mi-ar fi și mai greu. În schimb nu pescuiesc și nici bunicul Dedetsina nu o făcea, dar ca pilot pe mare și la Dunăre el era navigator într-un fel, iar eu – să zicem că este o legătură - am devenit constructor de nave. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Da, iubesc marea, îmi place zgomotul valurilor ce se lovesc de țărm, îmi place să simt valurile în apa mării și îmi place să călătoresc pe mare. Dunărea pe malurile căreia am copilărit, cu vapoarele ce acostau în portul Brăila, plimbările cu vaporul pe apele ei liniștite sau de-a lungul cheiului sunt momente ce îmi conferă destindere și bună dispoziție. Iubesc deopotrivă și marea și Dunărea. Fructele de mare, caracatița, *bacaliaro*, *calamarul* sunt apreciate și consumate în România. Caracatița se frige pe plita încinsă, apoi se taie bucățele și se stropește cu puțin ulei de măslini și lămâie. Fructele de mare se fierb, separat se fierbe și orezul, în care se picură lămâie, apoi totul se amestecă. Se servește cald, cu zeană de lămâie după gust. Pescarii de caracatiță apar pe plajă dis-de-dimineață sau spre seară, își pun măștile și tuburile de oxigen și se avântă în larg. După ce prind caracatițele, le lovesc până când eliberează

acea "substanță de apărare" din corp, apoi le întind la soare și în bătaia vântului. (Florentina-Cristina Mușat, 46 ani, Brăila)

48. Vă amintiți sau ați auzit de la familie cât de animat era portul Brăila odinioară? Cunoașteți numele unor companii de navigație grecești și unde își aveau sediile, a unor vapoare grecești care veneau la Brăila? Dețineți fotografii sau date despre familiile de armatori greci și unde erau situate locuințele lor, despre rude ale acestora sau persoane care au lucrat pentru ei și care ar putea să ne ofere mai multe informații?

Θυμάστε ή έχετε ακούσει από την οικογένεια σας πόσο ζωντανό ήταν παλιά το λιμάνι της Βραΐλας; Γνωρίζετε τα ονόματα των ελληνικών ναυτιλιακών εταιρειών και όπου είχαν την έδρα τους, τα ονόματα των ελληνικών πλοίων που ερχόταν στη Βραΐλα; Έχετε φωτογραφίες ή πληροφορίες σχετικά με ελληνικές οικογένειες πλοιοκτητών και όπου βρίσκονταν τα οικία τους, σχετικά με τους συγγενείς τους ή τους ανθρώπους που εργάστηκαν γι' αυτούς και που θα μπορούσαν να μας δώσουν περισσότερες πληροφορίες;

Portul Brăilei era foarte animat până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Dunărea maritimă era de la Sulina până la Brăila. Vasele de mare tonaj ajungeau până la Brăila. [...] Îmi amintesc de vasele lui Embiricos, Corinthiacos, Maliakos, Petali, Nomikos, Loyd Triestino. Armatori greci erau mulți și mulți locuiau la Brăila: Portolos Draculis, Lykiardopol, Valeriano, Galatis, Svoronos (tatăl meu). Navigația danubiană se extindea până la Regensburg, în Germania. Majoritatea armatorilor erau greci și evrei și mai era o societate austriacă DDSG. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Mulți dintre grecii din România au ajuns aici pe calea apei; adică pe mare, prin portul Constanța sau prin porturile dunărene Sulina, Ismail, Tulcea, Galați și Brăila, foarte atractive datorită afacerilor cu exporturi de cereale, sau alte activități legate de cea de bază. La Sulina a existat Comisiunea Europeană a Dunării de Jos, sediul actualmente transferat, de câțiva ani, la Budapesta. Comisia se ocupa de crearea condițiilor tehnice favorabile navigației pe Dunărea maritimă, care se

termina la Brăila și chiar în amonte pentru traficul cu flota nepropulsată (șlepuri). Interese în această Comisie aveau statele dunărene până în Germania, precum și altele cum ar fi Italia, Franța, Anglia și Grecia, aceasta din urmă oferind majoritatea navelor maritime de transport. Putem spune astfel ca această Comisiune a constituit sămburele actualei Uniuni Europene. Grecii din aceste porturi au creat firme cu diverse obiecte de activitate. Erau exportatori, misitii, comisionari, armatori, proprietari de cafenele etc.

În anii premergători celui de-al doilea război mondial, recolta de cereale din Oltenia și Muntenia era în mare parte transportată cu șlepurile și depozitată pe platformele pietruite ale portului Brăila în zona dintre Moara Violatos și actualul strand. Evident această zonă, pe mal, nu avea vegetație, aceasta regăsindu-se pe pantele dinspre oraș înspre platforma fluvială. O parte mai mică de cereale era transportată în amonte cu șlepuri ungurești, austrieci sau nemțești în țările vest europene. Cerealele sosite în Brăila erau descărcate cu ajutorul sacilor pe platformă, operațiune executată de hamali (actualii docheri), iar încărcarea se făcea cu ajutorul elevatoarelor într-o zonă numită „BĂI”, în amonte de Moara Violatos. Aceeași situație se regăsea în portul Ismail care culegea cerealele din câmpia din sudul Basarabiei, denumită Bugeac.

Pe ruta Sulina a ajuns în România și bunicul. În 1896, bunicul meu, Miltiadis Alamanos, navigator venit din insulele grecești, a fost angajat la Comisiunea Europeană a Dunării de Jos. Venit cu 3 copii, printre care și tatăl meu, și-a mărit familia cu încă 5 copii. Pe ruta Ismail-Galați a venit tata, ca și alți mulți alți greci. A ajuns în anul 1944 la Brăila, unde s-a stabilit definitiv. Evident că tata, Alexandros Alamanos, s-a ocupat tot de afaceri cerealiere prin firma proprie de la Ismail, transferată în timpul războiului la Galați. (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Portul din Brăila era foarte animat. Vărul meu din Atena mi-a povestit că a numărat când era copil într-o singură zi, în 1942, 70 vapoare care așteptau să fie încărcate sau descărcate între Galați și Brăila. (Ștefan Panait Pana, 71 ani, Stuttgart - Germania)

Îmi amintesc de zumzetul din portul Brăilei, de șlepurile care erau acostate la mal. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Ştiu că bunicul meu lucra ca pilot la Comisia Europeană.
(Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Cu 40-50 de ani în urmă, Portul Brăila era cu adevărat plin de vapoare (cargo-uri sau cargoboate, cum le alinta bunicul), le țin minte aliniate la mal, în dreptul vechilor docuri și magazii. De asemenea, cred că în anii din preajma primului război mondial, când la Brăila se stabilea prețul grâului în Europa, portul era și mai plin, cu vapoare mai mici, dar și cu șlepuri și corăbii. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

49. „La noi la Brăila, la tanti Elvira...” V-a povestit cineva dacă erau la Brăila case de toleranță grecești și cam unde erau situate?

“Σε μας στη Βραΐλα, στη θεία Ελβίρα....” Σας είχε πει κάποιος, αν ήταν στη Βραΐλα ελληνικά σπίτια ανοχής και περίπου πού βρισκόταν;

Da, într-adevăr se cânta foarte mult acest cântec. Da, erau case de toleranță pe strada Rosetti, pe strada Unirii era Hotelul Muscă, pe Bulevardul Carol era Hanu' lui Ceapâru, care a luat foc. Cunosc aceste lucruri deoarece am copilărit pe aceste străzi. Și după cum v-am spus tatăl meu a avut prăvălie și avea lucrători care mă luau și mă duceau și îmi arătau aceste locuri. Pe Bulevardul Carol se montau și bâlciurile cu bărci, cu lanțuri, cu roata norocului. Brăila era un oraș plin de viață. (Constantin Stefanidis, 71 ani, Brăila)

Tanti Elvira... Să-i fie țărâna ușoară, de pomenit o pomeniți, nu lua numai lirele, copiii noștri aveau unde să învețe primele amănunte necesare pentru viață. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Da, pe străzile Neagră, Unirii. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

50. Aveți informații despre urmași ai proprietarilor de mori de la Brăila sau despre persoane care au lucrat la aceste mori și care ar putea să ne povestească mai multe despre activitatea sau viața lor?

Έχετε πληροφορίες σχετικά με τους απόγονους των ιδιοκτήτων μυλών ή για άτομα που εργάστηκαν σε αυτούς τους μύλους και οι οποίοι θα μπορούσαν να μας πει περισσότερα για τη δραστηριότητα ή τη ζωή τους;

Îmi amintesc Banca Chrisovelloni și cele două mori Lykiardopol și Violatos. Din familia Lichyardopol a rămas un urmaș, Poenaru Constantin, medic stomatolog. (Constantin Stefanidis, 71 ani, Brăila)

51. Ați auzit de la familia dumneavoastră câte ceva despre cabinețe medicale grecești sau birouri de avocatură grecești? Știți unde erau situate?

Έχετε ακούσει από την οικογένειά σας κάτι για τα ελληνικά ιατρικά γραφεία ή ελληνικά δικηγορικά γραφεία; Ξέρετε πού βρίσκοταν;

Doctori greci în Brăila: Paizis tatăl și fiul, Piața Sfinții Arhangheli, Petsalis, Negroponte – dentist, Cuțudis – optometrist, strada Galați. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

În Brăila erau și cabinețe medicale ale grecilor: dr. Fanciotis (pe strada Pensionatului), dr. Cutava (pe strada Grădinii Publice), dr. Poenaru (din familia Lykiardopol). (Reghina Ispir, 73 ani, Brăila)

52. Comunismul a schimbat radical înfățișarea și spiritul orașului Brăila. Cum ați suportat comunismul? Mulți greci din Grecia au avut sau au simpatii comuniste, într-o țară care a avut norocul să nu cunoască acest regim... De ce acest paradox?

Ο κομμουνισμός έχει αλλάξει οιζικά την εμφάνιση και το πνεύμα της πόλης Βραιλας. Πώς αντέξατε τον κομμουνισμό; Πολλοί Έλληνες από την Ελλάδα είχαν ή έχουν κομμουνιστικές συμπάθειες, σε μια χώρα που είχε την τύχη να μην γνωρίζει το σύστημα αυτό ... Γιατί αυτό το παράδοξο;

Cauza principală pentru care am părăsit România a fost regimul communist. Ajungând în Grecia, în 1950, am întâlnit mulți simpatizanți ai

comunismului. Această atitudine se datoră suferințelor grecilor în timpul ocupației naziste din vremea războiului, când o parte a populației din orașe a murit de foame. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Foarte important de reținut este faptul că în anii 1950 - 1960 au părăsit Brăila majoritatea familiilor grecești, de asemenea și familiile de alte etnii, rămânând în ziua de azi cele mixte (cazul familiei mele). (Miltiade Alamano, 79 ani, Brăila)

Greu am suportat comunismul. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Comunismul a fost de nesuportat, a distrus o mică societate, s-au naționalizat averi și ne-a obligat să ne schimbăm modul de viață. Și astăzi, unii urmași ai comunismului dețin averi, considerându-se moștenitorii grecilor, care au obținut prin contracte de cumpărare tot ce au avut. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Cu multe privațiuni și restricții. Grecii care iubesc comunismul nu l-au trăit, deci nu cunosc adevărata față a acestui regim. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

53. V-ați simțit vreodată discriminat, persecutat sau marginalizat datorită originii? Au fost momente în viață când părinții sau bunicii dumneavoastră s-au simțit discriminați în România?

Νιώθατε πότε αδικημένος, διωγμένος ή περιθωριοποιημένος λόγω της καταγωγής, στη Ρουμανία; Υπήρξαν στιγμές στη ζωή όταν οι γονείς ή οι παππούδες σας αισθάνθηκαν αδικημένοι στη Ρουμανία;

[...] Fotografii nu mai am, deoarece la plecarea noastră din țară (1 decembrie 1950), ne-au fost distruse la vama Constanța. Atunci am plecat foarte mulți greci din România, am stat 11 luni în insula Syros, iar în 1951 am emigrat în Noua Zeelandă. (Adriana Fotiadis, 85 ani, Wellington – Noua Zeelandă)

În perioada comunistă. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

La acest capitol trebuie să pomenesc de situația în care erau puși grecii - mai ales în timpul celui de al doilea război mondial, când au fost

nevoiți să-și modifice numele de familie, dându-le nuanțe românești sau italiene, aliații Germaniei, cum a fost și cazul familiei mele Alamanos, apoi în 1942 Alamano. (Miltiade Alamano, 79, Brăila)

Da ! M-am înscris la Facultatea Muncitorească, am fost două săptămâni la cursuri, apoi cei de la cadre au depistat că am frați în străinătate și m-au dat afară. Am fost urmărit o perioadă de securitate până s-au lămurit că nu fac politică. [...] Ceva mai târziu am fost membru PCR, după o lege nouă dată de N. Ceaușescu. Tatăl meu a avut o prăvălie cu fructe și brânzeturi în apropiere de Gară și pe strada Golești și pentru că a vândut pâine clandestin a fost condamnat la 2 ani de pușcărie, din care a executat 8 luni. (George Teodosiade, 78 ani, Brăila)

Nu, deoarece am muncit dintotdeauna și am fost foarte apreciat. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Da, bunicii și părinții, în special tatăl meu, Cristofor Vallianatos, iar mai târziu și eu am simțit nedreptatea, abuzurile. A trebuit să plătim chirie, chiar dacă locuiam în casa noastră și trăiam 5 persoane într-o cameră etc. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Am avut multe neplăceri în copilărie, din cauză că eram de origine greacă. Tatăl meu, care lucra la Șantierul Naval Brăila, a fost dat afară din serviciu pentru că nu a vrut să renunțe la cetățenia greacă. A fost urmărit zi și noapte, păzit de securitate. Din această cauză s-a îmbolnăvit foarte grav. (Antonette Rodica Stroe, 64 ani, Brăila)

In the early forties, because of the persecution of Greeks under the Antonescu regime, he repatriated himself back to Athens, where he was killed in a Nazi bombardment of the city. [...] My father was a university student in Bucharest during the Second World War, and he told people that for several years he slept with an axe behind the door because of the ethnic persecutions regularly practiced by the legionnaires. My father became a political prisoner of the Communist regime just at the time he was being considered for an attaché position in the Romanian embassy in Athens; he was held without trial between 1952-53, and he died as a result in 1956, at the age of 43, when I was eight years old. (A.V., 64 ani, Detroit-S.U.A.)

Nu. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Bunicii și părinții mei da, fratele tatălui meu (Radu Macri) a murit în încisoarea comunistă de la Gherla deci repercusiuni au fost. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Nu, nu în zona Brăilei, unde multiculturalitatea este ceva firesc. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Bunicul Constantin Kaloxilos (în actele vechi, numele apare și cu C), a fost forțat, în 1956, să renunțe la cetățenia greacă. (Elena Salomeea Kaloxilos Moraru, 33 ani, Brăila)

54. Nu ne alegem părinții și nu ne alegem patria. A fost vreun moment în viață când ați regretat că sunteți și grec?

Δεν επιλέγουμε τους γονείς και δεν επιλέγουμε την πατρίδα. Ήταν μια στιγμή στη ζωή σας όταν μετανιώσατε ότι είστε Έλληνας;

Niciodată. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Nu. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

M-am bucurat dintotdeauna că am și sânge grecesc. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Am fost și sunt mândră că sunt grecoaică [...] (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Nu. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Nu, e absurd. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Nu. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

55. Considerați că viața dumneavoastră putea fi mai bună dacă părinții sau bunicii nu hotărau să vină în România?

Θεωρείται ότι η ζωή σας θα μπορούσε να είναι καλύτερη αν οι γονείς ή οι παππούδες δεν αποφάσισαν να έρθουν στη Ρουμανία;

Nu cred. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Da. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Am trăit numai în România, în țara noastră au avut loc toate etniile, fără să fie discriminate. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Da, aşa este, dar războiul schimbă istoria omenirii. (Cleopatra Bonicioli, 72 ani, Brăila)

Consider că viaţa noastră, a familiei Vallianatos, s-a îmbogătit cu traiul la Brăila şi eu nu regret niciun moment, pentru că am trăit la Brăila cei mai frumoşi ani, adolescenţa. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Cine poate şti. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Nu se ştie. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

56. Căutând informaţii despre greci, am găsit despre trăsăturile grecilor: Franz-Joseph Sulzer (*Călători*, X, p. 469) spune despre „moştenirile grecilor” că cele caracteristice sunt „şiretenie şi înşelăciune”. Kelemen Mikes (*Călători*, IX, p. 202) susţine că „mintea grecilor nu se poate spune că e cu totul neagră, dar este foarte întunecată, căci veşnic umblă numai să înşele pe alţii”, am auzit adesea „Să nu te încrezi în greci chiar dacă îţi fac daruri”, acelaşi lucru se poate citi în „Eneida” lui Vergilius „I fear the Greeks even when they bring gifts” iar un proverb vechi despre care pomeneşte Sophocle conţine aceeaşi idee. Cât de aproape sau departe de adevăr sunt aceste afirmaţii? De ce credeţi că se spune asta despre greci?

Ψάχνοντας πληροφορίες για τους Έλληνες, βρήκα για τα χαρακτηριστικά των Ελλήνων – Franz-Joseph Sulzer (Ταξιδιώτες, X, σελ. 469) λεει για τις “κληρονομιές των Ελλήνων” ότι τα πιο χαρακτηριστικά είναι “η πονηρία και η εξαπάτηση”. Kelemen Mikes (Ταξιδιώτες, IX, σελ. 202) υποστηρίζει ότι “το μυαλό των Ελλήνων δεν μπορεί να πει ότι είναι εντελώς μαύρο, αλλά είναι πολύ σκούρο, διότι αιώνια θέλει μόνο να ξεγελάσει τους άλλους”, συχνά άκουσα “Να μην εμπιστευτείς τους Έλληνες, ακόμα και όταν σου κάνουν δώρα”, το ίδιο πρόγραμμα μπορεί να διαβαστεί στην Αινειάδα του Βιργιλίου και μια παλιά παροιμία που την αναφέρει ο Σοφοκλής περιέχει την ίδια ιδέα. Πόσο κοντά ή

μακριά από την αλήθεια είναι αυτοί οι ισχυρισμοί; Γιατί πιστεύεται ότι λένε αυτό για τους Έλληνες;

Nu pot încadra absolut pe nici unul dintre mulții mei prieteni greci în această caracterizare. Cred că această afirmație vine din antichitate – cucerirea Troiei printr-o înșelăciune (stratagemă genială) darul oferit cetății, Calul Troian, care a dus la cucerirea și distrugerea celor care au primit acest dar. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Asta înseamnă că sunt adevărați diplomați, își apără modul în care trăiesc, fără să se schimbe, dar și fără să-l supere pe celălalt. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Este vorba despre Calul Troian folosit de greci pentru învingerea cetății Troia. Grecii au un ascuțit spirit al dreptății, sunt curajoși și se pricep să găsească metodele adecvate atingerii scopului lor. Dacă analizezi grecii după muzica lor, care este iubită de toată lumea, unde este „mintea neagră și întunecată”? (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

57. Conform „Eurobarometrului” din ianuarie 2007, grecii sunt considerați naționaliști, conservatori și cu comportament discriminatoriu față de cei care nu sunt „de-aici lor”: „jumătate dintre greci nu cred că persoanele de alt neam îmbogățesc cultura națională”, grecii consideră că „nu e necesar ca în parlament să fie mai mulți reprezentanți ai altor etnii”: „Cum să facă legi în țara mea un străin? Cum să decidă soarta grecilor, prin vot, cineva care a trăit până acum în altă țară?”. Mulți greci trăiesc în alte țări și se bucură de drepturi și libertăți în țările respective. De ce această atitudine atunci față de cei care aleg să trăiască în țara lor?

Σύμφωνα με το «Ευρωβαρόμετρο», από τον Ιανουάριο του 2007, οι Έλληνες θεωρούνται εθνικιστικές, συντηρητικοί και με μεροληπτική συμπεριφορά προς εκείνους που δεν είναι “οι δικοί τους”: “τα μισά από τους Έλληνες δεν πιστεύουν ότι τα άτομα διαφορετικής καταγωγής εμπλουτίζουν τον εθνικό πολιτισμό”, οι Έλληνες θεωρούν ότι ”δεν είναι αναγκαίο στο κοινοβούλιο να υπάρχουν περισσότερους εκπρόσωπους των άλλων εθνοτήτων”: “Πώς να κάνει νόμους στη χώρα μου ένας ξένος; Πώς να

αποφασίσει την μοίρα των ελλήνων, με ψηφοφορία, κάποιος που έζησε μεχρι τώρα σε άλλη χώρα;". Πολλοί Έλληνες ζουν σε άλλες χώρες και έχουν δικαιώματα και ελευθερίες σ' αυτες χώρες. Γιατί λοιπόν αυτή η στάση απέναντι σ' αυτούς που επιλέγουν να ζήσουν στη χώρα τους;

Minoritățile din Grecia erau supuși greci până la izbucnirea războiului din 1939. În timpul ocupației germane, albanezii și slavii au trecut de partea nemților. La sfârșitul războiului, Grecia i-a trimis în Albania și respectiv FYROM. În ceea ce privește minoritatea turcească din nordul Greciei, este reprezentată în Parlament. În ultimii 20 de ani, Grecia a întâmpinat o invazie de emigranți ilegali, veniți din Albania, Asia, Africa. Se pare că sunt peste 1.500.000. Grecia nu-i poate găzdui și hrăni și aceasta este una din mari probleme ale Greciei. În ceea ce privește grecii care trăiesc în special în SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Nord, America de Sud, erau bineveniți și au intrat în aceste țări în mod legal. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Da, au trăit în multe țări și au fost acceptați. Nu pot aprecia situația din Grecia, deoarece nu am fost acolo. Am avut foarte mulți musafiri din Grecia. Cât au stat în România am avut grija să se simtă foarte bine, am stat la mese împreună, i-am considerat prieteni, dar nu m-au invitat la ei în Grecia nici măcar o zi. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Și pentru mine este aceeași întrebare? Aș dori și eu ca aromâni care trăiesc în Grecia (și sunt la fel de vechi ca și grecii) să aibă și ei aceleași drepturi pe care le-au avut și le au grecii în România. (Gabriel Miron Semergiu, 60 ani, Brăila)

Datorită spiritului lor uneori ultranaționalist. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

Cei care au rămas să trăiască în țară, sunt mai dărji, mai legați de istoria de eliberare și – probabil – încă se tem de vecinii lor (turci, macedoneni), iar reacția de comportament naționalist este - în acest context – de înțeles. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Atitudinea la care faceți referire provine din faptul că situația economică a Greciei e departe de a fi una fericită. Greutățile cărora grecii

trebuie să le facă față sunt din ce în ce mai mari, puterea de cumpărare a grecului mediu a scăzut dramatic, mai ales de la data introducerii monedei unice europene, locurile de muncă sunt din ce în ce mai puține și acelea sunt ocupate de străinii care acceptă să lucreze pe salarii de nimic, dar care sunt mari comparativ cu ceea ce oferă, de exemplu, România românilor. E o atitudine normală vizavi de străini. Ei le „fură” locurile de muncă, le distrug viețile.... După cum se poate vedea, peste tot în lume se manifestă această ură împotriva străinilor, criza economică mondială distrugă totul în jurul ei, înrăiește oamenii, xenofobia atinge culmi nemaiîntâlnite până acum. Dar, pentru a spune tot adevărul, chiar și când le era bine, acum fac referire doar la familia mea din Grecia, tatăl meu și eu nu am fost acceptați niciodată. Tata, născut acolo, crescut acolo, la revenirea în Grecia în 1977, era pentru ei doar românul care nu avea ce căuta în țara lor!!! (Artemiza Papas, 50 ani, Brăila)

58. Numiți câteva calități și câteva defecte ale grecilor.

**Πείτε μερικά προσόντα και μερικά ελαττώματα των Ελλήνων.
Πείτε μερικά προσόντα και μερικά ελαττώματα των Ρουμάνων.**

Grecii - ospitalieri, buni comercianți și întreprinzători, legați de familie; români - zgomotoși, nu respectă locurile publice în ceea ce privește curătenia. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Puternici, hotărâți, ambicioși. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

Calități: buni familiști, buni gospodari, cinstiți, prietenoși, muncitori. Defecte: zgârciți, cicâlitori. (George Teodosiade, 78 ani, Brăila)

Gospodari, cinstiți, buni familiști. (Maria Drafta, 77 ani, Brăila)

Sunt familiști convinși și în la tradițiile lor. (Livia Vâlcu, 73 ani, Brăila)

Calități: patrioți, buni negustori, plini de viață, inimoși. Defecte: răzbunători, impulsivi. (Panait Nicolae, 72 ani, Brăila)

Răbdători, iubitori de țară și neam. Șiretenie și ultranaționalism. (Liliana Brândușa Filip Macri, 63 ani, București)

Grecii sunt şireţi şi transformă şiretenia în înțelepciune, altfel cum ar fi scăpat de turci. Mintea lor o fi întunecată, dar Grecia şi grecii au suferit foarte mult şi totuşi sunt oameni muncitori, veseli, familişti, ospitalieri, găsesc soluţii şi pentru cei din jur, îşi apără demnitatea. Sunt mândri şi încăpătânaţi. Grecii nu sunt acaparatori, n-au Tânjit niciodată la ce nu le aparţine, dar să te ferească Dumnezeu să iei ceea ce este al lor sau să-i jigneşti. Toate acestea mă caracterizează şi pe mine. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Curaj, dragoste faţă de familie; încăpătânare, şiretenie, naţionalism. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

59. V-aţi întrebat vreodată în ce proporţie sunteţi grec şi în ce proporţie sunteţi român? Să ne imaginăm finalul campionatului mondial de fotbal cu România şi Grecia în finală... Ce echipă aţi dori să fie câştigătoarea cupei?

Εχετε ποτέ αναρωτηθεί σε τι ποσοστό είστε Έλληνας και σε τι ποσοστό είστε Ρουμάνος; Ας φανταστούμε το τέλος του παγκόσμιου πρωταθλήματος ποδοσφαίρου με τη Ρουμανία και την Ελλάδα στον τελικό ... Ποια ομάδα θα θέλατε να κερδίζει το κύπελλο;

Nu aş putea răspunde la această întrebare, întrucât am trăit în 5 ţări diferite şi mă consider cosmopolit. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Grecia. (Dumitru Tartaris, 80 ani, Brăila)

În cazul meu proporţia este 50% grec, 50% român. Trăiesc în România, prin urmare aş vrea să câştige România. (George Teodosiade, 78 ani, Brăila)

Sunt român şi, evident, România aş dori să câştige. (Maria Drafta, 77 ani, Brăila)

Cred că sunt grec peste 60%. (Mihai Feraru, 74 ani, Brăila)

Sunt 25% grecoaică. România, dar dacă ar câştiga Grecia, nu m-ar deranja. (Liliana Brânduşa Filip Macri, 63 ani, Bucureşti)

Dacă e vorba de meci – să câștige cine este mai capabil, ori român ori grec. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

25% grecoaică. Nu îmi place fotbalul, dar egalitatea ar fi satisfăcătoare. (Veronica Macri, 58 ani, Brăila)

4-96% (matematic) și 25-75% (sentimental). România. (Florin Nedelcuț, 58 ani, Brăila)

Grecia, eu simt 200% *ellinas*. (Filip Moreanu Vathis, 34 ani, Brăila)

60. O întrebare pentru persoanele cu dublă cetățenie (română și greacă): care dintre cetățenii credeți că vă oferă mai multă credibilitate în fața unui cetățean european sau american și de ce?

Μια ερώτηση για τα άτομα με διπλή υπηκοότητα (ελληνική και ουμανική): ποια από τις υπηκοότητες πιστεύεται ότι σας προσφέρει μεγαλύτερη αξιοπιστία μπροστά σ'ενα ευρωπαϊκό ή αμερικανό πολίτη, και γιατί;

În momentul de față, cetățenia neo-zeelandeză, din moment ce Grecia trece printr-o situație financiară neplăcută. (Stelian Svoronos, 92 ani, Atena)

Cred că cetățenia greacă și în Europa, dar mai ales în America. (George Teodosiade, 78 ani, Brăila)

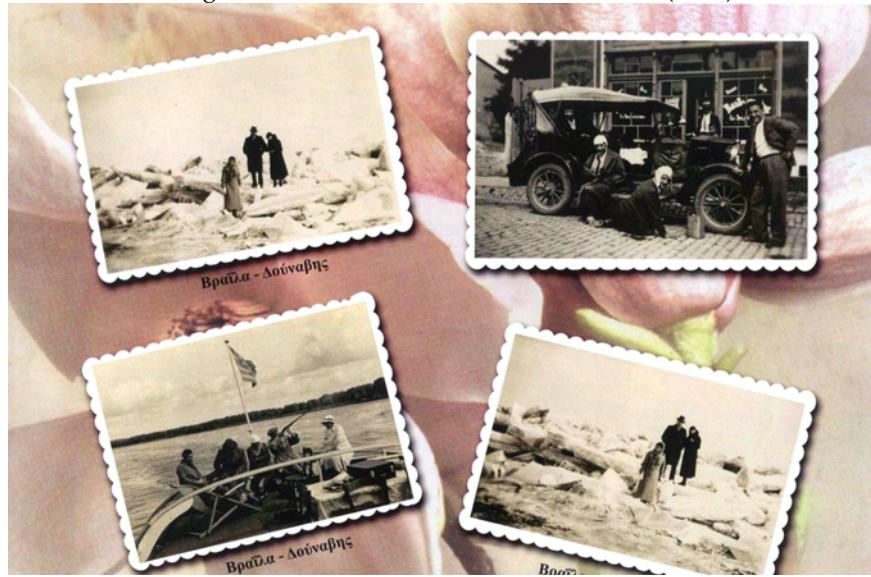
Cred că ambele cetățenii oferă aceeași credibilitate dacă știi să le susții și te simți mândru că ești și cetățean român și cetățean grec. Nu contează că ai în față un cetățean vest european sau american. (Nicolae Saridache, 63 ani, Brăila)

Ambele cetățenii îmi oferă credibilitate, mă simt minunat cu amândouă, pentru că am ales numai ceea ce a fost bun din cele două locuri, unde m-am născut și unde trăiesc. Credibilitatea nu mi-o oferă niciun pașaport european sau american, mi-o formează prin caracter, trăiesc aşa cum vreau și nu mă interesează deloc părerea celor din jur. (Marianna Vallianatou, 63 ani, Atena)

Brăila, 1913. În picioare: Dan Costa-Foru, Șasa Sgardelli, Marița Jurcă cu Olga Costa-Foru în brațe, Tina Paspatti, Jeanne Sgardelli, Constantin G. Costa-Foru, Marie Sgardelli, Xenia Costa-Foru, Nicu Costa-Foru. Sezând: Marie Costa-Foru, Danae Rodokanachi, Nicu Sgardelli, „Papa” Turk (cununatul lui Nicu Sgardelli), Marie Costa-Foru, cu Andrei Costa-Foru în brațe, Alex Sgardelli. Jos: Sașa Costa-Foru, Leon Costa-Foru, Georges Costa-Foru. Alături, un document eliberat de Consulatul Elen Brăila, în 1926, care certifica, că doamna Danae Rodocanachi este cetățean elen, din Hermopolis.

Fotografii din arhiva familiei Irina Andreeșcu (SUA)

Calendarul Asociației Grecilor Originari din România (Atena, 2011).

Familia Macri, 1920.

Ştefan Macri, 1926.

Atanasie (bunicul) şi Ştefan Macri (tatăl), 1931.

Eugenia Macri
(bunica)

Ştefan Macri. Liceul „N. Bălcescu”, 1942.

Ştefan şi Maria Macri

Ştefan şi Maria Macri (părinţii doamnei), în Grădina Publică, 1944.

Angela şi Ruxandra Macri

Brânduşa Macri,
1949.

Larisa Bădulescu, Maria, Brânduşa
şi Veronica Macri, 1954.

Fotografii din arhiva familiei Veronica Macri (Brăila)

Panait Vallianatos în Egipt, pe cămila din mijloc.

Andrei Vallianatos, fiul lui Panait și Anna Vallianatos, vizitând Grecia.

Dionisi Vallianatos, fiul lui Panait și Anna Vallianatos, împreună cu soția sa, Vasiliki Portolo Vallianatu, în Chefalonia, alături de Dionisi Vallianatos, tatăl lui Panait Vallianatos.

Andrei, Dionisi și micul Cristofor Vallianatos, cu unchiul lor Gherasim Vutsina Vallianatos.

Cristofor Vallianatos (tatăl doamnei) – în mijloc și în picioare - la Școala Greacă Brăila.

Urania Vallianatos – Messaris și Dumitru Vallianatos, copii ai lui Panait și Anna Vallianatos, împreună cu un prieten.

Elena Vallianatos, fiica lui Panait și Anna Vallianatos, pe malul Dunării, la Brăila.

Sala Școlii Grecești Brăila. Chioșcurile și soba cu lemn.

Familiile Vallianatos, Cutava și Maria Messaris.

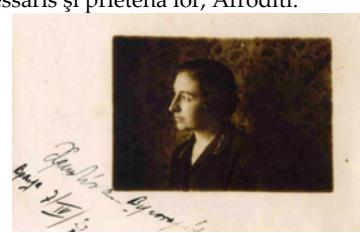
Clubul „Parnassos” al Comunității Elene Brăila.

Doamne și domnișoare îmbrăcate în costume naționale grecești și românești.

Urania Vallianatos Messaris, Maria Messaris și prietena lor, Afroditi.

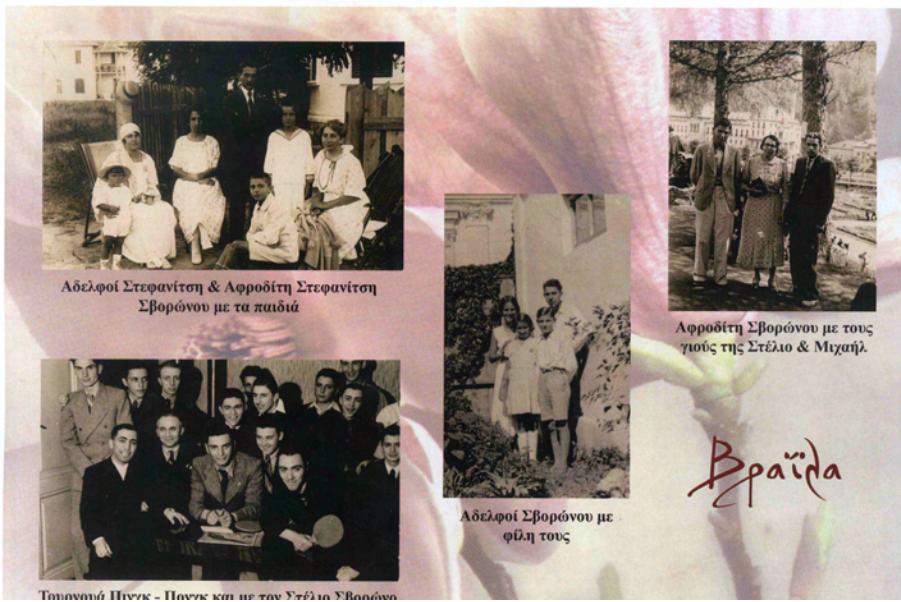
Fotografiile de pe această pagină și de pe pagina anterioară sunt din arhiva doamnei Marianna Vallianatos, președinta Asociației Grecilor Originari din România, cu sediul la Atena și sunt din perioada 1925-1935.

Domnișoara Cristina Belijer, prietenă a familiei Vallianatos, 1927.

Calendarul Asociației Grecilor Originari din România (Atena, 2011).

Calendarul Asociației Grecilor Originari din România (Atena, 2011).

Calendarul
Asociației
Grecilor
Originari
din
România
(Atena,
2011).

Documente eliberate de Consulatul Elen Brăila în 1926 și 1938 și fotografii ale lui Constantin Kaloxilos (bunicul doamnei).

Fotografii din arhiva familiei Kaloxilos Moraru Elena Salomeea (Brăila).

Olimpia
Stavropoleos, 1934
(străbunica).

Aurica Vasilescu
(n. Voinescu)
(bunica).

Rodica
Vasilescu
(mama).

Serviciu de
birou, de la
străbunica.

Rodica și Vasile
Semergiu (părintii
domnului).

Fotografii din arhiva familiei Gabriel Miron Semergiu (Brăila)

Bunica Eleni (născută Vathis), bunicul Filip și tatăl Anton Moreanu, în 1945 (copil).

Fotografii din arhiva familiei Filip Moreanu (Vathis) (Brăila).

Dl. Haralambie Caravia,
președintele Comunității Elene Brăila.

Grupul „Parnassos” al
Comunității Elene Brăila.

Dl. Konstantinos Tsoukalidis (Atena),
sponsorul Centrului Diversității Culturale al Muzeului Brăilei.

TURCII DIN BRĂILA

**DATE ARHEOLOGICE, ARHIVISTICE ȘI ANTROPOLOGICE
PRIVIND POPULAȚIA ORAȘULUI BRĂILA
ÎN TIMPUL STĂPÂNIRII OTOMANE**
1538 – 1828

IONEL CÂNDEA

Cercetările arheologice începute în vatra istorică-medievală a așezării Brăila în 1986 (str. Cetății nr. 70) au furnizat pentru prima dată câteva certitudini cu privire la populația orașului de pe malul stâng al Dunării încă la începuturile sale.

Necropola creștină (după rit și ritual) a fost cercetată ulterior și în alte puncte ale acestui segment al orașului, confirmându-se, de fiecare dată, ipoteza noastră cu privire la faptul că aveam de-a face cu necropola de început a așezării medievale Brăila (sec. XIII – XIV). Este adevărat că în cuprinsul punctului Cetății nr. 70 au fost descoperite și două morminte cu cistă de piatră pe care, personal, le-am atribuit veacului al XII-lea. Ulterior, atât pe strada Cetății, cât și în alte două puncte, la nr. 59, precum și la intersecția străzii Cetății cu strada Citadelei (casa N. Banu), au fost găsite alte morminte aparținând aceleiași necropole¹.

Ulterior, în 1994, tot în aria așezării medievale Brăila, au fost date la iveală noi *documente arheologice* similare celor din str. Cetății 70 și împrejurimi. Este vorba de necropola creștină nr. 2 surprinsă cu ocazia restaurării Bisericii Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril din vechea piață a orașului, astăzi Piața Traian.

Situată la circa 600-700m sud-vest față de prima necropolă creștină de la Brăila și la circa 200m vest de terasa Dunării, ea reprezintă, aşa cum vom vedea, o etapă ceva mai târzie a înhumărilor ce au avut loc în aria așezării de caracter urban.

¹ Pentru toate acestea, vezi Ionel Cândea, *Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea secolului al XVI-lea*, Editura Istros, Brăila, 1995, p. 75-88.

Pornind de la cunoștințele noastre referitoare la biserică ce luase naștere foarte târziu (mai întâi în 1808-1810, apoi în 1831)², precum și de la tradiția care vorbea despre prezența unui cimitir turcesc pe locul actualului lăcaș de cult și în împrejurimile lui, ne-am propus să investigăm din punct de vedere arheologic zona.

Să mai adăugăm că locul de amplasare a geamiei - deci a bisericii Sf. Arhangheli Mihail și Gavril de astăzi - se află³ chiar pe latura de sud a căii principale de acces în oraș - drumul Silistrei (adică axul sud-nord al așezării, paralel cu malul stâng al Dunării)⁴. Tot aici era probabil și intersecția, cu cealaltă direcție esențială, est-vest, adică drumul ce i s-a zis mai târziu Calea Bucureștilor. Primul dintre ele, drumul Silistrei continua spre nord cu Calea Iașilor sau a Moldovei iar cel de-al doilea cobora către Dunăre, adică, în port.

Pornind de la aceste elemente cunoscute documentar, cercetarea unui astfel de loc ni s-a părut deosebit de importantă prin datele ce putea să le ofere.

Astfel, au fost executate un număr de casete după cum urmează⁵.

În acest fel, au fost descoperite un număr de 30 de morminte alături de alte complexe arheologice cum ar fi fundațiile a cel puțin două etape anterioare *de construcție ale geamiei sau gropile menajere cu un conținut relativ sărac de material arheozoologic și inventar ceramic*.

Cercetările au fost continuante în 1995 prin practicarea unor noi casete, atât în interiorul cât și la exteriorul bisericii. S-au precizat cu acest prilej noi detalii ale evoluției construcției otomane fiind intersectate de asemenea alte 18 morminte creștine.

Astfel, caseta IX (CIX, 4x4m) s-a realizat la interior în colțul de sud-est al geamiei din ultima fază de existență a sa - deci și a bisericii actuale. S-a pus în evidență aici temelia unui zid din piatră cu bârne de

² Cf. pentru datele cunoscute până la cercetarea noastră H. STĂNESCU, *Monumente musulmane civile și religioase din orașul Brăila*, în SCIIA, 1-2, 1956, p.298-318.

³ Vezi planul din 10 mai 1830 al lui G. Riniev (Anexa II).

⁴ Modificarea de direcție a acestei căi de acces, impusă de înființarea pieței (Sf. Arhangheli Mihail și Gavril) după 1830 a plasat fostul lăcaș musulman în colțul de sud-vest al parcului din centrul orașului.

⁵ Vezi planul din Anexa I.

lemn având un traseu nord-sud, perfect paralel cu actualul zid de est al bisericii.

Tot aici, au fost descoperite, într-o groapă comună, un număr de 16 crani, provenind de la tot atâtea morminte precum și un mormânt în perfectă stare de conservare, suprapus de zidul nord-sud descoperit în CIX.

Casetă X (CX 9x2m) s-a realizat pe latura de nord a bisericii la exterior în condiții deosebit de dificile din punct de vedere tehnic. Dar a dat la iveală o bună parte din zidul nordic al celei mai vechi faze constructive descoperite aici până în prezent, precum și încă un mormânt creștin din cel mai vechi orizont funerar⁶.

Așadar, limita necropolei medievale creștine descoperită în Piața Traian, în toate cele patru puncte cardinale, depășește suprafața bisericii, fără a putea arăta cu precizie până unde se întindea aceasta, măcar pe una din direcții⁷. Suprafața înregistrată până în prezent pentru cele 48 de morminte este de 768m².

Pe suprafața amintită au fost descoperite, atât la interiorul cât și în afara bisericii, un număr de 32 de morminte și o groapă comună, conținând 16 crani. Aceasta ridică la 48 numărul total al indivizilor înhumatați la biserică Sf. Arhangheli Mihail și Gavril din Brăila.

De la început trebuie să observăm o anumită organizare a mormintelor în şiruri, care se mențin pe suprafețe foarte mari. Așa s-a întâmplat cu M1, M27 și M28 în CI și CII, cu M25 și M26 în CIV, cu M24 și M47 din CVI și respectiv CIX, M23 cu M48 dar și cu M21 și M20 din CVII și M19 din CIII. Subliniem aici că alinierea este reală, aproape perfectă și sugerează o depunere organizată a defuncților în necropolă. Nu ne mai putem pronunța în legătură cu dispunerea unui număr de nouă morminte, respectiv M5, M6, M7, M13, M14, M15 și M8, M9, M10,

⁶ Cercetările viitoare vor trebui să răspundă cel puțin întrebărilor legate de apariția și evoluția construcțiilor din acest punct al orașului medieval Brăila, fără a putea epuiza problemele ridicate de necropola creștină, ale cărei limite sunt practic imposibil de surprins în toate cele patru puncte cardinale.

⁷ În stadiul actual al cercetării, ținând cont de tradiția care vorbește de prezența unui cimitir otoman - firesc de altfel lângă o geamie -, sugerat însă și de prezența a două fragmente de pietre funerare otomane caracteristice, nu excludem posibilitatea ca aceste morminte să apară ceva mai departe de biserică (deci de fosta geamie).

deoarece sunt morminte adunate la absida altarului. Ele au fost reînhumate foarte probabil în 1831, atunci când lucrările pentru fundația absidei altarului le-au intersectat. În aceste condiții grija față de morminte este cu totul firească și se explică ușor de ce au fost grupate trei câte trei. Cele nouă morminte reînhumate pot fi morminte grupate trei și câte trei adunate dintr-o perioadă anterioară anului 1831 sau pur și simplu au fost în mod intenționat grupate astfel (fiind vorba de așezarea de lângă altar), chiar dacă nu s-a sesizat atunci (1831) nici o legătură între ele. Lipsa oricăror urme de oseminte umane la extremitatea estică a altarului și totodată a întregului complex ar putea fi un indiciu în privința limitei răsăritene a necropolei. Până în momentul de față nu au fost înregistrate cazuri în care o înhumare să o deranjeze sau să distrugă o alta. Excepție fac exhumările în vederea așezării în același loc a altui individ, ceea ce denotă grija și pietate creștină autentică. La fel, trebuie să precizăm că în stadiul actual al cercetării nu înregistram decât un singur caz de morminte suprapuse, fapt ce se consideră a fi totdeauna o dovadă a duratei mai mari de folosire a necropolei⁸.

Un caz cu totul aparte credem că îl reprezintă cele 16 crani reînhumate în colțul de SE al bisericii, respectiv al greamiei, care, după moneda otomană descoperită la circa 10cm sub movila de capete, s-a petrecut după 1731. Dacă ținem cont și de faptul că aceste crani nu au maxilarul inferior, situație care ne obligă să acceptăm că indivizii au fost inițial înhumăți într-un alt loc, atunci prezența lor aici nu s-ar putea explica decât tot sub forma unui act de pietate creștină. El s-a realizat în mare grabă și într-un moment în care creștinii, după 1731, au fost pentru puțină vreme stăpânii orașului și ai greamiei⁹.

⁸ O. DAMIAN, *O necropolă medievală timpurie la Nufărul (jud. Tulcea)*, în SCIVA, 44, 1, 1993, p. 84.

⁹ Nu excludem posibilitatea ca în cursul unor evenimente ce au avut loc și înainte de 1808-1810, când s-a înregistrat prima tentativă de transformare a greamiei în biserică să se fi petrecut evident, după 1731 și până în 1808-1810, acest fapt. În privința încercării din 1808-1810 de transformare a greamiei în biserică, în condițiile ocupării orașului și a cetății de către ruși vezi I. VÎRTOSU, *Din trecutul bisericii brăilene*, în *Analele Brăilei*, II, 2, 1930, p.10-12, unde, în cartea mitropolitului Gavriil către locuitorii orașului Brăila, cu prilejul revenirii Brăilei sub oblađuirea Sf. Mitropoliei, se arată că s-a urmat (la fel ca și) (n.n.) în vremea trecută, „când iarăși s-au fost luat Brăila sub stăpânirea puternicii împărății a

Vom preciza că o serie de schelete au fost doar parțial dezvelite datorită situației speciale în care s-au desfășurat cercetările. Numărul acestora este destul de mare și cuprinde următoarele morminte: M5, 11, 18, 20, 22, 25, 27 și 48 în vreme ce M4, 21 și 30-46 reprezintă morminte evidențiate doar prin prezența craniilor. Din păcate un număr destul de mic de schelete au fost puse în evidență integral: M1, 8, 19, 23, 24, 26, 28, 29 și 47. O situație specială au scheletele din M2, 3, 6-7, 9-16, adică un număr de 12 morminte în care indivizii au fost reînhumați din vechime. Este cazul lui M8 care a fost amplasat prin scoaterea cel puțin a lui M9, dacă nu și M10, după cum e posibil ca M8 să fi fost deranjat în momentul construirii altarului. Acest ultim fapt a afectat și morminte ca M5-7 sau 13-15 de la -170 cm până la -250 cm, deoarece M19, deși suprapus de fundația altarului, nu a mai fost atins, grație adâncimii la care a fost depus: -290cm.

În general s-au practicat înmormântări individuale, cu sublinierea că în câteva cazuri avem de-a face cu reînhumări, câteodată parțiale, aşa cum s-a procedat cu M30-46. Pentru M4 și 21 credem că este vorba de morminte întregi ce se continuau în profilul respectiv. La aceasta din urmă s-a observat și o parte din osul brațului drept fără a mai putea continua cercetarea.

Orientarea scheletelor este vest-est, cu abaterile firești datorate anotimpului în care s-a făcut înmormântarea. Indivizii au fost așezați cu capul la vest și picioarele la est, poziție întâlnită prin excelență la creștini. *De remarcat și faptul că în ciuda suprapunerii necropolei creștine de aici de către un ansamblu de cult musulman pentru mai multă vreme, nu întâlnim între mormintele întregi și cele parțiale păstrate și cercetate decât cele aparținând ritului creștin.*

Toate scheletele au fost găsite în poziția întins pe spate, cu picioarele paralele. Excepție a făcut M24, care avea deplasate aproape într-un unghi drept femurul drept și peroneul piciorului drept, în vreme ce tibia se afla în poziție normală adică paralelă cu tibia piciorului stâng. Au putut fi observate diverse poziții ale mâinilor, dar vom face sublinierea că nu integral pentru ambele brațe. Am avut posibilitatea să

Rosiei". Deci, momentul reînhumării se situează undeva după 1731 și înainte de 1810, când creștinii ar fi putut amenaja în acest loc o groapă comună.

cercetăm doar 15 morminte din acest punct de vedere din totalul de 48 (circa o treime). Astfel, pentru cele studiate s-au putut preciza poziția ambelor brațe la un număr de 11 morminte (M1, 8, 20, 23, 24, 26, 27, 28, <29?>, 47, <48?>), iar pentru patru dintre ele doar poziția uneia dintre mâini (M17, 19, 21, 25).

Deosebit de important și interesant totodată este faptul că între pozițiile frecvent întâlnite se numără cea cu mâinile întinse pe lângă corp (M20, 47 - ambele) sau doar una dintre ele (M19, dreapta), 25 (dreapta se afla întinsă pe lângă corp, iar palma - tăiată? - era așezată pe abdomen). Între celelalte poziții, frecvente la creștinii înhumăți după veacul al XIV-lea și întâlnite în necropola nr.2 de la Brăila consemnăm: mâinile pe piept (M8, 24, 26, 27, 28, <29?>, <48?>), mâinile pe abdomen: (M23), sau una pe piept și una pe abdomen (M1 cu stânga și dreapta în această ultimă poziție). În cazul lui M17 doar mâna dreaptă era pe abdomen, stânga neputând fi observată.

Amintim și faptul că M20, sigur mai vechi prin poziția stratigrafică, avea ambele brațe întinse pe lângă corp. *Indirect deci, indiferent de poziția mâinilor pe care o va fi avut M18, cel puțin în cazul acestei suprapunerii, mormântul cu ambele brațe pe lângă corp este mai vechi.*

Această varietate a poziției brațelor nu ne surprinde dacă ne vom raporta la situațiile binecunoscute atât din Dobrogea, cât și din Moldova, Muntenia sau Transilvania¹⁰. Este de observat însă că la Brăila, atât în cazul primei necropole - unde există numai înhumăți cu ambele mâini pe lângă corp -, cât și în cea de-a doua, pe care o socotim ceva mai târzie,

¹⁰ Este suficient să amintim aici situațiile similare întâlnite la Suceava (cf. V. BATARIUC, *Necropola medievală de la Suceava*, în *Arheologia Moldovei*, XVI, 1993, p. 233), unde un singur mormânt are ambele brațe pe lângă corp din cele 150 studiate, în rest încadrându-se în situațiile amintite și la Brăila; la Hudum, (V. SPINEI și R. POPOVICI BALȚĂ, *Săpăturile arheologice din necropola medievală de la Hudum* (1987), în *Arheologia Moldovei*, XII, 1988, p. 238-239) se prezintă variantele de așezare a brațelor în mormintele din necropolele 1 și 2 de acolo; A. ȘTEFĂNESCU, *Cercetări arheologice la Mănești - Buftea*, în *MCA*, XV, 1981, p. 533-534 evidențiază mai multe variante pentru necropola din Muntenia; V. DRÂMBOCEANU, *Săpăturile arheologice de salvare din necropola feudală din punctul "Balastiera"* (Buzău-Est), în *Mousaios*, I, 1978, p. 27-31; Gh. MĂNUCU ADAMEȘTEANU, *Necropola medievală de la Enisala*, în *Peuce*, VIII, 1980, p.481, fig.5, nr. 2 relevă o situație asemănătoare în Dobrogea etc.

procentul indivizilor îngropați cu o astfel de poziție a mâinilor se menține.

Chiar dacă unii cercetători se opun categoric folosirii poziției antebrațelor și a mâinilor în general ca elemente de încadrare cronologică¹¹, trebuie să spunem că până în prezent, la Brăila, și nu numai aici, poziția mâinilor întinse pe lângă corp s-a dovedit a fi cea mai veche în raport cu celelalte poziții înregistrate.

Cât privește poziția capului, cu foarte mici excepții s-a aflat pentru fiecare schelet în poziție normală. Doar M20 și M24 le aveau întoarse spre dreapta, ultimul fiind lăsat pe umărul stâng într-o poziție nefirească. De remarcat în ceea ce privește M24 și amintita poziție a oaselor piciorului drept. Toate acestea pledează pentru concluzia că M24 a fost așezat de la început în această poziție, fără a fi vorba însă de ceva cu totul deosebit sub aspectul ritualului.

Exceptând situațiile menționate de reînhumare, unde prezența unor fragmente de lemn nu credem a fi cu totul revelatoare, mai multe morminte au prezentat urme clare de folosire a coșciugului sau cel puțin a unei scânduri pe care a fost așezat defunctul. Astfel, menționăm că M5-7 au conținut fragmente de lemn putrezit, fără cuie, în aceeași situație găsindu-se M8¹², din aceeași zonă a necropolei, precum și M18, în vreme ce pentru M16 și M25 prezența unor cuie în pământul din groapă ne-a făcut să le interpretăm ca urme de sicriu. În două cazuri, M20 și M22, s-a putut constata, fără dubiu, prezența coșciugului în mormintele respective¹³.

¹¹ Cf. în această privință O. DAMIAN, *op.cit.*, p. 90 și nota 24; V. SPINEI, M. ALEXIANU, I. BUTNARU, *op. cit.*, p. 235, n. 45-52. Numitorul comun al poziției adoptate de toți autorii citați în această notă este tocmai realitatea sesizată în situațiile respective: totdeauna cele mai vechi morminte sunt cele cu mâinile pe lângă corp.

¹² În situația lui M8 prezența fragmentelor din lemn la 8-9cm deasupra scheletului credem că nu lasă niciun dubiu în privința coșciugului din acest mormânt.

¹³ Situația din ambele necropole de la Brăila prezentate aici confirmă numai într-o oarecare măsură observația că necropolele medievale au arătat că marea majoritate a înmormântărilor se făcea fără sicriu sau că numărul acestora era redus, argumentându-se cu un număr mare de cazuri întâlnite în cimitirele creștine din întreg spațiul românesc. Cf. V. BATARIUC, *op. cit.*, p. 233, nota 45, unde și bibliografia. Vezi însă destul de numeroase dovezi de prezență a coșciugelor în prima necropolă de la Brăila, Ionel

Un alt aspect privind ritualul folosit în cazul necropolei medievale din vechea piață a orașului Brăila este cel legat de prezența unor cărbuni depuși în groapa mormântului (M1 a prezentat o astfel de situație clară). Aspectul își găsește analogii pe o arie largă, fiind prezent, aşa cum am arătat deja, atât în necropola nr. 1 de la Brăila cât și în multe alte locuri.

O altă observație ce s-a putut face în legătură cu modul de desfășurare a ritualului este evidența dispunerei în siruri a mormintelor, de la nord către sud, dar mai ales de la vest spre est. Este un fapt ce s-a surprins și în cazul necropolei din str. Cetății 70, dar care se repetă și mai evident în cazul înhumărilor din Piața Traian.

Față de primul cimitir creștin, identificat până în prezent la Brăila și cel mai vechi totodată, cel de la Biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavril prezintă în cazul a două morminte și inventar. Acest fapt este cu totul nou și deosebit în raport cu prima necropolă, unde inventarul lipsește cu desăvârșire, dar se păstrează o notă specifică prin lipsa totală a monedelor în morminte¹⁴. La fel, lipsa și altor elemente, cum ar fi amenajările mai deosebite pentru morminte (lespezi sau cavouri), vorbesc și despre starea economică și socială încă modestă a creștinilor astfel de la Brăila. Subliniem însă generalizarea unor elemente de ritual ce se înscriu astfel într-o arie mai largă.

Cu totul excepțional, M24 și 27 au conținut fiecare câte o piesă de inventar, destul de modestă. Astfel, în M24 s-a descoperit la nivelul gâtului înhumatului un fragment dintr-o podoabă din metal (probabil bronz) de forma unei mărgele (sau parte a unui cerclu?), în vreme ce M27 a conținut în zona cotului și a soldului stâng al defuncțului un bumb

Cândea, Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea secolului al XVI-lea, Editura Istros, Brăila, 1995, p. 75-88.

¹⁴ Nu este lipsit de interes să subliniem aici lipsa unui aspect de ritual creștin la mormintele prezentate până acum în cadrul celor două necropole. Din cele o sută de schelete, cât însumează ambele cimitire (52 + 48), nici unul, dar absolut nici unul, nu au conținut monedă. Faptul este neobișnuit, dacă îl raportăm la alte zone din spațiul românesc. Fără a se folosi în toate cazurile, monedele sunt așezate în mod ritual în mâna înhumărilor încă din secolul XII și apoi tot mai frecvent până în zilele noastre. Astfel, începând cu necropolele de înhumări din Dobrogea și Banat din secolele XI - XII și continuând în cele din Transilvania și Maramureș din veacul următor, monedele se înmulțesc în cadrul cimitirilor creștine.

(nasture probabil) din metal. Ambele piese, dar în special cea de a doua din M27, mai bine păstrată în raport cu prima, au analogii atât în spațiu cât și în timp pe arii foarte mari și pe o durată îndelungată¹⁵. În felul acesta suntem nevoiți să datăm nasturele respectiv în secolele XIV-XVI, cu șansa de a fi mai aproape de realitate la limita superioară, acolo unde nu se poate depăși 1540, dată la care credem că a încetat de mult, folosirea necropolei din zona viitoarei geamii. Cel de-al doilea mormânt cu inventar (M24) nu are nici el șansa de a fi precis datat cu ajutorul piesei de podoabă, păstrată fragmentar. Ea ne-a parvenit într-o stare destul de precară sub aspectul conservării, încât nu permite găsirea de analogii.

În felul acesta, pe baza tuturor elementelor ce se însumează cu privire la timpul în care a funcționat necropola nr. 2 de la Brăila, *putem aprecia, în stadiul actual al cercetării, că înmormântările de aici se practică cel mai devreme din a doua jumătate a secolului al XIV-lea până cel mai târziu la mijlocul secolului al XVI-lea. Mai precis, ținând cont de lipsa totală a monedelor în morminte, a inventarului, de unele aspecte ale practicării ritului creștin (poziția brațelor pe lângă corp este încă prezentă), precum și de numărul mic de suprapunerî înregistrate, opinăm că cimitirul creștin din imediata apropiere a intersecției arterelor principale ale orașului a funcționat doar în cursul secolului al XV-lea.*

Față de prima necropolă a așezării medievale Brăila, cea de-a doua a beneficiat de analiza antropologică a materialului¹⁶, ceea ce a permis mai multă precizie în descrierea mormintelor, dar, în primul

¹⁵ Cf. pentru analogii la piesa din M27, cf. Gh. MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, *Necropola medievală de la Enisala*, în *Peuce*, VIII, p. 481, pl.V/2; V. SPINEI, M. ALEXIANU, V. BUTNARU, *Săpăturile arheologice de la Doina-Girov din 1982-1983*, în *Memoria Antiquitatis*, IX-XI, (1977-1979), 1985, p. 258, fig. 15, nr. 10; L. CHIȚESCU și A. PĂUNESCU, *Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci)*, com. Giurgeni, jud. Ialomița. *Necropola nr.4*, în CA, 8, 1986, p. 79, fig. 2, nr. 11; V. SPINEL, *Săpăturile de la Trifești (jud. Iași)*, în MCA, XVI, 1986, p. 241, fig. 2, nr. 8; L. CHIȚESCU, T. PAPASIMA, P. VLĂDILĂ, V. RĂDULESCU și A. PĂUNESCU, *Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci)*, jud. Ialomița, în CA, 5, 1982, p. 145, fig. 10, nr. 14.

¹⁶ Analiza antropologică a scheletelor din necropola creștină nr. 2 de la Brăila a fost executată de Dan BOTEZATU și Nicolae CANTEMIR de la Secția de Cercetări Antropologice de la Filiala Iași a Academiei Române, cărora le mulțumim în mod deosebit și aici.

rând, estimări de ordin istoric pe baza punctului de vedere exprimat de antropologi. Coroborarea datelor sub acest aspect cu cele de natură paleofaunistică¹⁷, realizate și ele pentru materialele recoltate în timpul cercetărilor de la biserică Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, vor întregi imaginea noastră asupra habitatului medieval pentru secolul al XV-lea la Brăila.

Așadar, analiza antropologică a scheletelor a relevat, pentru un număr de 32 de subiecți cercetați, din cei 48 cățî numără necropola - 66% - câteva aspecte interesante.

Mai întâi e de subliniat proporția echilibrată între bărbați și femei, câte 14 indivizi pentru fiecare din cele două sexe. Iar în patru cazuri dintre care două aparțin gropii comune de crani, nu s-a putut stabili sexul. Rămân nedeterminate din acest punct de vedere un număr de 16 morminte.

Remarcăm apoi numărul - am zice normal pentru vremea respectivă - al copiilor înhumăți (6 indivizi - reprezentând 18,8% din numărul studiat), precum și vîrstă destul de puțin înaintată chiar și a celor socrătiți maturi sau adulți (30-45 de ani).

Aspectele cele mai importante relevate de antropologi sunt însă cele legate de anumite trăsături, ce ne sugerează, în ciuda eșantionului relativ redus, prezența unor tipuri variate, cum ar fi cel europoid, mediteranoid, dinaroid, nordic, dar și mongoloid.

Credem că într-o aşezare port, cum este Brăila în debutul secolului al XV-lea și în continuare, aceste accente (fie nordoizi = 15,1%, fie mongoloizi = 15,1%) nu trebuie să surprindă. Notăm și faptul că deși caracterelor obișnuite în această zonă - cel mai adesea europoide și dinarice - se suprapun cele nordice și mongoloide, ele se găsesc în proporție egală, adică cinci de fiecare.

Săpături de salvare întreprinse în ultima vreme într-o zonă ce face parte din vatra istorică medievală a orașului Brăila, au scos la iveală pe str. Orientului nr.24¹⁸, un număr de nouă morminte creștine. Ele au

¹⁷ Pentru analiza paleofaunistică a materialelor arheozoologice recoltate în cursul cercetărilor de la Biserică Sf. Arhangheli Mihail și Gavril mulțumim și pe această cale doamnei Luminița BEJENARU de la Facultatea de Biologie a Universității "Al. I.Cuza" din Iași.

¹⁸ Cercetarea a fost efectuată la stăruințele Muzeului Brăilei, care a cerut ca orice

conturat existența unei necropole, a treia în cuprinsul vechii așezări, legată foarte probabil de existența undeva, în apropiere, a unei biserici.

Amplasarea acestui cimitir în partea de sud a orașului, în vecinătatea locului unde după 1540 va lua naștere Mitropolia Proilaviei, este un fapt ce sugerează de la început locuirea intensă a acestei zone. Ea se află totodată la circa 80 m vest de terasa înaltă a Dunării, zonă ce s-a dovedit constant locuită în cursul evului mediu la Brăila¹⁹.

Privitor la stratigrafia locului unde se află această a treia necropolă creștină, trebuie să spunem că este puternic afectată de fundațiile unei locuințe moderne din cărămizi subțiri, legate cu lut, așezată pe un beci. Aceasta a distrus în întregime, pe toată suprafața cercetată și în adâncime până la circa 150 cm orice depunere arheologică. Astfel, cu foarte multă sansă unele morminte au scăpat, oarecum neatinse. Ceea ce putem spune cu siguranță este faptul că, în ciuda numărului mic de morminte, s-a constatat că înhumările de aici s-au efectuat pe două nivele, sugerând o perioadă mai lungă de folosire a locului cu această destinație.

Primul nivel, alcătuit din mormintele 5-9, constă din pământul viu de culoare galbenă-vineție ce apare sub gropile respective la -193-186cm. Ele sunt cele mai vechi în raport cu M1-4 fiind suprapuse de acestea la -180-160cm. Pământul din mormintele 5-9, de culoare neagră, a conținut urme de arsură, lemn putrezit și cuie (urme de coșciuge), dar și fragmente ceramice smălțuite și nesmălțuite. Acestea au fost antrenate în momentul umplerii gropilor cu pământ sau pot proveni din vase sparte în mod ritual, ceea ce ni se pare mai puțin probabil. Între primul (M5-9) și cel de-al doilea nivel de înhumări (M1-4), evident în ordinea vechimii amenajării lor, nu s-a putut distinge vreun strat de nivelare, cu atât mai

intervenție în zonă să se realizeze după un prealabil sondaj arheologic ce poate fi urmat sau nu de o cercetare mai amplă. În cazul de față, construirea unui imobil pe str. Orientalul nr. 24, pe terasa Dunării, în zona pe care o socotim ca făcând parte din vatra medievală a orașului, ar fi trebuit urmată de investigații mai ample impuse de rezultatele sondajului.

¹⁹ Primele materiale arheologice medievale au fost recoltate din zona Faleză în 1958-1959, când amenajarea falezei Dunării a scos la iveală foarte multe obiecte din ceramică, metal și chiar os. Din păcate ele au fost ridicate de pe teren de lucrători și predate Muzeului Brăilei doar cu mențiunea provenienței lor din această zonă.

mult cu cât majoritatea mormintelor au fost deranjate, fie de înmormântările ulterioare, fie din alte cauze, cum sunt, mai ales, construcțiile ridicate în această zonă. Aceste două nivele de înhumare erau suprapuse de un strat de moloz (-125 -86cm), bogat în materiale arheologice diverse: ceramică, os, metal. Se pot evidenția unele fragmente în special de ceramică smălțuită, dateate prin analogii în secolele XV-XVI și chiar mai târzii. Urma apoi un strat de pământ galben bătătorit până la aproximativ -10cm, deasupra căruia s-a aflat humusul vegetal al nivelului de călcare din curtea locuinței din str. Orientului nr.24.

Cele nouă morminte au fost descoperite pe o suprafață foarte mică. Este vorba de o singură casetă practicată de $6 \times 3 = 18\text{m}^2$, redusă cu mai bine de $1,5-2\text{m}^2$ de apariția unei fundații din cărămizi a imobilului ce s-a aflat aici după 1884²⁰.

Așadar cele nouă morminte de rit creștin (dispunere vest-est), în ciuda numărului redus și mai ales a stării lor de conservare - majoritatea au fost atinse de noi înmormântări, fie de alte intervenții, sugerează prin suprapunerile de care am vorbit o folosire mai îndelungată în timp. La fel, disponerea lui M2 și M4, unul în continuarea celuilalt, sau poziția lui M3 în raport cu M2 par să vorbească despre o aşezare într-o anumită ordine a gropilor de morminte.

Ca element de noutate față de primele două necropole amintite până acum o constituie prezența unor monede în mâna defuncților, precum și existența unor obiecte de inventar provenind din vestimentația celor înhumăți. Aceste elemente plasează a treia necropolă creștină de la Brăila către jumătatea secolului al XVI-lea, poate până la sfârșitul acestui veac (mai ales dacă ținem seama de prezența unei monede poloneze din bronz din secolul XVI, descoperită la -80cm). Aflată deasupra gropilor mormintelor, ea plasează toate înhumările de aici către perioada amintită, ținând cont de faptul că a fost perforată și purtată în salbă.

Pentru stabilirea datei *post quem* a înmormântărilor de aici, cele trei monede descoperite în M1, M2 și M3 nu sunt de mare folos datorită stării lor de păstrare absolut fragmentară. La fel de greu sunt de datat

²⁰ Așa se poate aprecia dacă ținem cont de prezența unei monede de 5 bani cu această dată la -20 cm, deci la partea superioară a stratului de pământ galben de umplutură.

nasturii - bumbi din bronz alcătuți din două emisfere și un ochi pentru cuseut. Exemplarele din M5 (8 bucăți întregi și fragmentare) precum și un altul recuperat din zona dintre morminte sunt atât de comuni în timp și în spațiu încât nu pot aduce nici o precizare de ordin cronologic. Analogii se găsesc într-o serie de morminte atât din Dobrogea cât și din Moldova și Muntenia²¹, fiind plasați în secolele X-XVI și chiar mai târziu.

Trebuie să adăugăm că scheletele n-au putut fi cercetate integral, decât în număr de patru (M1 - M4) iar M6, deși se afla cu oasele în poziție anatomică avea lipsă craniul. Mormintele 5-8, au fost ale unor indivizi exhumăți și reînhumați din vechime, fără a mai avea toate oasele împreună. Cel de-al nouălea mormânt este reprezentat doar de femurul piciorului stâng și de urme de sicriu. Sub M4 a fost descoperit un alt femur, ce a aparținut foarte probabil unui al zecelea schelet. Neputând continua investigația, socotim incertă această prezență a unui al zecelea mormânt. Să precizăm că M1-M5 (deși cu oasele deranjate) și M6 se aflau orientate cu capul la vest și picioarele la est, fără a fi perfect paralele, ceea ce înseamnă că poziția lor se datorează variațiilor de anotimp, ca și la necropola 1 și 2, precum și în atâtea alte situații.

Din cele nouă morminte analizate în punctul str. Orientului nr. 24 din Brăila, se poate preciza poziția mâinilor pentru un număr de 5 indivizi (M1-M4 și M6) restul fiind deranjate foarte mult din poziția inițială. Astfel, la toți indivizii mâinile au fost aşezate pe piept M1, M5 sau pe bazin M2, M3 și M6. În general poziția scheletelor a fost cea obișnuită, iar în ceea ce privește poziția mâinilor semnalăm - fie și pentru cele cinci morminte - lipsa variantelor în care ambele mâini sau măcar

²¹ Semnalăm înainte de toate analogia cu nasturele bumb din M27 din cadrul necropolei nr. 2 de la Brăila și, firește, cu toate celelalte exemplare asemănătoare de la cele mai timpurii până la cele mai târzii. Cf. I. BARNEA și Al. BARNEA, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, în *Peuce*, IX, 1984, 1984, p.103, unde sunt numiți nasturi din bronz și atribuiți epocii feudale-timpurii, corespunzătoare secolelor X-XIII, apoi: Gh. MĂNUCU ADAMEȘTEANU, *Necropola medievală de la Enisala, jud. Tulcea (1967-1968)*, în MCA, XVII, 1993, p. 463, fig.2 , pentru MXIII și MXXIII, p. 465, fig. 6 pentru MIV, MVIII și MIX, dateate cu monede în secolele XV și XVI; L. CHIȚESCU și A. PĂUNESCU, *Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), com. Giurgeni, jud. Ialomița. Necropola nr. 4*, în CA, VIII, 1986, p.78 și fig.2, 11 - "nasture globular din bronz..." se datează credem, tot la începutul sec. al XVI-lea (M42); V. SPINEL, *Săpăturile de la Trifești (Jud. Iași)*, în MCA, XVI, 1986, p.241, fig.2, 6-8 (butoni sferoidali) etc.

una să se fi aflat pe lângă corp. S-au putut constata cu siguranță că unele înmormântări s-au practicat în coșciug, în vreme ce altele s-au făcut direct pe pământ. Nu s-au reperat însă nici un alt fel de amenajări a mormintelor, chiar și a celor cu monedă și inventar.

Chiar dacă numeric este, mormintele din cea de-a treia necropolă creștină de la Brăila sunt reduse, lipsind pe moment și analiza antropologică a scheletelor, credem că se pot trage totuși câteva concluzii pe baza celor constatate în privința lor.

S-a observat mai întâi că ritualul creștin se completează cu *așezarea monedelor în mâna defuncților, ceea ce, în ciuda vechimii acestui obicei în spațiul românesc*²², *lipsește în cadrul primelor două necropole de la Brăila. Faptul ni se pare cu atât mai important cu cât perioada înhumărilor de aici corespunde celei a așezării stăpânirii otomane în Brăila.*

Depunerea în groapă se facea cu coșciug, generalizându-se aici un aspect al ritualului care pare să nu mai țină seamă întru totul de starea socială a individului. Mai mult, prezența unor obiecte de inventar - nasturi și chiar resturi textile -, sugerează o stare economică ceva mai bună decât a celor înhumăți în necropola nr. 2, pentru a nu mai aminti lipsa totală de inventar a mormintelor din necropola nr. 1.

Mormintelor din punctul Orientului nr. 24 va trebui să le adăugăm mormântul identificat pe str. Belvedere nr. 10 la sfârșitul

²² Vezi pentru secolul XI cele trei morminte cu monede din necropola de la Isaccea M45 (două monede), M58 și M68, așezate sub palma mâinii drepte I. VASILIU, *op. cit.*, p.122-123 și pl. XVI (p. 540, 9-12/a-b); Tot în Dobrogea, pentru secolul XII, cf. Gh. MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, *Cercetările arheologice efectuate în com. Nufărul (jud. Tulcea)*, în MCA, XV, 1983, p. 472, la M2 și M10; idem, *Necropola medievală de la Enisala (jud. Tulcea)*, în MCA, XIII, 1979, p. 379, unde pentru înhumările de acolo s-au descoperit 107 monede în 69 morminte (sec. XV-XVIII); în Muntenia, de pildă, A. ȘTEFĂNESCU, *Considerații arheologice privind necropola satului Mănești-Buftea (sec. XIV-XV)*, ibidem p. 376 pentru 121 de morminte înregistrează 13 monede, iar în Banat I. UZUM, *Săpăturile arheologice de la Ilidia (Comuna Cioclova Română)*, într-o necropolă nobiliară, la Ilidia, Oblița, din secolele XII-XIV, pentru 37 de morminte există doar o singură monedă. În Moldova prezența monedelor în mormintele creștine se pare că este atestată din secolul al XIV-lea, deoarece, în cercetările de la Hudum, în prima necropolă, datată în secolele XIII-XIV, n-a fost găsită nici una la 167 de înhumări, iar în cea de-a doua, ce aparține celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea și primele decenii ale veacului următor, au fost descoperite 5 monede la un număr de 170 de morminte. A se vedea și situațiile de la Doina-Girov, unde în necropola din secolele XIII-XIV nu s-a semnalat prezența niciunei monede.

lucrărilor de salvare ce s-au desfășurat în 1991-1992²³, de la care a fost recuperat un cercel și un nasture din argint datând din secolul al XVI-lea și care confirmă într-o oarecare măsură, concluzia noastră cu privire la situația economică și socială a populației creștine din Brăila în preajma și imediat după instaurarea administrației otomane.

La documentele de natură arheologică prezentate mai sus pentru care am încercat să conturăm câteva linii ale unui tablou demografic, ce se va completa doar în timp, adăugăm câteva date de natură diplomatică.

Este vorba mai întâi despre o kanunnamea din 1570 pentru Brăila, republicată de curând²⁴, cuprinzând și date de natură demografică, alături de cele de ordin comercial și juridic. În ciuda faptului că anul emiterii o situează cu circa trei decenii după momentul căderii orașului sub stăpânire otomană - deci o generație -, credem că pe baza informațiilor sunt posibile unele aproximări și pentru perioada anterioară.

Astfel, A. Popescu conchide: *Cunoașterea proporției între populația musulmană și cea creștină a târgului Brăila nu e posibilă fără descifrarea registrelor de recensământ otomane. Totuși o sugestie pare să ofere faptul că taxa de căsătorie menționată în document era valoric aceeași atât în cazul căsătoriilor musulmane cât și a celor nemusulmane. Ceea ce s-ar preta la interpretarea că, la data aceea (1570) populația musulmană era în număr nesemnificativ.*

²³ Pe locul unde s-a construit ulterior biserică baptistă. Mormântul M1 a apărut în profilul de est al gropii de excavație pentru fundații. El era orientat vest-est, deci restul scheletului n-a putut fi cercetat, cu excepția unei zone limitate de lângă craniu, unde au apărut cercelul și nasturele menționați.

Tot aici mai semnalăm o serie de morminte - opt la număr - descoperite de lucrătorii săntierului pentru introducerea termoficării la colțul str. R. S. Campinii cu Calea Călărașilor (fostă Silistrei). Unul dintre ele s-a aflat într-un coșciug, în vreme ce restul au fost deranjate. Înăind cont de situația stratigrafică și de datele furnizate de planul orașului din 1789 a lui J. von Wermatti, ele se datează înainte de această dată, fără a putea aduce mai multe precizări.

²⁴ A. POPESCU, *Brăila otomană într-o kanunnamea de la 1570*, în *Istros*, VII, 1994, p.183-187, și nota 10, unde se arată că prima ediție a lui H. TUNCER, *Osmanlı imperatorlugunda toprak hukuku, arazi kanunları ve kanun açıklaması*, Ankara, 1962, p. 196-200, este aproape inutilizabilă datorită numeroaselor neglijențe și erori de lectură.

Într-adevăr, publicarea de către reputatul turcolog Mihai Maxim a Recensământului din 1570²⁵, deci *a celui mai vechi recensământ oficial otoman privind Brăila*²⁶ ne prilejuiește o serie întreagă de observații pe marginea excepționalului document aflat în arhivele de la Başbakanlık Osmanlı Arşivi din Istanbul.

Mai întâi doresc să subliniez că Registrul din 1570 confirmă cercetările noastre arheologice. El pune în evidență un număr de doar 679 musulmani, după calculele profesorului Mihai Maxim²⁷, din care 55 sunt *oameni ai cetății – deci oșteni cu cei 11 fii ai lor, și un muezin pentru aceștia*. Apoi multiplicând cu 5 cele 116 gospodării musulmane și adăugând la ei pe cei 23 burlaci musulmani precum și *un perceptor de impozite, un spahiu și un dizdar* (conducător militar al cetății) obținem undeva sub 700 de musulmani în Brăila anului 1570.

În schimb, creștinii, cu foarte multe nume românești sunt, după aceeași sursă, în cadrul a 1082 de gospodării circa 5000 de locuitori în Brăila. La ei trebuie să adăugăm 132 de burlaci, 12 văduve, 2 bătrâni, dar și 62 de gospodării ale etniei țigănești cu 9 burlaci²⁸.

Iată prin urmare un tablou demografic exact și surprinzător *prin situația excepțională a populației creștine – nu neapărat românești* – la trei decenii de la ocuparea orașului de către Süleyman Kanunî în 1538.

Această situație demografică confirmă prudența noastră, în datarea vestigiilor ce țin de fundațiile geamie din Piața Traian de astăzi, adică cele descoperite în cadrul necropolei nr. 2 creștine din Brăila.

Cifre concrete în privința locuitorilor orașului Brăila există și pentru anii 1586-1587, deci 16-17 ani mai târziu.

Este vorba de un registru otoman care ne spune explicit că orașul Brăila număra 23 de cartiere, cu 577 de gospodării (hane) nemusulmane. Alegând drept multiplicator demografic 4 sau 5, se obține o cifră între 2308 până la 2885 sau, rotunjit, 3000 de locuitori creștini în afară de populația musulmană²⁹. Să adăugăm că de curând, în 1574, Brăila

²⁵ Vezi Mihai Maxim, *O istorie a relațiilor româno-otomane, cu documente noi din arhivele turcești*, Vol. I, Perioada clasică (1400-1600), Brăila, 2012, Documentul nr. 6, p. 297-402.

²⁶ Ibidem, p. 297 (subliniere Mihai Maxim).

²⁷ Ibidem, p. 336-337 și nota 1.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Vezi N. Beldorf, *Kilia et Cetatea Albă à travers les documents ottomans*, în *Revue des*

înregistrase probabil o scădere severă a numărului locuitorilor săi în ansamblu, datorită asediului cetății de către Ioan Vodă cel Cumplit și a jafului ce a urmat căderii parțiale a orașului în mâinile ostașilor moldoveni. Episodul este relatat cu multă vigoare dar poate și cu oarecare exagerări, de un martor contemporan, L.Gorecki, care ne spune: “Înfricoșat măcel se făcu asupra turcilor; nimănu nu se da iertare, curgea pârâu în Dunăre săngele din trupurile celor omorâți... Patru zile ținu măcelul; se căutau oamenii prin locuri ascunse și din ascunzătorile lor se scoteau și se omorau; se prădă tot orașul și i se dete foc; nu ființă de om, dar nici un câine nu scăpă viu în mijlocul flăcărilor și al ruinelor”³⁰. Firește, în acest moment garnizoana și în general apărătorii turci ai cetății vor fi fost întăriți cu un număr pe care nu-l putem preciza de osteni. Aceasta pentru că nu putem crede că cetatea, apoi citadela, au fost apărate doar de ostașii otomani plătiți ai cetății. Despre ei știm că în 1669-1670 - deci aproape un secol mai târziu după asediul lui Ioan vodă - numărau potrivit bugetului otoman din anul financial 1079-1080 (H) 148 de ostași (tunari, călăreți, azapi, marinari)³¹.

Toate aceste date, posterioare anului 1538, sugerează faptul că în preajma căderii Brăilei sub stăpânirea otomană orașul număra între 2000 și 4000 de suflete, cifre ce pot fi acceptate cu toată prudență³², dacă ținem

études islamiques, XXXVI/2, 1968, p. 225. Este vorba de defterul din 994-995/1586-1587 privind djizie-ul creștinilor din kazaua Brăilei; semnalat și de M. MAXIM, *Teritori românești sub administrație otomană în secolul al XVI-lea (I)*, în RI, 36, 8, 1983, p.805, nota 12. El se află sub formă de microfilm la Arhivele Statului București, Turcia, rola 81, cad.886-909.

³⁰ Cf. *Tezaur de monumente istorice*, III, p.228-229. Vezi și C.C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.118, nota 209, unde se precizează următoarele: Cu privire la mulțimea celor uciși, o știre similară în povestirea polonă a lui Paprocki (Cracovia 1575), tradusă apoi în nemțește și tipărită în 1576: "Das Blut rann auff den Gassen der Donau zu, wie kleine Bächlein" (Sâangele curgea pe ulițe spre Dunăre, ca mici pârâiașe).

³¹ Vezi M. MAXIM, *op.cit.*, p. 812, nota 38, unde se enumeră și alte cifre pentru numărul ostașilor otomani plătiți în cetățile stăpâname de ei în acest an (1669/1670).

³² Să nu uităm, de pildă, că în preajma acestei date (1538), orașul suferise, în 1512, puternicul atac al lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare. Acesta a cauzat așezării mari pagube și a luat în captivitate pe pescarii brăileni. Cf. C. C. GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.67, care pentru motivația atacului citează pe C.STOIDE, *Legăturile dintre Moldova, Țara Românească și Transilvania la începutul secolului al XVI-lea*, lucrare în ms, p. 49-53.

seamă și de populația altor așezări românești similare (porturile din Dobrogea de nord și sudul Moldovei) la aceeași dată³³.

La datele de natură arheologică și arhivistice privitoare la populația orașului Brăila în timpul stăpânirii otomane, cu deosebire veacurile 16 și 17, putem adăuga o serie de elemente interesante de natură antropologică. Este vorba de analizele antropologice realizate pe un număr de 32 de schelete umane provenind de la necropola nr. 2 de la Brăila (1400-1500).

Analiza tipologică întreprinsă de Petru Cantemir și Dan Botezatu³⁴ ne arată, în primul rând, că cel puțin 5 din ele prezintă caracter sau influențe mongoloide, fapt ce le deosebește din acest punct de vedere de alte serii feudale studiate de noi până în prezent. În al doilea rând se constată o componentă principală mediterano-dinarică întâlnită la ambele sexe, dar la care procentul de caracter mediteranoide (dalicocrane, ortocrane, metriocrane, mezene, gracile) este mai bine exprimat la femei față de bărbați la care predomină caracterele dinaroide, unele de factură anatoliană (brahicerane, hipsicrane, cu occipitale aplatizate și înalte, staturi supramijlocii sau înalte). La acest fond principal se adaugă, așa după cum am arătat deja, influențe mongoloide sesizate la doi indivizi de sex masculin și trei de sex feminin, alături de alte trăsături nordoide și esteuropoide, acestea din urmă într-o proporție mult mai modestă.

Mica noastră serie de schelete de la Brăila, date din perioada feudală (sec. XV d.H.), ne aduce primele date antropologice asupra unor populații care au trăit pe teritoriul acestei localități, ce a cunoscut o dezvoltare progresivă, orașul Brăila fiind cunoscut ca un însemnat port la Dunăre, el fiind plasat pe itinerarul comercial dintre Moldova, Muntenia și Imperiul Otoman.

Puținele date de ordin tipologic ne arată că suntem în prezență unui mare amestec de populații, caracteristic pentru micile localități port-

³³ M. MAXIM, *op. cit.*, p. 812, care arată: „O populație de mărime asemănătoare trăia la Cetatea Albă (620 de hane la 1579, reprezentând totuși un regres față de perioada anterioară)”.

³⁴ Vezi Anexa IV, *Date antropologice asupra osemintelor descoperite la Biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavril din Brăila, în Ionel Cândeală, Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea secolului al XVI-lea*, Editura Istros, Brăila, 1995, p. 198-218.

dunărene pe cale de urbanizare în această perioadă, în care primează aportul elementelor autohtone mediteranoide mai mult sau mai puțin brahicefalizate, combinate cu alte elemente venite din teritorii circummediteraneene sau chiar anatoliene exprimate prin cele câteva caractere mongoloide sau dinaro-anatoliene.

Acest complex tipologic destul de variat face ca seria studiată de noi aici, să se detașeze din multe puncte de vedere, de alte serii feudale din Moldova (Bârlad, Siret, Hudum, Traian etc.), în același timp aducând contribuții interesante pentru cunoașterea structurii antropologice a populației medievale românești.

Cercetări și mai recente de ordin antropologic, realizate pe o serie de schelete medievale (sec. XIV-XVIII) descoperite pe str. C. A. Rosetti nr. 2 din Brăila, vin să completeze cu date extrem de interesante cunoștințele noastre despre populația Brăilei, mai ales sub stăpânire otomană³⁵.

Este vorba de 16 schelete descoperite cu 14 morminte.

Concluzia pe care o desprindem până în momentul de față cu privire la situația demografică a orașului Brăila, în intervalul 1528-1828, este aceea a necesității absolute a coroborării datelor și surselor de orice natură.

³⁵ Angela Simalcsik, Robert-Daniel Simalcsik, Vasilica-Monica Groza, Georgeta Miu, *Osteobiografia seriei scheletice medievale (sec. XIV-XVIII) descoperită în municipiul Brăila, str. C. A. Rosetti nr. 2*, Editura Istros, Brăila, 2012 (sub tipar).

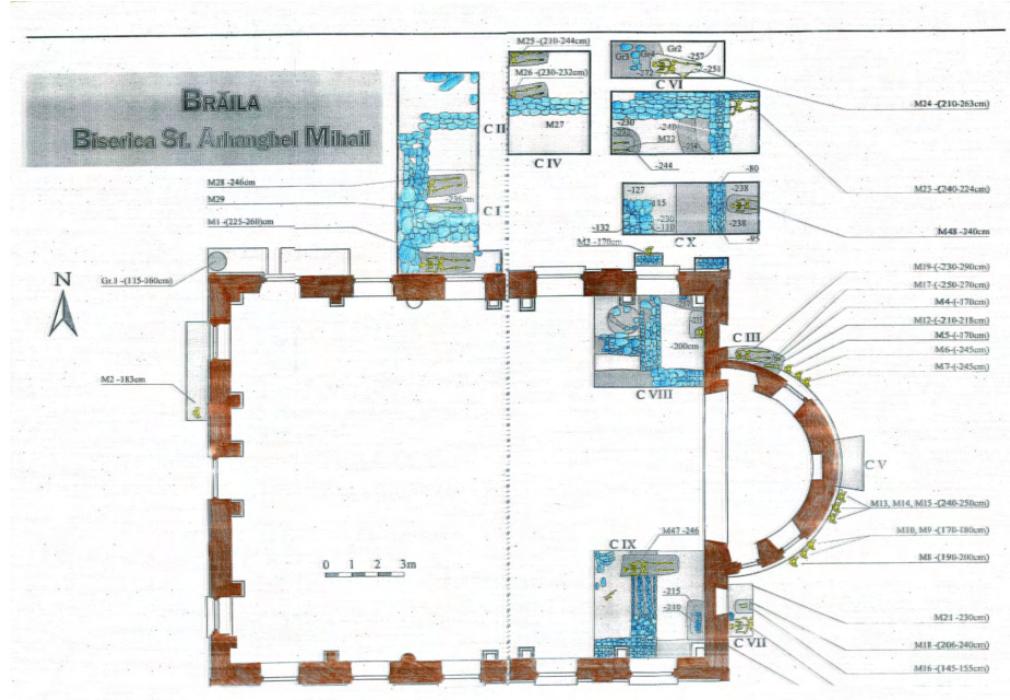
BRĂILA. Câteva puncte cercetate arheologic în vatra medievală a așezării Brăila.

Legendă:

- Vatra medievală a orașului Brăila în secolul al XIV-lea.
- Amplasarea necropolei medievale nr.1, sec. XIII-XIV, conform cercetărilor arheologice; arie suprapusă de cetatea construită de turci după 1540.
- Dezvoltarea orașului medieval în secolele XV-XVI.
- Biserica Mitropoliei Proilavieei înființată după 1538, conform planului lui Berroczyn (1834).
- Planul cetății Brăila construită de turci, începând cu anul 1540.
- Reteaua stradală contemporană a orașului Brăila.

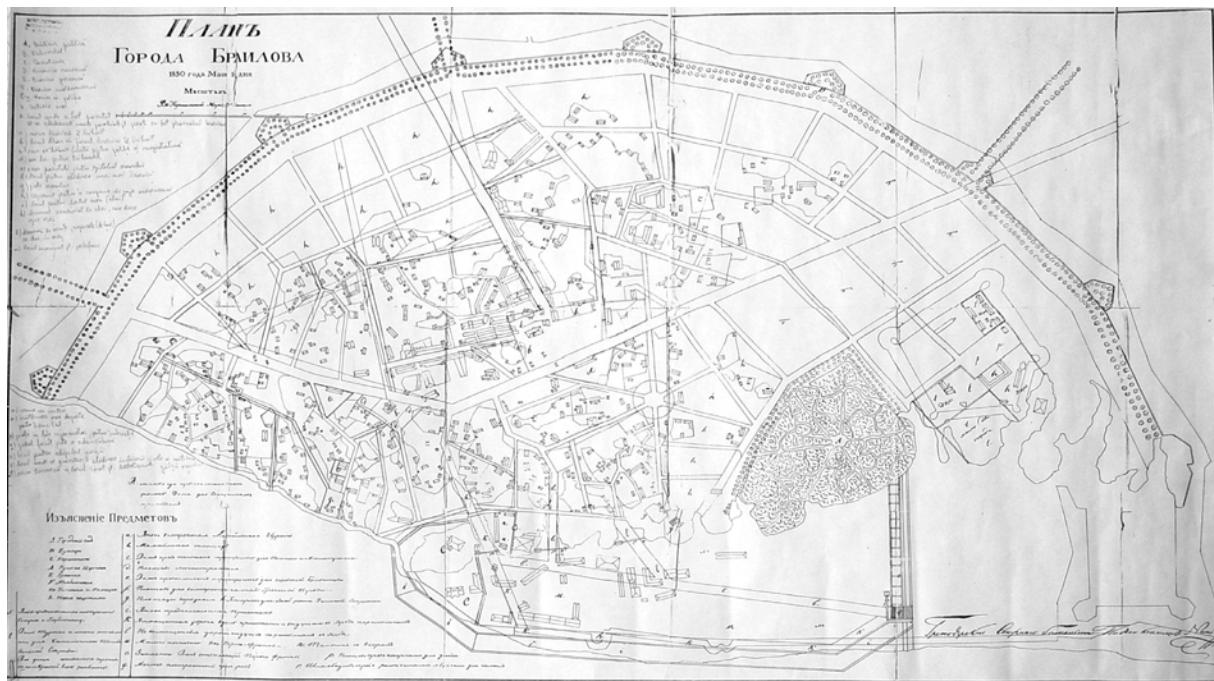

ANEXA I

Brăila. Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril. Planul cercetărilor arheologice 1994/1995.

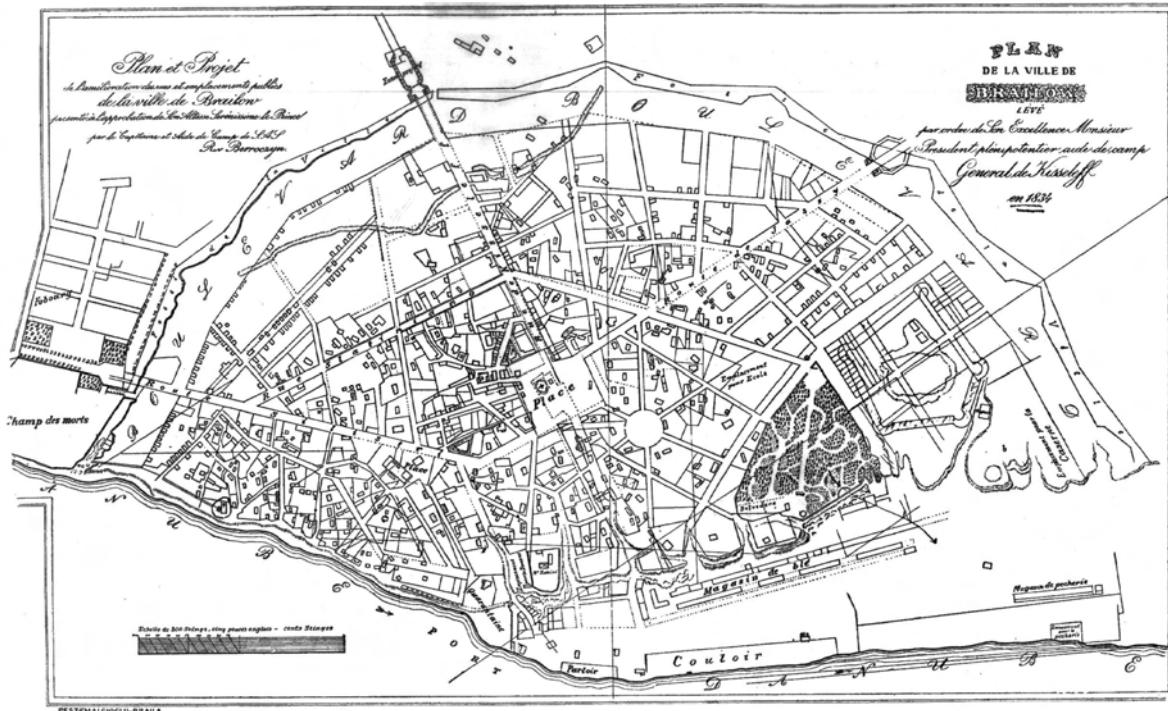
ANEXA II

Planul Brăilei, ridicat de Riniev, 10 mai 1830.

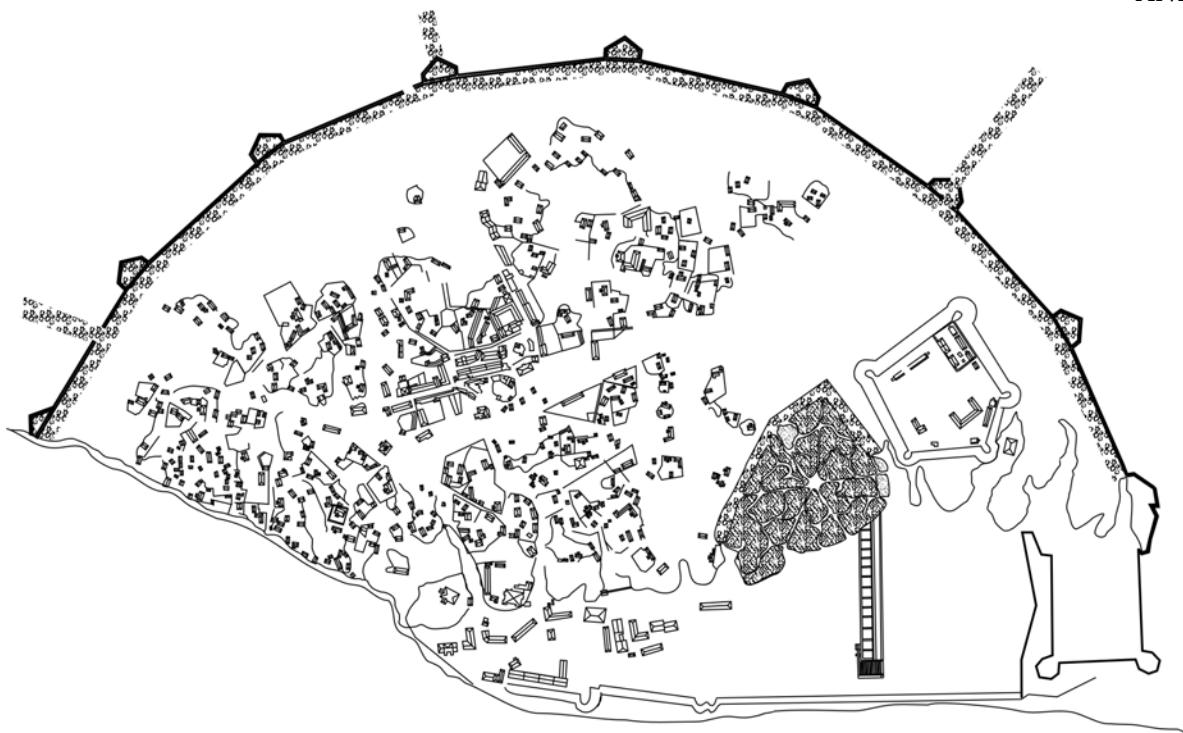
(după Radu Perianu, *În amintirea lui Constantin Giurescu*, București, 1944)

ANEXA III

Planul Brăilei, ridicat de Berroczyn, 1834.
(după Gh. T. Marinescu, *Documente privitoare la Brăila*, vol. I, Brăila, 1929)

ANEXA IV

Planul orașului Brăila 1830, înainte de Riniev (desen Roberto Tănăsache).

**VECHILE PLANURI ALE ORAȘULUI BRĂILA
(1790; 1830)
RUȘI, TURCI ȘI AUSTRIECI LA BRĂILA**

IONEL CÂNDEA

Începând cu rândurile de față ne propunem să analizăm planurile orașului Brăila, de la cel mai vechi (Johann von Vermatti, 1970) și până în 1898 (planul Dufour), adică pe parcursul unui secol, plecând de la premiza că cercetările arheologice din ultimii douăzeci de ani realizate în aria orașului vechi pot contribui la mai buna lor interpretare.

Planurile orașului Brăila, - dat fiind poziția și rolul acestei așezări portuare, de la o vreme (1538-1540)¹ fortificată de turci², - au trezit interesul istoricilor dar și al arhitecților care nu o dată au stărtuit asupra lor, consacrându-le lucrări speciale sau cuprinzându-le în cadrul unor monografii³.

¹ Problema momentului trecerii Brăilei sub stăpânirea otomană efectivă a fost lămurită de Petre Ș. Năsturel, *La Conquête ottomane de Brăila et la creation du siège métropolitaine de Proilavon*, în "Il Mar Nero", III, 1997/98, p. 193-197, unde se arată că expediția lui Suleiman Magnificul contra lui Petru Rareș în 1538 se încheie cu acest dureros episod pentru Țara Românească – fapt menționat expres în *Ecthesis Chronica*, Cf. *Foutes historiae daco-romanae*, IV, Buc., 1982, p. 553-554.

² Cât privește acest aspect, al fortificării Brăilei, în istoriografia noastră a existat o interesantă dispută. P. P. Panaiteanu a susținut, din 1944, că Brăila a fost fortificată sub Mircea cel Bătrân, iar C. C. Giurescu a opus acestei opinii exprimată tot de atunci, de la recenzie asupra monografiei *Mircea cel Bătrân*, a marelui slavist, că Brăilei i-au fost ridicate ziduri de apărare după 1540, de către turci.

În studiul citat mai sus al domnului Petre Ș. Năsturel (nota 1) s-a afirmat răspicat în sensul celor crezute de P. P. Panaiteanu, argumentându-se chiar cu izvoare narrative de la începutul veacului al XVI-lea, respectiv (1502).

În ceea ce ne privește credem că am arătat, fără echivoc, aducând în discuție toate izvoarele cunoscute nouă astăzi – documentare, narrative sau arheologice – că Brăila n-a fost fortificată înainte de turci. Vezi I. Cândea, *A fost Brăila cetate înainte de turci?*, în "Analele Brăilei", s. n. an IV, 2001, nr. 4, p. 21-33.

³ Vezi în primul rând pentru cel mai vechi dintre ele, cel al lui Johann von Vermatti, din 1790, paginile speciale ale lui Mihai Popescu, *Raiaua și cetatea Brăilei*, în "Analele Brăilei",

Primul plan al orașului și cetății totodată, realizat⁴ tocmai pentru cunoașterea cât mai bună a fortificațiilor de la Brăila, dar și a așezărilor civile, nu a rezultat în urma unor măsurători, cu mijloacele timpului, ci a

an I, nr. 2-3, 1929, p. 6-19, dar mai ales p. 11-16, apoi idem, *Știri despre Brăila în arhivele vieneze*, în "Analele Brăilei", an V, 1933, 1, p. 14-16 unde de fapt se semnalează prezența unor materiale privind Brăila în arhivele vieneze; Gh. T. Marinescu, *Brăila veche – stampe, planuri, hărți – Album comemorativ*, Brăila, 1929, planșa XXIII; apoi considerații despre el la Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Buc., 1968, p. 73: "...potrivit planului ridicat de căpitanul austriac de stat major Johann von Vermatti în timpul războiului din 1787-1791 și anume în 1790 - [cetatea] se alcătuia dintr-o incintă pătrată, având la cele patru colțuri cîte un bastion circular: ea forma inima cetății, punctul *ultim* de rezistență. Această primă incintă era înconjurată de o a doua, tot pătrată, dar fără bastioane, apoi de o a treia, pentagonală, având la cele cinci colțuri cîte un bastion, din care două erau circulare, iar trei unghiulare sau poligonale. Aceste trei incinte sunt exclusiv pe platou, sus, nu ajung la Dunăre. O a patra incintă pornește în partea de nord chiar de la fluviu, dar – ciudat – nu-l atinge și în partea de sus; ea formează unghiuri dar fără bastioane. În sfârșit, o a cincea incintă, cu șapte bastioane, dublată de un sănț spre exterior, se află tot sus, pe platou, fără să atingă Dunărea nici la nord, nici la sud. Casele orașului sănt cuprinse între această incintă exterioară și incinta a patra. Trei drumuri străbat, prin trei porți, ultima incintă, ducând unul spre miazăzi, spre Silistra și orașele din câmpia munteană, altul spre orașele din marginea podgoriei – Focșani, Rîmnicul Sărat, Buzău și apoi mai departe spre vechea capitală a Țării Românești, spre Târgoviște și de aici, fie la Pitești, Slatina, trecând după aceea Oltul; cel de-al treilea drum făcea legătura cu Galați și apoi cu întreaga Moldovă. *Cetatea nu se mai vede astăzi; ea a fost rasă în 1828-1829, în timpul războiului rusu-turc; doar o foarte mică porțiune din vechiul zid s-a mai păstrat în dreptul malului spre port (sic). A mai rămas de asemenea un beci boltit pe strada Citadelei; se zice că ar fi servit pe vremea turcilor drept ierbărie sau pulberărie*".

Mai nou, fără a lua în discuție primul plan cunoscut până acum al Brăilei, Andrei Pănoiu, a publicat mai întâi în cadrul rubricii *Moșii, sate, târguri și orașe*, V. Brăila, *Reconstruirea în secolul al XIX-lea a străvechiului oraș port la Dunăre*, în BCMI, an V, 1994, nr. 1-4, Buc., p. 46-60, și apoi în suplimentul *Forum*, 7/1997 al revistei *Architect. Design, Așezări vechi românești* (V). *O schiță de plan pentru consolidarea malurilor Dunării la Brăila...*, p. 2-3, unele considerații pe marginea evoluției în plan edilitar a marelui port dunărean.

La rândul ei, arhitecta Isabela Castravet expune câteva puncte de vedere față de planurile din 1790 și 1830 în *Brăila – specificitate și continuitate*, în "Historia urbana" nr. 2/1994, p. 175-186 rămânând în limita observațiilor lui Mihai Popescu. Asupra lor vom stăriu mai departe, subliniind aici că în afară de comentariul lui Constantin C. Giurescu, citat mai sus, felul în care Mihai Popescu a văzut planul din 1790 a fost însușit de toți ceilalți autori care l-au folosit într-un fel sau altul.

⁴ Folosim termenul *realizat* și nu *ridicat* pentru a sublinia, de la început, *aspectul cu totul aproximativ* a ceea ce a împlinit specialistul armatei austriecă, Johann von Vermatti.

fost rodul însumării unora date oferite de iscoadele trimise de comandanții imperiali austrieci aici. Înțelegem acest lucru încă din titlul pe care îl poartă exemplarul pe care îl deținem în copie xerografiată⁵: "Plan al fortăreței Brăila cum a fost aceasta în anul 1788 și 1789 în faza defensivă și cum se mai găsește și azi, *întocmit doar prin cercetași în anul 1790.* (s.n. I.C.). Pe o foaie separată sunt următoarele explicații:

1. Magazia de pulbere
2. Magazia de alimente
3. Cazarma de ieniceri
4. Magazie de alimente
5. Moschee
6. Sediul agăi ienicerilor
7. Poarta principală a fortăreței cu un pod ridicător
8. Porți spre apă
9. Poarta vechii palănci, denumită Poarta Panduru cu un pod ridicător
10. Un pod acoperit de lemn peste sănțul principal
11. Poarta denumită Poarta Panduru
12. Poarta denumită Poarta Mare sau Poarta Dracului
13. Poarta denumită Poarta Măxineni sau Poarta Mică
14. Sediul pașei care are comanda
15. Sediul administratorului întregii raiale Brăila, denumit nazîr
16. Trecerea la Ghecet spre Măcin

⁵ Cu tot demersul nostru – al Muzeului Brăilei – pentru obținerea unei copii cât mai bune după plan, faptul s-a dovedit mai ușor de realizat de către domnul dr. Paul Niedermaier, membru corespondent al Academiei Române, directorul Institutului de Cercetări Socio-umane din Sibiu – căruia îi mulțumim și pe această cale. Domnia sa a obținut copia pentru cel aflat sub cota *Kriegsarchiv Glb61(9792-1)* din cadrul *Österreichische Staatsarchiv* și a avut amabilitatea să traducă pentru noi acele explicații ale legendei ce nu se află pe plan, ci pe o foaie separată. Mai mult, aşa cum se știa de la Mihai Popescu și Constantin C. Giurescu ne-au fost semnalate și alte variante ale planurilor Brăilei din jurul acestei date cu cotele lor: Glb59-200 [schemă fără multă valoare și cu inexactități]; Glb61-1 [schemă mică, similară cu planurile mai mari]; Glb60 [plan aproape identic cu cel copiat], pe care domnul Niedermeier ni l-a fotografiat și, în sfârșit, cel sub cota Glb61 pe care îl avem și în discutăm. Firește, toate cele de mai sus pot cuprinde elemente interesante, poate inedite în raport cu planul Glb60, dar a fost copiat doar ultimul, considerat cel mai complet în raport cu toate celelalte.

17. Abataje pentru subminare care au fost amenajate în toamna anului 1788.

18. Două magazii principale pentru grâne.

19. Palisade vechi rusești.

Alături de aceste deslușiri, separate de plan, dar alcătuind legenda lui, la care Mihai Popescu a făcut referire în 1929⁶ există și o notă interesantă pentru amănuntele ce le oferă în plus față de legendă:

"De la C la D vechiul mal al Dunării este amenajat aproape vertical și făcut imposibil pentru escaladare".

În *fortăreața și palanca veche* (subl. n. I. C.) sunt doar trei fântâni indicate în castel.

Numărul turnurilor este indicat fie cu semnul convențional, fie însemnat în plan cu numărul aferent.

La subminări nu s-au făcut încă puțurile de mâna și nici nu sunt încărcate; intrarea se face din contraescarpa șanțului și este indus în prezent prin scânduri.

Echipajul a fost format la sfârșitul lui aprilie din 1500 de turci indigeni din Brăila dintre care s-au numărat 1000 de cavaleriști.

Pornind de la aceste date și precizări precum și de la faptul că pentru prima dată avem posibilitatea *de a compara cele două planuri existente la Viena*, cel primit de noi pe clișeu alb-negru și fotografie oricât de asemănător cu singurul publicat până acum prezentând și alte elemente interesante, la care vom adăuga și ineditele imagini de detaliu ale citadeliei precum și profilul printr-un bastion și profilul printr-o curtină a acestei citadele, vom obține un plus de informații privind cetatea Brăilei la 1790.

Primul aspect asupra căruia doresc să atrag atenția este proporția cu totul eronată între dimensiunile citadelei și cele ale orașului în ansamblu, inclusiv ultima fortificație, adică zidul nr. 5 (actualul traseu al bulevardului Al. I. Cuza de astăzi). Mă grăbesc să adaug faptul că acest aspect a fost remarcat doar în treacăt, de către cei ce s-au ocupat de acest plan⁷, fără a arăta cum a fost cu puțință o astfel de eroare, iar în plus au fost ignoreate o serie de alte diferențe ce apar.

⁶ Mihai Popescu, *op. cit.*, în "Analele Brăilei", an I, 1929, p. 11-15.

⁷ Vezi Isabela Castravet: "Comparativ cu harta de la 1789, datele oferite de memorile mareșalului (von Moltke, 1828) sunt mai puțin exakte în ceea ce privește structura

Așadar, comparând planul din 1790 cu cel din 1828, două planuri ce pun accent pe cetate, pe apărarea sau pe asedierea ei, precum și cu cel din 1830 ce urmărea sistematizarea vom constata următoarele:

1. Arcul descris de zidul 5, traseul bulevardului Al. I. Cuza de astăzi sau de la 1828-1830 înainte este, de la nord la sud, *mult mai arcuit decât a fost în realitate*.

2. Proporțiile citadelei – prin care înțeleg zidurile 1, 2 și 3 adică cele două fortificații de plan pătrat (din zid) și cel pentagonal, din val de pământ cu sănț întărit cu palisadă – sunt cu mult peste dimensiunile reale ce se pot "citi" pe planul din 1828 (von Moltke) și cel din 1830 (Riniev). Cauza? *Cercetașii austrieci și Vermatti însuși au stârnit asupra elementului inespugnabil al ansamblului de fortificații de la Brăila, multimea zidurilor, a sănțurilor și valurilor din partea de nord a Brăilei fiind redutabilă în cazul unui asediu.* Se adaugă, aici, și cel de-al patrulea element întărit: valul și sănțul cu palisadă (gard de nuiele cu par) care ocrotește citadela de la nord spre vest și spre sud și est adică de la Dunăre la Dunăre. El a fost prelungit de ruși în 1772⁸ și avea să dispara pur și simplu din planul de la 1828 (von Moltke) ca și cel de la 1830 (Riniev). Explicația? Poate mai puțin adânc, - dar nu cu mult, pentru că mărturie a raportului cu adâncimea celorlalte sănțuri stă profilul pe linia AB din partea de jos a planului lui Vermatti, - acest al patrulea element al fortificației Brăilei a dispărut în planul din 1830.

Pe traseul nordic al fortificației nr. 4 (val și sănț) a apărut în 1830 intenția deschiderii unei străzi, în fapt *Vadul Sergent Tătaru* de astăzi, pe cel vestic s-a născut artera (numită bulevardul *Sf. Maria*, apoi *Sulinei*, iar astăzi *Panait Istrati*, în timp ce spre sud fosta fortificație nr. 4 a devenit

interioară a orașului, dar mult mai tehnice din punct de vedere al apărării acestuia. ...Se pot observa însă câteva lucruri radical diferite față de planul din 1789 (de fapt 1790): *în primul rând poziția mult excentrică – spre dreapta – și rotită cu 90° a "Citadelei" față de zidul exterior: în al doilea rând raportul de scară – mult mai mic acum – între suprafața acesteia și a cetății; în al treilea rând, zidul exterior, ce apare format din opt laturi și nu șase, respectiv nouă bastioane și nu șapte cum arătase Vermatti.*", op. cit., în loc. cit., p. 176.

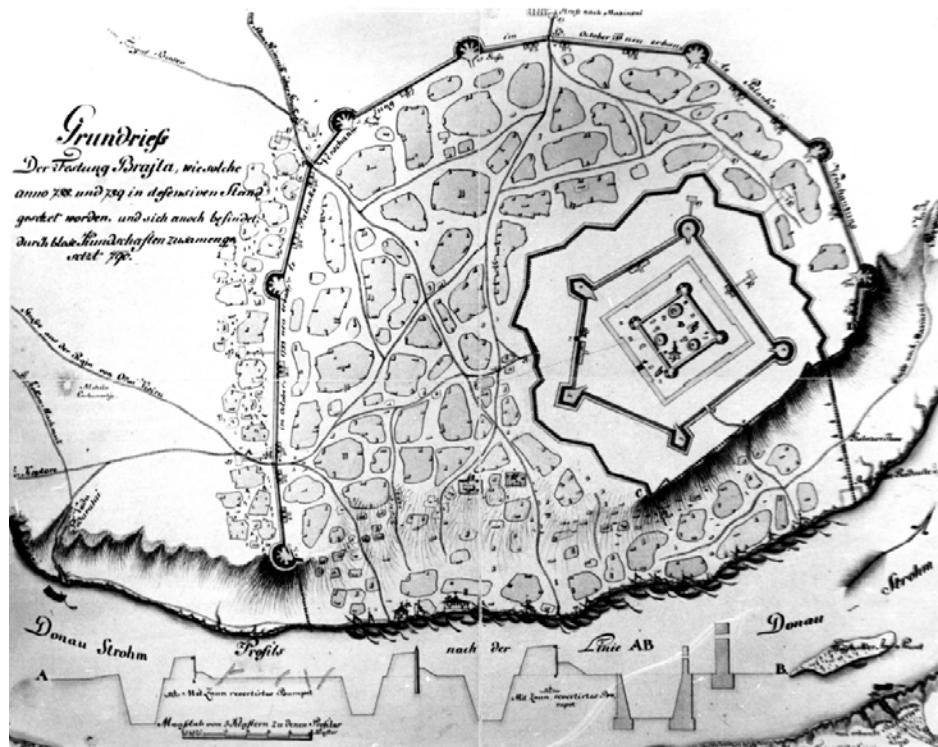
⁸ Cf. Mihai Popescu, op., cit., în loc. cit., p. 12: "Rușii ocupând Brăila în 1722 au prelungit această întăritura până la apa Dunării, făcându-i în partea dinspre Galați și o redută, probabil de teama unui atac turcesc ce ar fi putut surveni din partea Ismailului. Pe această prelungire făcută de ruși se afla poarta Galațiilor al cărui drum ridică malul prin vadul Gherghișan".

Vadul Schelei, deparatjând net zona citadelei (cetății) de Grădina Publică (Mare). Acest din urmă element a apărut între 1790 și 1828/30, adică tot în perioada stăpânii otomane. Este interesant să arătăm aici că *o vedută*, o imagine a citadelei dinspre sud, cu Dunărea la est a fost publicată în Albumul întocmit în 1826 de Iacob Alt. Litho. von Saar și republicată de Gh. T. Marinescu în 1929⁹.

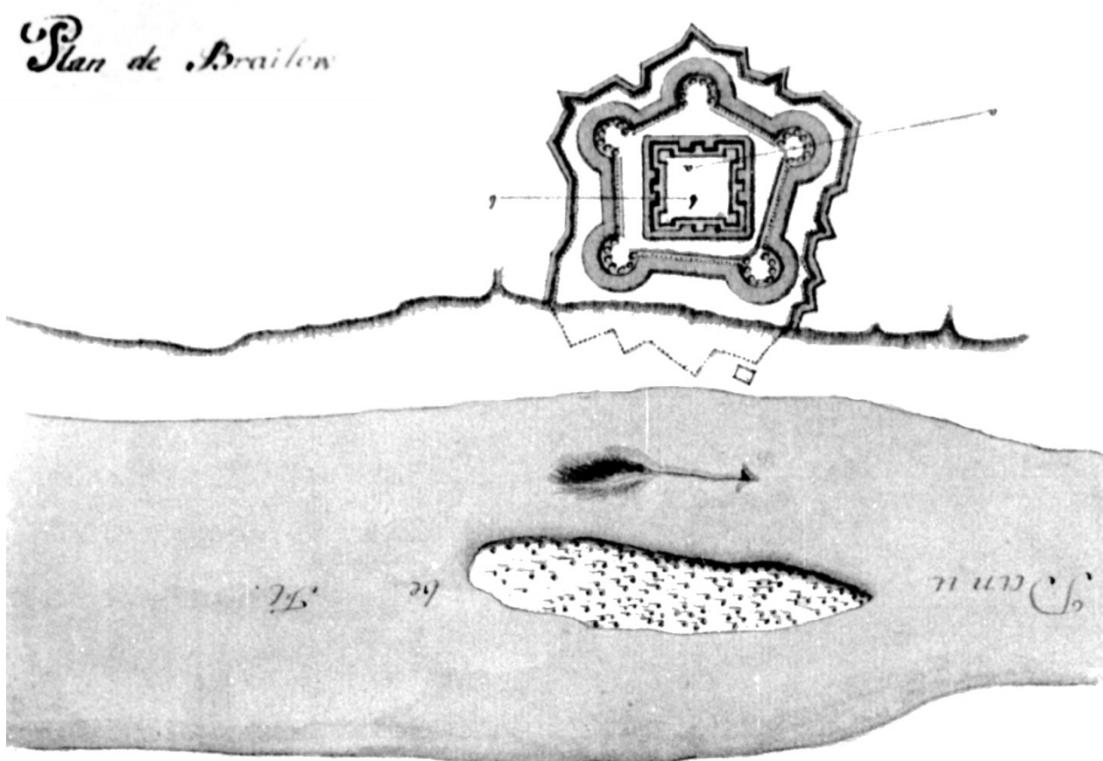
Remarcăm în acest ultim izvor pe care l-am evocat, deplasarea geamiei (moscheei) din colțul sud-estic al citadelei aşa cum apare la 1790 în planul Vermatti, în colțul sud-vestic, probabil după demolarea ce a survenit în martie 1810, când, sub ocupație rusească, vechea pulberărie a sărit în aer din pricina încălcării regulamentului de către doi ofițeri ruși¹⁰.

⁹ Vezi Gh. T. Marinescu, *Brăila veche – stampe, planuri, hărți* –, Brăila, 1929, p. VIII.

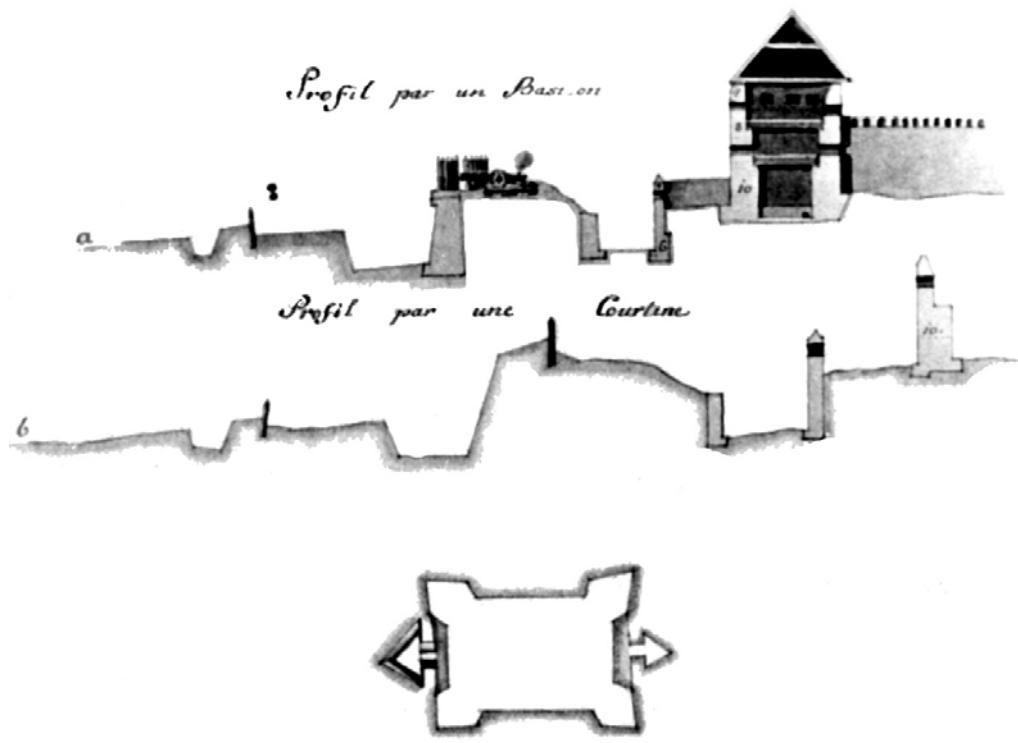
¹⁰ Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila*, Buc., 1968, p. 122.

„Plan al fortăreței Brăila cum a fost acesta în anul 1788 și 1789 în faza defensivă și cum se mai găsește și azi, întocmit doar prin cercetași în anul 1790“.

Planul citadelei de la Brăila după o schiță anonimă (1810?)

Profil printr-un bastion și profil printr-o curtină (1810?)

NOUTĂȚI DESPRE HRUBELE BRĂILEI. ÎN CĂUTAREA LOR.

IONEL CÂNDEA

Istoria Brăilei ca aşezare de primă importanță a Țării Românești a trezit încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, când turcii otomani ating linia Dunării, interesul acestora.

În drumul lor către Europa Centrală, aveau să cadă rând pe rând mai multe state creștine – cele două țarate bulgare de Târnovo și Vidin – iar mai târziu Serbia, Croația și în cele din urmă Ungaria (1526-1541).

Ofensiva otomană în lungul Dunării, urmărită strategic cu pricepere și aplomb din partea marilor viziri și sultani otomani, nu a exclus interesul acestora pentru malul stâng al Dunării (se înțelege, este vorba de Dunărea de Jos). Astfel, de la primele confruntări cu otomanii, Țara Românească a trebuit să cedeze două capete de pod dintre cele mai importante: Cetatea Turnu, pe care o vor ocupa încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, transformând-o într-o unitate administrativă numită nyabet, iar în veacul al XV-lea Giurgiu a avut aceeași soartă, devenind și el o kaza.

Brăila a rămas însă până către jumătatea secolului al XVI-lea portul și vadul cel mai important românesc la Dunăre către Mare. Interesul pentru Brăila al turcilor otomani deși imens, se lovea de o rezistență pe care consecutiv sau succesiv Țara Românească și Moldova aveau să o opună în zonă.

Abia în 1538, la retragerea expediției sultanale condusă de Soliman Magnificul împotriva lui Petru Rareș, odată cu prădarea Moldovei până la Cetatea Sucevei inclusiv, a fost cu puțință ocuparea orașului și portului Brăila de către acesta, nu înainte de a-și adjudeca cetatea și portul Tighina de pe Nistru, transformată în ceea ce ei au numit Cetatea Bender.

Cele două cuceriri din sudul Moldovei și nord-estul Munteniei făceau cu puțință controlul militar și politic al Țării Românești și

Moldovei tocmai pentru a putea desăvârși ocuparea și desființarea Regatului Ungariei în 1541 la Dunărea Mijlocie.

Ocupând Brăila, turcii trec imediat la fortificarea ei și din octombrie 1540 datează un prim document care vorbește în chip explicit despre acest fapt. Este vorba de scrisoarea nobilului polon Sienyavski, care se adresează Seimului Poloniei, arătând textual: „*turcul* (adică sultanul), *luând un oraș mare și puternic, anume Brăila, l-a supus stăpânirii sale și a început a face cetate de zid*”.

Primele ziduri ale cetății, respectiv două incinte de piatră, pătrate, și o a treia ce le includea pe cele două, de formă pentagonală, s-au construit la nord de Grădina Publică de astăzi și de Vadul Schelei, pe care le cunosc toți brăilenii. În 1546 încă se mai lucra la Cetatea Brăilei și trebuie să spunem că în timp dezvoltarea fortificațiilor a mai cuprins o a patra centură de siguranță a citadelei (construită probabil la 1772 de către ruși într-un moment în care au avut în mâna orașul), precum și o a cincea incintă fortificată (val de pământ și sănț întărit cu palisadă), având ca traseu Bulevardul Al. I. Cuza de astăzi, menită să apere aşezarea civilă. Primul plan al cetății (J. v. Vermatti 1790), arată pe această linie și un număr de nouă bastioane.

Această impresionantă rețea de fortificații trebuia să fie folosită în modul cel mai eficient și *una din soluțiile transportului prafului de pușcă, în butoaie, către bateriile aflate pe cele nouă bastioane au fost tunelurile subterane, săpate în masa de löess, căptușite cu cărămizi, de multe ori aerisite și care au dat o teribilă rețea subterană pentru oraș, începând cu sec. XVII – XVIII.*

Aceste tuneluri subterane, numite hrube, au fost prea puțin cercetate științific, dar s-au aflat, mai ales după 1829 (eliberarea orașului de sub turci), la dispoziția curioșilor, dar și a celor interesați să-și amenajeze pivnițe fără prea multe cheltuieli.

Hrubele însă, și *ne referim aici doar la cele cu caracter militar*, aveau să dea bătăi de cap cetățenilor și edililor, iar la jumătatea secolului trecut, după 1950, s-au produs fenomene îngrijorătoare pentru oraș (*tasări și surpări, uneori pe lungimea unor străzi întregi*). După un Raport din 1954 al Institutului de Geologie al Academiei Române, la începutul anilor '60, au pornit ample operațiuni pentru astuparea acestor hrube *detectate nu pe lungimea lor, ci punctual, ca urmare a unor sondaje geologice*.

Operațiunea de astupare a hrubelor nu a fost încheiată niciodată, unii de locuitori dorind să păstreze măcar un mic segment din hruba aflată sub locuința lor sau în preajmă.

Câteva dintre aceste hrube mai pot fi văzute și astăzi și unele, cel puțin, pot fi valorificate după părerea noastră, printr-un parteneriat public-privat, în beneficiul orașului și al turismului la Brăila.

În 2011 la Brăila au demarat, la sugestia și susținerea finanțieră a Consiliului Județean Brăila și la dorința Primăriei, cercetări arheologice sistematice în Grădina Publică, pentru punerea în evidență a unui segment dintr-o hrubă, care se afla marcată pe planul orașului Brăila din 1834.

Momentan, anomaliiile semnalate între -5 și -10 m în Grădina Publică de către măsurătorile efectuate în prealabil (tomografiile electomagnetice) au fost interpretate ca posibile segmente de hrubă, mai mult sau mai puțin prăbușite, iar surpriza a fost descoperirea unui depozit de mei, din care a fost extrasă cantitatea de 6000 kg, fără a epuiza depozitul unde probabil a rămas cam o treime din această cantitate.

Vom continua în primăvara anului următor cercetările în vederea punerii în evidență a fortificației descoperite în 2011 în secțiunea paralelă cu Vadul Schelei, inclusiv pentru amenajarea ei turistică, dar și pentru identificarea și punerea în valoare a unui segment de hrubă ce probabil traversează Grădina Mare, de la binecunoscutele trepte spre terenurile de sport, către nord, până în Vadul Schelei.

Toate acestea necesită eforturi întâi de toate financiare, dar satisfacția noastră va fi cu atât mai mare cu cât vor putea sluji Brăilei și celor interesați de istoria și cultura ei.

Grădina Publică 2011. Canal din cărămidă, cca. 1860.

Grădina Publică 2011.
Groapă cu mei.

Grădina Publică 2011.
Groapă cu mei.

Grădina Publică 2011.
Urmele fortificației din 1772.

Grădina Publică 2011.
Urmele fortificației din 1772.

Grădina Publică 2011.
Urmele fortificației din 1772.

INTERVIURI

Chestionar, selecție și sinteză - CAMELIA HRISTIAN

- 1. Cât de importantă este pentru dumneavoastră originea turcească și cum considerați că v-a influențat acest fapt viața? Cum a fost să trăiți prinț între două culturi diferite, între două limbi diferite?**

M-am născut la Brăila, din părinți turci. În casa noastră se vorbea numai turcă, pentru că mama nu prea știa română. Doar tata cunoștea limba română. [...] M-am simțit foarte norocoasă și fericită, am învățat trei limbi, deoarece mama vorbea și bulgară foarte bine și am avut mereu mai multe sărbători. (Zarife Zodila, 76 ani, Brăila)

Originea turcească a fost relativ importantă pentru mine și nu mi-a influențat prea mult viața. Am trăit la fel ca toți cei de vîrstă mea, într-o perioadă istorică cu multe schimbări. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Originea turcă mi-a oferit posibilitatea să învăț în familie limba turcă, obiceiurile, cultura. Mi-a adus [...] un plus în bagajul de cunoștințe, adaptarea la două culturi diferite și admirația celor din jur. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Este interesant să fii diferit. Având în vedere că sunt absolventă de turcologie, originea turcească mi-a influențat cariera în mod evident și definitoriu. A trăi în mijlocul a două culturi și limbi diferite, practic te îmbogățește și te ajută să privești lumea printr-o fereastră mult mai amplă, cu mai multă toleranță, cu o mai bună înțelegere a alterității. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

2. Ați conștientizat în primii ani de viață sau mai târziu că sunteți „diferit” de cei din jur prin origine, că faceți parte dintr-o comunitate aparte?

Nu m-am simțit “diferită” de cei din jur, Brăila fiind un oraș multietnic în care toate minoritățile trăiau în deplină armonie și respect. (Zarife Zodila, 76 ani, Brăila)

Din primii ani de viață și până acum nu m-am considerat “diferită”. Pentru cei din jur a fost greu să-mi pronunțe numele, Abdurahman și mai greu prenumele, Ürfet. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Încă din primii ani de viață am conștientizat că sunt “diferită”, făceam parte dintr-o comunitate minoritară, vorbeam două limbi, aveam un nume de familie cu rezonanță și foarte cunoscut, din istorie, colegii și profesorii mă alintau cu “Osman Paşa”. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Da. Am știut că sunt “diferită”, fiindcă făceam parte din două lumi. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

3. Vă rugăm să ne relatați povestea familiei dumneavoastră...

Mama mea era casnică, iar tata era plecat cu vaporul mai tot timpul. Mama s-a născut în Tutrakan, Bulgaria, iar tatăl meu în Hârșova, România. Deseori mergeam la Tutrakan. Am avut și un frate mai mic, care a murit când eu aveam patru ani și este înhumat la Tutrakan. Am avut o copilărie frumoasă, încurajată de dragostea părinților. (Zarife Zodila, 76 ani, Brăila)

Sunt fiica lui Abdurahman și Resmie, ambii având cetățenie română prin naștere. Tatăl meu a fost născut în Beibugeac, județul Tulcea, iar mama în Silistra (Cadrilater), actualmente din Bulgaria. Doar bunicul meu patern, Abdurahman Ali, a avut cetățenie turcă prin naștere. Cu ani în urmă, am predat la muzeu actul prin care bunicul a primit cetățenia română. Eu am fost născută în Tulcea, județul Tulcea, primii ani ai copilăriei i-am petrecut în Silistra, Ismail (unde tata, ofițer, a fost concentrat), apoi am trăit în Călărași și din 1952 în Brăila. Tatăl meu, absolvent al Școlii Superioare de Comerț din Ismail, a învățat numai în

limba română. Mama a urmat cursurile Liceului din Silistra, în limba turcă. Sunt mândră de bunicii mei paterni, chiar dacă pe bunicul nu l-am cunoscut. Erau oameni recunoșcuți și respectați, cu situație materială bună în județul Tulcea.

Bunicul matern, Aziz Ahmet, în casa căruia am petrecut o parte din copilărie, era foarte cunoscut în Călărași. Era armator, deținea mai multe nave, șlepuri, remorchere, dragă de nisip, un mic atelier de reparații, o casă pe strada Cantacuzino (apoi 23 August) nr. 24 – toate până la 11 iunie 1948. Casa din Călărași și numele bunicului meu sunt cunoscute la Muzeul de Istorie Călărași. După 11 iunie 1948 și până în anul 1952, când ne-am mutat în Brăila, tata a avut multe de pătimit, pentru că era ginerele lui Aziz Ahmet, cu toate că el era funcționar la stat. De la absolvirea Școlii Superioare de Comerț și până la pensionare a lucrat numai la întreprinderile piscicole (Călărași și Brăila), având funcții de răspundere (revizor contabil, contabil șef, director comercial), cu toate că nu a fost membru al PCR. În anul 1952 am venit la Brăila, în clasa a VII-a, la Școala nr. 1 de Fete, care se afla pe strada Unirii, colț cu Sfântul Constantin (Școlilor). (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Bunicii mei s-au stabilit aici – ei nu cunoșteau obiceiurile locului și nici limba, dar s-au adaptat, au învățat și au transmis părintilor mei și mie, cutumele, limba, datinile străvechi și religia, ei fiind musulmani. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Bunica mea povestește că bunicul ei era proprietarul unei fabrici de cherestea și că ar fi dezvoltat acea afacere cu banii primiți de la sultan pentru ceva fapte de vitejie. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

4. Cum era orașul pe vremea când erați copil? Care sunt primele amintiri pe care le aveți despre Brăila? Cât de dezvoltat era orașul? Cum erau: portul, centrul orașului, Regala, piețele? Care erau locurile preferate de promenadă ale brăilenilor? Vă amintiți sau v-a povestit cineva cum arătau trăsurile sau mașinile de epocă cu care se circula pe străzile Brăilei de altă dată? Cum erau parcurile, teatrele, cofetăriile, restaurantele?

Pe vremea copilăriei mele, orașul era tare frumos... Brăilenii se plimbau pe Regala - pe stânga mergeau băieții, iar pe dreapta fetele; era era un fel de regulă nescrisă. [...] Portul era plin de debucuri, la care acostau nave de linie pentru călători, șlepuri, cargouri care transportau diverse mărfuri. Pe străzi erau multe trăsuri particulare, conduse de birjari în uniforme. Pe strada Galați, între străzile Polonă și Golești, era o cofetărie grecească, unde găseam bacalavale, prăjituri, bomboane apetisante. Mergeam în fiecare zi la cofetărie, eu locuind în blocul vechi de vizavi. În stânga blocului meu, era restaurantul Bolintineanu, cu terasă, unde se găsea o pastramă de oaie strănică. Pe strada Împăratul Traian era o cofetărie armenească, cu tot felul de delicatessen. Patronii și vânzătorii vorbeau și turcește. Erau politicoși, magazinele curate, dulciurile erau aduse din străinătate. (Zarife Zodila, 76 ani, Brăila)

În anul 1952, când ne-am mutat în Brăila, am găsit aici un oraș mare (în comparație cu Călărașiu). Am lăsat o casă foarte mare în Călărași și am venit să locuim cu chirie. Am locuit pe strada Vapoarelor nr. 3, la etajul I (nu mai există casa). M-au impresionat tramvaiele. Circula un tramvai din port, pe strada Sfântul Constantin, cu care mă luam la întrecere până la școală. Danele portului erau pline cu cherestea și alte materiale, nu erau în containere, ca astăzi, iar pe Dunăre erau multe vase de călători și de transport, fluviale și maritime. Centrul orașului, cu Ceasul și Statuia lui Traian sunt aproape neschimbate. Îmi amintesc de doamne elegante, care veneau de la biserică duminica, îmbrăcate în ținute cochete, care se plimbau pe Regala. Noi, liceenii (și studenții) ne plimbam numai pe Bulevardul Cuza și în Grădina Mare. Erau deja automobile și uneori mai vedeam pe străzi şarete. Teatrul din Brăila avea o mare ținută. Mulți actori, deveniți mai târziu celebri, și-au început aici cariera. Foarte des veneau trupe renumite din capitală și din marile orașe și cu greu se puteau găsi bilete la reprezentări. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Primele amintiri sunt despre un orășel cochet, cosmopolit, cu femei elegante, copii frumoși, zâmbăreți, oameni educați, cu maniere deosebite. Așa era Brăila, și îmi amintesc cu drag de parcul de joacă din centrul, de pe locul unde este acum clădirea Hotelului Traian, parc dotat cu două tobogane imense din beton mozaicat la suprafață și foarte

alunecos, pe care copiii alunecau, în chiote de bucurie. Erau leagăne și biciclete, balansoare și o mulțime de copii veseli care se jucau acolo, în fiecare zi. Când ieșeai din parc, la stânga, coborai pe strada Împăratul Traian, unde era o cofetărie cu sarailii, trigoane și savarine care te atrăgeau ca un magnet. Și acum, deși au trecut mai bine de 45 de ani, îmi mai amintesc aroma și gustul lor deosebit și le duc dorul... Coborând pe strada în pantă ajungeai la Dunăre, în port, unde pe cheu erau stivele de lemne ordonate frumos, care așteptau să fie încărcate în vapoare. La chei erau acostate vapoare cu pavilioane străine: turcești, siriene, egiptene, grecești, israeliene, rusești, englezesti și din multe alte țări. Portul era plin de viață, docherii și vaporenii munceau de zor. Seară, luminile vapoarelor creau o imagine mirifică, strălucind ca o salbă cu diamante și multe pietre prețioase, care aruncau raze spre întunericul Dunării și al Cheiului. Parcul din centru avea bisericuța - fosta geamie -, Ceasul emblemă, multe băncuțe pe alei, pomi, verdeată și flori, fiind de dimineață până spre miezul nopții populat de brăileni din toate cartierele, mai ales pensionari și copii, atunci când erau în vacanță și era cald afară. În parc se vorbea în toate limbile – grecii aveau locul lor la băncuțele de lângă Ceas, turcii și găgăuzii, băncile dinspre strada Regală, dar cu toții se salutau, se respectau și erau prieteni cu români. De fapt toate aceste minorități conviețuiau în armonie, respect, bucurie și se considerau mai români decât români. Locul de promenadă pentru toți era strada Regală, de la tramvai până în centru, seară de seară, vară – iarnă. Acolo vedeați cele mai elegante și mai frumoase femei. Străinii care veneau în oraș se plimbau tot pe Regala. Restaurantele erau cochete, cu formații care cântau melodii din toată lumea, dar acordurile îndrăgite de toți erau cele turcești, orientale și grecești, la modă fiind *sirtaki*. Sălile teatrelor erau pline de spectatori, cinematografele de asemenea. Se juca „Tache, Ianche și Cadâr” cu sala arhiplină, la cinematografe rulau filme turcești ca *Bodrum Hakimi - Judecătorul din Bodrum* sau *Kopru - Podul*, săptămâni la rând. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

5. Vă amintiți sau ați auzit relatări despre prăvălii sau ateliere meșteșugărești ale turcilor, din Brăila de altădată? Unde erau situate? Ce produse comercializau și ce meserii practicau turci în Brăila? Cum

încercau să atragă clienții și să învingă concurența, cum arătau prăvăliile lor, de unde aduceau marfa, cum o etalau, cum își făceau reclamă, cum ambalau produsele, cum tratau clienții, cum erau prețurile atunci?

Erau cofetari buni turcii din Brăila și foarte renumiți pentru dulciurile tradiționale: baclavale, *lokum*, adică rahat, cu fistic, cu nucă etc. Vindeau bragă, înghețată, limonade, bomboane, toate după rețete orientale cu ingrediente aduse de la Stambul. Șerbetul de trandafiri era preparat după o rețetă din bucătăria sultanului. Patronii și vânzătorii erau amabili, zâmbitori, te serveau cu plăcere și multă amabilitate. Te îmbiau să guști delicatesele. Erau foarte atenți cu prezentarea și ambalarea dulciurilor în cutii speciale cu diverse funde din satin. Mai erau și bragagii. Turcii aveau la Brăila și magazine de mătăsuri și stofe, plăpumerii, prăvălii cu carpeți și covoare orientale. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

6. Au fost niște vremuri către care privim astăzi cu nostalgie când, în cetatea Brăilei dar și pe străzile orașului de mai târziu, se puteau întâlni, la tot pasul, vânzătorii ambulanți: sacagii, iaurgii, bragagii, covrigari sau mici negustori de felurite „zaharicale” etc. Unii dintre ei erau turci. Vă amintiți cum arătau tarabele lor ambulante, ce ustensile foloseau, cum își produceau marfa, cum își lăudau marfa? Au rămas în albume de familie astfel de imagini?

Nu îmi amintesc negustori de zaharicale de origine turcă în Brăila. În Isaccea, da. Mergeam des la o familie care făcea acadele, bragă. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Covrigarii aveau marfa pe niște tipsii mari de alamă, lustruite și fătoase, zaharicalele erau aranjate frumos pe tarabe, iaurgii, sacagii și bragagii își lăudau marfa strigând sau zornăind clopoțeii. Toți purtau renumitele fesuri roșii cu ciucuri din mătase neagră sau aurie. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

7. Aveți informații despre turci care s-au remarcat prin activitatea lor comercială sau profesională în viața orașului de altădată?

Ne vizitam cu familia Rustem (el, căpitan de port, fiica, Inginur, atașat cu probleme culturale la Ankara, acum în diplomație, fiul, Rena, notar), familiile Abdulah, Hamdi, Şerif. Erau mulți căpitanii de nave fluviale turci. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Erau comercianți mulți dar și armatori, inclusiv comercianți de cereale turci, la Brăila fiind fixate prețurile cerealelor, pentru toată Europa. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Ștui doar povestea lui Grigore Kazim (Chiazim) (născut la Măcin), despre care se spunea, cu entuziasm, că este rudă cu noi. Albumele sale de muzică erau ascultate cu multă seriozitate, iar piesele sale muzicale erau considerate relevante pentru talentul său și tradiția muzicală turcească. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

8. Cunoașteți urmași ai unor familii renumite din Brăila care ne pot împărtăși astăzi poveștile de viață trăite de părinții sau bunicii lor la Brăila?

Fiecare familie avea renumele ei și era respectată în comunitate.
[...] (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Cred că fratele lui Grigore Kazim (Chiazim) se încadrează în această categorie. El și familia lui extinsă locuiesc actualmente la Brăila. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

9. Cunoașteți clădiri în care au funcționat firme turcești sau în care au locuit familiile mai importante de turci din Brăila?

Din păcate nu. Dar am auzit că erau câteva în zona centrală a orașului. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

10. Cum arătau și cum arată casele turcilor de la Brăila? Există elemente arhitecturale specifice folosite pe fațade sau în interior, un mod anume de organizare a spațiului casei sau curții, anumite obiecte de mobilier, decorative sau de cult care nu lipsesc din casa unui turc? Camerele sunt

împodobite cu vestitele covoare, perne ornamentale și broderii turcești?

Nu știu decât casa de pe strada Mărăști. În interior, casele familiilor cu care se vizitau părinții mei erau ornate cu covoare de lână, manuale, cu multe dantele făcute cu croșeta; pernele, în majoritate, erau cu fir auriu sau argintiu. De remarcat, în ținuta femeilor mai în vîrstă, a bunicelor, „ceambearul” - baticuțul din pânză foarte fină, țesută în casă, pe margini cu dantele făcute cu acul. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Casele turcilor erau obișnuite, ca și ale românilor, fiecare familie își decora casa după gust, cu influențe din ambele culturi. Fiecare avea covoare în funcție de posibilități, pernele erau împodobite cu dantele lucrate manual. Nu lipseau vestitele plapumi umplute cu lână și îmbrăcate în satinuri de calitate, brocarte, în culori vii. Mai erau și prosoapele tivite cu dantelă fină lucrate de turcoaice. Perdelele din macrameuri fine erau nelipsite. Turcoaicele aveau colecții întregi de basmale fine din borangic tivite cu oya, care se numesc *namaz bezi* – batic de rugăciune sau *cember* – basma. Fiecare casă avea pe perete agățată o gentușă în care se afla un *Koran*, alături de un sir de *tespi* – şirag de mărgele pentru rugăciune. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Îmi amintesc de tablourile din casa bunicii mele cu versete din *Coran*. Erau de fapt materiale textile de culoare neagră, brodate cu fir de culoare aurie și apoi înrămate. Unul din tablouri era așezat pe prima grindă de la ușa de la intrare și practic întâmpina pe oricine intra în casă, un altul era așezat în camera de zi. De asemenea, avea un *Coran*, care era mereu învelit într-o husă albastră din satin și pe care ne era interzis să punem mâna, de teamă să nu-l pângărim, noi copiii, neștiind cum trebuie atins și mânuitor. Nu îmi amintesc să fi avut covoare pe perete nici una din rudele noastre, însă pe canapele și paturi pernele erau întotdeauna multe la număr, impecabile, perfect apretate și călcate. Și la noi acasă, dar și în toate casele turcești pe care le cunosc era mereu foarte curat, nu erau lucruri lăsate dezordonat sau obiecte vestimentare la vedere. Observam și mi se și spunea că este foarte importantă curătenia casei, dar și igiena personală. O verișoară primară a bunicii, ne învăța că o femeie, după ce se trezește întâi se înfrumusețează pe sine și apoi își aranjează casa,

fiindcă dacă vine cineva pe nepregătite dimineața, nu trebuie să apară neglijentă în ușă „să se sperie omul de tine”, spunea ea cu umor. De asemenea erau nelipsite din casele ruedelor noastre, sucitorul și tabla din lemn pentru foile de baclava și de plăcinte, tăvile acelea rotunde și nu foarte înalte pentru plăcinte, numite – *sini* -, ibricele din alamă și ceștile de cafea mici și fără tortiște. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

11. Vă amintiți cum era *hammam-ul* (baia turcească) de la Brăila?

Nu am fost niciodată la *hammam* în Brăila. Îmi amintesc că era o baie a unui evreu pe bulevardul Cuza și mai era alta lipovenească, undeva în capătul străzii Dorobanți. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

12. În ce zonă a orașului ați copilărit? Care erau străzile preponderent locuite de turci?

Am copilărit pe strada Vapoarelor. Știu câteva familii care au locuit pe străzile Orientului, Plevnei, Republiei, Bulevardul Cuza. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Am copilărit în centru, străzile pe care locuiau mulți turci fiind, Plevna, Ștefan cel Mare, Rahova, Grației, Bulevardul Carol, Regala. Dar cam în toate zonele orașului trăia cel puțin o familie de turci. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Bulevardul Al. I. Cuza. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

13. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Vă amintiți vreun cântec de leagăn în turcește pe care vi-l cântau părinții sau bunicii?

Nenni, nenni, nenni, uyu yavrum nenni. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

14. Ne puteți spune o poveste sau o legendă pe care o ascultați în copilarie.

Bunica îmi spunea povești în limba turcă, toate despre bunătatea oamenilor, perseverență, cinste, obiceiuri și respect. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Îmi amintesc de o poveste a bunicii, care spunea că e o întâmplare adevărată și care sună astfel: era o fată Tânără pe care părinții au decis să o căsătorească. Neavând voie să-și vadă soțul înainte de căsătorie, fata a încercat să afle cum arăta viitorul mire. Cineva i-ar fi spus, compătimitor, că viitorul ei soț este urât, chiar hidos. Și atunci, ea, știind că nu se va putea împotrivi căsătoriei decise de părinții ei, a aruncat un blestem asupra lui, rugându-se ca acesta să moară înainte de a o atinge în noaptea nunții. Cununia s-a săvârșit, iar în noaptea nunții când ea și-a văzut soțul, a constatat că acesta era un bărbat extrem de frumos și s-a îndrăgostit de el, pe loc. Îngrozită de amintirea blestemului pe care îl aruncase asupra lui, fata s-a rugat din nou și a cerut ca blestemul aruncat pe el să se reverse asupra ei. Se pare că rуга i-ar fi fost ascultată, iar povestea se încheie cu moartea tragică a fetei. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

15. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Vă povesteau părinții, în copilărie, cu mândrie, că sunteți urmașii unui popor cuceritor?

În copilăria mea, erau deja ani foarte grei, după război, părinții aveau mai mult grija zilei de mâine, iar bunica maternă cu care am crescut, până în 1948, îmi spunea mai ales rugăciuni, să învăță să scriu în turca veche, îmi citea din *Coran*. După 1948, când a pierdut toată avereala și bunicul nu mai era, se simțea întreținută de tata (care avea în grija 8 persoane, cu un singur salariu), motiv pentru care simțea că viața ei nu mai are sens. S-a îmbolnăvit și a murit la 62 ani. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Nu că era un popor cuceritor, ci un popor mândru și bogat. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Da, deseori. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Povestirile nu erau despre cuceriri, ci erau ca o călătorie într-un spațiu oriental, descris frumos, uneori foarte precis, alteori foarte îndepărtat; îți puneau în mișcare imaginația. O combinație între spațiu turcic și cel religios islamic. Povestirile erau lipsite de aroganță și aveau mândria dată de sentimentul de corectitudine a mesajelor transmise. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

16. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Aveați vecini turci? Vă jucați deopotrivă cu copii de turci și români sau aveați restricție de la părinți să nu vă jucați cu oricine? Ce jocuri turcești știați? Mai țineți minte regulile sau versurile acelor jocuri?

Nu aveam vecini turci. Mă jucam cu copii români, greci, evrei. Nu aveam restricții de la părinți în perioada copilăriei. Mai târziu însă, în adolescență, am avut multe restricții privind ora de venire acasă, vizitele la prietene, la onomastici sau ceaiuri. Nu m-au lăsat să merg la o facultate în București. Le-a fost frică să nu mă căsătoresc cu un creștin. Până la mine, niciun membru al familiei nu a încheiat o căsătorie cu un creștin. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Mă jucam cu toți copiii fără să ținem cont de etnie, mai ales că în clasele primare am învățat la Școala Greacă, unde eram singura turcoaică, majoritatea copiilor fiind greci, în rest câțiva români și vreo doi țigani. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Ne jucam cu toți copiii. Nu am avut niciodată restricții pe criterii etnice. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

17. Când locuiați la Brăila, primeați doar musafiri turci sau și musafiri români, greci, evrei, armeni etc.? Cum erau tratați musafirii?

Musafirii părinților mei erau de regulă turci, dar nu numai. Români, greci, evrei erau bine primiți, iar în Călărași cei mai buni prieteni ai părinților mei erau armeni. Când aveam musafiri eram obligată să sărut mâna adulților, femei și bărbați; când am mai crescut, eram trimisă să servesc eu dulceața sau șerbetul cu apă. Cafeaua era făcută, de regulă, de bunica sau mama. În anii grei, în care nu se găsea

cafea, prăjeau năut. Era și un soi de înlătător de cafea. Preferau să o bea în ceșcuțe fără toartă, mici boluri cu însemne turcești, cu zahăr cubic. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Musafirii erau de toate etniile, erau tratați cu delicatese preparate după rețete turcești, în special. Nu lipseau plăcintele și baclavalele. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Da, veneau români, greci, evrei și turci, desigur. Nu cunoșteam armeni, dar dacă am fi cunoscut ar fi fost primiți și ei. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

18. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Limba turcă ați învățat-o la școală sau în familie?

Limba turcă am învățat-o în familie. Cu mama și bunicile vorbeam numai în limba turcă, cu tata și în limba română. Am învățat în același timp limbile română, turcă și rusă (în Ismail). (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

În familie. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Am învățat limba turcă de la bunica care vorbea numai turcește cu mine. Bunica mea se numea Fatme. Vorbea și românește dar nu foarte bine. Știa să scrie și să citească în arabă, scriere folosită până la adoptarea alfabetului latin de către turci (de către Mustafa Kemal Ataturk, în 1928). Era una dintre puținele persoane care citeau din *Koran*. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Am învățat întâi în familie; după Revoluție, am fost la câteva cursuri organizate de o profesoară de etnie turcă, într-o școală de stat. După liceu, am studiat la Universitatea București, Facultatea de limbi și literaturi străine, secția turcă-engleză. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

19. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Ați învățat la o școală a Comunității Turcești sau la o școală românească? Vă amintiți vreun dascăl preferat sau vreun dascăl de care vă era teamă?

Am învățat la școli românești. La Școala Nr. 1 de Fete și Liceul "Gh. M. Murgoci". Atunci nu era școală în limba turcă în Brăila. Erau la Isaccea, Tulcea, Constanța. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

La școală românească am învățat. Învățătorul meu se numea Moldoveanu. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Clasele primare le-am făcut la Școala Elenă, după aceea la școli românești. Îmi amintesc de doamna Maria Argatu, învățătoarea mea de la Școala Greacă, care era o persoană deosebită și își iubea mult elevii. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

La școală românească. Nu știa să fi existat școli turcești în Brăila, când eram eu elevă. Profesorul preferat era cel de matematică (chiar dacă ulterior am absolvit filologia), care deși foarte exigent, era un bon om și avea umor. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

20. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Dacă ați învățat la o școală a Comunității Turcești... Unde era această școală? Profesorii erau din Turcia? Ce materii se predau? Ce materii preferați și ce materii erau de nesuportat? Aveați manuale în limba turcă? În librării se vindeau cărți în limba turcă?

La Școala Elenă de pe str. Rubinelor nr. 5 se preda limba greacă pentru elevii greci, de câteva ori pe săptămână, în rest erau cursuri normale ca în școlile românești. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Am fost la câteva cursuri extrașcolare de limba turcă, după cum am precizat și mai sus. Profesoara era cetățean român de etnie turcă și era învățătoare chiar la școală unde se desfășurau cursurile. Aveam un manual pentru învățământul primar din Turcia, iar eu, cred că erau deja la liceu. Nu știa să se fi comercializat în librării cărți în limba turcă. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

21. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Dacă ați învățat la o școală românească... vă simțeai privit sau tratat altfel de către ceilalți colegi sau de către profesori?

La școlile românești nu am fost tratată diferit, pot spune că am fost chiar privilegiată. Am fost puțin stingheră când m-am mutat la Brăila. Era o clasă cu fete care învățaseră la Santa Maria; aveau educație aleasă, se credeau diferite, le acceptau cu greu pe fetele care învățaseră la o altă școală. Foarte repede ne-am împrietenit, am început să ne vizităm. Cu multe sunt și azi prietenă. Ne amintim și acum o întâmplare... Domnișoara Hinches (supranumită Bismark) la „Războaiele balcanice” a „scos” la tablă o româncă, trei grecoaice și pe mine. A început să mă ironizeze. Cu o zi înainte pierdusem ceasul de aur al mamei mele. Era o lecție de recapitulare, știam câte ceva, dar m-a durut ironia. Aș fi plâns, dar am preferat să nu vorbesc. Am luat primul 2 din viața mea de elev. Întâlnindu-mă, după ani (eram acum căsătorită, mă aflam cu soțul meu și părinții mei la Arena Cinematografului „1 Iunie”) și-a amintit amuzată întâmplarea. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Atât colegii cât și profesorii m-au tratat absolut normal.
(Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Nu mă simteam tratată altfel de către profesori, doar colegii mă mai tachinău în glumă și copiii la joacă. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Da, colegii mă priveau ca pe o persoană interesantă, în sens pozitiv. Profesorii mă priveau la fel ca și pe ceilalți elevi. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

22. Ce înseamnă religia pentru dumneavoastră? Dați câteva exemple de învățături din *Coran* pe care le considerați fundamentale. Există restricții legate de vizitele într-o moschee (anumite haine, încălțăminte, bijuterii, machiaj, parfum, interzis unei anume religii, restricții în cazul unor sărbători, permisiunea de a filma sau fotografia anumite slujbe)? Moscheele sau geamiile pot elibera certificate de căsătorie? Cum poate deveni cineva imam? Ce studii trebuie să aibă și ce profil moral? Cine îl investește? Un imam se poate căsători? Poate practica, în paralel, și o altă meserie? Poate avea o afacere?

Nu sunt o practicantă a religiei islamică. Nu am avut o educație religioasă. Respect toate religiile. Am fost la fel de des în biserici, catedrale, moschee. Am citit în paralel *Biblia* și *Coranul* (traduceri în

limbile turcă și română). Rugăciunile sunt numai în arabă. Chiar dacă în paralel este explicația versetelor, îmi e foarte greu să memorez ce nu am învățat logic. Știu numai câteva rugăciuni. La intrarea în geamii, moschee trebuie să ai o ținută decentă (ca de altfel și în biserici sau mănăstiri), să ai capul acoperit. Diferit este faptul că nu se intră încălțat în moschee. Nu sunt restricții legate de fotografiere sau filmare, sau de bijuterii sau parfumuri. Imam poți deveni urmând un liceu, de regulă „Imam Hatip”, apoi teologia. Imamul se poate căsători, este numit de „Muftiat”, poate practica și o altă meserie, mai ales în localitățile cu un număr mic de enoriași. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Religia mea este moștenire din străbuni. *Coranul* ne învață să fim demni, cinstiți, corecți, să respectăm pe toți oamenii, să dăruim altora din surplusul nostru, să respectăm tradițiile. La moschee femeile nu stau alături de bărbați, intră acoperite pe cap și au ținute decente. Moscheele și geamiile nu eliberează certificate de căsătorie. Imam poate deveni bărbatul care a studiat, în școli speciale superioare, Islamul. Este investit de muftiu, în baza diplomei. Imamul trebuie să aibă o voce puternică, melodioasă, să fie un exemplu pentru comunitate și pentru familia sa. Imamii au voie să se căsătorească, pot avea afaceri și meserii în paralel. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Un reper de conduită. Relație directă, nemijlocită cu divinitatea. / A fi demn, drept, sensibil la nevoile celor din jurul tău. / când vizitezi o moschee trebuie să ai haine curate (nepătate de sânge), să fii îmbrăcat decent, pentru femei – pot rămâne la vedere față, mâinile și labele picioarelor până la gleznă, sau ușor mai sus de gleznă. Nu se intră încălțat; parfumat cât să nu îi deranjezi pe ceilalți. Știu că în unele moschei – nu din România sau Turcia – intrarea este permisă doar musulmanilor. Moscheile nu pot elibera certificate de căsătorie nici în România, nici în Turcia. O bărbat poate deveni imam după absolvirea unei școli de teologie islamică. Liceu și facultate de teologie. Să aibă o bună reputație și conduită morală. / Muftiul / Da, se poate căsători. Islamul nu impune celibatul. / Da, poate dezvolta și alte activități adiacente. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

23. La Brăila, mai sunt păstrate încă practicile religiei islamice – mărturisirea de credință, rugăciunile zilnice, postul, dania rituală și pelerinajul?

La Brăila sunt păstrate practicile religiei islamice. Există o clădire, denumită „geamie”, care nu are construcția specifică; aparține Fundației Islamice, este frecventată, de regulă, de către cetățenii turci veniți în Brăila și Galați cu afaceri, dar și de unii cetățeni români de etnie turcă. Aceștia din urmă se întâlnesc, de regulă, la cele 2 sărbători religioase, „Kurban Bayram” și „Şeker Bayram”, precum și la sărbătorile naționale ale Turciei, la Cimitirul Eroilor Turci, unde este și cimitirul celor de religie islamică și unde se fac și ceremonii mortuare, slujba de înmormântare, pomenile etc. Sunt familii, cu persoane în vîrstă, care respectă practicile religioase. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Sunt turci care practică rugăciunile zilnice și care merg în pelerinaj la Mecca. În pelerinaj, din Brăila nu cred că a mai fost vreo persoană, în ultimii 20 de ani. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Se păstrează mărturisirea de credință, postul, dania rituală și tradițiile de sărbători. Nu cunosc pe cineva din Brăila care să fi fost în pelerinaj. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

24. Ați fost la Mecca ? Ce semnifică această experiență?

Nu, dar îmi doresc. Cei care ajung să facă pelerinaj la Mecca trebuie să aibă o anumită educație religioasă. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

25. Ce însema și ce înseamnă familia pentru un turc? Care erau și care sunt astăzi raporturile dintre bunici, părinți, copii? Cine ia deciziile cele mai importante într-o familie de turci?

Familia este foarte importantă, pentru turci. În unele familii, cuvântul vîrstnicilor este important, încă li se sărută mâna. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Familia este totul pentru un turc ca și pentru alte minorități. Relațiile au la bază respectul celor tineri față de cei în vîrstă și deciziile se iau în familie după ce fiecare își spune părerea. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Familia este o puternică legătură socială. Se respectă ierarhia vârstei. Depinde de tipul de decizie (ex. cariera profesională, plan personal, relații sociale). De obicei, bărbații sunt cei care decid, dar dacă persoana cea mai în vîrstă din familie este o femeie, atunci deciziile în planul raportărilor la social, norme etc. sunt luate la recomandarea acesteia. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

26. Cum era în trecut și cum este astăzi tratată femeia? Cum se îmbrăcau pe vremuri turcoaicele din Brăila? Ce bijuterii purtau? Aveți fotografii de familie?

Eu am trăit într-o familie cu concepții moderne. Tata o respecta pe mama, e drept că deciziile cele mai importante tata le lua. Părinții mei au fost chiar eleganți. Am fotografii din anii lor de școală și din perioada când s-au căsătorit. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Femeia era respectată în familie. Fiecare se îmbracă respectând, mai mult sau mai puțin, portul tradițional, adaptat la moda vremii. Pe vremuri, purtau bijuterii din aur și argint încrustate cu pietre prețioase. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Femeia trebuie tratată respectându-i-se drepturile pe care le are. În familia mea turcoaicele se îmbrăcau și se îmbracă modern, nu aveau port tradițional turcesc. Purtau bijuterii din aur cu diamante și perle. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

27. Au avut vreodată turcii din Brăila mai multe soții? Căsătoriile mai sunt aranjate, ca în trecut? Sunt acceptate căsătoriile mixte? Este obligatorie convertirea partenerului la Islam? În ce constă această procedură? Ce se întâmplă dacă cineva încalcă regula?

Nu. Mie mi se pare că această convertire într-o religie sau alta este o formalitate. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Nu ştiu dacă la Brăila au locuit turci cu mai multe soţii. Nu este obligatorie convertirea partenerului la Islam. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Nu cunosc şi nici nu am auzit de familii poligame în Brăila. Căsătoriile se pot aranja, dar nu aşa cum se făcea odinioară. Astăzi, tinerilor li se face cunoştinţă cu "o persoană potrivită" prin diverşi intermediari. Consimtământul tinerilor, după o perioadă de cunoaştere reciprocă, în sensul firesc al modernităţii, este primordial. Da, sunt acceptate căsătoriile mixte. Cununiile religioase dintre un bărbat musulman şi o femeie nemusulmană sunt frecvente. Nu este obligatorie convertirea partenerei la Islam. Dacă ea doreşte să se convertească prin liber consimtământ şi din convingere, atunci rosteşte mărturisirea de credinţă şi devine musulmană. Dacă rostirea mărturisirii de credinţă nu este făcută din convingere, atunci persoana respectivă nu va fi niciodată de religie musulmană. (Inginur Rustem, 35 ani, Bucureşti)

28. Cum priveau turcii divorţul şi cum privesc astăzi divorţul, când probabil că mentalităţile s-au mai schimbat şi la turcii din România ca şi la cei din Turcia...?

Divorţul este acceptat, dar nu este privit nici în Turcia şi nici în România (chiar de români) ca fiind cea mai bună soluţie, mai ales în cazul în care familia are şi copii. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Rar divorţa cineva. Astăzi în toată lumea şi cam la toate popoarele a devenit modă. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Astăzi divorţul este acceptat şi practicat. (Inginur Rustem, 35 ani, Bucureşti)

29. S-au conservat obiceiurile de nuntă de altădată? Cum este peşti fata? Câte zile ţine o nuntă turcească? Se păstrează şi la Brăila obiceiul "Noaptea Hennei"? Care sunt obiceiurile în cazul căsătoriei religioase? Ce veşmintă se poartă cu această ocazie? Cum arată rochia miresei? Ce bijuterii poartă? Mirii au naşti? Cum este petrecerea de nuntă? Ce preparate culinare se servesc? Ce fel de muzică se ascultă? Ce dansuri

sunt specifice la nuntă? Ce urări se fac, ce cadouri se oferă? Se mai păstrează regula că băiatul trebuie să aibă casă și fata trebuie să o mobileze?

În Brăila nu știu dacă se respectă obiceiurile de nuntă de altă dată. „Noaptea Hennei” e expresie arabă. În Turcia este „Kına Gecesi”. Ceremonia religioasă este foarte simplă. Imamul citește rugăciunea adecvată din *Coran*, apoi dă sfaturi mirilor. Se poartă veșminte europene. Rochia miresei nu diferă decât ca material și valoare. Numai turcoaicelle fundamentariste (acoperite) au ținută elegantă, nu decoltată și capul acoperit. La familiile mai puțin scolite, se poartă cât mai multe bijuterii, brățări. Acum și în Turcia se poartă puține bijuterii, dar de valoare mare. Mirii nu au nași, ca la religiile creștine, au martori. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Noaptea Hennei - *Kına Gecesi*, în care viitoarea mireasă are o rochie roșie și capul acoperit cu un *cember* roșu, este un obicei păstrat și la Brăila. Darurile sunt bijuterii de aur, bani, sau diverse obiecte. O nuntă ține trei zile. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Obiceiurile de nuntă s-au adaptat la cerințele modernismului. Fata este cerută de la tată de către familia băiatului. Cunosc obiceiul Noaptea Hennei, dar nu am fost la o astfel de petrecere. Cununia este oficiată de hoge, o altă persoană citește din *Coran* în spatele mirilor, se pun colaci la subțoara femeii, pentru belșug, pe masă sunt lumânări, apă de colonie. Bărbații sunt așezăți cel mai aproape de hoge. Femeile își acoperă capul cu o eșarfă pe toată durata slujbei religioase. Rochia de mireasă este una modernă. Mireasa nu poartă bijuterii fiindcă urmează să primească bijuterii de la soț și de la cele două familii, după cununia religioasă. Mirii au martori, nu nași. Petrecerea este una modernă. Dacă petrecerea are loc acasă, atunci se fac preparate culinare specifice (*börek*, *cantik*, ciorbe drese cu smântână și ouă, pilaf cu carne, baclavale). Vin lăutarii turci și cântă atât piese tradiționale cât și pop moderne turcești, sau instrumentale slow. Hore mixte și dansuri predominant feminine cu susținerea/în aplauzele ritmice ale bărbaților. Se oferă monezi de aur, bijuterii sau bani. Da, se păstrează regula cu casa și mobilatul acesteia. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

30. Ce obiceiuri sunt respectate la nașterea unui copil? Cum se alege numele copilului? Circumcizia se practică acasă? Cine realizează acest ritual? Ce tradiții s-au păstrat pentru această ocazie? În cazul unei fete se organizează o ceremonie după naștere? Ce cadouri se oferă cu aceste prilejuri?

La nașterea unui copil se practică obiceiuri asemănătoare religiei creștine. Numele se alege, de regulă, de către părinți, mulți dau numele copilului legat de un nume din familie (de regulă bunici, străbunici). Circumcizia se practică în unități sanitare, dar nu la naștere, ci la 4-6 ani. Slujba religioasă se face de către un imam, acasă sau la o moschee. Cadourile sunt specifice nou-născuților, dar se oferă, de regulă, și bani de aur sau bijuterii. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

La nașterea unui copil, numele ales de părinți sau bunici este strigat la ureche de trei ori și se spune o rugăciune. Circumcizia se practică în spitale, de către medici. La fete se strigă numele la fel ca și la băieți, se citește un *mevlit* - slujbă și se dă o petrecere. Cadourile sunt bijuterii de aur, bani, diverse obiecte. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Numele copilului se alege după o consultare în familie. Circumcizia se practica acasă. Era o persoană anume care realiza acest ritual – *sünnetçi*. Se construiește un baldachin, se împodobește cu mătăsuri, batiste, broderii, lenjeria de pe pat este din satin, la fel și cămașa pe care o îmbracă băiatul după ce este circumcis. În traducere, evenimentul se numește "nuntă cu ocazia circumciziei". Se invită oaspeți, se face o petrecere mare, cu preparate tradiționale, muzică etc. Cadourile constau în monezi de aur sau bani; nu trebuie uitat ochiul împotriva deochiului – *nazar boncuğu*. Pentru fete se organizează o ceremonie religioasă de "suflare" a numelui, se sacrifică un animal care este împărțit celor nevoiași, iar apoi se petrece. Cadouri - tot monezi de aur și ochi împotriva deochiului – *nazar boncuğu* - , versete din *Coran* sau rugăciuni scrise pe bucăți de hârtie și învelite în pânză sau piele – *muska* – și la fete și la băieți. Mama copilului primește și ea cadouri – tot bijuterii, sau obiecte din aur. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

31. Care sunt obiceiurile de înmormântare la turcii din Brăila? Care sunt obiceiurile după înmormântarea unui turc, în timp?

Turcii din Brăila păstrează obiceiurile tradiționale religiei islamică. Înmormântarea se face în cel mult 48 ore. Se face spălarea decedatului (în Brăila este în cadrul cimitirului un loc special amenajat). Slujba de înmormântare o face imamul din Măcin. Defunctul este înfășurat în giulgiu, o pânză cusută în timp ce se face spălarea mortului. Se aşează în „*tabut*” (un sicriu comun, care se găsește la cimitir), este scos în fața ruedelor pentru un ultim „rămas bun”, apoi este dus la groapa făcută special, cu scânduri; nu se îngroapă cu sicriul. În Brăila, din ce în ce mai des, familiile vor să-și îngroape membrii familiei în coșciug. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Se îngroapă înainte de apusul soarelui, după ce a fost spălat (purificat) în camera specială de la cimitir – *mezar*, înfășurat în pânză, după slujba oficială de imam. Datina este fără sicriu, dar la Brăila se îngroapă în sicriu, de obicei. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Se îngroapă în giulgiu, fără coșciug. De acasă până la cimitir este însoțit doar de bărbați, tradițional femeile rămân acasă. La cimitir se face o abluție totală a trupului neînsuflețit și o rugăciune rituală la care participă toți cei care au însoțit cortegiul funerar. După ce este așezat în mormânt rămâne la marginea gropii doar hogea, restul persoanelor se retrag și urmează un moment în care hogea rostește rugăciuni de așa zisă îndrumare a spiritului defuncțului. Hogea rostește numele defuncțului, cu precizarea numelui mamei (ex. Ali, fiul lui Fatma) și repetă răspunsurile pe care defuncțul ar trebui să le dea la întrebările îngerului morții – *Azrail* - (ex. Cine e Dumnezeul tău, profetul tău, cum se numește cartea ta sfântă etc.) În ziua respectivă se prepară halva și șerbet, cu care sunt serviti cei ce vin să prezinte condoleanțe. După aceea se fac pomeni – *mevlit* – la 3, 7, 21, 40 zile, 6 luni, la 1 an și la 7 ani. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

32. Ce superstiții au turcii? Ce semnifică „Ochiul Fatimei”?

Nu știu ce înțelegeți prin „Ochiul Fatimei”, nu am auzit această exprimare în Turcia. Dacă este vorba de mărgica albastră, care se găsește

în medalioane sau încastrate în diferite forme, aceasta este „Nazarlik” (împotriva deochiului), aduce noroc în casă și respectiv persoanei care o poartă. Nu are semnificație religioasă. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Se mai numește *nazar boncuk* - ochi de deochi, te protejează de ochii răi și de invidia semenilor. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Nu spală, nu cos vinerea, nu își însușesc ceva găsit sau ce nu le aparține și nu le-a fost dăruit. Ochiul ce păzește împotriva deochiului și a privirilor invidioase. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

33. Gătiți tradițional? Ce bucate turcești se prepară la dumneavoastră în familie? Spuneți-ne câteva rețete de mâncăruri turcești, pe care merită să le încercăm. Ce condimente folosiți?

Nu gătesc tradițional. Amestec bucătăria orientală cu cea europeană. Folosesc, în general, condimente și mirodenii obișnuite. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Nu neapărat. Musaca, ardei umpluți, plăcinte. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Da, cu linte, nahut. Musaca, pilaf, *patlican dolması*, sarma, *helva*, *borek*, *suberek*, *geagik*. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Da, chiar și tinerii gătesc preparate tradiționale. Pentru gust, la ciorba dreasă cu ou și smântână se folosește mentă, la mâncărurile cu sos - piper, boia de ardei, dafin, ienibahar, la prăjituri scorțisoară, cuișoare și nuci. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

34. Baclavale, sarailii, cataif, şerbet... Cum prepară turcoaicele de la Brăila aceste delicii orientale? Ce alte prăjituri tradiționale vă îndulcesc sărbătorile? Spuneți-ne câteva rețete de prăjituri turcești.

Vădezamăgesc. Teoretic știu să fac, dar practic nu. Foile pentru baclavale, sarailii, etc. necesită multă răbdare și timp. În Turcia sunt foi speciale pentru fiecare fel de plăcintă sau baclavale. Cu foile existente în comerțul românesc nu se reușesc aceste prăjituri. Fac, în schimb, plăcinte

foarte bune cu carne și brânză, la cuptor sau prăjite. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Cataiful este ușor de preparat, mai ales că acum se găsește semipreparat în comerț, gospodina adaugă șerbetul, adică siropul. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Foile de baclava trebuie să fie atât de subțiri încât să se vadă prin ele, apoi se adaugă nucile și se rulează. Se coc în cuptor și după răcire se adaugă șerbetul dinainte pregătit, din apă, zahăr sau miere și puțină lămâie. Se mai poate prepara - *süt tatlısı* – o prăjitură cu lapte, care se coace tot în cuptor și apoi se însiropează. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

35. Un proverb turcesc descrie cafeaua astfel: “trebuie să fie neagră ca iadul, tare ca moartea și dulce ca dragostea”. Care sunt secretele narghilelor și cafelei turcești? Vă amintiți să fi fost în Brăila de altădată cafenele turcești?

Nu știu acest proverb. În Turcia se bea foarte puțină cafea și în niciun caz dulce. Se bea mult ceai negru, care se pregătește în mod special, cu două ibrice, cu ceaiul uscat care se pune la aburit. Am văzut în Turcia cum se folosește narghileaua. Am înțeles că acum în Brăila sunt multe restaurante în care se folosește, dar nu cu aromele de altă dată. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Au fost cafenele turcești în Brăila, dar nu le-am frecventat. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Cafeaua trebuie preparată la foc mic, cu cafea prăjită mediu, adică deschisă la culoare și măcinată foarte fin. În apă rece, se adaugă o linguriță de zahăr și două de cafea. Se pune ibriceul – de preferință din aramă – la foc mic și se amestecă o singură dată după ce cafeaua s-a scufundat în apă. Când începe să se umfle, se ia de pe foc fără a aștepta să fierbă și se toarnă în cești. Nu se prepară mai mult de două cafele odată, fiindcă altfel, se modifică gustul. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

36. "Taifasul fără un ceai e ca și cerul fără lună noaptea". Ce fel de ceai beau turcii de la Brăila și cum este servit?

Turcii din Brăila nu prea beau ceai, beau cafea. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Nu cunosc acest proverb. Ceaiul normal, neîndulcit. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Turcii din Brăila beau mai mult ceai negru, preparat în esență după care se amestecă cu apă fiartă în funcție de tăria dorită. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Este un obicei care nu s-a conservat în familia noastră. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

37. Vă amintiți braga de altădată? Mai știți cum se prepară?

Da. Braga era vâscoasă, dulce, rece. Nu știu cum se prepară. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Nu știu rețeta, dar știu că braga de altădată era un deliciu, cremoasă și unsuroasă, aluneca pe gât. Acum nu se mai face asemenea bragă și chiar duc dorul unui pahar de bragă adevărată. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Nu. Nu îmi plăcea braga. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

38. Prima sărbătoare importantă a calendarului islamic este *Aşure*? Ce tradiții și obiceiuri s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocenzie?

Aşure nu este neapărat o sărbătoare. Este ziua în care se face „*aşure*” – un dulce pe bază de grâu fierb, smochine, alune, caise uscate, nuci, care se prepară în această perioadă și se împarte pentru pomenirea lui Hüseyin (nepotul lui Mohammed) martirizat la Karbela. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Aşure este un desert pe care turcoaicile îl prepară din minim 9 ingrediente: grâu, fasole albă, nahut, alune, stafide, caise uscate, nuci,

smochine uscate, fistik, *nisasta* (amidon), zahăr, apă de trandafiri. Acesta se prepară prin fierberea ingredientelor, după care se împarte ruelor și vecinilor. Cele care îl prepară în post, o zi sau două înainte. Tradiția musulmană spune că denumirea *Aşure* are la origine cuvântul arab „*asera*” care înseamnă zece și este legată în statele šiite, de cel mai trist eveniment care a marcat lumea islamică. Ziua de *Aşure* se regăsește ca o zi de doliu, fiind una din cele mai importante sărbători religioase a musulmanilor de pretutindeni. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Se prepară chiar - *aşure* – care este pregătit din „boabe” cum ar fi arpăcaș, fasole, năut, porumb, la care se adaugă, la sfârșit, stafide, fructe uscate, cuișoare, boabe de piper negru, yenibahar, iar când este servit în farfurie se presără scorțișoară și miez tăiat de nuci. Se pregătește în cantități mai mari (3-5 kg), se citește o rugăciune peste el și se împarte la cei nevoiași. *Aşure* – se spune că Noe, către sfârșitul călătoriei sale pe ape, după ce a înțeles că este foarte aproape de uscat, a adunat ce mai rămăsese din proviziile de pe corabie și a fieră totul într-un cazan mare. De aceea, în *aşure* se găsesc ingrediente care nu se asociază altminteri în mâncăruri sau dulciuri. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

39. Cum se calculează calendarul islamic?

După mișcarea lunii. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

40. Ce semnificație are sărbătoarea *Nevruz*? Ce tradiții și obiceiuri s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocenzie?

„*Nevruz*”- nu-i știu exact semnificația. Cred că este religioasă sau folclorică. Însă *Nevruz* (ziua echinocțiului de primăvară) după calendarul iranian marchează începutul noului an. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Nevruz este sărbătoarea renașterii naturii. Este de obicei sărbătorită în luna martie și semnifică sosirea primăverii când plantele, copacii încep perioada de înmugurire și înflorire. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Cunosc această sărbătoare, dar în familia mea nu s-a păstrat nici o tradiție în acest sens. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

41. Se mai sărbătorește la Brăila *Hidirellezul*? Ce tradiții și obiceiuri sunt păstrate și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocenzie?

Sărbătoarea Hidirellez marchează începutul anotimpului de vară. Se sărbătorește în cursul lunii mai, când se curăță mormintele, se dau pomeni. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Cunosc și această sărbătoare, dar în familia mea nu s-a păstrat nici o tradiție în acest sens. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

42. Ce semnificație are sărbătoarea *Ramazan*? Turcii din Brăila țin postul? Cum sărbătoriți *Seker Bayram*?

Ramazanul este postul Islamic cu gândul la Allah. *Şeker Bayram* sau *Ramazan Bayram* (sărbătoarea dulciurilor, după *Ramazan*). Eu îmi invit membrii familiei și pregătesc multe dulciuri, nu numai tradiționale. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Ramazanul nu este o sărbătoare, ci un post premergător *Bayramului*; în familie. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Ramazan este luna postului, care durează 29 sau 30 de zile în funcție de calendar și se încheie cu *Seker Bayram* care durează 3 zile. Postul înseamnă abstență de la mâncare, băutură, țigări, sex și ține zilnic, de la răsăritul până la apusul soarelui. Este cea mai importantă sărbătoare a musulmanilor. Bolnavii, femeile gravide și copiii mici nu sunt obligați să postească. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Revelarea *Coranului*. / Da, se postește. / De *Şeker Bayram* bărbații merg la moschee, apoi se întorc acasă vestind *Bayramul*, se ia micul dejun în familie, după care se merge la cimitir unde are loc o slujbă religioasă și unde se pomenesc morții. Se telefonează sau se vizitează rudele și cunoștințele mai în vîrstă. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

43. Ce semnificație are sărbătoarea *Kurban Bayram*? Ce tradiții și obiceiuri s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocazie?

Kurban Bayram (kurban=sacrificiu). În Brăila se sărbătoresc tot în incinta cimitirului, nemaifiind alt loc de întâlnire pentru credincioși. Sunt comemorați cei ce au trecut în neființă, apoi se trece la cele lumești, fără băuturi alcoolice, însă. Se prepară mâncăruri din carne (fără porc), de regulă berbec și altele. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

De *Kurban Bayram* sau ziua sacrificiului, cei cu stare sacrifică un berbec sau vițel și împart carnele celor săraci. Sărbătoarea marchează sfârșitul pelerinajului ritual la Mecca. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Înlocuirea sacrificiului uman cu jertfa animală. Cei care se califică, jertfesc de obicei un berbec. Animalul sacrificat se împarte la persoanele nevoiașe, cel care a adus jertfa are dreptul să păstreze doar pulpa din spate stânga. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

44. Turcii mai au și alte sărbători importante?

În Turcia se sărbătoresc, cu mult fast, Ziua Națională, 23 aprilie. Dar și Ziua dedicată copiilor, 19 mai, dedicată tinerilor, se comemorează moartea lui Mustafa Kemal Atatürk. Acestea sunt zile naționale. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

45. Cum sărbătoresc turcii din Brăila Anul Nou (*Yilbasi*)?

La fel ca și românii. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Normal, ca toți românii. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Ca și românii, cu petreceri deoarece s-au adaptat comunității majoritare. Pregătesc baclavale, plăcinte, *hindi* (curcan), pilaf cu fistik. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Ca și românii. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

46. Ne puteți spune versurile unui cântec vechi turcesc, auzit în familie? Cunoașteți instrumentele tradiționale turcești?

Oglan, oglan kalk gidelim - Hai să mergem băiete. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Darıldın mı gülüm bana / hiç bakmıyorsun bu yana / Darıldıysan barişalım/ Kumru gibi koklaşalım / Esmerim, güzelim, tutidillim ben yanıyorum / Aman Allah, çok seviyorum.

Girdim baktım odasına/ Döşek sermiş kocasına / Beş bin lira gecesine / Doyulmuyor cilvesine / Esmerim... (Inginur Rustem, 35 ani, București)

47. Ați purtat vreodată un costum tradițional turcesc? Ni-l puteți descrie?

Nu am purtat. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Da, şalvari din mătase sau cu imprimeuri înflorate, pe care i-am confectionat singură. La *mevlid*, am purtat *namaz bezi oyali* - batic de rugăciune tivit cu dantelă. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Nu. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

48. Descrieți câteva dansuri turcești pe care le cunoașteți și semnificația lor.

Dansul dervișilor rotitori, niște simpli dansatori care se rotesc în ritm amețitor, îmbrăcați în robe ample albe, cu fesuri pe cap și dansurile populare turcești pe ritmuri de geamparale, care sunt prezente la nunțiile comunității. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

49. Au existat, înainte de anii '40 asociații ale turcilor la Brăila?

Da, a existat Asociația Comunității Turcilor din Brăila. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

50. S-a publicat vreodata la Brăila vreun ziar turcesc?

Da, am auzit ca au fost pe vremuri și ziare în limba turcă și înscrисuri, anunțuri. [...] (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

51. Cum a fost viața dumneavoastră în timpul comunismului? Cât de dificil a fost să vă conservați tradițiile și obiceiurile?

La fel ca a tuturor cetățenilor români. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Normală. Tradițiile și obiceiurile se practicau, dar după părerea mea erau discret supravegheate. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Deloc dificil, ne respectam tradițiile și obiceiurile. Nu ne-au fost impuse reguli și nu ne-a fost interzis să practicăm religia musulmană. De aceea au rezistat tradițiile și obiceiurile noastre. Minoritățile erau respectate, se organizau manifestări artistice tradiționale, aveam imam. Chiar au existat persoane care au mers în pelerinajul ritual la Mecca. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Ca și a celorlalți. Nu am avut nici o interdicție în sensul conservării tradițiilor și obiceiurilor. Accesul la informații actualizate era, desigur, foarte limitat, aşa cum era, de altfel, pentru toți. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

52. V-ați simțit vreodată discriminat, persecutat sau marginalizat datorită originii?

Nu. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Nu. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

În timpul comunismului nu, acum în democrație da. În timpul comunismului am simțit mai multă atenție pentru menținerea culturii minorităților. Ni se oferea posibilitatea participării la evenimente artistice. În cadrul căminelor culturale existau cercuri artistice pentru promovarea talentelor comunităților etnice. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Nu ne-am simțit discriminați, persecuati sau marginalizați din motive de apartenență etnică. Dimpotrivă, am fost mereu priviți cu multă simpatie. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

53. Cât de mult v-ați dorit să ajungeți în Turcia? La ce vârstă ați vizitat-o prima dată? Care au fost primele impresii? Ați găsit-o aşa cum v-ați imaginat?

Foarte mult. La vârsta de 44 ani. Deosebite. Călătorisem în țările Europei de Est, dar Turcia a fost ca un vis. Am avut senzația celor 1001 nopți. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Destul de mult. La 43 de ani. Impresii: bogătie, belșug și civilizație. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Am vizitat atât Turcia, cât și Bulgaria, de nenumărate ori în perioada comunismului, încă de pe vremea când eram copil (aveam rude de origine turcă în ambele țări). (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Am mers în Turcia prima dată, în jurul vîrstei de 17 ani. Eram curioasă să descopăr cât mai multe. Până astăzi, am avut ocazia să cunosc foarte bine Turcia, deși mai am încă multe locuri de vizitat. Da, a fost aşa cum mi-am imaginat-o după descrierile bunicii. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

54. Din ce an sunteți membru al Comunității Turce Brăila? Care sunt cele mai importante realizări ale acestei asociații și care sunt membrii care s-au evidențiat prin activitatea depusă în slujba comunității ?

Sunt cetățean român de etnie turcă. Nu mă consider membră a Comunității Turce din Brăila. Nu cunosc. Nu se vede nimic deosebit. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Nu sunt membru al Comunității Turce din Brăila. Realizări... nu cunosc. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Membru al comunității turce, de la naștere. Membru al UDTR sunt de la înființarea filialei Brăila. Președinta filialei, doamna Zodila Zarife, a depus eforturi susținute în sprijinul dezvoltării relațiilor dintre

membrii comunității și a atras membrii în diverse acțiuni culturale.
(Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

55. Întrebare pentru persoanele care locuiesc în România. La Brăila urmăriți evoluția fenomenului cultural din Turcia – literatură, teatru, film, sculptură, pictură? Citiți literatură în turcă sau traduceri? Ce scriitori (turci și români) preferați aveți? Cumpărați cărți, ziară din Turcia? Cunoașteți nume de actori, pictori, sculptori din Turcia? Aveți albine de artă din Turcia? Ce filme turcești preferați?

Urmăresc atent evoluția fenomenului cultural din Turcia. Urmăresc știrile la TV, citesc săptămânal ziarul „Zaman”, de unde mă informez. Prin protocolul de înfrățire între primăriile orașelor Brăila și Bursa/Nülicher, activitate pe care am inițiat-o, cu 16 ani în urmă, anual, participăm reciproc la activități sportive, cultural folclorice, întâlniri protocolare etc. Am participat, cu Teatrul „Maria Filotti” la festivaluri de teatru în Trabzon și Bursa - am tradus piese de teatru. Citesc cu mai multă ușurință literatură turcă în traducere. De curând am citit „Sunt Roșu” de Orhan Pamuk. Prefer literatura română, o înțeleg mai ușor. În limba turcă citesc mai mult reviste și cărți ușoare, pe care le cumpăr când merg în Turcia. Am mai mult albine turistice din Turcia. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Foarte puțin. Nu există o legătură culturală. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Citesc și scriu în limba turcă, văd filme pe internet. Am avut abonamente la revista „Hayat” – „Viață”, încă de pe timpul comunismului. Îmi place Orhan Pamuk care a scris „Kar” – „Zăpada”. Filme turcești cu actorii Kadir Inanir, Turkan Soray, Adile Nasit, Kemal Sunal – Koltuc /”Fotoliul”, Korkusuz Korkak/ „Fricosul fără teamă”. Seriale Adini Feriha koydum/ „I-am pus numele Feriha”. Soprana Remziye Alper. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

În general, sunt la curent cu ce se întâmplă în Turcia, dar și cu evenimentele din România care au tangență cu partea socio-culturală turcească. Da, citesc literatură în turcă, dar și traduceri, citesc ziară

on-line. Da, cunosc nume de actori și pictori din Turcia. Film: *Yedi kocalı Hürmüz*. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

56. Întrebare pentru persoanele care nu mai locuiesc în România. Când erați la Brăila urmăreți evoluția fenomenului cultural din Turcia? După ce ați părăsit România ați continuat să urmăriți evoluția fenomenului cultural din țară? Aveți cântăreți, actori, pictori, sculptori (turci și români) preferați? Citiți literatură română? Ce scriitori (turci și români) preferați aveți? Cumpărați cărți din România? Urmăriți mass-media din România? Ce filme românești preferați?

Am alume de artă românești. Prefer filmele cu teme sociale, istorice. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Citesc cu plăcere Eminescu, Coșbuc, Creangă, Minulescu, Iorga, Hasdeu și mulți alții. Mereu am cumpărat cărți. Îmi plac filmele istorice și cele clasice. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

57. Nu ne alegem părinții și nu ne alegem originea. A fost vreun moment în viață când ați regretat că sunteți și turc?

Nu. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Absolut niciodată. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Niciodată nu îmi voi regreta originea, din contră a fost un avantaj, o limbă și o cultură în plus. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Nu. (Inginur Rustem, 35 ani, București)

58. Despre turci se spune că sunt buni și dificili negoциatori, ospitalieri și mândri. Cum sunt de fapt turcii? Numiți câteva calități și câteva defecte ale turcilor. Numiți câteva calități și câteva defecte ale românilor.

Sunt deosebit de ospitalieri, dar selectează musafirii. În cadrul oficial le place să-și etaleze toate noile realizări (și sunt foarte multe), dar în familie devin de multe ori pedanți. În cazul în care remarcă nepolitețe, se distanțează fără nicio explicație. Comerțanții sunt uneori insistenți, cu

o amabilitate care deranjează (e vorba de cei din piețe, cei din magazinele selecte nu sunt la fel). Sunt foarte naționaliști, respectă cu adevărat steagul, imnul, însemnele naționale și religioase, își respectă cuvântul dat. Unii dintre ei visează la întoarcerea vremurilor de glorie.

Românii, în general, sunt oameni cu capacitate intelectuală mare, sunt mai mulți cei care vorbesc limbi străine, sunt amabili, dar mai puțin paroliști. Sunt mulți cu dorință de îmbogățire rapidă și fără scrupule. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

Turcii sunt foarte vorbăreți, buni negociaitori, prietenoși. Nu există pădure fără uscături și nici pădure verde sută la sută, asta este valabil pentru toate națiile. Defectele și calitățile unui om sunt preluate din mediul în care a crescut [...] Respectul față de tine și semenii este baza unei vieți frumoase. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Turci: - Calități: Da, sunt mândri, ospitalieri și le place să negocieze; sunt respectuoși, discreți și au un comportament elegant în relațiile socio-umane. Defecte: au prea multe reguli și scrisse și nescrise.

Români: - Calități: dezvoltarea, dezvoltarea, deschiderea pentru nou, exploatarea oportunităților. Defecte: au prea puține reguli care se mai și aplică în funcție de context. (Inginer Rustem, 35 ani, București)

59. V-ați întrebat vreodată în ce proporție sunteți turc și în ce proporție sunteți român? Să ne imaginăm finalul campionatului mondial de fotbal cu România și Turcia în finală... Ce echipă ați dori să fie câștigătoarea cupei?

Biologic sunt 100% turcoaică. Din punct de vedere al educației: 70% român, 30% turc. Dacă aș fi în Turcia, aș ține cu echipa Turciei, în România, cu echipa României. (Abdurahman Ürfet, 72 ani, Brăila)

49% turc, 51% român. Turcia. (Abduraman Eden, 65 ani, Brăila)

Sunt româncă și turcoaică, apar valorile ambelor naționalități. Cu fotbalul nu cochetez, dar în competiții este bine să câștige cel mai bun. (Cornelia Osman, 51 ani, Brăila)

Da, să câștige echipa care joacă mai bine. (Inginer Rustem, 35 ani, București)

60. O întrebare pentru persoanele cu dublă cetățenie (română și turcă): care dintre cetățenii credeți că vă oferă mai multă credibilitate în fața unui cetățean european sau american, română sau turcă și de ce.

Aziz Ahmet (bunicul din partea mamei), 1930.

Resmie Ahmet (mama), la
absolvirea școlii.

Absolvenți ai Școlii Comerciale Superioare
din Ismail, 1933
Abdurahman Abdurahman
- primul din rândul al doilea, cu mâinile la piept.

Resmie și Abdurahman Abdurahman,
Tulcea, 21 mai 1939.

Fotografii din arhiva familiei Ürfet Abdurahman

Resmie și Abdurahman Abdurahman,
1941.

Rudele paterne, probabil în 1942. În picioare tata și unchiul. Sezând: bunicul, Abdurahman Ali, bunica, mătușa, nepoții.

Bunica, mătușa, mama, sora mamei și Ürfet Abdurahman (copil), Călărași, 1942.
Resmei și Abdurahman Abdurahman și Ürfet Abdurahman (copil), 1943.

Rudele materne. În picioare: sora mamei, tata, mama, unchiul, mătușa, bunica, bunicul, un văr și Abdurahman Ürfet (copil), 1945.
Fotografii din arhiva familiei Ürfet Abdurahman

Cadir Osman, 1940.

Fatme Osman, 1944.

Fatme Osman, 1963.

Zarife Zodila și o prietenă. Școala de parașutism, 1952.

Zarife Zodila și o prietenă, 1953.

Nuntă turcească, 1971.

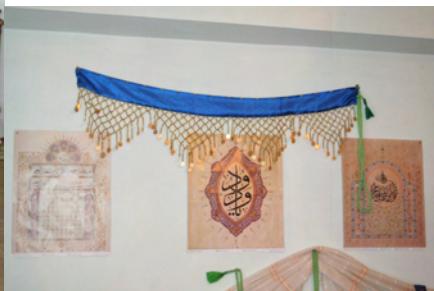
Nuntă turcească. Cornelia Osman, 1988.

Fotografii din arhiva familiei Zarife Zodila și Cornelia Osman

D-na Zarife Zodila, președinta Uniunii Democrațe Turce din România –
Filiala Brăila.

Fotografii de la diferite manifestări culturale, sărbători și Ziua Eroului Turc.

Uniunea Democrată Turcă din România - Filiala Brăila. Oaspeți din Turcia.

Manifestări culturale ale Uniunii Democrațe Turce din România.
Fotografii din baza de date a Concursului "Descoperă Brăila multietnică", de la
Eda Zarife Nistoroi și Fatme Ramona Nistoroi.

EVREII DIN BRĂILA

COMUNITATEA EVREIILOR DIN BRĂILA (1830 - 1940). SOCIETĂȚI COMERCIALE, FIRME INDIVIDUALE, EMBLEME.

GHENĂ PRICOP

Dintotdeauna port, cu o importanță strategică evidentă, nu întâmplător aproape trei sute de ani a fost cetate otomană și schelă pentru aprovizionarea capitalei marilor imperiu, în percepția localnicilor, Brăila comercială a funcționat cu cea mai mare intensitate în secolul al XIX-lea, după ce a redevenit a lor, până pe la jumătatea secolului trecut, e drept, cu ritmuri ceva mai lente. Nu este trecut cu vederea nici statutul de porto franco, dispozițiile acestui act permisând libera circulație a mărfurilor în cuprinsul orașului. Evoluția spectaculoasă a Brăilei după 1830 s-a înscris într-un cadru general de creștere a potentialului economic al orașelor din Țara Românească, în special a celor reședință de județ. În procesul de modernizare, un loc important îl ocupau fostele cetăți otomane, revenite de drept în cadrul teritoriului național prin prevederile Tratatului de la Adrianopole (1829).

Dispariția monopolului otoman asupra produselor românești a generat revigorarea comerțului exterior, componentă economică esențială, iar în acest context, porturile dunărene aveau un rol determinant. Organizarea unei rețele de transporturi care să lege capitala de principalele orașe ale țării, organizarea carantinelor pe linia Dunării, înființarea tribunalelor comerciale cu menirea de a rezolva litigiile dintre negustori, noile măsuri fiscale, sunt doar câteva elemente care au condus la revitalizarea activităților comerciale. Concomitent cu măsurile economice, au fost introduse noutăți în administrație, conducerile locale, alese de starostii tuturor corporațiilor, având sarcina înnoirii orașelor. Era necesară înființarea unor instituții de utilitate publică – serviciile de pompieri, a celor pentru alimentarea cu apă, servicii medicale și farmaceutice, cele de igienă publică, oficiile de stare civilă etc. Pe acest fundal începe reconstrucția Brăilei, o restructurare totală, rezultatul

urmărit fiind de schimbare a imaginii unei aşezări aflate la periferia Imperiului Otoman cu perceptia unui oraş de inspiraţie occidentală.

Progresele economice şi urbanistice ale Brăilei au fost însuşite de creşterea populaţiei orăşeneşti. Românii majoritari li s-au alăturat italieni, germani, austrieci, francezi, atraşi de condiţiile favorabile deschise comerçului, dar şi valuri de emigranţi proveniţi din zonele aflate încă sub dominaţie otomană (greci, bulgari, armeni), sau emigranţi care şi-au părăsit locurile natale din pricina persecuţiilor religioase: ruşii lipoveni şi evreii.

Imediat după războiul rusuo-turc (1828), populaţia Brăilei este recenzată, documentul întocmit atunci de serdarul Grigore Tăut fiind publicat în revista *Analele Brăilei*, seria veche.¹ În catagrafie sunt prinse şi 21 de familii evreieşti, cu starea lor socială, cea după care se încasau taxele cuvenite statului (3 fruntaşi, 9 mijlocaşi şi 9 codaşi) şi cu structura ocupaţională a acestora: mătăsari, bogasieri, croitori, cârciumari, un ceauş şi slugi.

Pentru anul 1837 au fost publicate trei catagrafii², una privind pe toţi locuitorii, cu excepţia negustorilor şi meseriaşilor, a doua cu toţi „neguţătorii cu prăvălii, locuitori în oraşul acestui judeţ, care s-au găsit la al doilea catagrafie din anul 1837” şi „a treia cu numele străinilor care locuiau şi practicau o meserie la Brăila”.

În prima catagrafie, la rubrica *Birnici de capitaţie* sunt trecuţi 10 evrei (tâmplari, cizmari, croitori, căruşaşi, geamgii şi sacagii, iar la rubrica sudiţi, unul singur, Şmil Herşcu), toţi locuitori în cartierul³ Biserica Veche. În mahala armenească, sunt cuprinşi un haham şi un zaraf, *birnici de capitaţie*, şi 3 sudiţi.

În cea de-a doua catagrafie, regăsim un comisionar, un croitor şi un cârciumar.

Pentru străinii veniţi la Brăila se notifică localitatea de unde vin, data când vin şi locul naşterii. Printre noii veniţi, sunt înscrise şi 21 de evrei, actele acestora indicând că, în cea mai mare parte, provineau din

¹ *Catastih de toate familiile ce s-au găsit la catagrafia în toate satele Brăilei şi în oraşul Brăila cum mai jos se arată, 1828, iunie 1, în „Analele Brăilei”, an IV, nr. 4, 1932, p. 9 – 64.*

² I. Vîrtosu, *Trei catagrafii pentru Brăila anului 1837*, în „Analele Brăilei”, an XI, 1939, nr. 2-3, p. 17-56.

³ *Ibidem*, în text, mahala.

Galiția și Prusia. În ceea ce privește structura ocupațională, cei mai mulți erau croitori și cârciumari, urmău trei rachieri, un șepcar, un sticlar, un comisionar și un zaraf.

Tot din 1837 există și o listă cu 72 de evrei care solicitau dreptul de statonnicire în Brăila⁴, pe o perioadă cuprinsă între 4 luni și pentru totdeauna.

Până la finele secolului al XIX-lea, numărul acestora a crescut constant: în 1882 au fost înregistrate 600 de familii⁵, iar în 1891 numărul etnicilor evrei era de 6752⁶, bazinul de imigrare fiind reprezentat de localitățile din nordul Moldovei⁷. Tendința crescătoare este constată și în primele decenii ale secolului al XX-lea⁸, deși, la sfârșitul secolului al XIX-lea, se intensificase și fenomenul de emigrare spre țările vest-europene, Statele Unite ale Americii, sau spre Palestina.

⁴ Ion Ursulescu, *Valori ale patrimoniului evreiesc la Brăila*, Editura Istros-Muzeul Brăilei, 1998, p. 15-25.

⁵ N. Mocioiu, S. Bounegru, Gh. Iavorschi, A. Vidis, *Documente privind istoria orașului Brăila, 1831 – 1918*, București, 1975. 3 septembrie 1882, Referatul Biroului Serviciului de Constatare Comunal înaintat Primăriei Brăila privind istoria orașului: geografic, demografic, edilitar, p. 377.

⁶ Gh. Mihăilescu, *Populația Brăilei. Studiu de demografie statică și dinamică*, în „*Analele Brăilei*”, an IV, 1932, nr. 2-5, p. 121. Vezi și Delescu, Iulian, Demetrescu-Oprea, B., Vâlcu, N.Th., *Dicționar geografic al județului Brăila*, București, 1894, p. 30. Aici îi regăsim la rubrica religie: 6752 mozaici. De aceea nu știm câți erau împămâneni și câți erau supuși străini.

⁷ Gh. Mihăilescu, *op cit.*, p. 122.

⁸ În 1899 sunt înregistrați 10.800 de cetăteni de religie mozaică - vezi raportul Prefecturii județului Brăila către Ministerul de Interne din 13 decembrie 1904 privind starea generală financiară, economică și administrativă a comunelor și județului pe anul 1904, Serviciul județean Brăila al Arhivelor Naționale, *Fond Prefectura județului Brăila*, dosar 2/1904, f. 192; în 1912 numărul era de 11.000, iar în 1927 și-au declarat naționalitatea 7411 evrei – vezi Gh. Mihăilescu, *op cit.*, p. 119.

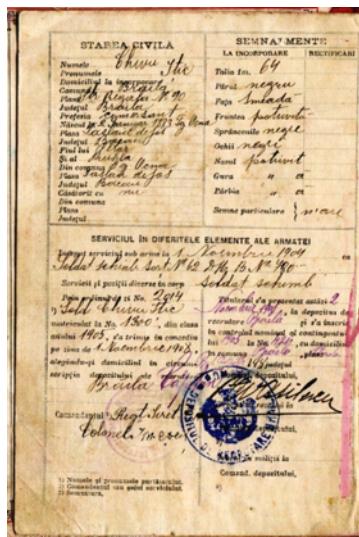

Titlu de bancă pe numele lui Sigmund Iticovici din Brăila, emis de Jewish Colonial Trust (Trustul Colonial Evreiesc), instituție financiară fondată la Congresul al II-lea Sionist, Basel, 1898, înregistrată la Londra în martie 1899. Avea ca scop strângerea fondurilor necesare și utilizarea acestora pentru cumpărarea de pământ în Palestina. De asemenea, asistarea financiară a celor colonizați pentru ca nivelul de trai să nu fie mai scăzut decât în țara din care emigrău. (Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția Istorie)

În 1930, evreii reprezentau 2,8 % din totalul populației brăilene și 5 % din structura confesională.

Stabilirea la Brăila nu a fost lipsită de impedimente, cauzate de rigiditatea mentalităților unei majorități creștine și de prevederile restrictive din legislație. Regulamentul Organic dispunea obligația ca toți evreii să fie înregistrați de administrația locală, specificându-se și îndeletnicirea fiecăruia. Autoritățile locale trebuiau să procedez de îndată la expulzarea celor care nu-și puteau proba utilitatea. Cadrul legislativ strict limitat în ceea ce privește problema naturalizării evreilor și a drepturilor cetățenești a continuat să funcționeze. Convenția de la Paris (1858) prevedea, în articolul 46, egalitatea în fața legii a moldovenilor și a valahilor de orice rit creștin, extinderea drepturilor pentru cei de alte confesiuni putându-se face doar prin dispoziții legislative. Un pas înainte l-a reprezentat Legea electorală din 1864. La

art. 3 se menționa că puteau fi aleși direct toți românii născuți sau având „naturalizațiunea cea mare” și care aveau un venit de 100 de galbeni. Nu puteau fi alese persoanele supuse protecției străine. Nu exista nici o referire privind apartenența la un cult religios. Constituția României, adoptată în 1866, stipula în articolul 6 că împământenirea putea fi dobândită doar de străinii de rit creștin. Dreptul de cetățenie este obținut după Războiul de Independență, în urma Congresului de pace de la Berlin, dar numai individual. Rezolvarea deplină a drepturilor etnicilor evrei avea să fie făcută prin Constituția din 1923.

Livretul militar al soldatului Chivu (în alte documente Chiru) Ițic (Itig), domiciliat în Brăila, str. Regală nr. 90, ctg. 1905.

Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția Istorie, donația Jean Stein.

Diploma Patria recunoscătoare, conferită văduvei soldatului erou Chiru Itig, Reg. 78 Inf., mort în timpul războiului pentru întregirea neamului românesc, 1916-1919.

În perioada Regulamentară, nu o dată, Departamentul Pricinilor din Năuntru, iritat de lipsa de reacție a autorităților brăilene, a solicitat izgonirea din cuprinsul orașului a evreilor fără ocupație. Îngăduința conducerii locale pare explicabilă: pe de o parte, consulațele străine

exercitau presiuni asupra acesteia pentru reglementarea favorabilă a situației emigranților evrei, mulți dintre ei având pașapoarte austriece sau englezesti, iar pe de altă parte, orașul ar fi pierdut buni meșteșugari, comercianți pricepuți, toți plătitori de taxe.

Imediat după 1830, potrivit reglementărilor legale, aveau drept să-și dureze casă doar evreii împămânenți. Cei care se legitimau cu pașapoarte sau cu bilet de drum nu primeau aprobarea solicitată⁹. În 1841, Magistratul Brăilei solicita Departamentului din Lăuntru să permită stabilirea la Brăila a evreilor cu „purtări bune și stare însemnată”¹⁰. Ca urmare a atitudinii tolerante, în 1857, 41 dintre evreii brăileni solicită aprobarea pentru cumpărarea unor imobile.

Zona în care s-au stabilit se afla în apropierea principalei artere comerciale, *Ulița târgului cu prăvălii*, devenită Calea Bucureștilor, redenumită Calea Regală în 1885¹¹. Perimetruл care cuprindea biserică Sf. Petru și Pavel¹² era locuit, în cea mai mare parte, de evrei, iar strada *Sf. Petru*, actuală *Petru Maior*, a purtat o vreme numele de *Ulița Ovreiască*. Nicolae Iorga nota că în 1839 exista „ulița Ovreiciei Groasa”¹³, numită apoi strada *Coroanei*¹⁴, astăzi strada *Mihail Sebastian*.

Planul Brăilei 1898.

⁹ N. Iorga, *Cei d'intâiu ani în noua Brăilă românească (1832-66)*, București, 1929, p. 13.

¹⁰ Gh. Mihăilescu, *op cit.*, p. 119.

¹¹ Maria Stoica, *Brăila. Memoria orașului*, Editura Istros-Muzeul Brăilei, Brăila, 2009, p.118.

¹² Biserică a fost construită între 1835-1836 – vezi Florian Anastasiu, Ana – Maria Vicol, *Monumentele județului Brăila*, Brăila, 1977, p. 153.

¹³ N. Iorga, *op cit.*, loc. cit.

¹⁴ Maria Stoica, *op.cit.*, p. 122.

Așezați strategic, treptat au reușit să domine comerțul desfășurat pe strada Regală. Au avut de partea lor inteligența de a se adapta cerințelor pieței, capacitatea de a se îndrepta înspre profesiile căutate. Au pus mare preț pe educație, s-au școlit în domeniile în care activau, au manifestat deschidere față de orice schimbare, au știut să întrebuițeze creditul, au avut șansă de a pune rapid în circulație capitalul. În portul Brăilei, specializat în exportul de cereale, marile afaceri se desfășurau doar de primăvara, până înghețau apele Dunării. În anotimpul rece, propice odihnei și recuperării energiilor pierdute în extenuantele tranzacții din timpul verii, cluburile, restaurantele, sălile de bal, își deschideau porțile pentru elita comercială. Nu și pentru tinerii evrei. Vara uceniceau pe lângă părinți, iarna erau trimiși în străinătate să deprindă practica pe lângă cele mai mari case de comerț. Chibzuință, măsură în toate, fără irosire de timp și de capital.

La început predominau meseriașii – croitorii, cizmarii, tâmplarii, tinichigii, bijutierii etc. Nu întâmplător două dintre lăcașurile de cult erau ctitorii ale acestora: *Sinagoga Meseriașilor Tâmplari* și *Sinagoga Meseriașilor de toate breslele*¹⁵.

Barometru. A aparținut industriașului brăilean Polydor Lykiardopol. Pe cadran este inscripționat magazinul de unde a fost achiziționat: Adolf Blumberg, Bijouterie, Brăila.

(Colecțiile Muzeului Brăilei, secția Istorie.)

Redingotă achiziționată de la M. Newirth, str. Regală nr. 13¹⁶. A aparținut avocatului Ștefan Stroe.

¹⁵ Ion Ursulescu, *op. cit.*, p.116.

¹⁶ Anuarul Brăilei, 1913.

În 1887 sunt menționăți trei bijutieri, toți trei evrei: A. Blumberg, A.N. Fruchter și A. Friedmann¹⁷. Progresiv, s-au îndreptat către comerț, reușind ca în unele sectoare să se impună în fața marilor concurenți – grecii. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, printre marii exportatori de cereale, alături de greci, se afla L. Löbel, procuristul Casei *Cohn, B. Mendl, G. Mendl, M. Cohen*, iar comerțul prin comision era reprezentat de M. Cohen, M. Griman, G. Goldstein și M. Silberstein¹⁸. În preajma primului război mondial, armatorii greci erau concurați de firmele *Löbl & Co, L. Mendl & Co și Mendl B. Fratelli*.¹⁹

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, cea mai mare parte a afacerilor comerciale erau desfășurate de străini. „Tranzațțiunile din port sunt cu deosebire în mâinile israeliților și grecilor”, primii începând să activeze și în județ, „deși legea le-o interzice”²⁰. Dintre firmele comerciale, doar 58 erau deținute de români, 76 erau străine²¹. Aceeași situație se regăsea și în sectorul firmelor individuale. În 1899, în orașul Brăila funcționau 244 de firme evreiești, iar în județ doar două²². Interdicțiile legislative, imposibilitatea de a deveni proprietari de pământ, i-au îndepărtat de zonele rurale. De altfel, în statistica marii proprietăți Moșii, efectuată de autoritățile județene în anul 1918, în vederea stabilirii suprafețelor pentru expropriere, nu apare decât un singur proprietar de origine evreiască: Th. Mendel, la Nazâru (astăzi Siliștea), lot I²³, suprafață de 1505 ha teren arabil²⁴. Este unul dintre

¹⁷ *Annuaire de Roumanie*, 1887.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Anuarul Brăilei*, 1913.

²⁰ Iulian Delescu, B. Demetrescu-Oprea, N. Th. Vâlcu, *Dicționar geografic al județului Brăila*, București, 1894, p. 30.

²¹ *Ibidem*, p. 38.

²² Dafna Cellier, *Activitatea economică minoritară. Studiu de caz : evreii din Vechiul Regat (1859-1914)*, în *Noi perspective în istoriografia evreilor din România*, Editura Hasefer, București, 2010, p. 149-161.

²³ În timpul primului război mondial, la conacul moșiei Nazâreanca au fost cantonați soldații din a 4-a Baterie Feldartillerie a Reg. 39. La 8 martie 1917 Prefectura județului Brăila înregistrează plângerea făcută de G. Stamate, în numele lui Th. Mendl, față de pagubele pricinuite de trupele de ocupație germane și turcești. Au confiscat 32 de vagoane de porumb în valoare de 57.000 lei ; au distrus atelierul de fierărie ; au luat 15 pluguri, 15 mașini, 3 sacale mari, 23 de semănători, 18 care cu boi, 1 cositoare pentru fân; au distrus lemnăria de la 5 batoze; au distrus magazia de zid și un şopron de la fierărie;

motivele pentru care s-au stabilit în oraș, iar tendința a rămas aceeași și în perioada interbelică, numărul lor la sate fiind nesemnificativ. Sunt mai numeroși în comunele apropiate de stațiile CFR unde operațiunile comerciale cu cereale erau intense – Niculești Jianu prin gara Dedulești, Ianca ș.a.

După primul război mondial, și cu precădere în anii '30, tranzacțiile comerciale și financiare sunt adjudecate de evrei. Și-au adecvat inițiativele împrejurărilor, au exploatat orice portiță deschisă, creându-și avantaje cu răbdare și tenacitate. Au cuprins o arie largă de activități: angrosiști de cereale și de vinuri, depozite de combustibili solizi²⁵ și lichizi, confecții de bărbăti și de dame²⁶, galanterie, comerț de manufactură și tricotaje²⁷, ceaprazărie²⁸, parfumerie²⁹, bijuterii,

au confiscat 1 vagon de mazăre pentru sămânță, au tăiat arbori din pădurea de salcâmi de la șosea în întindere de cca 6 pogoane; au ars un vagon care ținea loc de magazie. Valoarea totală a pagubelor se ridică la suma de 143.610 lei - Serviciul județean Brăila al Arhivelor Naționale, *Fond Prefectura*, dosar 6/1917, f.1.

²⁴ *Ibidem*, dosar 36/1918.

²⁵ Leizer Făinaru deținea un depozit de lemn sub emblema *Fagul Moldovei*, cu sediul pe Vadul Budurului. În același timp, avea o firmă care comercializa produse de galanterie și marchidănie sub emblema *La Făinaru*, str. Regală nr. 118. - *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie și Bursei din Brăila*, octombrie-noiembrie-decembrie 1940.

²⁶ Sura Singer deținea un magazin de stofe și haine, str. Unirii 80 cu emblema *La doi englezi*, iar Meer S. Singer avea firma de stofe și haine gata, str. Regală 61, sub emblema *Confecțiunea românească*; Sloime Leibovici, născut în Galați, comercializa stofe, haine gata, confecții, manufactură cu emblema *Boston*, str. Regală 55, activitatea anterioară: funcționar comercial; Vetner L. David, născut la Brăila, sub emblema *La Taica Lazăr* comercializa haine noi și vechi, en detail pe cont propriu, b-dul Ferdinand 14, activitatea anterioară: funcționar comercial.

²⁷ Ester Herșcovici, născută la Brăila, sub emblema *La Secera*, se ocupa cu desfacerea produselor de manufactură, tricotaje și mărunțișuri, str. Regală nr. 126, activitatea anterioară: casnică.

²⁸ Oscar Zilberman făcea comerț de șepcărie, ceaprazărie militară și pălării en detail (emblema magazinului *La Străjerul Român*), str. Regală 67, activitatea anterioară: funcționar comercial.

²⁹ Theodor Fruchs, născut la Brăila, sub emblema *Parfumeria Teatrului* cu sediul în str. Regală nr. 2 activă în comerțul cu parfumuri, activitatea anterioară: funcționar de birou; Pincas M. Avram, născut la Brăila, solicita aprobare pentru firma *Pincas M. Avram*, având ca domeniu de activitate comerțul de parfumerie, vopselărie, produse chimice, derivate petrolifere en detail, pe cont propriu, sediul în Brăila, str. Galați 75, activitatea anterioară: student.

orologerie³⁰, aparate de radio³¹, articole de optică, chirurgicale și ortopedice³², papetarie, băcănie, coloniale, fructe și legume³³, brutărie, măcelărie³⁴, §.a.

Hotel Bristol, str. Regală, proprietate H. Hirschhorn, construit în 1892.³⁵

Fostul hotel Bristol, acum Pescarus, Str. Mihai Eminescu, 2012.

³⁰ În afară de magazinele binecunoscuților Spatzirer și Sercus, activau două firme, ateliere de bijuterii și ceasornicărie: al lui David M. Haimovici, str. Sf. Petru 17, activitatea anterioară: bijutier meșter și cea al lui Iosef S. Mendel, născut la Brăila, str. Golești nr. 2, activitatea anterioară: lucrător giuvaergiu.

³¹ Radio Electrica, magazin deținut de Moritz Liebreich, str. Regală 78: aparate de radio (Telefunken, Columbia, Standard, Euming, R.C.A, Marconi, Emerson). Se controlează și repară orice aparat - Anuarul municipiului și județului Brăila 1939 – 1940, redactat de Jaques Davidescu, Tipografia Nicolae Orghidan, Brăila.

³² Firma Leo Schaul din Galați desfășura comerț cu articole de optică, chirurgicale și ortopedice, str. Domnească 54. Sub emblema Optica Medicinală Astra a înființat o sucursală la Brăila, Regală nr. 20.

³³ Mendel N. Bernstein, născut la Brăila, deținea firma Mendel N. Bernstein cu emblema La Mendel Grecu pentru comerțul de coloniale en detail și fructe en gros în comision, în Brăila, str. Ștefan cel Mare 159. Activitatea anterioară: comerciant; Strul M. Blumenstein avea firma Strul M. Blumenstein pentru comerțul de băcănie, fructe, zarzavaturi, brânzeturi en detail pe cont propriu cu emblema La Fălticeanu (era născut în Fălticeni), sediul în Brăila, str. Sf. Petru 25. Activitatea anterioară: funcționar comercial.

³⁴ Avram Aron, născut în com. Săveni, Dorohoi, sub emblema La Moldoveanu, desfășura comerț de brutărie, activitatea anterioară: comerciant brutar. Manase Wolf Sin Copel, născut la Brăila, solicita aprobată pentru comerț de măcelărie, cumpărări de vite și piei din toată țara, en detail pe cont propriu, emblema Măcelăria Populară, activitatea anterioară: măcelar.

³⁵ Maria Stoica, op. cit. p. 246.

2012- fostul hotel *Victoria*. În 1891, noul proprietar, Michel Daniel, îi schimbă numele în *Continental*³⁶.

Inedite, originale, poate puțin ciudate pentru vremurile de azi, sunt domeniile de activitate solicitate la Camera de Comerț și Industrie Brăila, de unele dintre firmele individuale, precum și emblemele propuse: Max Schwartz, născut la Brăila, cere aprobare pentru comerțul de închirieri de cântare, saci, țoluri și vânzarea en detail pe cont propriu sub emblema *Sacul*, sediul în Brăila, str. Pietrei colț cu str. Mărfurilor, activitatea anteroară: elev; Herșcovici Mayer, născut la Brăila, solicită înscrierea pentru comerț de materiale brute : cârpe noi și vechi, cioburi de sticlă, fier vechi, oase, arendări de terenuri, str. Regală 198, activitatea anteroară : funcționar comercial; Aron Wildermann, născut la Brăila, solicită înscrierea pentru comerț de fabrică de plute de candelă, emblema *La Lumina*, str. Sf. Constantin 10, activitatea anteroară : comerciant; Laviș Herman Lubrus, născut la Brăila cere aprobare pentru „comerțul de depou dentar și tot ce este atingător acestui fel de comerț”, sediul în str. Regală 55, activitatea anteroară : maestru dentar³⁷.

³⁶ Ibidem, p. 231.

³⁷ Datele pentru firmele comerciale au fost preluate din *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie și Bursei din Brăila*, anii 1938-1940. Președintele Comitetului Bursei, delegatul Asociației Secției cereale și mărfuri era Conrad Gruper.

Primul în stânga, Carol Stein rănit în războiul întregirii, aflat în spitalul de recuperare din Tg. Frumos, 1917.

Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția Istorie, donația Jean Stein.

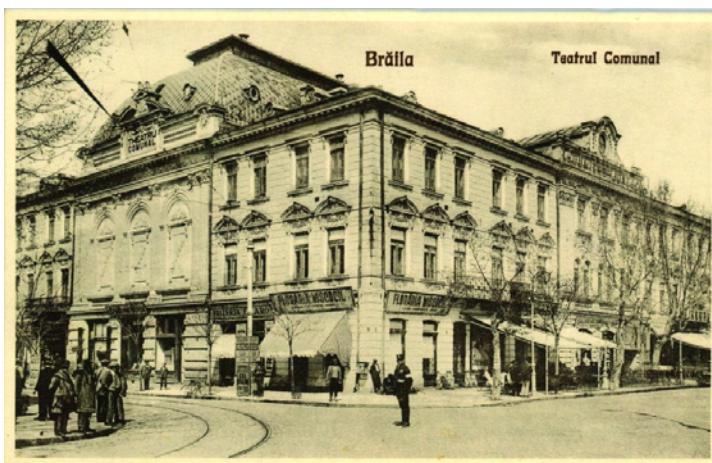

Postăvăria *Ancora*, proprietar Carol Stein, str. Regală nr. 39.
Colecție particulară.

Printre cele mai importante societăți cu activități în domeniul navegației se numără și cea a lui Marcus Pincas, cu sediul str. Împărat Traian. Printre armatori regăsim pe L. Rosenberg, str. Fața Portului, A. Wechsler, str. Misitii nr. 9, A. Wechsler și M. Klasfeld, P. și L. Bernstein, *Forestina-Mendl* sau Kaufman și C. Pisouli. I-am amintit doar pe cei mai însemnați, având drept criteriu numărul de angajați. Între societățile care-și multiplicaseră domeniile de activitate, cu accent însă pe navegație și comerțul cu cereale, se numărau *GSF Gruper*, str. Împărat Traian, J.

Salamanovici, str. Misitii, și L. Dreyfus, aceasta din urmă figurând pe adresa avocatului său, str. Teatrului nr. 4. Afacerile cu produse de cherestea erau deținute de societatea *Frații Oberman*³⁸.

Printre noii veniți în comerțul cu cereale și produse agricole, exportul în comision și pe cont propriu, erau Herșcu Goldfraci, originar din Podu Turcului, activitatea anterioară: comerciant în asociație; Moise Fainblat, din Chișinău, jud. Lăpușna, activitatea anterioară: funcționar comercial; Moise Roizenberg născut la Chișinău, activitatea anterioară: mijlocitor oficial al Bursei din Chișinău; Adolf Mauriciu Zuckerman, născut la Brăila, activitatea anterioară: funcționar comercial, s.a.³⁹

Clădirea Teatrului Comunal, Piața Sf. Arhangheli, colț cu str. Regală.
La parterul din str. Regală, alături de florăria *Wiscocil*, frizeria *Figaro*, proprietate
Jacques Fruchs și Willy Goldberg.

Dacă în sectorul comercial au excelat, nici sistemul finanțiar-bancar nu a fost ocolit, fie ca proprietari, fie ca membri în consiliile de administrație. Ne-am oprit doar la câteva cazuri de interes zonal sau

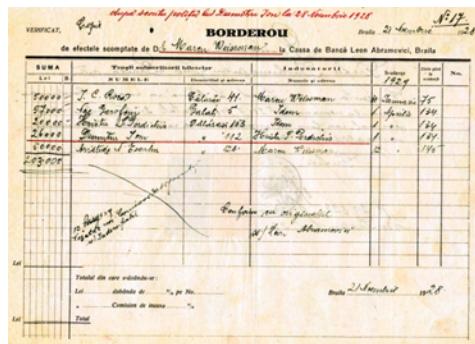
³⁸ Datele au fost prelucrate după tabelul cu numărul de întreprinderi pe 1936 – vezi Nicolae Mocioiu, Stanca Bounegru, Gheorghe Iavorschi, Gabriela Vidis, *Brăila, file de istorie. Documente privind istoria orașului 1919 – 1944*, București, 1989, p. 390-395.

³⁹ Date preluate din *Buletinul Camerei de Comerț și Industrie și Bursei din Brăila*, anii 1938-1940.

local, neluând în calcul filialele marilor bănci comerciale precum *Marmorosch-Blank* sau *Chrissoveloni*. Unul dintre cele mai reprezentative exemple este *Banca Portului S.A.*, care a luat ființă în anul 1911 sub forma unei societăți cooperative și de avansuri, cu un capital de 20 de mii de lei. Actul constitutiv și statutele au fost publicate în *Monitorul Oficial* nr. 47 din 2/15 iunie 1911. Președintele Consiliului de administrație era armatorul Alfredo Mendl, iar vicepreședinte a fost ales comerciantul Gr. N. Cicei (român transilvănean). Printre membrii Consiliului de administrație se regăseau armatorii M. Embericos (grec) și Iosif Löbel.⁴⁰ Transformarea societății în cooperativă anonimă s-a petrecut în preajma primului război mondial, ca atare, publicațiile au fost făcute abia la 26 iulie 1919 în *Monitorul Oficial* nr. 163 și *Gazeta de Galați*. Printre membrii nouului Consiliu de administrație se aflau Joseph M. Pincas și Jacques Salamanovitz, iar printre cenzori a fost ales Andrei H. Mendelbaum. Isidor Strass era cenzor supleant.

La 15 decembrie 1929 s-a decis lichidarea băncii⁴¹.

În 1930, Banca *Moldova*, societate anonimă, reprezentată de Marcel Löwenton și F. Andelmann, își avea sediul în Piața Dumitru Ionescu nr 11. Tot în Piața Dumitru Ionescu, la nr. 22, funcționa *Cassa de bancă*, proprietate a lui Leon Abramovici.⁴² Activitatea era de creditare, răscumpărare de polițe și de intermediere între bănci și clienții datornici.

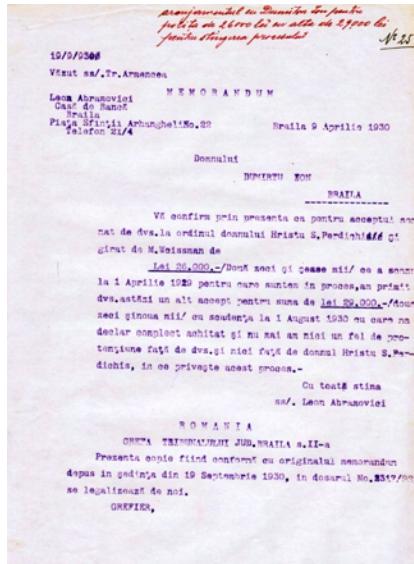

Borderou „de efectele scomptate”
de Marcu Weissman,
emis de Cassa de Bancă Leon
Abramovici, Brăila,
21 noiembrie 1928.
Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția
Istorie, Fond *av. Șerban Stroe*,
donația Elena Stroe.

⁴⁰ Muzeul Brăilei, Fond *av. Șerban Stroe*, dosar Banca portului, donația Elena Stroe.

⁴¹ *Ibidem*

⁴² *Ibidem*, dosar Leon Abramovici.

Memorandum emis de *Leon Abramovici Casă de Bancă*, Brăila
Piața Sfintii Arhangheli nr. 22, la 9 aprilie 1930, către Hristu Perdichi.

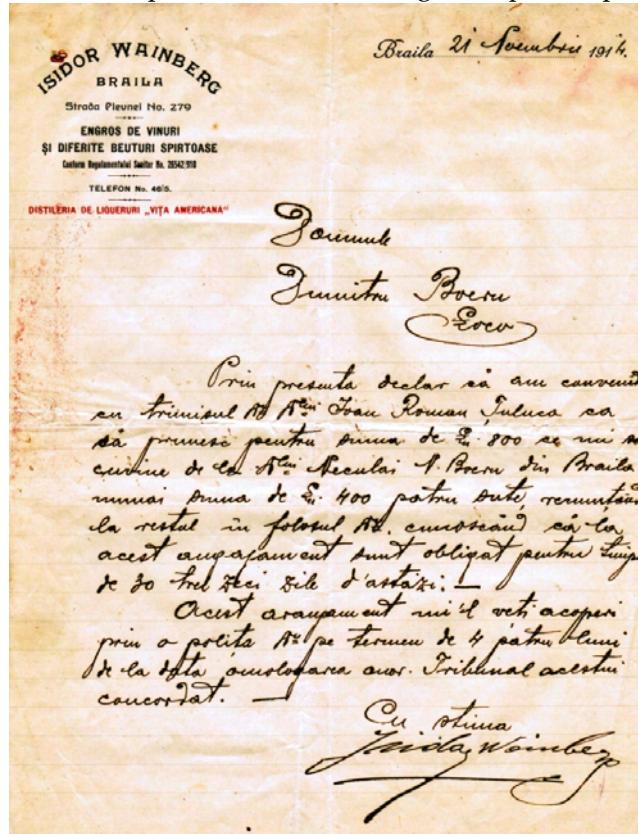

Clădirea care ocupa spațiul dintre str. Regală, b-dul Cuza și str. Unirii,
demolată în anii 70 ai secolului al XX-lea.

Imaginea din stânga, latura din b-dul Cuza: Magazinul Isac Smilovici, librăria
Cartea de Aur Manea & Stănescu, intrarea la hotel *Bulevard*. Imaginea din
dreapta, latura din b-dul Cuza: Librărie și papetarie Teodor Manea, intrarea la
hotel *Bulevard*, Fabrica de cufere și geamantane Solomon Weiss.

Evreii s-au implicat și în industrie. Stabilimentele industriale ale
acestora apar ceva mai târziu decât ale italienilor sau ale grecilor. Au

intrat în afacerile cu spirit, numite poverne, cea mai cunoscută fiind fabrica de spirt a lui Lazăr Predinger, amplasată pe islazul orașului⁴³.

Scrisoare semnată
de Isidor
Waimberg, antetul
firmei Isidor
Waimberg,
Brăila, str. Plevnei
nr. 279, „engros de
vinuri și diferite
beuturi spirtoase”.
Distileria de
liqueruri „Viță
Americana”, Brăila,
21 noiembrie 1914.
Colecțiile
Muzeului Brăilei,
Secția Istorie, Fond
av. Șerban Stroe,
donația
Elena Stroe.

⁴³ Lazăr Predinger reclama pagubele produse la fabrica de spirt de soldații ruși în noaptea de 19 spre 20 decembrie 1916. Au spart magazia de spirt, au distrus rezervoarele de spirt în capacitate de 350.000 de litri. Au furat 600 l spirt denaturat, au ars ghețaria, au devastat locuința, au furat și au distrus mobilierul. Au furat 1 butoi de malagă pentru fabricarea coniacului (150 l), 1 butoi rom englezesc pentru fabricarea romului (150 l), 3500 kg orz, au devastat biroul și au spart două seifuri marca Wertheim. La fabrica de spirt au stricat „messaparatul”, au deteriorat mai multe aparate: „deflegmotorul, condensatorul, mai multe canele și robinete”. Paguba totală: 75.430 de lei – Serviciul județean Brăila al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura județului Brăila, dosar 6/1917, f. 6.

În 1912 sunt menționate două fabrici de lichioruri, proprietăți ale lui Isidor Waimberg, str. Mihai Bravu nr. 221 și Aizic Gutman, str. Victoriei nr. 11. În Piața Luminei funcționa un curățitor de orez, deținut de *Rosenfeld & Vitling*, iar în port, Maer Freidlemburg deținea o fabrică de cojit orez. Isidor Drucher, de pe str. Plevnei 136, și Iancu Abramovici, din str. Ștefan cel Mare 237, dețineau fabrici de apă gazoasă⁴⁴. În 1927 sunt menționate fabrica de apă gazoasă cu instalații moderne a lui Iosif Goldstein, str. Griviței nr. 169 și fabrica de perii *Frații Rotman*. Avea 30 de lucrători și producea 500 de perii pe zi⁴⁵.

Strâns legată de comerțul cu cereale era industria morăritului. În 1910, în comuna Izlaz erau 4 mori de făină. Printre acestea și cea a bancherului H.L. Schäfer. Moara de măcinat cereale și curățitor de orz se întindea pe o suprafață de 2320 mp și funcționa „cu una locomobilă sistem Caret Schmit de 33 CP”. Avea 8 lucrători, iar cantitatea produsă zilnic era de 10.000 kg.⁴⁶

În lista întreprinderilor industriale din 2 august 1912 apare moara lui Paul Morgenstern, din comuna Vatra Veche, Fabrica de cojit orez a lui Maer Freidlemburg din port și Curățitorul de orez, proprietate *Rosenfeld & Vitiling*, Piața Luminii⁴⁷.

Sophie Morgenstern era proprietara morii *Mercur*, situată în bariera Galați. În 24 de ore măcina 3-4 vagoane de porumb, grâu, secără. Moara avea 4 perechi de pietre, doi burăți pentru separarea făinii de tărâțe, un burat pentru cernutul mălaiului, un urluitor pentru urluitul știulețiilor de porumb, două curățitoare și două ciururi. În 24 de ore curăța 20-25 vagoane de orz⁴⁸.

⁴⁴ N. Mocioiu, S. Bounegru, Gh. Iavorschi, A. Vidis, *Documente privind istoria orașului Brăila 1831 – 1918*, București, 1975, p. 511-512.

⁴⁵ Idem, *Brăila, file de istorie. Documente privind istoria orașului 1919 – 1944*, București, 1989, p.178.

⁴⁶ Serviciul județean Brăila al Arhivelor Naționale, *Fond Prefectura județului Brăila*, dosar 11/1910, f. 36, 82.

⁴⁷ N. Mocioiu, S. Bounegru, Gh. Iavorschi, A. Vidis, *Documente privind istoria orașului Brăila 1831 – 1918*, București, 1975, p. 511-512.

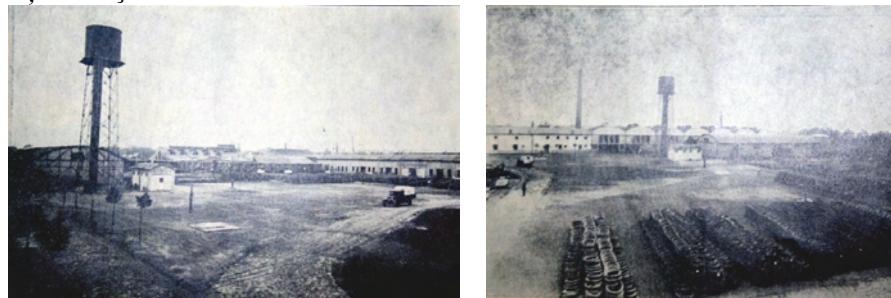
⁴⁸ Serviciul județean Brăila al Arhivelor Naționale, *Fond Prefectura județului Brăila*, dosar 2/1917, f. 40.

Unul dintre cele mai importante stabilimente industriale a fost Întreprinderea metalurgică *Goldenberg și Fiii*. Este un model de evoluție de la comerț la industrie. David Goldenberg a început cu desfacerea articolelor de fierărie. În 1867 avea un mic atelier de fierărie. La 5 februarie 1921, atelierul mecanic Goldenberg apare în lista fabricilor și uzinelor care au făcut declarații statistice⁴⁹. În 1923 se înființează fabrica *David Goldenberg și Fiii*, funcționa pe str. Regală nr. 78, în barăci de lemn. Anul următor, la 4 aprilie, se dă în funcțiune o clădire din cărămidă unde lucrau 200 de muncitori în 4 ateliere: „baiț, trăgătorie, aranjatorie și butoaie”⁵⁰.

În chestionarul informativ asupra orașului din 25 martie 1925 apare sub denumirea de Fabrica de cuie *Goldenberg*. Cei 125 de lucrători produceau 12.000 kg cuie, zilnic. În 1927, Fabrica de cuie *Goldenberg*, de pe strada Transilvaniei, avea 231 de lucrători⁵¹.

În 1931 întreprinderea s-a transformat în societate anonimă română, cu un capital vărsat de 70 de milioane de lei. În același an s-a construit un laminor care producea sârmă, oțel beton, oțel lat și oțel pentru șuruburi și nituri.

În 1933 fabrica este cumpărată de Max Auschnit și intră în consorțiul Titan, Nădrag, Călan din care făcea parte și *Unirea Ferdinand Oțelul Roșu*⁵².

Întreprinderile metalurgice, 1937.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 6/1921, f. 12.

⁵⁰ *Medul East Europe Metallurgical Division*, nr. 7, martie-aprilie 2011.

⁵¹ N. Mocioiu, S. Bouneagu, Gh. Iavorschi, A. Vidis, *Brăila, file de istorie. Documente privind istoria orașului 1919 – 1944*, București, 1989.

⁵² *Medul East Europe Metallurgical Division*, nr. 7, martie-aprilie 2011.

Pe lângă proprietăile deținute, evreii au ocupat diferite funcții de răspundere în cadrul altor întreprinderi industriale, fiindu-le apreciate instruirea, profesionalismul și seriozitatea. Fabrica *Dunărea Cherestea*, societate în comandită simplă pentru comerțul și industria lemnului, îl avea ca director pe Moritz Buchalter, Rubin Gutman era administrator, iar S. Fleicher ocupa postul de contabil. La societatea *Întreprinderi Industriale SAR pentru Industrie*, Fabrica de cherestea *Izlaz*, N. Reis era contabil, iar Mendel Rosenberg ajutor de contabil. Directorul fabricii de ciment *I.G. Cantacuzino* era A. Oberman⁵³.

Fotografia din stânga: primul din dreapta, Eduard Glasberg,
șef de Exploatare la întreprinderea *Izbânda*.

Fotografia din dreapta: al doilea din stânga, Eduard Glasberg.
Arhiva doamnei Carina Schreiber, București.

Inițiativa, libertatea de acțiune, spiritul de competiție a dispărut odată cu Legea 119 din 11 iunie 1948. Printre întreprinderile naționalizate, în lege sunt trecute *IMD Brăila* (fostă *Goldenberg și Fiii*) și *Turcoaia – Granit SA*, fostă proprietate a lui Michel Daniel.

Proprietarii de pe Regala, comisionarii din port, armatorii, au tras obloanele. Strada Misitii s-a golit, s-a transformat într-o arteră obișnuită, magaziile de cereale au fost părăsite, au dispărut una câte una, agențiiile străine de vapoare și-au căutat alte orizonturi.

Doar memoria brailenilor mai păstrează, chiar dacă a devenit tot mai vagă, imaginea orașului port, ideea de trafic naval intens, de mărfuri

⁵³ Serviciul județean Brăila al Arhivelor Naționale, *Fond Prefectura județului Brăila*, dosar 1/1923, f. 120-121, 129.

și de călători, lumea colorată a comisionarilor, forfota de pe chei, punțile înguste din scânduri, pontoane improvizate pe care balansau într-un echilibru fragil hamalii, purtătorii celui mai prețios dar al Bărăganului, grâul ticsit în sacii împovărători, în jurul cărora, potrivit unei inspirate observații a unui francez, André Bellesort, s-a desfășurat întreaga istorie a locului.

Familii care au contribuit la dezvoltarea economică a Brăilei⁵⁴

David și Maria Goldenberg.

Herman D. Goldenberg și Betty Goldenberg.

Henry D. Goldenberg

⁵⁴ Fotografii din *Cartea de aur a Gimnaziului H.L. și Netty Schäffer*, arhiva Comunității Evreiești din Brăila.

Eva și Ignatz Goldenberg.

Adolf și Hermina Goldestein.

Bertha și Jean Jarovici.

INTEGRAREA COMUNITĂȚII EVREIEȘTI ÎN VIAȚA CULTURALĂ A BRĂILEI

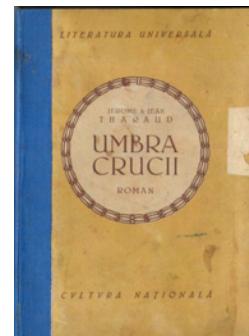
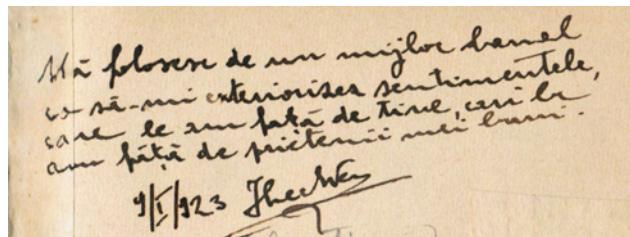
GHENA PRICOP

În Brăila secolului al XIX-lea, diferitele populații statonice aici s-au organizat în cadrul comunităților etnice în scopul de a-și prezerva și promova identitatea culturală. Au ctitorit lăcașuri de cult, și-au înființat propriile școli și biblioteci, și-au susținut limba prin ziarele și revistele editate în tipografiile patronate de reprezentanții colectivităților, și-au coordonat acțiunile în cadrul unor societăți culturale sau politice, specifice lor. De la Brăila, cu sume mari de bani, cu materiale de propagandă, grecii și bulgarii și-au sprijinit mișcarea de emancipare națională a țărilor lor. Poeți, publiciști, constituți în diverse asociații cu însușiri mai mult sau mai puțin culturale, acționau pentru îndeplinirea unui singur obiectiv: eliberarea Balcanilor de sub dominația otomană.

În acest context, comunitatea evreilor s-a manifestat cu anumite particularități. Veniți din zone diferite ale Europei, fiecare grup cu un bagaj cultural deosebit, cu dogme și ritualuri total diferite de majoritatea creștină, au fost nevoiți să înfrunte ignoranță și prejudecățile, pe de o parte, restricțiile și inflexibilitatea legilor, în ceea ce-i privea, pe de altă parte. Modalitatea găsită pentru netezirea asperitaților, pentru acceptarea lor în cadrul larg al comunității brăilene, a fost integrarea culturală, fără a-și nega identitatea spirituală. Pentru a se face înțeleși, au recurs la limba țării în care s-au statonicit. Conștienți că viitorul este legat de nivelul și de calitatea instrucției, atât a băieților cât și a fetelor, și-au înființat școli⁵⁵ unde se studia ebraica, însă majoritatea materiilor se învățau în limba română. Pe măsură ce sistemul de învățământ românesc

⁵⁵ În 1865 a fost înființat un institut de învățământ primar pentru băieți cu predare și a limbii ebraice. Școala a funcționat până în 1877. În 1882 se înființează Școala israelito-română de băieți Abraham și David Schwartzman din Brăila. În 1897 ia ființă Școala primară israelito-română de fete Zion. În 1903 se înființează Școala israelită primară de ambele sexe, în 1907 Școala de adulți, iar în 1912 a fost fondat Gimnaziul H.L. și Netty Schäffer - vezi Ion Ursulescu, *op. cit.*, 147-148., 155, 175-176.

a evoluat, școlile s-au înmulțit, profilul acestora s-a diversificat, tot mai mulți tineri au urmat cursurile acestor instituții. Dacă ar fi să ne limităm doar la absolvenții Liceului *Nicolae Bălcescu*, o instituție foarte bine cotată în sistemul educațional național, vom observa că aici s-au format o seamă de personalități care au avut un cuvânt de spus în cultura și știința românească: Ștefan Antim, Camil Baltazar, Leon Feraru, Oscar Lemnaru, Carol Neuman, Eugen Schileru, Mihail Sebastian, Dolfi Trost, Ilarie Voronca⁵⁶ etc. Dintre aceștia, o parte urmăseră cursurile primare la Școala de băieți *Frații Schwartzman*⁵⁷.

Autograf al elevului Iosif Hechter pentru prietenul său Șerban Stroe, colegi la Liceul *Nicolae Bălcescu* din Brăila – romanul *Umbra crucii* de Jérôme & Jean Tharaud, traducere Adolphe Clarnet, Editura Cultura Națională, București, 1922: „Mă folosesc de un mijloc banal ca să-mi exteriorizez sentimentele care le am față de tine, care le am față de prietenii mei buni. 9/I/923 Ihechter”. Sub autograf, adnotarea lui Șerban Stroe: „M. Sebastian”.

Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția Istorie, donația Elena Stroe.

⁵⁶ Toader Buculei, *O vatră de lumină seculară. Liceul de matematică-fizică „Nicolae Bălcescu” din Brăila, 1863-1988*, Brăila, 1988.

⁵⁷ Mihail Sebastian, Camil Baltazar, Leon Feraru, Ilarie Voronca, Eugen Schileru, Oscar Lemnaru. Tot aici au urmat cursurile scriitorii Uri Benador și Konrad Bercovici, pictorul Max Herman-Maxy, ziaristul Simon Schafferman (Păstorescu) – Ion Ursulescu, *op. cit.*, p. 155.

Au îmbrățișat profesiuni liberale – litere, ziaristică, avocatură, medicină, arhitectură, în care cei mai mulți dintre ei au excelat. Unii au ales drumul spre București, alții au avut o carieră de succes în țările din vestul Europei sau în Statele Unite ale Americii. Nu puțini au ales să-și construiască un viitor în Brăila, lăsând un semn vizibil pe chipul orașului. Este cazul lui Iancu Predinger, arhitect şef al orașului⁵⁸, autorul casei Embericos, astăzi sediul Centrului Cultural Nicăpetre. Tot el a modernizat hotelul *High-Life*, proprietate a comandorului I. Spiropol⁵⁹.

Centrul Cultural Nicăpetre,
str. Belvedere nr. 1.

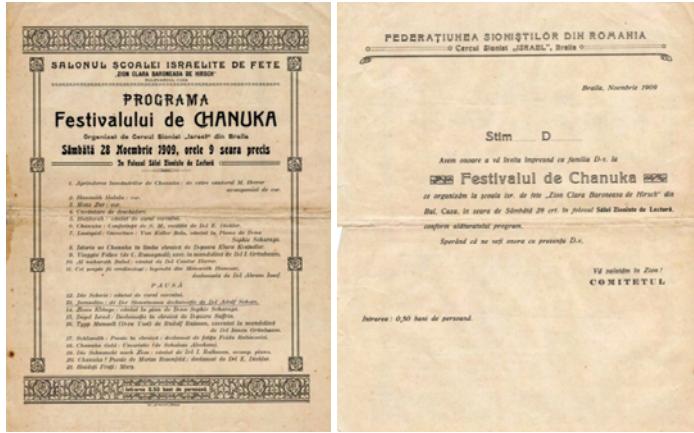
Fostul hotel *High-Life*, fost
Delta, Str. Regală, astăzi
sediul Titan Grup. 2012.

Problemele care preocupau comunitatea izraelită din Brăila, acțiunile societăților culturale și filantropice, statutele și programele acestora, cheștiunile privitoare la activitățile elevilor, sărbătorile religioase, festivitățile organizate cu aceste prilejuri, erau aduse la cunoștința publicului larg prin ziare și reviste, tipărite în limba română. Din multitudinea de publicații evreiești, doar două sunt consemnate în idiș: *Der Compass*, prima gazetă evreiască din Brăila, 17 mai 1896, și *Der Hamer*, apărută la 26 august 1915⁶⁰.

⁵⁸ Maria Stoica, *op. cit.*, p. 200.

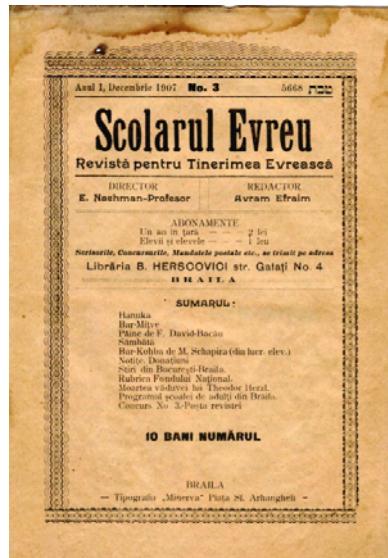
⁵⁹ *Ibidem*, p. 248.

⁶⁰ Ion Volcu, *Dicționarul presei brăilene (1839-2007)*, Muzeul Brăilei-Editura Istros, Brăila, 2009, p. 49, 77.

Program – Invitație la Festivalul de *Hanuka*, 28 noiembrie 1909. Manifestarea s-a desfășurat în salonul Școlii israelite de fete *Zion Clara baroneasa de Hirsch*. Între punctele programului: *Hanuka*, conferință susținută de E. Dichler; Istoria de *Hanuka*, în limba ebraică, susținută de Klara Kreindler; Legendă din Memorath Hamoar declamată de Abram Iosef; Jerusalim de Steuermann, declamată de Adolf Schorr; Typp Mamsell de Rudolf Raiman, executat la mandolină de Iancu Grünbaum. Programul a fost editat la Tipografia *Minerva* – Brăila.

Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția Istorie.

Scolarul Evreu, revistă pentru tinerimea evreiască. Anul I, nr. 3, decembrie 1907.

Director: E. Nachman, profesor; redactor: Avram Efraim. Printre articole: *Hanukah* – sărbătoarea de sfintire; poezia *Bar-Mitve* de Morris Rosenfeld; poezia elevului Moses Schapira din clasa a III-a Comercială, București.

Tipografia *Minerva*, Piața Sf. Arhangheli. Revista putea fi achiziționată de la Librăria *B. Herșcovici*, Brăila, str. Galați nr. 4. Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția Istorie.

Revista *Tinerimea Evreiască*, an I, nr. 7, aprilie 1908 (număr special de Paște) și nr. 9 din iunie 1908. Tipografia *Minerua* – Brăila. Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția Istorie.

Presa Israelită, bilunar, tipărit la Tipografia *Universala*, proprietar C.P. Nicolau Brăila. An I, nr. 10, 5 decembrie 1911. Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția Istorie.

În afară de gazetele care se adresau, în mod particular, comunității evreiești, multe dintre publicațiile independente din Brăila aveau în componență redacții sau la conducere, etnici evrei. În 1889,

doctorul A. Grün a editat *Medicina Populară*, Victor Guttman a fondat și redactat revistele filatelice, apărute în 1905-1906, *Lumea Literară și Științifică*, apărută în 1908 îl avea ca director pe avocatul Horowitz, pentru *Lupta Brăilei* (1923), girant responsabil era Jak (Jacques) Davidshon, *Tiribomba* (1923-1928) a pornit la drum sub redacția lui S. Pechea (Păstorescu/Schaffermann), iar *Săptămâna* (1929-1930) și *Vocea Brăilei* (1933) l-au avut ca director pe Jak Petreanu (Jacques Goldstein)⁶¹. Publicațiile erau imprimate la diferitele tipografii din oraș, unele detinute de proprietari evrei. Una dintre acestea era *Moderna*, deschisă în 1892, proprietatea lui Max Fränkel. Pe lângă imprimerie, funcționa un atelier de cartonaje și legătorie de cărți⁶².

Program tipărit la Institutul De Arte Grafice *Moderna* – Brăila, nedatat (anii '20 ai secolului al XX-lea). Manifestare artistică a cercului cultural *Facla*. Potrivit textului, au participat „reprezentanții Angliei, Greciei, Bulgariei, Turciei, Franței, Ungariei, Palestinei etc.” Colecțiile Muzeului Brăilei, Secția Istorie, Fond *av. Șerban Stroe*, donația Elena Stroe.

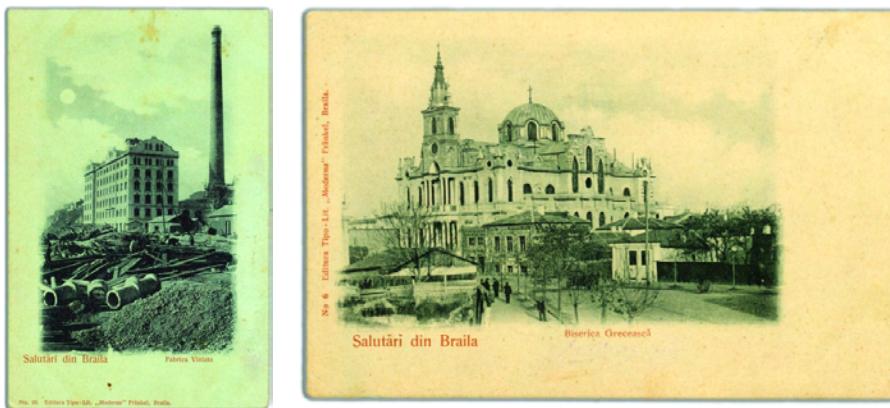
⁶¹ Vezi Ion Ursulescu, *op. cit.*, și Ion Volcu, *op. cit.*

⁶² Rodica Drăghici, Stanca Boumegră, *Tipografia brăilene, 1838-1944*, Brăila, 2004, p. 38-40.

Clădirea unde a funcționat Tipografia *Moderna*, str. Mihai Eminescu, colț cu str. Mihail Sebastian.

De sub teascurile *Modernei* au ieșit documente interesante pentru istoria Brăilei – cărțile poștale ilustrate, colecționate cu grijă de amatorii de istorie, utilizate frecvent în studiile de specialitate, punct de pornire într-o călătorie către vremurile de mărire ale urbei dunărene.

Moara Violatos și Biserica Greacă. Cărți poștale illustrate tipărite la Editura Tipo. Lit. *Moderna* Fränkel, Brăila.

Multe dintre imaginile Brăilei de la sfârșitul secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea au fost realizate de unul dintre cele mai importante ateliere fotografice, cel al lui Marco Klein, fondat în anul 1897. Din 1922, conducerea atelierului fotografic a fost preluată de fiul său.

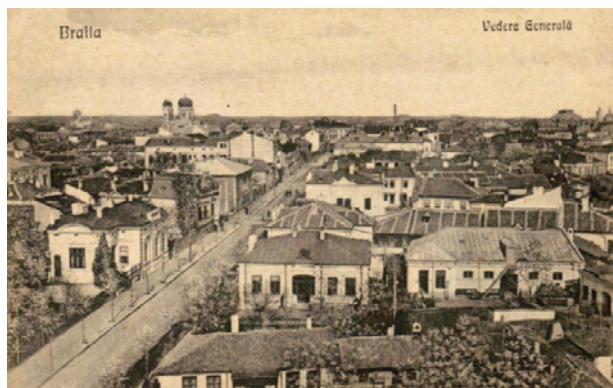
O perioadă, atelierul a funcționat pe strada Golești nr. 3, de unde s-a mutat într-un imobil modest, situat pe strada Călărași, peste drum de Biserica Comunității Elene, *Bunavestire*.

Brăila, casa Verona, fotograf Marco Klein, Editura Leon König, librарь, Cernăuți.

Turcoaia, cariera de granit Muntele Carol I, societatea V. L. Ștefănescu & Co. Fotograf Marco Klein.

Brăila, vedere generală, Editura Librăria și Papetăria Modernă Louis Löbel, Str. Regală nr. 5.

Atelierul Marco Klein era căutat pentru portretele de familie. În 1906, la expoziția organizată cu prilejul sărbătoririi Jubileului Regelui Carol I, Marco Klein a fost medaliat și onorat cu titlul de „Fotograf al Curții Regale”.

Fotografia din stânga: William Schreiber, cca 1890. Arhiva domnului Albert Schreiber, București. În dreapta: Edy Koffler, fiul cerealistului Mincu Koffler. Arhiva doamnei Marcela Koffler, Brăila.

Printre unitățile tipografice deținute de evrei se numără Tipografia *Nouă*, proprietar Brender Mayer, funcționa pe b-dul Al. I. Cuza nr. 158, apoi nr. 146, Tipografia *Minerva*, înființată de Moscu Haravon, cu sediul în Piața *Sfinții Arhangheli* (Piața Traian), Tipografia *Mercur* a lui Ghidale B. Enzer, str. N.V. Perlea (Brașoveni) nr. 26, Tipografia *Victoria*, proprietate a lui H. Perlmann, str. N.V. Perlea nr. 1, Tipografia ziarului *Ancheta* (1930-1938), str. Împărat Traian nr. 1, fondată de Simon Schaffermann (S. Păstorescu), directorul publicației *Ancheta*⁶³.

Nu vom zăbovi asupra personalităților care s-au distins în varii domenii, atât în plan național, cât și mondial, am ales numai două exemple, active la distanță de câteva decenii unul față de celălalt, remarcabile prin implicarea profundă în viața cetății, înzestrate cu o

⁶³ Ibidem.

mare putere de înțelegere a cerințelor imediate ale societății, capabile să vină, cu pricoperea și talentul, în sprijinul concitadinilor.

Chirurgul Arnold Grün, medic de plasă, participant la Războiul de Independență al României⁶⁴, a desfășurat o activitate susținută pentru educarea populației în privința menținerii stării de sănătate și a prevenirii îmbolnăvirilor. Brăila era confruntată cu dese epidemii de holeră, din cauza consumului de apă din Dunăre, a necunoașterii sau nerespectării unor reguli elementare de igienă de către locuitorii săi. În scop educativ, pentru popularizarea unor minime cunoștințe de medicină, într-un limbaj accesibil tuturor, în 1888, doctorul Grün editează revista *Medicina Populară*, considerată prima de acest gen din țară. Tot sub redacția doctorului Grün, apare în 1892 un supliment la revistă, având ca temă medicina legală.

Doctorul Grün s-a aplecat cu asiduitate asupra publicisticai, având colaborări la reviste de profil precum *Progresul medical român*, *Spitalul și Gazeta farmacistică*⁶⁵.

Solomon Semilian, absolvent al Școlii Comerciale din Brăila, a îmbrățișat cariera de ziarist. I-au apărut articole în gazete din Brăila (*Avântul*, *Curierul*, *Dunărea de Jos*, *Relief dunărean*, *Tribuna porturilor*, *Expresul*, s.a.), din București și Turnu Măgurele. În 1930 a devenit corespondentul ziarelor *Adevărul și Dimineața*, pentru Brăila, iar după ce s-a stabilit în capitală, a lucrat în redacția acestora⁶⁶. Calitățile sale îl impun, drept urmare, municipalitatea îi încredințează îngrijirea Anuarului economic al municipiului Brăila pe anul 1933, apărut la Tipografia Românească.

Pe lângă aspectele legate de existența Comunității Evreilor din Brăila, a elaborat lucrarea *Evreii în cadrul așezării Brăilei acum 100 de ani*, apărută în 1936, Semilian a fost interesat de istoria locului unde s-a născut și s-a format. În consecință, lucrează la o monografie a Teatrului Comunal, rămasă în manuscris, și publică, în 1923, un studiu intitulat *Contribuția Brăilei la cultura românească și străină*.

⁶⁴ S. Semilian, *Istoricul presei brăilene de la 1839 până la 1926*, Tipografia Moderna, Brăila, 1927, p. 207.

⁶⁵ Ion Ursulescu, *op. cit.*, p. 214.

⁶⁶ Toader Buculei, *Prezențe brăilene în spiritualitatea românească*, Editura Libertatea SA, Brăila, 1993, p. 214.

Însă opera de referință, căreia i se adresează orice învățăcel interesat de trecutul Brăilei, rămâne *Istoricul presei brăilene de la 1839 până la 1926*, cu un cuvânt introductiv al lui Dumitru Panaiteescu-Perpessicius, tipărită în 1927. În afară de catalogarea periodicelor apărute la Brăila în decurs de aproape un secol, de scurte biografii ale celor mai importanți publiciști ai vremii, Semilian are capitole distințe în ceea ce privește devenirea Brăilei în decursul istoriei sale, cu aprecieri comparative asupra diferitelor etape de evoluție. Sinteză lui Semilian este a doua scriere de anvergură, după lucrarea monografică asupra orașului și județului Brăila, întocmită de ziaristul Nae Vasilescu⁶⁷ și prefațează fenomenul cultural al revistei *Analele Brăilei*⁶⁸. La reușita mișcării culturale, inițiate de inginerul Gh. T. Marinescu, a contribuit și Semilian cu două studii istorice (*Emigranții și revoluționari bulgari în Brăila. Rolul Brăilei în renașterea culturală bulgară*⁶⁹ și *Dorințele a doi români și mediile de a le vedea realizate – Doi studenți militând în anul 1866 pentru alegerea unei dinastii străine*⁷⁰), trei articole biografice⁷¹ și alte trei studii care analizează periodicele *Lupta Națională*⁷², *Moș Ion*⁷³ și *Donau – Armée – Zeitung*⁷⁴.

După stabilirea la București, Semilian este angajat la Federația Comunităților Evreiești, ca șef al Serviciului documentare. După schimbările petrecute în societatea românească, consecință a celui de-al doilea război mondial, destinul ziaristului Semilian ia o întorsătură dramatică. Arestat în 1950, a fost anchetat și judecat în procesul oficiilor culturale engleze. Învinuit că ar fi oferit informații economice pentru englezi și americani, a fost condamnat la 15 ani de detenție. Eliberarea s-a

⁶⁷ Nae A. Vasilescu, *Orașul și județul Brăila odinioară și astăzi. Schițe istorice și administrative din orașul și județul Brăila*, Brăila, 1906.

⁶⁸ Primul număr a apărut în 1929, pentru lunile ianuarie-februarie.

⁶⁹ An I (1929), nr. 1, p. 23-28.

⁷⁰ An IV (1932), nr. 2-3, p. 101-105.

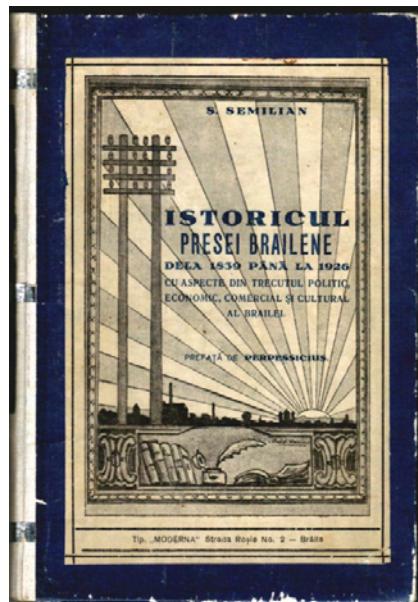
⁷¹ Ioan C. Lerescu – *Un îndrumător al Brăilei economice din a doua jumătate a veacului al XIX-lea*, an II (1930), nr. 2, p. 70-90; George Baronzi, an III (1931), nr. 3-4, p. 168-177; Christache Suliotti (1854-1908), an XI (1939), nr. 1, p. 29-32.

⁷² "Lupta Națională", un vechi ziar brăilean de luptă pentru unirea cu Ardealul, an VI (1934), nr. 1, p. 33-39.

⁷³ "Moș Ion" un ziar scos la Brăila de poligraful George Baronzi, an VI (1934), nr. 1, p. 32-33.

⁷⁴ Presa brăileană sub ocupație "Donau – Armée – Zeitung", an III (1931), nr. 3-4, p. 151-156.

petrecut la 13 aprilie 1964, ca efect al dispozițiilor Decretului nr. 176, emis de Consiliul de Stat.

Volumul *Istoricul presei brăilene de la 1839 până la 1926*.

La începutul perioadei comuniste, evreii au încercat să se acomodeze noilor împrejurări. Însă capacitatea de adaptare, mobilitatea, dinamismul, caracteristice lor, au dat rezultate în condițiile unei societăți libere în care contau consimțământul și opțiunile individuale. Ca și în cazul grecilor, evreii din Brăila au căutat o cale de scăpare, emigrarea masivă, procesul atingând apogeul în anii 80 ai secolului trecut. Rămân documentele, fotografiile și amintirile despre o comunitate prosperă, caracterizată printr-o vitalitate de excepție, cu aspirații manifeste de integrare totală în spațiul românesc. Deziderat exprimat cu intensitate de un comerciant brăilean, cu afaceri înfloritoare în perioada interbelică, ajuns în pragul unei drame personale, după actul naționalizării din 11 iunie 1948. Hotărât să plece pe drumul fără de întoarcere, a cerut să se transmită tuturor că „n-a murit un jidă, a murit un român adevărat”.

PERSONALITĂȚI ALE COMUNITĂȚII EVREIEȘTI DIN BRĂILA¹

GHENA PRICOP

Abrams, Jack Z. (1919 - ?) – inginer chimist, cercetări în domeniile industriilor chimice, petrochimice și metalurgice efectuate în SUA, unde a activat.

Antim, Ștefan (Wechsler A. Avram, 1879 – 1943) – avocat, publicist și sociolog.

Baltazar, Camil (Leibu Goldstein, 1902 – 1977) – poet și traducător, colaborator la diverse reviste literare din București, Inspector general la Ministerul Artelor (1946-1948).

Benador, Uri (Simon Moise Grinberg, 1895-1971) – romancier. Nu s-a născut la Brăila, însă a urmat cursurile Școlii Evanghelice din Brăila, iar debutul literar cu piesa *2 acte* s-a petrecut la Brăila, lucrarea fiind publicată în 1926 la Tipografia *Minerva*. Scriitorul s-a considerat întotdeauna un brăilean autentic.

Bercovici, Konrad (1881 – 1961) – jurnalist, scriitor, a publicat peste 30 de volume de proză, scenarist de filme și seriale TV în SUA. Într-un proces răsunător cu Charlie Chaplin privind drepturile de autor pentru scenariul la filmul „Dictatorul”, Konrad Bercovici a avut câștig de cauză, Charlie Chaplin plătindu-i suma de 95.000 de dolari.

Davidsohn, Jaques (?) – publicist, redactor al ziarului independent *Lupta Brăilei* (1923), prim-redactor al săptămânalului *Fulgerul*, apărut în 1923, colaborator la *Mesagerul* (1922-1924).

Derera, Nissim, Em. (?) – publicist, traducător (a tradus opera lui Cicero), autor al monografiei comunității israelite din Brăila, lucrare

¹ Am folosit amintirile domnului Silo Oberman și volumele: Toader Buculei, *O vatră de lumină seculară. Liceul de matematică-fizică „Nicolae Bălcescu” din Brăila, 1863-1988*, Brăila, 1988; Idem, *Prezențe brăilene în spiritualitatea românească*, Editura Libertatea SA, Brăila, 1993 ; S. Semilian, *Istoricul presei brăilene de la 1839 până la 1926*, Tipografia Moderna, Brăila, 1927.

apărută în 1906. A fost director la Școala primară de băieți A. și D. Schwartzman din Brăila și a fondat biblioteca Nordau-Derera.

Dobruschin, Michel, Ihil (?) – ultimul rabin al orașului Brăila, a activat între 1932 – 1956.

Feraru, Leon (Leon Enselberg, 1887 – 1962) - poet, critic literar și traducător. Conferențiar la Universitatea din Toronto, profesor la Universitatea Columbia, New York. În 1934 devine membru al Societății poeților americanii. Sub îndrumarea sa apare publicația în limba română *România Nouă*.

Grün, A. (?) – doctor în medicină, chirurg și mamoș, publicist. A colaborat la ziarele brăilene (*Bomba*, *Drita*, *Lampa*, *Brăila*, ziar al clubului comercial, ș.a.,) încercând să popularizeze cunoștințe de medicină într-un limbaj accesibil tuturor.

Juran, Joseph, M. (1904 – 2008) – inginer, savant american, fondator al teoriei calității, unul dintre cei mai importanți teoreticieni ai științei managementului.

Guttman, Filip I. (?) – Fondator al revistei *Filatelia*, apărută în 1906, prima publicație filatelică din Brăila.

Guttman, Victor (?) – publicist, redactor la *România filatelică*, apărută în 1923, revista *Societății filatelice din Brăila*. A redactat și revista *La Poste*, apărută în 1906.

Kaufmann, Aurel (1927) – medic chirurg, doctor în medicină, profesor la Institutul de Medicină din Cluj.

Klekner, Iosif E. (1891 - ?) – ziarist, prim-redactor la ziarele *Expresul* și *Cotidianul*, codirector la *Cotidianul* și *Telegrama*, director la *Îndreptarea Brăilei*, colaborator la *Gazeta portului*, *Avântul* și *Rampa*, președintele Asociației ziaristilor salariați *Presa* (1921), consilier municipal și județean Brăila.

Kreindler, Oscar (1901 - ?) – matematician, profesor la Institutul Politehnic București, cercetător în domeniul geometriei analitice și diferențiale. Între 1927 – 1944 a predat matematica la Liceul Nicolae Bălcescu din Brăila.

Kremer, Charlie (1897 - ?) – medic dentist, emigrat în SUA din 1919, a practicat timp de 52 de ani la New York. În afară de profesie, s-a remarcat ca militant activ împotriva antisemitismului și ca apărător al victimelor Holocaustului.

Lemnaru, Oscar – (1907-1968), prozator și traducător. A publicat în diferite reviste eseuri literare, lingvistice, artă, logică, filozofie.

Marius, Alexandru (1900 – 1968) – actor, societar al Teatrului Național București. În tinerețe a publicat poezii în revistele de avangardă românești (ex. revista *Unu*).

Maxy – Herman, Max (1895-1971) – pictor, promotor al cubismului și constructivismului în țara noastră. A fost director al Muzeului Național de Artă București. O parte din creația sa se află în colecțiile Muzeului Brăilei, secția Artă.

Minei, Nicolae (Aurel Glukner) – scriitor, traducător, a fost în conducerea revistei *Magazin Istoric*. În 1978 a emigrat în Israel.

Moscovici, Serge (n. 1925, Srl Herş Moscovici) – fondatorul psihologiei sociale moderne în Europa.

Neuman, Carol (1906 - ?) – inginer electromecanic, istoric al științei.

Schwartz, Ferdinand – avocat, membru al Baroului Brăila, publicist, colaborator la *Mercurul Brăilei*, la *Monitorul Brăilei* și la publicații din țară.

Sebastian, Mihail (Iosif Hechter 1907-1945) – romancier, eseist, dramaturg, cronicar dramatic și literar, critic de artă.

Schileru, Eugen (1916-1968) – eseist, traducător, critic și istoric de artă. Director al Bibliotecii Academiei Române (1948-1951), profesor la Institutul de Arte Plastice *Nicolae Grigorescu* (1949-1968).

Semilian, Solomon Savin (1902-1968) – publicist și ziarist.

Dr. Sotec-Leteanu (Rosescu Zweig Iacob 1858-1939) – medic, personalitate a Comunității Evreiești din Brăila, cărturar, pasionat de filologie. A susținut întrebuițarea caracterelor latine în jargonul idiș.

Schwartz, Ferdinand (?) – avocat, membru al Baroului Brăila, publicist. A publicat în revistele *Monitorul Brăilei* și *Mercurul Brăilei*.

Thenen, Meyer (? – 1947) – rabinul orașului Brăila, autorul cărții de rugăciune *Hatipora* scrisă în alfabet ebraic și latin, tradusă în limba română.

Trost, Dolfi (1916 – 1966) – grafician și poet suprarealist.

Tudor, Andrei (Rosentzweig, 1907 – 1959) – poet și muzicolog, conferențiar la Catedra de istorie a muzicii la Conservatorul din București (1950 – 1959).

Udler, Rubin (1925 – 2012) – doctor în filologie, membru corespondent al Academiei de Științe din Republica Moldova. A studiat relațiile

lingvistice moldo-slavone și moldo-găgăuze. În 1992 a emigrat în SUA. Aici, ca supraviețuitor al Holocaustului, a scris volumul *Ani de urgie. Memorii din gheto*.

Voronca, Ilarie (Eduard Marcus, 1903-1946) – poet de avangardă, promotor al revistelor de avangardă *75 HP* și *Integral*.

În 1925 s-a stabilit în Franța. A fost funcționar de bancă și redactor la *Radiodifuziunea franceză*.

În Franța, în fiecare an, un manuscris de poezie inedită este distins cu Premiul *Ilarie Voronca*.

INTERVIU CU DOMNUL SILO OBERMAN

Chestionar și selecție – GHENA PRICOP

Imagine video – GABRIEL STOICA

Domnul Silo Oberman, unul dintre veteranii comunității evreiești din Brăila, fost bibliotecar al Așezământului „Nordau-Derera”, este considerat depozitarul memoriei Brăilei interbelice.

Doamna Pricop Ghena: Vă rugăm să ne povestiți, pornind de la bunicul dumneavoastră...

Domnul Oberman Silo: Bunicul după mamă, care era originar din Brăila, era Silo Schäffer. A deținut o funcție la cimitir.

P: Și din partea tatălui?

O: Din partea tatălui era originar din Târgul Nămoloasa, din regiunea Galați. A venit la Brăila prin căsătorie.

P: Și părinții? Cum îl chema pe bunicul din partea tatălui?

O: Elias Oberman.

P: Elias Oberman cu ce s-a ocupat la Brăila? A avut vreo funcție?

O: Cu cereale, era colector de cereale și prin comune, prin județ.

P: Părinții dumneavoastră: mama și tata...

O: Mama era Sara Oberman, iar tatăl era Elias Oberman.

P: Purta numele tatălui... Unde locuiați?

O: Chiar aici. Alături era familia [lui] Herş Leibu Schäffer, care a fost donatorul Liceului "Schäffer". Era văr cu bunicul meu.

P: Donația din 1912? Liceul "Netty Schäffer", nu? Mai era un liceu al fraților Schwartzman. Mai există liceul? Clădirea?

O: Școala Primară "Avram și David Schwartzman". Era pe Cuza, la numărul 2.

P: La ce școală ați învățat?

O: Școala nr. 1 de Băieți de pe Sfântul Nicolae, vizavi de Casa Oancea, numită "Casa cu stafii".

P: De ce îi spunea "Casa cu stafii"?

O: Era o legendă, pe care nu o rețin.

P: Nimeni nu a știut să ne spună. Acolo era și Casa Trojanos, vizavi de Casa Oancea?

O: Casa Trojanos era pe partea cealaltă, la colț.

P: După Școala primară, ce ați urmat?

O: Am urmat Gimnaziul "Schäffer", pe urmă Școala Comercială Superioară de Băieți.

P: Unde era clădirea?

O: Inițial a fost în fața portului, apoi în spatele Bisericii Bulgărești, era o clădire cu etaj. Acolo s-a mutat.

P: Și după aceea v-ați angajat. Unde v-ați angajat? La firma tatălui?

O: Nu, nu avea firmă. După aceea am urmat la fără frecvență Academia Comercială.

P: Unde ați lucrat?

O: Am lucrat la firma Pojoni, în portul Brăila.

P: Ce fel de firmă era? Ce naționalitate avea proprietarul?

O: Proprietarul era evreu, se numea Pojoni.

P: Spuneți-ne care era atmosfera în port? Cum o simțeați dumneavoastră în vremea aceea?

O: Era o activitate foarte productivă. Erau multe case de cereale.

P: Fluxul în port? Vasele erau multe?

O: Era o activitate intensă.

P: Din casele de comerț din port, vă amintiți, cam ce proporție, între greci și evrei, era pe vremea aceea? Erau egali?

O: Cred că grecii erau preponderenți. Erau mai numeroși.

P: Vorbim de anii '30?

O: Da, anii '30. Grecii erau preponderenți pentru cereale. Și în navigație, bănuiesc că era la fel.

P: Dar din marile firme evreiești, vă amintiți câteva? De export de cereale?

O: Da, era firma Granimex a fraților Halpern, o firmă mare de import-export.

P: Unde era firma?

O: În fața portului, pe strada Misitiilor.

P: Și în afara de Halpern?

O: În afară de Halpern, a fost firma Zalmanovici. Tot în port, era și un unchi de-al meu, Moris Oberman, cu o firmă de cereale. Au mai fost firmele lui Simon Fradis, Arcadis Wexler, Iora Schwartz, Iancu Schwartz.

P: Aceste firme aveau mai mulți angajați?

O: Aveau unu, doi, trei... Nu erau foarte mulți. Unele firme mai mari, cum era Zalmanovici, aveau mai mulți. Era și firma Continexport, condusă tot de evrei.

P: Vă amintiți vreun nume de la firma Continexport?

O: La Continexport era Grupper.

P: Grupper a fost cumva șef la Bursa Brăilei?

O: La Bursa Brăilei. A fost consul fiul domnului Grupper, care a stat aici, lângă Templu. Era Conrad Grupper, consul de Panama.

P: Asta citisem și m-am amuzat un pic. Taman Panama!

O: Fără să aibă o populație din Panama, era reprezentantul de Panama. Și Alfredo Mendel a fost consulul Norvegiei la Brăila.

P: Știți unde locuia?

O: Pe strada Cojocari, colț cu Regala.

P: Și celălalt Mendel? Victor Mendel? Erau mai mulți Mendel la Brăila.

O: Îmi amintesc de o caricatură făcută de profesorul de desen Iov, care era și caricaturist și facea caricaturi de personalități. Printre altele, a fost și cea a lui Alfredo Mendel, pe care l-a făcut în formă de cocoș, *Le coq de Brăila!* Era și un crăi mai bătrân!

P: Erau mai mulți Mendel la Brăila. Care dintre ei a avut-o pe Olga căsătorită cu un grec, Constantin Hiott? Olga Mendel a cui fiică era?

O: Olga Mendel nu era fiica lui Alfredo, era doar din familia lui. Constantin Hiott era avocat. Nu v-am spus de un celebru fotograf din Brăila, Marco Klein, care era „Fotograf al Curții Regale”.

P: Unde avea sediul?

O: Pe strada Călărași.

P: Mai știți, mai există clădirea aceea sau nu?

O: E demolată, era aproape de centru, pe lângă Banca Națională.

P: Alți fotografi evrei? Zalewski era?

O: Zalewski nu era.

P: Era polonez?

O: Da, era polonez. Era foto Zalewski. Iar băiatul lui Marco Klein a lucrat la Spitalul 1, la radiologie. Medici evrei...

P: Da, spuneți-ne! Știu că au fost foarte mulți și foarte prețuiți pentru profesionalism.

O: Doctor Alfonse Hiller, un celebru radiolog, care îi făcea control lui Gheorghiu Dej când venea la Brăila. Mai erai dr. Gabe, dr. Schör, dr. Bizamcer.

P: Pe doamna Bizamcer am cunoscut-o, o femeie deosebită.

O: Dr. Weintraub, dr. Herțovici, dr. Gâtlan. A fost o perioadă când, pentru a nu fi persecuți, o serie de evrei s-au botezat. Printre ei și dr. Weintraub, s-a numit Constantin, iar dr. Herțovici s-a numit Partenie. A fost botezat de un episcop, la Galați, care se numea Partenie. Și a luat numele acestuia. Dr. Schwartz a devenit Cernea. Mai erau: dr. Grünfeld, dr. Meier, care a avut laborator de igienă pe bulevardul Cuza, dr. Schiller, tatăl lui Eugen Schileru, care era tot evreu. Am fost coleg de clasă cu Schiller și cu Dolfi Trost.

P: Avocați?

O: Avocați erau: av. Ferdinand Schwartz, av. Lontescu, care era celebru, o figură a Brăilei.

P: De ce era o figură a Brăilei?

O: Făcea și pe terapeutul, adică trata după priceperea lui (aşa-zisa pricepere) reumatismul, cu diverse metode personale.

P: Și avea succes? Reușea tratamentul?

O: Nu știu asta. Nu v-am spus de familia Goldenberg, proprietarul IMD-ului, al Laminorului. Laminorul 1 era fabrica Goldenberg, Ignatz și Daniel. Au locuit pe strada Campiniu. Casa a fost demolată, în spatele Polyclinicii. Casa era pe colț, la Călărași.

P: Familia Goldenberg, erau singurii industriași evrei, sau au mai fost și alții? Directori sau cu funcții de conducere?

O: La Forestiera era director un Edelstein. La Laminorul era inginer șef Colini, pe numele evreiesc Gerber. Armatori în Brăila erau: familia Klarsfeld, familia Daniel, cu vase pe Dunăre, familia Rujanski.

P: Daniel unde locuia?

O: Pe Sfântul Neculai, unde este actuala Poliție. Și pe Campiniu. Rujanski a avut două pacheboturi: "Verbomilia" și "Neuemilia".

P: Olga Mendel a avut și ea vase?

O: Constantin Hiott a avut vase.

P: Am găsit niște documente care arată că vasele erau ale Olgăi Mendel, le luase de la tatăl său. Alți armatori?

O: Cam aceștia erau armatorii Brăilei. Magazine pe strada Regală: magazinul Mendel-Herșcovici, colț cu bulevardul Cuza, unde s-a construit apoi magazinul universal „Dunărea”. Era un magazin cu coloniale și delicatessen. A mai fost Silig Bergman, în rondoul de la bulevardul Carol, Bergan Solomon și, ca magazin de măruntișuri, Moritz Weissman. Tot pe bulevardul Carol era magazinul „Trei stele”.

P: Să ne întoarcem la clădirile care mai există, dacă vă amintiți ce magazine erau pe Regala, care funcționau în clădiri care sunt încă în picioare, de la Cuza spre centrul.

O: Mi-am amintit și de un magazin de vopseluri, a lui Holtzman, tatăl lui Oscar Lemnaru. Era de la Sfântul Petru două-trei clădiri mai încolo. Oscar Calamburis i se spunea, că era calamburist. Un cetățean deosebit. Mai era un magazin de stofe, frații Rosentzweig. Unul din ei era tatăl scriitorului Tudor Andrei. Magazinul Spatzirer era de ceasornicărie.

P: Unde era, ca localizare?

O: Pe strada Regală, între Sf. Nicolae și Sf. Arhangheli, pe partea stângă. Samuel Berger era un magazin de pălării. La colț cu Coroanei era magazinul lui Bilbaum, „La orașul Lyon” se numea. Între Sfântul Petru și bulevardul Cuza era magazinul Heinrich Pach, care acum este proprietatea comunității.

P: Restaurante?

O: Pe Cuza, inițial era restaurantul David Mandler, apoi, după ce acesta a murit, a fost Lupu Speer, Bercu Speer. Pe Sfântul Petru a fost Wertman, Trocadero, proprietar Simon Finckler.

P: Unde era Trocadero?

O: Republicii, colț cu Sfântul Neculai. Clădirea este demolată, s-a construit Casa Modei.

P: Ziariști și artiști.

O: Simon Schafferman, care s-a numit apoi Păstorescu. Mai erau: Șmil, Militeanu-Rusu (după 23 august), Semilian, Jacques Davidshon și tipografia lui Guttman (era un Emanuil). La „Facla” era Davidshon, „Ancheta” era a lui Păstorescu, iar Semilian a făcut și un istoric al presei brăilene. Konrad Bercovici, care a emigrat în America, a fost un scriitor celebru, de origine brăileană. Tot de origine brăileană, Truvia Iuster, care

a emigrat în Israel în orașul Einhof, în care a profesat Marcel Iancu, celebrul arhitect și desenator.

P: Despre Max Herman-Maxy știți ceva?

O: E originar din Brăila. A fost director al Muzeului Național de Artă București.

P: Dar despre tatăl lui, știți ceva?

O: Nu știu, nu-l cunosc.

P: Despre Sebastian ce amintiri aveți?

O: Mihail Sebastian era Hechter la origine. În *Orașul cu salcâmi* e vorba de bulevardul Cuza. A mai scris și *Accidentul*.

P: Și piesele lui de teatru sunt extraordinare: *Jocul de-a vacanța*, *Ultima oră*.

O: *Steaua fără nume*.

P: După care s-a făcut și film, cu distribuție internațională.

O: Îmi amintesc și de magazinul celebreu de încăltăminte al lui Holstein, „La Balon”. La colț cu bulevardul Cuza era „La cavalerul englez”, un magazin de stofe și mătăsuri. Nu mai există clădirea. Avocat la Brăila mai era și Bernard Schönfeld, era Bernard Pajiște, care a lucrat apoi la Dermata. Ca profesori de gimnastică, erau frații Guttman. Erau două asociații sportive celebre la Brăila: „Prima Societate de Gimnastică” și „Macabi”. S-au contopit și pe strada Coroanei s-a făcut sala de sport „Macabi”. E și acum, dar e demolabilă. Sinagogi erau multe la Brăila. Pe strada Tânărului erau vreo 3 sinagogi. Sinagoga Mare era după Templul Coral, pe strada Coroanei; acum e demolată. Mai era o sinagogă pe bulevardul Carol, unde a fost un rabin Mayer. La Templul Coral era un cor destul de bine organizat, cu orgă. Un cantor celebreu a fost Holstein. Între artiști, nu v-am amintit de Mary Şoreanu, era la București, la timpul său celebră. Șor se numea la origine. Originar din Brăila era și Mada Goldenberg, care a devenit M. Florian, și-a romanizat numele. Îmi amintesc că atunci când a concertat la Brăila Enescu, a fost acompaniat de o celebră pianistă, Ghita-Mendel Sapira.

P: Ați fost la concert?

O: Am fost la concertul acela.

P: Unde s-a ținut concertul?

O: La Teatrul Comunal.

P: Și dacă tot am ajuns la teatru... Când erați tineri, unde vă distrați? Cum vă petreceai timpul liber, în afara de plimbări? Vă duceați la teatru, la baluri?

O: La teatru, mă duceam frecvent. Și mă duceam săptămânal la conferințele organizate de „Analele Brăilei”, unde era director Gh. T. Marinescu. Stătea pe strada Băii nr. 5, în spatele Băncii Naționale. Se organizau conferințe celebre, cu mulți oameni cunoscuți. Era, printre alții, Nae Ionescu, profesorul lui Mihail Sebastian. Îmi amintesc de o conferință, „Bătrânețe și reîntinerire”. Era doctorul Kreindler, care era neurolog, care a conferențiat despre bătrânețe și reîntinerire. La conferințe mai participau: Cezar Popescu, Nechifor Crainic, Demostene Botez și multe alte personalități.

P: La o conferință a lui Iorga ați fost?

O: A fost și Nicolae Iorga la Brăila, dar nu am fost la conferințe. Venea și Ion Minulescu la Brăila. Era un tip cu umor, un zăpăcit. „Eu știu c-ai să mă-nșeli chiar mâine.../ Dar fiindcă azi mi te dai toată, / Am să te iert - / E vechi păcatul/ Și nu ești prima vinovată!...”.

P: Minulescu este unul dintre preferații mei. Vă mai amintiți și alți conferențiari de la „Analele Brăilei”?

O: Erau foarte mulți. Dragoș Protopopescu.

P: Să trezem la teatru. Ce piese de teatru preferați? Sau ce trupe de teatru preferați când veneau la Brăila?

O: Mă duceam cu regularitate la Teatrul Comunal, unde veneau Tony Bulandra și cu Lucia Sturdza Bulandra. Toate piesele veneau la Brăila, la Teatrul Comunal și aveau și public.

P: Dar la Passalacqua vă duceați? Acolo am înțeles că mai mult revistele veneau.

O: Era cinematograf mai mult. Și, pentru că era filmul mut, la pian acompania Charlotte Blechner. Îmi aduc aminte și caricatura făcută tot de Iov pentru Charlotte Blechner. Mai puțin erau piese de teatru la Passalacqua.

P: Mai erau alte săli de teatru?

O: Teatru, nu. Era ca o grădină de vară, la „Trocadero”. Acolo veneau trupe. Ion Pribegu, care venea la Brăila cu ocazia sărbătorilor de Purim, de exemplu, și distra publicul. Și Nicu Caner, Ion Iancovescu, în tinerețe Radu Beligan și cu Nineta Gusti, prima lui soție.

P: La cinematograf vă duceați?

O: Mă duceam. Era cinema „Trianon”, colț cu Cuza. Mă duceam la toate filmele, nu aveam preferințe. Era și Arena „Lux”, pe Republicii, care s-a dărâmat, Arena de box s-a numit.

P: Cam ce filme preferați?

O: Filmele științifico-fantastice.

P: Și la baluri?

O: La baluri nu mă duceam, nu îmi plăcea, deși erau saloane de dans la Brăila, la Hagi Sima Ivanov, între Plevna și Rahova. Iar pe Regala era salonul „Modern”, în spatele teatrului. Era și restaurantul Tofică. Aici cântăreț era micul Cristofor Barbatis, era grec, care apoi a cântat și la Teatrul Muzical.

P: Și alte saloane unde mai petreceau brăileanul? Și plimbările, unde le făceați? În ce parcuri vă duceați de regulă?

O: Făceam plimbări pe Dunăre, la plaja Victor Macedonski. Erau două plaje vecine: plaja Macedonski și plaja Aristidi. Mergeam la Corotișca, era canalul Corotișca.

P: Și în parcuri, nu vă duceați?

O: Ba da, la Grădina Mare. Era celebrul turn de apă și era și o orchestră, iar duminica cânta fanfara militară, dirijor Kern (nu era evreu).

P: Și lângă turn, erau terenurile de tenis, nu?

O: Da, erau terenurile de tenis.

P: Și iarna funcționa un patinoar. Vă duceați la patinoar?

O: Nu. Era celebră Mary Poenaru, care patina acolo. Și prin Monument mă plimbam.

P: Și nu vă duceați la Cazinou?

O: Ba da, mergeam la Cazinou.

P: Ce mâncăruri se pregăteau la restaurante pe vremea aceea?

O: La restaurant erau preferați mititeii și pârjoalele, grătare. Pe Cuza era restaurantul „Gambrinus”, al lui Giuglea. Era o raritate berea atunci, deși am avut o fabrică de bere „Müller”, care apoi a devenit „Delta”. Pe Rodica Constantinescu, arhitecta, ați cunoscut-o?

P: Da, am cunoscut-o.

O: A fost căsătorită cu ing. Violatos. Erau morile: Violatos, Lykiardopol, Herdan (care era evreu). Sever Herdan a venit și a făcut o moară.

P: Alți evrei care au mai avut mori?

O: Nu. Doar Herdan, care a concesionat fosta Moară Românească, care a ars.

P: Petrecerile în familie cum erau? De sărbători, aniversări ale zilelor de naștere, de căsătorie?

O: Cu rude, cunoscuți, petreceri familiale...

P: Obișnuiuați să faceți vizite?

O: Da, se făceau vizite reciproce. Sora mea, Beatrice, era profesoară la Liceul Comercial, Liceul „Petre Bancotescu”. Preda matematică. Profesorul Oscar Kreindler era celebru la Brăila. La fel, Ana Kreindler. Erau la școală primară. Mai erau prof. Vidas, prof. Ghertler (care era director la școală „Avram și David Schwartzman”). Cealaltă soră a mea era funcționară.

P: Ce vă amintiți de Piața Sf. Arhangheli?

O: Era o atmosferă foarte veselă atunci la Brăila. Erau: restaurantul „La Tofică”, plăcintăria „Diamandi” (de greci), cu plăcinte cu brânză celebre, servite calde, cafeneaua „Universelle”, restaurantul „Coroana”, Goșnean, un magazin de delicătăse „Bezanoff”, colț cu strada Galați, Melissaratos, pe strada Galați era celebră brutărie „Ambatis”. Îmi amintesc și de farmacistul Finc, pe Călărași colț cu bulevardul Cuza, farmacistul Klekner, în Piața Sf. Arhangheli, colț cu Împăratul Traian. Îmi amintesc și de Rizeria Șaraga, fabrica de decorticat orez. Fiica, Tița Șaraga, trăiește la Focșani. Și de Isipovici, unul din intelectualii Brăilei, care are un fecior, Puiu Isipovici la Galați. Îmi mai amintesc și de Basil Clony.

P: Da, am înțeles că era o figură măreață la vremea lui.

O: Era un cetățean foarte haios. La „Ziua Recoltei” avea un chioșc cu mustărie și vindea chiar el din produsele proprii, din viile Clony. Dacă era întrebăt ce vârstă are (avea 72 de ani), răspundea: *mai am 21 de ani*.

P: La Lacul Sărăt vă duceați?

O: Mă duceam cu regularitate. Făceam băile reci și era foarte frumos. Vile din împrejurimi erau foarte frumoase și era iaurgerie, care atunci era o raritate. Mergeam cu tramvaiul. Și când eram mic mergeam mereu la Lacul Sărăt. Vara erau *colonii de vară*, organizate de către comunitate, în care mergeau elevii comunității. Eu, fiind mic, eram sub îngrijirea directorului băii, Eger. Seara ne întorceam acasă, cu tramvaiul.

MIHAIL SEBASTIAN (Josef Hechter)

ZAMFIR BĂLAN

„Sunt foarte ciudate deosebirile ramurilor noastre ascendente. Dinspre partea tăiei, numărăm cel puțin un veac de viață românească, în oraș și județ, trăind cu vecini români, lucrând cu ei, având legături cu ei. [...] Dar la 1828, în catagrafia orașului, numele străbunicului meu este trecut lămurit. Nu poate fi vorba de asimilare, desigur, dar simt în linia aceasta familială un aer de duritate, ce se datorează cu siguranță Dunării, lângă care patru generații de-a rândul au crescut. Străbunicul acela de la 1828 – Mendel din Gropeni, cum i se zicea – vorbea și scris românește, purta cizme și surtuc. Cât despre bunicul meu în și astăzi minte ce ciudată înșățire de barcagiu avea seara, când se întorcea de la docuri, cu cizmele lui grele de ținte și potcoave, cu mânile bătătoare, alb din cap până în picioare de praful sacilor cu grâu și porumb, pe care îl respirase o viață întreagă, 14 ore pe zi, din zori și până în noapte. Era ceva aspru și colțuros în el: ceva de barcagiu, de căruță, de muncitor cu ziua. Citea și el în serile de sărbătoare din nu știu ce cărți ebraice, dar nu punea în lectura aceasta patima pe care o simțeam cutremurându-l pe celălalt bunic, tatăl mamei. Acela era un intelectual, acesta nu, deși știa și el – se zice – foarte multă carte.”

(Mihail Sebastian)

Mendel Hechter era originar din Buzău. S-a căsătorit cu Clara, fiica lui Avram Weintraub, din același oraș, în 1903. În anul următor s-a născut primul copil – Penchas/ Pierre – al tinerei familii Hechter (Mendel avea 27 de ani, iar soția lui 21). Când s-a născut al doilea copil, Josef, la 8 octombrie 1907, familia era deja mutată la Brăila. Înscrierea în registrul de nașteri indică adresa familiei: bulevardul Al. I. Cuza, nr. 156. Între data din actul de naștere, de la Registrul Stării Civile a Municipiului Brăila, și cea declarată de scriitorul Mihail Sebastian, în *Pagini de jurnal*, e o diferență de zece zile: „18 octombrie 1936: 29 de ani. Îi primesc nici bucuros, nici trist.”; la fel, un an mai târziu: „București, luni, 18 octombrie 1937: Și împlinesc astăzi 30 de ani”.

Cel de al treilea copil, Benjamin, s-a născut în 1917, iar familia se mutase pe strada Unirii nr. 119.

Toți copiii familiei Hechter au fost elevi ai Liceului „Nicolae Bălcescu”.

Fixată de împrejurări la Buzău, familia Hechter avea origini pe linie paternă cu Brăila: străbunicul, despre care vorbește Sebastian în *De două mii de ani*, figura în catagrafia orașului Brăila. Apoi, bunicul fusese lucrător în docuri, trăia afară, între vânturi, cu picioarele de piatră și pământ, scrutând zarea inundată a băltii, vorbind tare ca să acopere cu glasul lui vuietul fluviului, sirena vapoarelor, uruitul elevatorului. Un om de la Dunăre.”

Dinspre mamă, neamul se trăgea din Bucovina. Rudele sale materne „au viețuit mereu în jurul sinagogilor. De acolo aduc poate ochii lor negri, mâninile lungi și subțiri, paloarea obrajilor.”

Străbunicul dinspre mamă, „pe la 1802, era bancher în București. A ajutat pe șefii revoluției de la 1848 cu bani. Părinții mei amândoi născuți la țară (tata la 1868) au vorbit numai românește și ne-au crescut românește.”

Pasiunea pentru lectură a viitorului scriitor Mihail Sebastian se manifestă încă din anii copilăriei. Autori precum Maeterlinck, Maupassant, Sienkiewicz, Dostoievski sunt preferații săi la șapte, nouă, zece ani. La 11 ani citea *Focul* lui Henri Barbusse, „când nemții erau încă la Brăila”.

La Brăila, pe la 14 ani, s-a întâlnit, copleșit de emoție, cu arta dramatică: „La Teatrul Lux din Brăila, pentru șase lei, Dumnezeu știe cu ce emoție și greutate căpătați. Așteptam ridicarea cortinei, cu o strângere de inimă, cu o nerăbdare și cu o teamă pe care de atunci n-am regăsit-o niciodată într-o sală de spectacol”. Se juca *Fântâna Blanduziei*, cu Constantin Nottara.

S-a întâlnit mai apoi cu „abecedarul meu de poezie”: primul volum de versuri, *Vecernii*, al lui Camil Baltazar (Leopold Goldstein).

În 1926, anul în care termină liceul, debutează ca poet, sub semnătura Eracleie Pralea, în „Lumea. Bazar sentimental”, de la Iași. Cu un an înainte, Perpessicus îi respinsese, cu amabilitatea cunoscută, versurile trimise la „Universul literar”.

În același an, teza de la bacalaureat, la limba română, despre poezia lirică românească, a fost remarcată de Nae Ionescu, președintele comisiei. Și tot în 1926, a debutat ca jurnalist, cu articolul *Bacalaureatul*

„generația violenței” și altele, în „Politica”, semnând pentru prima dată cu pseudonimul Mihail Sebastian.

După absolvirea Facultății de Drept, pleacă la Paris pentru pregătirea doctoratului.

Anul 1932 este anul debutului literar, cu *Fragmente dintr-un carnet găsit*.

Proza lui Mihail Sebastian, cu excepția romanului *De două mii de ani*, care e „inserabil”, stă, după opinia lui Dan C. Mihăilescu, „oricât de mult am nuanța lucrurile, la umbra verdictului călinescian din *Istoria literaturii*: «sensualism rece, lucid, cultivat cu exactități de geometru. Talentul artistic pare a lipsi, totuși ca prozator scriitorul posedă o ritmică vie și o frază echivocă, de o malie imperceptibilă.»”. După același critic literar, nici teatrul lui Mihail Sebastian nu mai poate avea succesul de odinioară. În schimb, Mihail Sebastian „își va cucerii definitiv locul în literatura română abia (și numai) odată cu tipărirea integrală a publicisticiei sale”.

După Valeriu Cristea, însă, Mihail Sebastian „a rămas în literatura română, ironia sorții (căci desconsideră oarecum teatrul), mai ales ca dramaturg (...), beneficiind în perioada postbelică și de versiuni cinematografice”.

Mihail Sebastian a murit la nici 38 de ani, pe 29 mai 1945, accidentat de un camion pe Bulevardul Regina Maria în timp ce traversa. Se afla în drum spre Universitatea Liberă Democratică, unde urma să țină primul său curs, despre *Balzac și problemele sociale ale timpului său*.

OPERA ANTUMĂ

- *Fragmente dintr-un carnet găsit*, București, 1932;
- *Femei*, București, 1933;
- *De două mii de ani*, pref. de Nae Ionescu, București, 1934;
- *Cum am devenit huligan. Texte, fapte, oameni*, București, 1935;
- *Orașul cu salcâmi*, București, 1935;
- *Corespondența lui Marcel Proust*, București, 1939;
- *Jocul de-a vacanța*, București, 1939;
- *Accidentul*, București, 1940;
- *Steaua fără nume*, 1942.

OPERA POSTUMĂ

- *Insula* - text neterminat, a scris doar primele două acte, cel de-al treilea fiind completat de prietenul său Mircea Ștefănescu. Piesa a avut premiera în 17 septembrie 1947, la Teatrul Municipal, în regia lui Mircea Șeptilici;
- *Ultima oră*, București, 1954;
- *Jurnal. 1935-1944*, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefață și note de Leon Volovici. București, 1996.

EDIȚII DE OPERE

- *Opere alese*, I, ediție îngrijită și studiu introductiv de V. Mândra, București, 1956;
- *Opere alese*, I-II, ediție îngrijită și prefață de V. Mândra, București, 1962;
- *Opere*, I, ediție îngrijită, tabel cronologic, note și comentarii de Cornelia Ștefănescu, București, 1994.

REFERINȚE CRITICE

- Ion Brăescu, *Mihail Sebastian, cercetător al literaturii franceze*, București, 1965;
- Cornelia Ștefănescu, *Mihail Sebastian*, Editura Tineretului, 1968;
- ***, *Mihail Sebastian interpretat de...*, antologie, prefață, tabel cronologic și note de Anatol Ghermanschi, Biblioteca critică, Editura Eminescu, 1981;
- Dorina Grăsoiu, *Mihail Sebastian sau ironia unui destin*, București, Editura Minerva, Colecția „Universitas”, 1986;
- Aurel Martin, *Mihail Sebastian, romancierul. Considerații aproximante*, București, Editura Minerva, 1993;
- ***, *Sebastian sub vremi. Singurătatea și vulnerabilitatea martorului*, Editura Universal Dalsi, Caiet cultural nr. (6) al revistei „Realitatea evreiască”, coordonarea volumului: Geo Șerban, f. a.;
- Iulian Băicuș, *Mihail Sebastian, proiecții pe ecranul culturii europene*, București, Editura Hasefer, 2007;
- Romulus Bucur, *Mihail Sebastian sau despre inconvenientul de a te fi născut evreu*, Brașov, Editura Aula, 2007.

Bulevardul Al. I. Cuza, imediata vecinătate a magazinului Winmarkt,
locul fostei locuințe a familiei Hechter, unde s-a născut
scriitorul Joseph Hechter (Mihail Sebastian).

Familia Hechter: soții, Clara și Mendel Hechter; copiii: Penchas (Pierre), în stânga; Joseph (Mihail Sebastian), în dreapta; Benjamin (Benu), în mijloc, așezat.

Portrete de scriitor

INTERVIURI

Chestionar, selecție și sinteză - CAMELIA HRISTIAN

1. Cât de importantă este pentru dumneavoastră originea evreiască și cum considerați că v-a influențat acest fapt viața? Cum a fost să trăiți prinț între două culturi diferite, între două limbi diferite?

Originea evreiască este cel mai important lucru pentru mine, toată viața mea a fost și este influențată de acest lucru. De la alegerea profesiei, a educației dată copiilor, a relațiilor cu cei din jur, la căsătorie, implicarea în viața societății, obiceiuri, sărbători etc. A fi prins între două culturi diferite este dificil, dar în același timp acest fapt te îmbogățește spiritual și cultural. Acasă, singura limbă vorbită a fost română. În timp am început să manifest interes pentru limba ebraică. [...] (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Sunt de origine evreiască. Bunicii și părinții mei au fost evrei și au vorbit idiș. În copilarie, cu mine au vorbit românește. M-au înscris la școala primară românească. După ce am terminat clasele primare, am fost nevoie să mă înscriv la Gimnaziul „Schäffer”. Noi aveam alte sărbători și mergeam la un *schul* care se numea „*Grosse Schul*” și se afla pe strada Coroanei, vizavi de Sala „*Macabi*”. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

M-am născut într-o familie de evrei și mereu am considerat că este normal să trăiesc aşa cum am învățat de la părinții și bunicii mei. Am fost o familie numeroasă și unită atât în viața de zi cu zi cât și cu ocazia sărbătorilor tradiționale. Trebuie să menționez că respectam și zilele de duminică, sărbătorile de Crăciun, Anul Nou, Paște, pentru că trăiam pe străzi unde locuiau și români, fără a face vreo deosebire. Desigur, aveam și complexe atunci când ni se amintea originea pe care o aveam. În casă se vorbea românește, doar rareori în idiș. Noi, copiii,

înțelegeam ceea ce se spunea în idiș, dar nu puteam susține cu ușurință o conversație. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Nu am simțit diferența, pentru că m-am născut în România. Părinții mei respectau toate sărbătorile religioase. Poate în perioada războiului, doar. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Originea evreiască face parte din viața, existența mea. Am știut de mică că sunt evreică, bunicii, pe care i-am cunoscut, vorbeau idiș, dar cu mine se vorbea românește. Remarcam numai că la noi erau alte sărbători decât la ceilalți copii și mergeam la altă biserică, care se numea *Şilul Meșteșugarilor*. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Originea evreiască face parte din viața noastră, fiind determinantă uneori, în anumite împrejurări. Trăind într-o perioadă istorică relativ pașnică, în care antisemitismul nu a avut aspecte violente, nu am fost puși în situații limită precum înaintașii noștri. Ca adulții, am avut opțiunea de a „face alia” (a emigra în Israel) dar nu am exercitat-o. Nu ne-am simțit „prinși între două culturi diferite”, fiind educații predominant în cultura românească, iar pe cea iudaică am perceput-o drept complementară. Am învățat câteva limbi străine, dar nu avem decât noțiuni elementare de idiș/ebraică, iar în familiile noastre se vorbea românește, aşa încât nu suntem nici „prinși între două limbi diferite”. (Albert și Carina Schreiber, 65 și 64 ani, București).

Sunt multe de spus la această întrebare, s-ar putea scrie o carte.... Originea evreiască este un fapt pe care l-a hotărât Dumnezeu. Trebuie primite hotărârile lui cu dragoste. M-am născut bărbat și nu mi-am pus întrebarea de ce nu m-am născut femeie. Să trăiești în două lumi diferite este câteodată fascinant. Te îmbogățești din două surse diferite, una completând-o pe cealaltă. Un exemplu de la doi poeti: primul, Eminescu: „Cu mâine ziua îți adaugi,/ Cu ieri viața ta o scazi,/ Și ai de-a pururea în față/ Ziua cea de azi.” Și un alt poet, și rabin, și medic, Euda Alevi, cred că a trăit în secolul XII, era noastră: „De tine când mă-ndepărtez, o Doamne! / Simt că sunt mort, în viață fiind, / Iar când de tine mă apropii, / Simt că trăiesc și când sunt mort.” Și sunt multe exemple.

Limba idiș a fost o limbă vorbită în Europa Răsăriteană. Dar nu toți au vorbit-o, mai ales după anii '50. Nu se mai vorbește, acum, aici. Se

vorbește, poate, în Moldova. Ea nu dispare, pentru că în Israel și în alte țări încă se mai vorbește. De exemplu în Franța, la New York, la fel ultrareligioșii, care prin teoria lor nu vorbeau limba ebraică pentru că e sfântă. În Brăila se vorbește numai românește. Eu nu sunt brăilean, sunt din Galați. Vorbesc ca un evreu român gălățean.

Religia mozaică pentru mine este ca inima într-un corp. Am simțit diferența, șocul, nu în România, ci când am ajuns în Israel. Cultura evreiască e moștenita de la părinții mei, de la străbunii mei. Limba română și cultura românească le-am moștenit prin naștere. Am copilărit pe pământ românesc până la vîrstă de 14 ani când am făcut alegerea, când am plecat în Israel. Oricine merge în Israel, în Țara Sfântă, urcă. În filozofia iudaică, cine pleacă de acolo, coboară. De la sfântul, care-i cel mai sfânt - Ierusalimul și tot ce-l înconjoară, la profan, cum se spune. Tot ce e făcut de Dumnezeu este sfânt. Chiar omul este sfânt. Numai că noi nu păstrăm sfințenia, asta e cu totul altceva. Dacă a fost un șoc, el s-a produs când am ajuns în Țara Sfântă, o limbă nouă, ebraica, necunoscută de mine, trecerea de la un sistem comunista la altul capitalist, două sisteme de învățământ diferite, două concepții de viață diferite. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

Educația mea s-a desfășurat în limba română. (Lucian R., 59 ani, București)

2. Vă rugăm să ne relatați povestea familiei dumneavoastră... Când s-au stabilit primii membri ai familiei în România și la Brăila? De unde proveneau, ce ocupație aveau și unde au locuit în Brăila? Așezarea lor aici a fost condiționată de plata vreunei taxe pentru obținerea protecției autorităților? Li s-a permis de la început să practice orice meserie și să dețină proprietăți? Cunoașteți motivul care i-a determinat să aleagă ca țară România?

Primii membri ai familiei mele s-au stabilit în România (în Tulcea și Babadag) cu cel puțin 150 de ani în urmă. În orașul Brăila ne-am stabilit definitiv în 1982. Primii membri ai familiei mele au practicat meserii diverse. Au fost: birjari, tinichigii, croitori, fotografi. Mama mea a făcut 3 ani de gimnaziu la Școala Evreiască „Baroneasa de Hirsch” și a

locuit pe strada Rahovei nr. 427. Tot aici a învățat meseria de fotograf (1935-1936). Așezarea în orașul Brăila nu a fost condiționată de plata vreunei taxe. I s-a permis să practice orice meserie. Nu a avut proprietăți. Nu cunosc motivul pentru care înaintașii mei au ales România ca țară. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Mama era născută în Brăila, iar tata la Botoșani. Bunicii dinspre tată aveau în Botoșani o făbricuță de cărămizi. Bunicul a murit în război. La fel un frate al tatălui și un frate al mamei. Mămica avea o soră căsătorită cu un moldovean, dintr-o familie mai bogată. Prin alianță, prin cunoștințe (familia unchiului meu a cunoscut familia tatălui meu, care era din alt orășel din Moldova), acest unchi a aranjat căsătoria dintre părinții mei. Pe vremea aceea erau căsătorii de conveniență. Sora mamei era căsătorită cu Leon Bercovici, care avea un magazin de galanterie „La Gălățeanu”, pe strada Republicii colț cu strada Rahovei. Locuința era la etaj, magazinul la parter, alături de încă o cameră unde mâncau, o bucătărie-cameră de zi. Acolo au locuit până în anii '54-'56, când au plecat în Israel. (Koffler Marcela, 85 ani, Brăila)

Toată familia din partea tatălui s-a născut în Brăila. Cei din partea mamei, s-au născut în Dobrogea. Bunicul din partea tatălui a avut un atelier de articole de voaj. Și eu am moștenit aceeași meserie. Bunicul din partea mamei lucra la un post de mașini agricole, ca specialist. Am locuit în perimetrul dintre strada Unirii, bulevardul Cuza și bulevardul Carol. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Bunicii mei au venit în România împreună cu părinții lor, din Polonia, datorită persecuțiilor sau pogromurilor împotriva evreilor. Au poposit pe pământ românesc, după anul 1800 și cred că s-au stabilit în Brăila pentru că era în apropiere de Dunăre. Au găsit o situație favorabilă din punct de vedere social, nu li s-au impus condiții, taxe etc. Și-au crescut copiii (părinții mei) fără echipament, aceștia au fost la școli (cel mult 10 clase) primare și gimnaziu; tata a devenit asistent de cereale, a lucrat la o firmă româno-elvețiană, iar mama era casnică. Li s-a permis să-și aleagă orice fel de meserie. De exemplu, frații mamei (ca și bunicul) au fost tâmplari de mobilă, foarte pricepuți și talentați. Părinții mei nu au avut niciodată o proprietate! (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

M-am născut în Dorohoi și pe când aveam 9 luni familia mea s-a mutat în Brăila. Tata era negustor de vite. Avea un loc de depozitare în prelungirea străzii Republicii, aproape de linia ferată, pe stânga. Mama a fost casnică. (David Iancu Segal, 82 ani, Brăila)

Eu am trăit într-o familie [de adopție] mixtă, adică mama unguroaică, creștină (catolică). Tatăl meu, deși evreu, era un cosmopolit care și-a trăit prima tinerețe în Occident și nu respecta datinile evreiești. [...] (Frida Ball, 81 ani, Israel)

Bunicii materni s-au stabilit la Tulcea. Ceilalți - la Ploiești, județul Prahova. Li s-a permis să practice diferite meserii. Casă proprie puteau să dețină, terenuri nu, puteau doar să le ia în arendă. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Bunicul meu din partea mamei a venit din Polonia, s-a stabilit la Brăila, s-a căsătorit cu o fată din Hârlău. Bunicul meu a fost tinichigiu, a locuit pe Bulevardul Carol, a avut atelier. A plătit taxe pentru a avea liber să-și exercite profesia lui. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Despre familia mea pot spune că toți bunicii mei, dar și părinții și rudele au fost născuți în Brăila; bunicul din partea tatălui a fost meșteșugar, cizmar, bunica a fost dintr-o familie mai înstărită, de industriași, foarte cunoscută în Brăila; bunicul din partea mamei lucra la cherestea. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu am date certe despre generațiile anterioare celor ale bunicilor. Toți patru au trăit la Brăila. Cei după tată – Albert Schreiber, bunicul, se născuse la Przemyszl – actualmente în Polonia, Elise Schreiber, bunica – la Viena, iar cei după mamă erau născuți la Brăila (Rosa Avram, bunica), respectiv la Podu Iloaiei (Iosef Avram, bunicul). Albert Schreiber a practicat în tinerețe tinichigeria (ornamente metalice pentru acoperișuri, candelabre – de ex. cel central din Biserica Greacă era lucrat de el), apoi a fondat și a dezvoltat o fabrică de cartonaje în Brăila, pe strada Plevnei. Locuia cu familia în casa proprie de pe strada Plevnei nr. 314 (v. foto), unde se află în prezent Spitalul de Obstetrică. Iosef Avram era negustor (Magazinul „1000 de articole”) și a trăit cu familia pe strada Regală, într-o casă situată între strada Coroanei/Sebastian și strada Sfântul Petru/P. Maior. (Albert Schreiber, 65 ani, București)

Bunicii după tată: Avram Glasberg (născut la Cernăuți – Bucovina), Carolina (născută la Bârlad) au trăit împreună la Bârlad. Tata, Eduard Glasberg, născut la Bârlad, s-a stabilit la Brăila unde trăia în 1937 (lucra la fabrica „Izbânda” – v. foto). Bunicii după mamă, Lupu Herșcovici (născut la Panciu, unde familia avea un depozit de vinuri – v. foto) și Blanche, născută Nachtigal, la Buzău (părinții ei erau din Odessa, respectiv Viena) au trăit împreună la Galați, unde aveau un magazin de mercerie, „La Furnica”. Mama, Lola Herșcovici, profesoară de franceză, s-a stabilit la Brăila prin căsătorie în 1946. (Carina Schreiber, 64 ani, București).

Părinții au provenit la rândul lor dintr-o familie de evrei pământeni. (Lucian R., 59 ani, București)

3. Dacă privim statisticile legate de evoluția demografică a evreilor din Brăila (la 1832 trăiau aici doar 105 evrei iar la 1932 numărul lor ajunsese deja la 11.527, adică 8,6% din populația orașului) observăm un ritm de creștere a populației de-a dreptul surprinzător. Comparând cu alte statistici legate de evoluția demografică a evreilor, în diferite perioade de timp și în spații geografice diverse (în Basarabia, Bucovina sau București) întâlnim situații similare, practic aceleași ritmuri de creștere exponentială, într-o perioadă de timp foarte scurtă. Care considerați că este explicația pentru acest fenomen: capacitatea foarte mare de adaptare a populației evreiești în diferite spații culturale, lingvistice și în diverse contexte politice, sociale, legislative, o bună organizare, comunicare și un spirit de ajutorare foarte dezvoltat al comunităților evreiești, o dorință puternică de stabilitate într-o patrie mai primitoare sau scopul de a prospera într-un mediu care oferea, la momentul respectiv, posibilitatea de câștiguri substantive?

Consider că venirea masivă a evreilor în Brăila, la mijlocul secolului al XIX-lea se datorează dorinței acestora de stabilitate, dar și dorinței de a prospera. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Într-un climat propice, într-o perioadă relativ scurtă, au construit lăcașe de cult, școli de băieți și fete, o baie, sală de sport și un loc

amenajat pentru sacrificarea păsărilor. Unele familii cu venituri mai reduse primeau un ajutor. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Presupun că populația evreiască refugiată din Ucraina, Polonia, de exemplu, s-a stabilit în România, pentru că au găsit o oază de liniște și siguranță, un loc unde nu au fost respinși, obstrucționați, în același timp au avut capacitatea de a se adapta mediului, societății, în general, vieții. Este adevărat că la această situație a contribuit și Comunitatea Evreilor, care i-a organizat în asociații pe meserii și pentru respectarea tradițiilor specifice religiei mozaice. În niciun caz nu s-a pus problema câștigurilor substanțiale, atâtă vreme cât se punea problema securității vieții refugiaților. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila)

Regulamentul Organic a permis stabilirea evreilor la Brăila. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Cred că s-au adaptat deoarece erau dornici de o viață stabilă și se puteau adapta ușor oriunde puteau trăi liniștiți. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Credem că toți factorii identificați de dumneavoastră explică, într-o anumită măsură, creșterea populației evreiești din Brăila în perioada de referință. Și nu ni se pare surprinzător pentru un oraș cosmopolit ca Brăila, în acele vremuri de înflorire a orașului și a întregii națiuni. Mediul economic și social propice a favorizat deopotrivă și creșterea componentelor grecești, armene (v. cercetările Muzeului Brăilei și V. Vosganian, *Cartea șoaptelor*) ale populației brăilene. Poate că și România era mai primitoare pentru evrei decât alte țări din zonă, de exemplu Rusia. Creșterea trebuie analizată în contextul general european al epocii. (Albert și Carina Schreiber, 65 și 64 ani, București).

Pot bănuia că este vorba de „stabilitate într-o patrie mai primitoare”. (Lucian R., 59 ani, București)

4. Revenind la Brăila... Cum era orașul în perioada când familia dumneavoastră s-a stabilit aici și mai târziu, pe vremea când erați copil? Care sunt primele amintiri pe care le aveți despre Brăila? Cât de dezvoltat era orașul? Cum erau: portul, centrul orașului, Regala,

**piețele? Care erau locurile preferate de promenadă ale brăilenilor?
Cum erau: parcurile, teatrele, cofetăriile, restaurantele?**

Primele mele amintiri despre Brăila sunt: un oraș frumos, cu bulevard și case frumoase, cu o populație neomogenă (unii foarte bogăți, alții săraci), multe magazine cu patroni evrei, foarte multă activitate în port, piețe bogate, cofetării și restaurante cu clienți numeroși. Orașul era dezvoltat și părea a fi unul din orașele cele mai mari. Lumea se plimba în Grădina Mare, Parcul Monument, pe faleza Dunării. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Până în anul 1940 populația Brăilei - români, evreii, grecii, turci și lipovenii - au trăit într-o armonie perfectă. Până în acel an de grație, portul Brăila era plin de magazii cu cereale, se făcea un export masiv. Prețul grâului se făcea la Brăila. Restaurantele, bodegile, cafenelele erau pline de clienți, care erau foarte bine serviti. Toată populația își putea permite să servească masa la restaurante, care aveau prețuri accesibile. Promenada era pe strada Regală, Grădina Publică, Parcul Monument. Se ajungea foarte ușor la Lacu Sărăt. Se lăua tramvaiul din centru. Vara era o plăcere, tramvaiul avea remorcă descoperită. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

În minte că bunicii mei au avut o cârciumă pe strada Golești. Abramovici se numea. De altfel, unchiul meu era rudă cu Leon Abramovici, care era foarte bogat și se vizitau la zile festive. Mămica mea era retrasă. Nu avea nici haine cum trebuie, dar eram mândră de ea. Divinizez memoria ei. Noi trăiam foarte modest. În timpul războiului nu aveam căldură. Eu și cu fratele meu mergeam la colț la strada Griviței și luam coșulețe cu 10 kg de lemn. și erau alte familii care aveau adevărate depozite de lemn acasă... Cumpăram și gaz de la vânzătorii ambulanți care strigau pe stradă: „Hai la gaz! Hai la gaz!”.

Într-o vreme noi, evreii, aveam restricție la mers în piață. Dar eu eram mai mică, mai fășneață, mă strecuram printre vânzători. Mă cunoșteau că eram fata lui Nea Sami și îmi vindeau pe ascuns, auzeam: „Dă-i repede, dă-i!”. În centru, unde este muzeul astăzi, era o alimentară unde se aduceau produse din Transnistria și unde era interzis accesul evreilor. Mai ales după ora 10, nu intrau, Doamne ferește, evrei acolo! Noi n-aveam ulei, n-aveam zahăr, mergeam de pe Griviței până acolo, cu

fetele din vecini și ne aprovizionam totuși. (Koffler Marcela, 85 ani, Brăila)

Din câte știu de la părinți, Brăila era un oraș înfloritor, curat, cu bulevard frumoase, cu o activitate socială și culturală efervescentă. Portul era într-o continuă forfotă, cu ambarcațiuni de mare tonaj, cu foarte multe birouri de import-export, mulți muncitori. Știu că rulau zi și noapte saci cu grâne care se încărcau neîntrerupt pe vase mari pentru a fi exportați, dar erau și alte mărfuri care plecau în vagoane către alte orașe. Strada „Regală” avea magazine cu multiple profiluri, erau încărcate cu mărfuri, de cele mai multe ori de calitate; vânzătorii ieșeau în stradă pentru a-și lăuda bunurile. Cetățenii orașului se plimbau pe Regala, tinerii funcționari sau militari se întâlneau la cafenele, restaurante, citeau ziarele, discutau. Toate cofetăriile, restaurantele, cafenelele aveau în stradă mese și scaune, clienții priveau trecătorii. Se mergea în excursie cu tramviale deschise (fără ferestre) la Lacu-Sărat sau „Monument”, Grădina Mare. În Brăila instituția reprezentativă era Teatrul, unde susțineau spectacole de calitate diferite companii din țară, cu artiști sau cântăreți de mare valoare, care prezenta piese grandioase. Mai era o instituție importantă, „Lyra”, cu sală de spectacole, conferințe, cinematograf, cu formații orchestrale, coruri, soliști autohtonii. Sălile erau întotdeauna arhipline. Viața culturală a Brăilei era în plină ascensiune. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Când ne-am mutat la Brăila, eu aveam 9 ani. Prima amintire este legată de agitația din port. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Din Brăila copilăriei mele țin minte în primul rând *șilul* de pe Tâmplari, unde mergeam de sărbători cu toată familia; strada Republicii, Grădina Mare, Centrul – locurile de promenadă preferate –, sau malul Dunării. Se făceau plimbări cu vaporul la Galați, sau cu tramvaiul la Monument și Lacul Sărat. Era și Teatrul Comunal/ Palatul Culturii, unde brăilenii participau la conferințe, baluri, filme, cursuri de limbi străine etc. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Copilăria mea se situează în anii '50 – începutul anilor '60 și în timpul acela Brăila era un oraș de provincie destul de tern. Mai existau vestigii ale vremurilor de glorie - și oameni de atunci, dar atmosfera era

apăsătoare și standardizarea socialistă se intensifica (Librăria Noastră nr. n, Școala Medie nr. m, ziarul „Înainte”, presa centrală, uniformizarea îmbrăcăminții - șepci, baticuri, lodene etc). Totuși în port mai era mișcare, vase cu zbaturi pentru pasageri, cargouri străine. Mai circulau trăsuri – iarna sănii, ulterior înlocuite de taxiuri Pobeda, Moskvici, autobuze sovietice ZIS, apoi autohtone – MTD, TV. În centru (Piața Lenin/Sf. Arhangheli) și pe str. Republicii/Regală, ca și la Grădina Mare era promenadă seara, om lângă om. Ciudat, dar nu și pe faleză, poate pentru că era păzită ca un fel de frontieră. În piețe erau mulți țărani și precupeți, se vindeau multe găini vii și aveam oroare de sacrificarea lor în stradă, la bordură, cu concursul trecătorilor servibili... Îmi plăcea la Teatrul Comunal, vedeam toate spectacolele, și în școală primară mergeam uneori la Teatrul de Păpuși. Mergeam și la spectacole la Arena Progresul, inițial pe str. Catolică, și desigur la cinematografe, la sală sau „la arenă”. Apăreau multe cărți, multe de autori sovietici sau din lagărul socialist, dar și mulți clasici universali și autori occidentali, aleși pe criterii ideologice și periați corespunzător. Cofetăriile și restaurantele erau ticsite seara, se mâncă înghețată vara (casată, parfait), prăjitură tot anul, respectiv grătar/mici și se bea bere la halbă. Ar mai fi multe de povestit... (Albert Schreiber, 65 ani, București)

Orașul Brăila pentru acei ani era relativ dezvoltat. Evident că și portul, centrul orașului, Regala, piețele aveau un farmec aparte (dar aceasta ține de nostalgie). Locurile de promenadă preferate erau strada Regală, Grădina Publică și Parcul Monument. (Lucian R., 59 ani, București)

5. Vă amintiți sau ați auzit relatari despre prăvălii, ateliere meșteșugărești ale evreilor, în Brăila de altădată? Unde erau situate? Ce produse comercializau și ce meserii practicau evreii? Vindeau doar evreilor sau și românilor sau altor minorități? Cum încercau să atragă clienții și să învingă concurența, cum arătau aceste prăvălii, de unde aduceau marfa, cum o etalau, cum își făceau reclamă, cum ambalaau produsele, cum tratau clienții, cum erau prețurile atunci? Care este secretul reușitei evreilor în afaceri? Se mai păstrează simboluri, catastife, documente ale breslelor evreilor din Brăila? Evreii cumpărau

**și produse din magazine ale românilor sau ale celorlalte minorități?
Existau prăvălii care vindeau produse *casher*?**

Prăvăliile și atelierele meșteșugărești erau situate pe Calea Galați și strada Regală. Evreii erau frizeri, croitori, cizmari, băcani, măcelari, vânzători, tinichigii, medici, dentiști, farmaciști. Vindeau tuturor celor care le treceau pragul prăvăliei. În fața prăvăliilor erau angajați care poftea oamenii de pe stradă în interiorul prăvăliei și le prezenta produsele. Tratau clienții foarte frumos, marfa era pentru toate buzunarele, mai ieftină sau mai scumpă. Secretul reușitei era comportamentul față de clienți. Evreii cumpărau produse din orice magazin, indiferent cine era proprietarul. Existau prăvălii care vindeau produse *casher*. De acolo ne aprovisionam, mai ales înainte de *Shabat* și de sărbători. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Îmi amintesc foarte bine că evreii practicau toate meserile: croitori, cizmari, tâmplari, ceasornicari, frizeri, coafori, fotografi, erau și doi birjari care staționau pe bulevardul Cuza colț cu Regala. Singurul mecanic care se ocupa cu obloanele de la magazine era evreu. În fine, cred că numai coșari nu erau. Nu au existat magazine cu produse *casher*. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Evrei care aveau magazine în Brăila: Iulius Meihn (era neamț) – magazin de cafea, Pach – magazin de stofe, aproape de strada Sfântul Petru și dădea și în strada Tânplari. În spatele străzii Tânplari era și locul unde se tăiau păsările pentru evrei. Când vroiai să tai o pasăre, mergeai acolo; dădeai pasărea, se ducea și îi-o tăia, spunea o rugăciune, o lăsa să se scurgă sângele, nu o lăsa pe jos să se zbată. O puneai în sacoșă și te întorceai acasă. La colț era o parfumerie a fraților Herțanu. Unul din ei mă plăcea foarte mult. Eram vedetă și eu nu îmi dădeam seama. Doar două rochițe aveam, una de stambă (pe atunci se vindea pe cartelă) cu niște buline roșii, și ca să fiu mai altfel, am făcut din fustă (fusta era creață) niște colțuri și pe dedesubt am pus un material alb.

Magazinile au dispărut în '48, odată cu naționalizarea. Toate au fost închise. Doar câteva magazine românești au mai rămas, le numărai pe degete.

Am trecut de strada Sfântul Petru. La colț era un hotel tot al unui evreu (fostul Pescăruș). Mai era un magazin mititel, apoi era magazinul

„Galia”. Era unul dintre ginerii lui Moldoveanu (care avea magazinul mare de coloniale). Soția lui era fiica lui Moldoveanu. „Galia” era un magazin cu produse extraordinare, cum mergem spre centrul pe partea strângă, până în Hotel „Pescăruș”. Mai era Liman, apoi încă un bijutier, un ceasornicar Goldenberg, apoi, la colț cu strada Coroanei, era „Lion”, un magazin mare cu mătăsuri, apoi, până la strada Golești mai erau niște magazine mititele. Erau cinci magazine de bijuterii până în centru. Unul era al unui ungur, Lotzi. Dar magazinul nu era aşa de elegant cum era acesta aproape de Golești. Între strada Coroanei și Sfântul Petru era magazinul Spazierer. La strada Golești era farmacie, iar casa de la etaj era a lui Pandele. Mi se pare că nu a avut copii, ci doar nepoți. Mai spre centrul, aproape de teatru era Papacanaris, mai încocace era Andronic, două cofetării mari. Era promenadă pe Republicii, mese afară, iar când te duceai să mănânci o prăjitură la Papacanaris sau Andronic... era lucru mare. Aproape de Golești, o rudă a lui Andronic și-a făcut după război o prăvălioară, tot o cofetărie, dar nu a mai mers treaba. Mai erau pe Regala negustori care aveau băcănii. Era familia Karlstein. Fiica unuia dintre frați era căsătorită cu medicul stomatolog Kohn. Mama doamnei Kohn locuia pe strada Griviței vizavi de noi și o ajutam mereu când avea nevoie, aveam grija de copil, îl legănam. Era o femeie foarte bună, de prin Transilvania. (Koffler Marcela, 85 ani, Brăila)

Cele mai multe prăvălii (magazine), ateliere, nu erau foarte arătoase. Erau simple, modeste, dar aduceau mărfuri de bună calitate; se servea cu calm și respect, prietenie chiar, recomandând și articole care nu erau solicitate, fără a se face diferență de naționalitate. Mărfurile erau expuse la vedere, în butoaie, cutii, borcane de diferite forme și mărimi, pentru a putea fi observate de clienți.

Se făceau cumpărături la magazinele din apropierea domiciliului și uneori la magazinele de lux de pe „Regala”, unde mărfurile erau împachetate elegant, cu staniol colorat și fundițe. Nu se ținea cont de naționalitatea patronului de unde se târguiau alimentele sau alte bunuri. În Brăila existau ateliere de tinichigerie, tâmplărie, croitorie, cismărie, frizerie, tehnicieni dentari și dentiști, profesori, doctori, avocați; în general evreii practicau toate meseriile existente, chiar și birjari, hamali. Nu existau magazine *casher*. Negustorii erau destoinici, harnici, știau

cum și când să-și prezinte sau să laude marfa. Existau hoteluri, birouri de cereale. Toate acestea pe străzile din centrul orașului, fiecare în funcție de posibilitățile financiare și chiar în port. Mulți aveau ateliere, birouri amenajate în propriile case. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Pe strada Principală/ Regală erau multe magazine, evreiești și grecești, care vindeau oricărui client, indiferent de etnie. Îmi amintesc de magazinul domnului Bach, care prepara pastramă de gâscă și curcan și de cel al domnului Fincler. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Magazinele aveau la ușă oameni plătiți ce trăgeau clienții de mâncă pentru a intra în magazin. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Singurul lucru pe care pot să îl scriu este că tatăl meu, care a fost de la 10 ani ucenic la un croitor evreu, după 1945 a lucrat un timp acasă, împreună cu fratele lui, până s-a înființat Cooperativa de Invalizi „Înainte”, unde s-a angajat. Știi că lucra pentru toți cei care veneau la el, era corect și politicos cu toată lumea și a atras mulți clienți la atelierele Cooperativei, pe care le-a condus. Mai știi că pe strada Tânărului era o cămăruță unde se tăiau *casher* păsări. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Am auzit despre magazine și ateliere ale unor evrei, pe unele le-am mai prins în activitate, chiar dacă erau deja unități ale unor cooperative. Erau croitorii, ceaprăzării, boiangerii, marochinării, blănării, bijuterii, ceasornicării, sifonării... Nu erau prea diferite de celelalte magazine similare și nu discriminau clienții, și nici nu credem că dețineau un secret care să le asigure succesul. Sectorul privat era asediat din toate părțile – aprovisionare, desfacere, resurse umane, impozite și pe la finele deceniului 7 cred că a dispărut complet, cu o scurtă revenire tip NEP în epoca „mandatarilor”. Produse *kasher* – nu ne amintim decât de *matzot* – la Comunitate și carne – la măcelarul Zeilig, pe strada Tânărului. Documente și alte vestigii probabil că se mai păstrează prin case, poate în arhiva Comunității sau în fonduri de muzee - știți mai bine ca noi, mai apar pe la negustorii de antichități. Am vrea să achiziționăm, în calitate de colecționari, mai ales dacă am găsi ceva legat de familiile noastre. (Albert și Carina Schreiber, 65 și 64 ani, București)

6. La Brăila, evreii au găsit un mediu propice în care au trăit conform proprietății culturale și credințe (s-au organizat în asociații, au construit sinagogi, școli, tipografii), s-au dezvoltat iar mulți dintre ei au prosperat. Au ajuns să dețină, în special după 1900, cele mai multe case comerciale din oraș, diferite companii, dar și hoteluri, cabinete medicale, birouri de avocatură sau arhitectură etc. Vă amintiți despre astfel de afaceri? Știți unde aveau sediile? Cunoașteți urmași ai unor familii renomate din Brăila - pentru activitatea lor comercială sau profesională sau binefăcători ai obștii -, care ne pot împărtăși astăzi poveștile de viață trăite de părinții sau bunicii lor la Brăila?

La colț era un hotel tot al unui evreu ("Pescăruș"). (Koffler Marcela, 85 ani, Brăila)

Erau doctori particulari pe Bulevardul Cuza iar pe Regala, hotelul "Bristol" al lui Hirschhorn. Cei mai mulți din cei pe care i-am cunoscut au plecat în Israel sau nu mai sunt în viață. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Eugen Schileru, tatăl meu, s-a născut la Brăila, în 1916, în familia doctorului Henri Schiller. Mama sa, Maria Demetrescu, era creștin ortodoxă, dintr-o veche familie românească, inițial originară din Oltenia, în timp ce doctorul Schiller deși dintr-o familie tradițional evreiască era complet nepracticant, integrat în cultura laică românească. Avea prieteni și amici evrei și români și mergea la clubul din spatele Teatrului "Maria Filotti", care după câte știu nu era segregat. Am amintiri și ce am mai descoperit în căutările mele desperate de a înțelege trecutul părinților mei, cel mai important fiind interesul și afecțiunea pentru acest bunic și orașul pe care tata l-a părăsit la 18 ani. Cabinetul doctorului Henri Schiller se afla pe Bulevardul Al. Ioan Cuza la nr. 180.

În anii Primului Război Mondial, Henri Schiller a fost mobilizat ca doctor chirurg militar, bucurându-se de drepturile și privilegiile condiției sale profesionale și cetățenești. La terminarea războiului promise epoletii de colonel, și nu se gândeau că doar peste două decenii, tocmai acest episod al vieții lui profesionale avea să-l apere de persecuțiile la care urmău să fie supuși evreii. Cultivat, poliglot și om al cărții, Henri și-a încercat bisturiul și în a satiriza politicienii timpului

într-o piesă în 3 acte, "Lilly", plasată într-un oraș de provincie, pesemne Brăila. Piesa a fost tipărită în 1913 la tipografia brăileană P. M. Pestemalgioglu. Antetul cu adresa cabinetului (pe care vi l-am trimis) provine dintr-o scrisoare de familie. Interesantă mi se pare aprobarea primăriei brăilene pentru îngrijirea medicală gratuită a unui copil dintr-o familie săracă. (Michaela Schileru, 65 ani, Toronto)

7. Evreii au și construit foarte mult la Brăila. Cum arătau sau cum arată casele evreiești? Există elemente arhitecturale specifice folosite pe fațade sau în interior, un mod anume de organizare a spațiului casei sau curții, anumite obiecte de mobilier, decorative sau de cult care nu lipsesc din casa unui evreu? Ce este mezuza?

Casele evreilor nu se diferențiau arhitectonic de celelalte case ale oamenilor cu aceeași situație materială. Dar foarte multe case erau bogate și frumoase. *Mezuzah* exista în orice casă pe ușorul ușii de la intrare. Existau de asemenea sfeșnice, alte obiecte de cult: *tales*, *chipo*, *menora*, *dreidl*. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Fiecare familie de evrei avea la intrarea în apartament, prinse pe tocul ușii (sus, în dreapta) *mezuza*, adică un dreptunghi de lemn, în interiorul căruia erau scrise câteva versete din *Thora* – pentru viață, sănătate, cinstă. Când se intra, în special cei care erau religioși și păstrau tradiția, atingeau cu degetul acest dreptunghi și îl duceau apoi la gură, simbolizând un sărut al cărților sfinte. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Nu toți evreii aveau *mezuza*. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Fiecare evreu pune pe ușă cele 10 porunci, ca să-i aducă noroc, bucurie și sănătate. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Casele evreiești arăta ca orice altă casă. Elemente arhitecturale specifice nu există nici în casele din Israel, sau un anumit mod de organizare a spațiului, dar se găsesc în toate casele: *mezuza* pe ușa de la intrare, sfeșnice pentru lumânările de *Şabat* și de sărbători, lumină de *iurățat*, *menora* și *hamza*. *Mezuza* este un sul mic de hârtie specială pe care sunt scrise cele 10 porunci, care se află într-un tub ce e fixat pe tocul ușii și arată că se intră într-o casă evreiască. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

După cunoștința noastră, casele evreilor brăileni nu au elemente specifice. Ca obiecte de cult menționăm sfeșnicele pentru lumânările de *Şabat* și *mezuză* – o casetă fixată la ușă într-un anumit mod, conținând un text sacru scris de mână pe o bucată de pergament. (Albert și Carina Schreiber, 65 și 64 ani, București)

8. În ce zonă a orașului ați copilărit? Care erau străzile preponderent locuite de evrei?

Am arătat mai sus unde am locuit cu familia. Dar populația evreiască locuia până pe strada Ștefan cel Mare. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Copilaria mi-am petrecut-o pe strada Griviței, între străzile Republicii și Dianei. (Koffler Marcela, 85 ani, Brăila)

Când eram copil, am locuit pe străzile Tâmplarilor, Rahovei, Plevna și Bulevardul Carol. Străzile locuite preponderent de evrei erau cele menționate mai sus, plus Sfântul Petru, Coroanei, Cuza. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Am copilărit pe Bulevardul „Alexandru Ioan Cuza”. Străzi preponderent locuite de evrei: strada Sfântul Petru, strada Regală până la Barieră. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Am copilărit pe Bulevardul Carol, între strada Regală și Sfântul Gheorghe. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Am copilărit în Brăila, pe străzile Plevnei și Rahovei aproape de Republicii. Străzi locuite de multe familii de evrei erau Sfântul Petru, Coroanei, Tâmplari, Bulevardul Carol, Bulevardul Cuza. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

În Centrul Iстoric (strada Vasile Sassu/I.L. Caragiale, strada Albă). (Albert Schreiber, 65 ani, București)

În apropierea Centrului Iстoric (strada Rahovei, aproape de strada Regală, în spatele Fabricii de Bere Müller). Cunoscății noștri locuiau în general în Centrul Iстoric. (Carina Schreiber, 64 ani, București)

Am locuit în diverse locații (străzi adiacente centrului). (Lucian R., 59 ani, București)

9. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Vă amintiți vreun cântec de leagăn (în ebraică sau idiș) pe care vi-l cântau părinții sau bunicii?

10. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Care erau relațiile cu celelalte etnii? Aveați vecini evrei? Vă jucați deopotrivă cu copii de evrei și români sau aveați restricție de la părinți să nu vă jucați cu oricine? Ce jocuri evreiești știați? Mai țineți minte regulile sau versurile acelor jocuri?

Relațiile cu copiii aparținând altor etnii erau bune. Ne jucam, mai ales cu copii evrei, dar și cu copii români, greci, turci. Nu aveam restricție de la părinți. Cu ocazia sărbătorilor „Hanuka” copiii se jucau cu titirezul (*dreidl*), de *Purim* ne mascam și mergeam pe la rude. În rest, nu erau jocuri cu tentă etnică. (Cornfeld Esteră, 92 ani, Brăila)

Nu am avut niciodată restricții să am prieteni de joacă. Am avut prieteni și români și greci încă din clasele primare. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Copilăria mi-am petrecut-o pe strada Griviței, între străzile Republicii și Dianei, după cum am mai spus. Stăteam la curte, o curte foarte frumoasă (era casa lui Caragăță, dacă ați auzit, un negustor care avea un magazin de sticlărie pe Republicii) și mă jucam cu copiii de pe stradă. Mămica era și ea Tânără și ne făcea scenă în fața casei, sub viță. Ne adunam toți copiii din vecini, eram cam de aceeași vârstă, fratele meu era mai mare (a plecat în Israel și a decedat acolo) și aveam și o soră mai mică. Pe scenă jucam piese de teatru, spuneam poezii, făceam cam ce făceam și la școală. Poezii de Eminescu, Coșbuc. (Koffler Marcela, 85 ani, Brăila)

Familia mea a avut relații de vecinătate cu românii, cu care s-au înțeles în mod civilizat și ne jucam și cu copiii acestora. Nu aveam jocuri specifice. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Era un oraș cosmopolit, fără diferențe rasiale. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Aveam vecini români, evrei, turci, greci și nu aveam nici o restricție de la părinți, mă jucam și eram prietenă cu toții. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu aveam vecini apropiati evrei, iar relațiile cu vecinii erau normale, nu se punea problema etniei. Nu aveam restricții la joacă și nu știam jocuri evreiești. (Albert Schreiber, 65 ani, București)

Noi aveam vecini greci - partizani și evrei, cu care eram în relații foarte bune. Grecii mă invitau frecvent ca să mă trateze cu ficat de oaie, o delicătesă care îmi plăcea. (Carina Schreiber, 64 ani, București)

Mă jucam și am învățat printre copii români aproape în exclusivitate. În clasele unde am învățat erau puțini copii evrei. (Lucian R., 59 ani, București)

11. Familia dumneavoastră primea doar musafiri evrei sau erau bineveniți, în casa dumneavoastră, și români, greci, turci, armeni etc.? Cum erau tratați oaspeții?

În familia mea veneau ca musafiri în primul rând evrei, dar veneau și oaspeți de alte naționalități. Erau bine primiți, tratați cu dulceață. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Familia respecta sărbătorile tradiționale, se petreceau cu toții membrii laolaltă, iar în zilele de naștere, Crăciun sau Anul Nou, erau invitați prietenii, evrei și români, petrecându-se de la ora 20 la 4-5 dimineața. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Oricine era binevenit. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

În casa noastră intrau oameni de toate etniile și erau tratați toții la fel. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu se făcea discriminare între musafiri pe criterii etnice, oamenii cumsecade erau bineveniți. Tratația pentru oaspeți (dacă despre asta e vorba) era în general cea clasică: cafea, dulceată, prăjituri de casă, vișinată de casă, șerbet cu apă rece. (Albert și Carina Schreiber, 65 și 64 ani, București)

Părinții mei aveau prieteni evrei, dar și români, greci. (Lucian R., 59 ani, București)

12. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Limba ebraică sau limba idiș ați învățat-o la școală sau în familie?

Limba ebraică am învățat-o (puțin) la școală, limba idiș în familie. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Limba ebraică am învățat-o la școală, iar limba idiș în familie. Îmi amintesc uneori zicale specifice în idiș. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

În instituțiile de cult, ebraică. În familie, am învățat limba idiș. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Limba idiș am învățat-o de la bunica iar ebraica cu doamna Balank și rabinul Teneu. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Nu am învățat limba ebraică în școală sau în familie. Învăț acum la Clubul O. T. E. R. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu am învățat ebraica/idiș. Din familie (bunici) am prins doar niște rudimente de idiș (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

În familie se vorbea numai română. (Lucian R., 59 ani, București)

13. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Ați învățat la o școală a comunității evreiești sau la o școală românească? Vă amintiți vreun dascăl preferat sau vreun dascăl de care vă era teamă?

În anii petrecuți la Brăila am învățat la Școală Evreiască „Baroneasa de Hirsch”. Profesori preferați: doamna Iurașcu (româncă),

domnișoara Goldenberg, domnișoara Blank. Profesoara de care îmi era teamă: domnișoara directoare Marcovici. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Cursul primar l-am făcut la Școala nr. 8, pe strada Gării, școală românească. Liceul l-am făcut la Liceul Industrial „Zurmale”, care era în spatele Bisericii Grecești și purta numele celor care au donat clădirea. O școală foarte bună, care s-a desființat în '46. Păcat, păcat! Eram două evreice în toată școala: eu și nepoata doctorului radiolog care avea cabinet pe strada Polonă. Mai era foarte multă lume de la țară. Erau fete foarte bune. Era doar școală de fete. Mai era un Liceul Industrial de Băieți pe Bulevardul Carol. Pe profesori nu pot să îi uit nici acum. (Koffler Marcela, 85 ani, Brăila)

Cursul primar l-am urmat la Școala Israelito-Română „Frații Abraham și David Schwartzman” din Brăila, de pe Bulevardul Al. I. Cuza. Cursurile se făceau în limba română. (David Iancu Segal, 82 ani, Brăila)

Da, îmi amintesc de soții Berbeciu din clasele primare. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Am învățat clasele primare la o școală românească, apoi am fost la Liceul Comercial, primele două clase, după care, datorită legii rasiale – pe timpul legionarilor – am fost transferat la liceul aparținând Comunității Evreiești – Liceul „Schäffer”, pe Bulevardul Cuza. La acest liceu se predă în limba română, cu profesori evrei din România, iar în cadrul limbilor străine se învățau latina, germana, franceza, ebraica. La acest liceu erau numai copii evrei. Menționez că existau Școala Primară de Fete „Baroneasa de Hirsch” și Școala de Băieți „Schwartzman”. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Am învățat la Școala Comunității Evreilor „Zion - Clara Baroneasa de Hirsch”. Am mai învățat la Liceul „Schäffer”, prima clasă de liceu cu profesoara Hînkes. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Am învățat la școli românești. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Amândoi am învățat la școli românești de stat – Liceul Bălcescu, respectiv Școala nr. 10 de pe str. Ștefan cel Mare și Liceul nr. 1 Munteanu-Murgoci. Profesori preferați: inv. Stana Iureș, prof. Ștefan

Mircescu, prof. Gheorghe Dobrin, prof. Eduard Fernengel, prof. Maria Moțet; temuți: prof. Timotei Petride. Profesori preferați: prof. Nichita, d-na prof. Petride, prof. Pîslaru. Amândoi am fost cam în aceeași perioadă, separat (pe atunci nu ne cunoșteam) elevii în particular ai d-rei Barbatis la pian, dar ne-am bucurat când lecțiile s-au întrerupt din cauza indisponibilității profesorei și nu le-am continuat. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Primele trei clase le-am făcut la o școală evreiască care se afla pe Bulevardul Ioan Cuza, cursurile se făceau numai în limba română. (Lucian R., 59 ani, București)

14. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Dacă ați învățat la o școală a comunității la Brăila... Unde era această școală? Se învăța în ebraică sau în idiș? Profesorii erau din România? Ce materii se predau? Ce materii preferați și ce materii erau de nesuportat? Aveați manuale în limbile ebraică sau idiș? În librării se vindeau cărți în limbile ebraică sau idiș? La școlile evreiești erau acceptați doar evrei?

Școala „Baroneasa de Hirsch” era pe bulevardul Cuza. Se învăța în limba română și aveam și ore de ebraică. Profesorii erau din România. Se predau: limba română, matematică, fizică, chimie, limba germană, limba franceză, limba ebraică, lucru manual, educație fizică, dactilografie, istorie, geografie. Preferam limba română, limba germană și limba franceză. Erau de nesuportat chimia și fizica. Aveam manuale în ebraică. La școlile evreiești erau acceptați și copii aparținând altor naționalități. În librării nu știau dacă erau manuale în ebraică. Manualele ni le dădeau de la școală și le returnam. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Clădirea „Gimnaziului Schäffer” există și acum pe bulevardul Cuza. Nu am avut manuale în altă limbă, doar în română. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Am învățat la Școala Evreiască, pe Bulevardul Cuza. Se învățau și ebraică și idiș. Profesorii erau din Brăila. Aveam manual în ebraică. Erau acceptați doar evrei. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Nu, în copilăria noastră nu mai exista o asemenea școală. În librării se găseau câteva titluri în idiș, la standul de „literatura minorităților conlocuitoare”, și de asemenea discuri Electrecord cu muzică evreiască; vânzarea era foarte slabă și prețul discurilor se tot reducea periodic, până a ajuns la o sumă ridicolă, 50 de bani – am câteva asemenea discuri. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

15. Întrebare pentru persoanele care au copilărit la Brăila. Dacă ați învățat la o școală românească... vă simțeai prijit sau tratat altfel de către ceilalți colegi sau de către profesori?

La școala românească (clasele I – IV) nu m-am simțit altfel tratat decât toți ceilalți copii. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Am învățat la o școală românească, am fost tot timpul tratat ca și ceilalți. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Pe toată durata școlarizării, nu am avut neplăceri, nu am simțit discriminări decât foarte rar. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Profesorii nu au făcut deosebire între mine și ceilalți colegi. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Am învățat la școli românești și nu ne-am simțit discriminări de profesori sau de colegi. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

În anii când am învățat eu, nu am fost tratat altfel de către ceilalți colegi sau profesori. (Lucian R., 59 ani, București)

16. Ce înseamnă religia mozaică și Templul Coral pentru dumneavoastră? Dați câteva exemple de învățături din Talmud-Tora pe care le considerați fundamentale. Există restricții legate de vizitele la Templul Coral (capul acoperit, anumite haine, bijuterii, machiaj, parfum, interzis unei anume religii, restricții în cazul Shabatului sau sărbători, permisiunea de a filma sau fotografia anumite slujbe)? Kippa (pălăria specifică a bărbatului evreu), Tallit-ul (șalul de rugăciune) se moștenesc sau se cumpără? Templul Coral de la Brăila

nu are rabin, doar oficiant de cult. Care este diferența dintre un rabin și un oficiant de cult? Se pot oficia, în aceste condiții, nunți? Se eliberează certificate de căsătorie? Cum poate deveni un bărbat evreu - rabin?

Religia mozaică este ceea ce ne diferențiază de celealte etnii ale lumii și aceea care a făcut ca poporul evreu să nu dispară în istorie. Templul Coral este loc de întâlnire, de rugăciune, de meditație, de amintiri. Învățături din *Talmud-Tora* pe care le consider fundamentale: „ce ție nu-ți place, altuia nu-i face”, cele zece porunci, crezul în unicul Dumnezeu, „când ucizi un om, ucizi o lume”. Restricții legate de Templul Coral: capul acoperit, haine decente, nu este interzis persoanelor de alte religii să viziteze templul. Se poate filma sau fotografia în templu. Mai puțin de *Shabat* și *Yom Kipur*. *Kippa* și *Tallit*-ul se moștenesc, dar se pot și cumpăra. Un bărbat evreu poate deveni rabin prin studii specifice și examene finale. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

În Templu, bărbății poartă pe cap *Kippa* și șalul de rugăciune (*Tallitul*). Acestea pot fi moștenite, alteori se cumpără. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Templul Coral este o casă de rugăciune, merg acolo pentru pomenirea morților și la sărbători mari. Învățături fundamentale: “ce ție nu-ți place, altuia nu-i face”. *Tallit*-ul se moștenește din tată în fiu. Între rabin și oficiantul de cult este diferență de nivel de cultură. Rabinul poate oficia cununii și elibera certificate de căsătorie, oficiantul nu. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Religia mozaică este crezul meu și Templul Coral lăcașul de cult frecventat. La Templu femeile căsătorite sau care au fost căsătorite au capul acoperit; în timpul slujbelor nu este voie să se filmeze sau să se fotografieze, bărbății de la 13 ani poartă *Kippa*. *Kippa*, *Tallit*-ul se moștenesc, dar se pot și cumpăra. Un bărbat evreu poate deveni rabin urmând școlile necesare. Oficiantul de cult nu are pregătirea de a oficia nunți; dacă o nuntă este oficiată de un rabin, se eliberează și certificatul de căsătorie. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Pentru noi, religia mozaică este ansamblul preceptelor morale cuprinse în *Talmud* și un ghid de comportament transmis de Divinitate

prin intermediul Cărții sfinte și acceptat de poporul evreu, păstrat din vremuri biblice. Nu facem parte din categoria evreilor religioși, și deși ar fi bine să putem respecta cele 613 *mitzvot* – prescripții obligatorii, ne propunem să respectăm cel puțin cele 10 porunci cunoscute tuturor, să aprindem lumânările de *Şabat* și să respectăm cât mai mult posibil prescripțiile referitoare la *Şabat*. Întrucât am devenit bucureșteni prin adopție de vreo 40 de ani, vizităm Templul Coral brăilean doar ocazional. Cunoaștem și respectăm restricțiile asociate prezenței în Templu (capul acoperit, ținuta decentă) și ne abținem să fotografiem/filmăm în Templu sau în cimitir, ceea ce ar fi o încălcare indirectă a interdicției de a-ți face „chip cioplit”. Cu privire la *Kippa* și *Tallit* există multe și variate tradiții, în funcție de epoci și locuri. *Kippa*, după știința noastră, nu e tocmai o „pălărie specifică” ci un banal obiect pentru acoperirea capului, folosit de evreii religioși în anumite împrejurări (în sinagogă, în timpul rugăciunii sau al studiilor religioase, în timpul actelor rituale, la masă) și de toată lumea - în incinte sacre. *Tallitul* nu se moștenește, ci se primește la ceremonia de *bar-mitzva* și se folosește toată viața. Rabinul este un „învățător” care primește consacrarea „*smiha*” după studii aprofundate ale textelor sfinte evreiești și ale responselor rabinice, dar și un mediator (dacă i se pune o întrebare privind legea iudaică, răspunsul are caracter imperativ pentru solicitant, ca de exemplu în dreptul civil, în spețe de succesiune). El nu este preot și nu are putere ierarhică, ci doar explică religia, la școală – copiilor, din amvon – adulților, tuturor prin scrierile sale. Există multe dezbateri cu privire la recunoașterea căsătoriilor, convertirilor și altor evenimente legate de viața evreiască, după cum sunt oficiate de rabini ortodocși, reformați sau ai altor mișcări religioase. Nu ne este clar cum se califică o persoană ca „oficiant de cult” și ce competențe are, probabil mai reduse decât ale unui rabin. Pe noi ne-a căsătorit în 1978 la Sinagoga Ieșua Tova din București rabinul Marilus, eliberându-ne un certificat în acest sens („*ketuba*”). (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Ce înseamnă...? Religia e ca o inimă într-un corp. Fără inimă sunt ca un mort. Templul Coral e un loc de întrunire, de reculegere, un loc de învățătură, de studiu (nu e biserică, să nu confundăm cu biserică). La sinagogă s-a concentrat toată viața unui evreu: de la naștere până la

moarte, la bine și la rău. În limba idiș sinagoga se numește *şil* iar în ebraică *Beit kneset*. În sinagogă s-a sărbătorit nașterea pruncului, în sinagogă s-a făcut și *brit mila* - circumcizia, la vîrstă de opt zile, în sinagogă copilul venea și învăța lecții de religie și limba ebraică. În sinagogă se serba majoratul, la vîrstă de 13 ani, dacă era băiat sau 12 ani, dacă era fată. Nunta tot la sinagogă se făcea și toate acestea se făceau cu mare fast, cu bucurie, cu cele mai bune mâncăruri, în funcție de posibilitățile fiecăruia, cu hainele cele mai frumoase. Căsătoria tot la sinagogă se oficia și când bărbatului căsătorit i se nășteau copiii, începea un nou ciclu al vieții. Aici veneau, aici învățau, aici se rugau și în jurul sinagogii este, cum am spus și la început, inima evreului. Aici veneau și de sărbători și în cazul clipelor triste când trebuiau să se despartă de părinți, sau uneori de frați, chiar și de copii. Când se murea, tot la sinagogă era vizita pentru ultima dată. O rugăciune de despărțire făcea oficiantul de cult sau rabinul, rosteau o cuvântare și apoi era însoțit pe ultimul drum.

Mi-am adus aminte de un motto dintr-o carte pe care am citit-o, din împărații romani, scrisă de poetul persan Firdusi. El spunea în această poezie: „S-așterne colb uitarea peste toate / Doar două-n veci de veci sunt neschimbate./ Slăvită-n veacuri vitejeasca faptă / Si fără moarte vorba înțeleaptă, / Căci vorba de-nțelept și fapta bună, / Înfruntă și viforii și furtună.” Păcat că relațiile Israelului cu Iranul nu mai sunt aşa cum au fost odată, însă au o cultură foarte frumoasă și merită studiată.

Câteva exemple de învățături din *Talmud-Tora* pe care le considerați fundamentale? Nu am putea epuiza subiectul în câteva luni... Am adus câteva exemple din *Mishna* și *Talmud-Tora* (legea care a fost dată pe Muntele Sinai). *Mishna* explică ce este în *Tora*, care este *Talmudul*, iar ce se explică din *Mishna* se numește *Gemara*. Asta formează *Talmudul*. [...] Din *Mishna*: „Fiți cu băgare de seamă față de cei ce sunt la putere, care se apropiie de om numai din interes propriu, care se arată prietenii doar când le convine și nu ajută oamenii la vreme de nevoie”. Aceasta îmi place cel mai mult. și încă una. Hilel zicea: „un ignorant nu se teme de păcat și cel ce nu e învățat nu poate fi pios. [...] Cel ce se ocupă cu negoțul nu devine înțelept! Acolo unde lipsesc oameni, străduiește-te tu să fii om!” și încă una care îmi place mult, din *Mishna*: Raman Shimon Benglaise spunea: „Pe trei elemente se bazează lumea:

adevăr, justiție și pace". „Adevărul, dreptatea și pacea să le propovăduiți în porțile voastre” (Zaharia 8:16). Acestea sunt câteva exemple. Cartea se numește *Pirche Avot* - „Tratatul părinților” și a fost redactată de Baruh Tercartin.

Asta e toată religia noastră. Este o poveste tot în „Tratatul părinților”, cum a venit un evreu la un rabin și i-a spus: „Vreau să învăț religia voastră și toată *Tora*, toată învățătura, stând într-un picior”. Si acest rabin Shamai l-a lovit și l-a gonit. I-a spus: „Nu se poate”. Era un rabin cam dur în interpretările lui. Si s-a dus la alt rabin mai blând. O școală opusă celei a lui Shamai, Hilel, și l-a întrebat: „Pot să învăț religia iudaică și *Tora* stând într-un picior?”. „Da, toată învățătura, toată *Tora*, îți voi spune: ce ție nu-ți place, altuia nu face. Asta-i toată învățătura. Restul sunt comentarii. Acuma du-te și învăță.”

Restricții legate de „vizitele” la Templul Coral: capul acoperit cu „*kippa*” - reprezintă o recunoaștere a faptului că există cineva deasupra ta; hainele trebuie să fie decente; bijuteriile și parfumurile sunt permise. Dacă ar fi să vă înfățișați înaintea regelui țării, nu v-ați îmbrăca cu hainele cele mai frumoase sau noi, dacă ați avea posibilitatea, nu v-ați punе bijuterii, nu v-ați parfuma? Si când ne înfățișăm înaintea Regelui Regilor, binecuvântat fie El, și binecuvântat fie numele Lui, suntem obligați să venim cu cele mai frumoase haine, curați la trup și la suflet. *Shabatul* reprezintă unul dintre fundamentele credinței iudaice. El concentrează valori spirituale și impune modalități de viață care privesc întreaga existență a evreului. *Shabatul* semnifică legătura dintre Dumnezeu și poporul său, este semnul legământului veșnic stabilit între ei [...]. „De ce este interzis de a filma sau fotografia în zi de *Shabat* și de sărbători?”, în cele zece porunci se spune: „Adu-ți aminte de ziua de odihnă ca s-o săfiești, să lucrezi 6 zile și să îți faci lucrul tău, dar ziua a șaptea, e ziua de odihnă închinată Domnului Dumnezeului tău. Să nu faci nicio lucrare. Nici tu, nici ea, nici fiul tău, nici fiica ta, nici străinul care stă la porțile tale” (din Exod 20:8:10). A fotografia sau a filma este socotită o muncă, care este interzisă de *Shabat*. Si asta chiar dacă o face un străin, pentru că tu nu ai voie să exploatezi străinul care este la tine.

Tallit-ul, șalul de rugăciune, cu tefilin - tatăl sau bunicul (dacă este în viață) îl face cadou fiului sau nepotului, când acesta ajunge la majorat religios, 13 ani. Templul Coral din Brăila nu are rabin, doar

oficiant de cult, respectiv eu. Diferența dintre ei este aceea că oficiantul de cult, aşa cum arată și denumirea, oficiază slujbele religioase la sinagogă, și nu numai, pentru că sunt și alte evenimente, pe când rabinul este învățător, îndrumător spiritual etc. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

17. Cum erau Sinagogile de altădată de la Brăila? Unde erau situate? Cât de animate erau? Cum erau slujbele? Aveți fotografii cu aceste clădiri sau de la evenimente oficiale în aceste lăcașe de cult? S-au păstrat obiecte de mobilier sau obiecte de cult din sinagogile de odinioară? Vă amintiți rabinii care oficiau aceste slujbe?

Sinagogile din Brăila erau pline până la refuz. Îmi aduc aminte de rabinul dr. Thenen, care a pierdut 2 copii pe vasul „Struma”. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Sinagogi în Brăila erau: Templul Coral, pe strada Sfântul Petru, două pe strada Coroanei, azi Mihail Sebastian, una pe strada Tânplari. De sărbători, erau toate pline. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

În copilăria mea la Brăila erau șase sinagogi, plus Templul Coral. Una din sinagogi se numea „Armonia” și o frecventau meseriașii, care veneau într-o ținută demnă, chiar elegantă. Toate erau amplasate aproape de centrul orașului: Coroanei, Tânplari, Bulevardul Carol, Sfântul Petru, Plevnei. Eram impresionat de modul în care oficia slujba rabinul șef - Dr. Thenen - un om cu studii superioare; acesta a și tradus în limba română carte de rugăciuni, în special pentru sărbători ca *Yom Kippur*, *Ra-Hașana*, *Pesah* etc.

Predicile erau ținute numai în limba română. Când erau sărbători, rugăciunile erau susținute de cantori sau rabini, acompaniați de cor sau orgă, ceea ce impunea pioșenie, seriozitate; erau adevărate concerte de operă. Cantorii erau dotați de natură cu voci excepționale, dar și cultivate; cântau cu atâta har, încât mai ales femeile plângneau de emoție. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila)

Sinagogile erau în număr de 7. Templul Coral și pe strada Tânplari, strada Sfântul Petru, strada Coroanei. S-au păstrat multe obiecte. Dintre rabinii pe care i-am cunoscut, amintesc pe Thenen și Dorhruski. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Sinagogile erau clădiri înalte, luminoase, unde se făceau zilnic slujbe, erau pline de enoriași de sărbători și noi copiii alergam tot timpul pe scări de la tații noștri, care erau la parter, la mamele noastre, care ocupau balconul. Nu-mi amintesc de niciun rabin. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Sinagogile brăilene din copilăria noastră erau modeste la exterior; îmi amintesc de una pe strada Coroanei/Sebastian, vizavi de sala de gimnastică Macabi, alta pe strada Tânplari, cea de pe strada Sfântul Petru (actualul Templu Coral), cea veche de pe bulevardul Carol, între străzile Regală și Gării/Victoriei, transformată în depozit. De sărbători era oarecare animație. Nu îmi amintesc cine oficia slujbele, nici nu știu de soarta obiectelor de mobilier sau de cult. Fotografii/cărți poștale ilustrate – încă mai caut, pentru colecția mea... (Albert Schreiber, 65 ani, București)

18. Orice evreu trebuie să meargă, de-a lungul vieții, de trei ori la Zidul Plângerii. Se respectă această regulă? Ce semnifică o astfel de experiență?

Pelerinajul se aplică israelienilor și oamenilor care au posibilitatea de a călători în Israel. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Nu știu de această regulă. Eu am fost deja de trei ori și într-adevăr este un loc de suflet, te simți mai aproape de Dumnezeu. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu am auzit de o asemenea regulă. Știam că trebuia mers de cel puțin trei ori pe an la Ierusalim, la Templu, de sărbători (*Pesah*, *Sukot*, *Şavuot*), iar după distrugerea Templului obligația a fost înlocuită cu rostirea rugăciunii de *Izkor* (comemorare) la trei sărbători. Vizita la Zidul Plângerii (*Kotel*) este un prilej de apropiere de Divinitate și de istoria poporului evreu, emoționant și plin de semnificații. Până acum am fost o singură dată, dar sperăm să mai ajungem. În toamna asta am vizitat o machetă la Ziua Ierusalimului, organizată în București, și am depus o dorință care va ajunge la adevăratul Zid. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Pe vremea când exista Templul de la Ierusalim evreii aveau obligația de a urca la Templu de trei ori pe an, nu în timpul vietii, de Pesah (Paștele evreiesc), Shavuot și Sukot. Pentru că se mergea pe jos a căpătat denumirea de *Alya la reghel*, *shalosh regalim* (*shalosh* = trei, *regalim* = picioare). *Pesah* = sărbătoarea azimilor, *Shavuot* = sărbătoarea primelor roade *bikurim*, iar *Sukot* = sărbătoarea culesului, a colibelor. Sunt cele trei sărbători în care eram obligați, în timpul când exista Templul, să ducem ofrande și să mergem la Templa. Neexistând Templul, această obligație a fost anulată. Singura rămășiță este zidul care înconjoară Templul și-l susține din partea de vest, și/sau „Zidul plângerii”, fiindcă acolo veneau evreii religioși să se roage și plângăreau distrugerea Templului de către romani: Titus în anul 70 e.n. a doua oară și prima oară în 586 i.e.n. de către Nabucodonosor. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

19. Ce înseamnă familia pentru un evreu? Care erau și care sunt raporturile de familie dintre bunici, părinți, copii? Cine ia deciziile cele mai importante într-o familie de evrei?

Pentru un evreu familia înseamnă totul. Familia era formată, în general, din trei generații: bunici, părinți, copii. Era foarte unită, până la sacrificiu. Bunicul, dacă exista, lua deciziile cele mai importante, dar și cei doi părinți. Familia evreiască continuă să fie foarte unită, dar apar și elemente de modernitate. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Cred că părinții mei se consultau împreună când luau o hotărâre. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Deciziile le ia, de regulă, cel mai vârstnic. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Familia înseamnă totul, tot ce fac evreii, munca, distracțiile, cumpărăturile au legătură cu copiii, părinții. Deciziile se iau în comun. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Familia este elementul central al vieții evreiești. Ambii părinți împărtășesc copiilor din experiența lor de viață, contribuind fiecare cu elemente diferite, în funcție de atribuțiile specifice, la formarea religioasă, educativă, emoțională a acestora. Bunicii, o prezență destul de rară în

familie în zilele noastre, au o relație specială cu nepoții, neavând responsabilități cotidiene. Ei își pot alege perioada de timp pe care o petrec cu nepoții, perioadă care devine ceva deosebit pentru copii și aceștia sunt mai receptivi la cunoștințe și experiențe de viață transmise. Noi am avut fericirea de a fi contemporani cu o parte dintre bunici și le păstrăm o amintire de neșters. Capul familiei evreiești este în general tatăl și lui îi revin decizile majore. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

20. Cât de respectată este femeia într-o familie evreiască? Sunt evreicele elegante? Preferă aurul sau argintul? Cum era la început de secol, cum erau bunicile îmbrăcate, își cumpărau hainele și bijuteriile din România sau preferau casele de modă occidentale? Existau croitorii, frizerii, ateliere de bijuterii evreiești la Brăila?

Femeia este foarte respectată și protejată în familia evreiască. Evreicele actuale sunt elegante. Au multe bijuterii din aur și argint. Femeile tinere preferă argintul, celealte aurul. Hainele erau procurate și din România și din străinătate, în funcție de starea materială, dar mai mult din România. Existau croitorii, frizerii, ateliere de bijuterii, în Brăila, care aparțineau evreilor. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

În general, femeile și în special mamele sunt respectate. Familia mea a avut un cult pentru îmbrăcămintă. Tata și mama se îmbrăcau elegant. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Femeia era foarte respectată. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Femeile evreice erau foarte respectate. Bijuteriile erau moștenite. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Femeia, în majoritatea familiilor, este foarte respectată. În general sunt elegante, îmbrăcate decent. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Femeia e respectată (se poate și mai bine, ar zice soția mea). Greu de generalizat în materie de eleganță, preferințe pentru bijuterii sau modă autohtonă/străină. Nu mă pot pronunța despre viață la începutul sec. XX, iar memoria orală la care am avut acces tinde să idealizeze trecutul. (Albert Schreiber, 65 ani, București)

21. Am citit că, conform legii iudaice, o căsătorie este valabilă doar dacă este oficiată "în legea lui Moshe și a lui Israel". În aceste condiții, sunt acceptate căsătoriile mixte? Este obligatorie convertirea partenerului la iudaism? În ce constă această procedură? Ce se întâmplă dacă cineva încalcă regula?

Sunt acceptate și căsătoriile mixte. Nu este obligatorie convertirea partenerului la iudaism. Dacă cineva încalcă regula, nu se întâmplă nimic, dar viața urmașilor este mai complicată între cele două religii ale părinților. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Eu sunt "căsătorit mixt". Nu este obligatoriu să se treacă la iudaism. Din contră, în România nu se face convertire. În Ungaria sau în Israel, se poate. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Căsătoriile mixte erau foarte rare și în special în cazul familiilor mai bogate. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Pentru o căsătorie religioasă mozaică, în *Chuppah*, ambii soți trebuie să fie evrei. Căsătoriile mixte se fac numai la Starea Civilă. Convertirea la iudaism se face în urma unui examen dat la Rabinat. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Normal, căsătoria religioasă evreiască nu are sens decât dacă ambii miri sunt evrei. În România, după câte știm, căsătoria religioasă este însoțită de cea civilă, obicei comun evreilor și creștinilor. Căsătoria civilă nu impune o religie comună soților, dar convertirea devine necesară dacă vor să se căsătorească și religios. Religia mozaică nu urmărește prozelitismul, dar există o procedură de convertire. Nu cunoaștem detalii. Înainte de 1989 erau multe solicitări de convertire, cu scopul principal de a îndeplini un criteriu pentru emigrarea în Israel, iar la Templul Coral din București apăruse un anunț: „Nu se primesc cereri de convertire, vă rugăm nu insistați.” (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Eu nu am auzit să nu se acceptă căsătoriile mixte. (Lucian R., 59 ani, București)

22. Cum priveau evreii divorțul și cum privesc astăzi divorțul, când probabil că mentalitățile s-au mai schimbat și la evreii din România ca și la cei din Israel...?

Evreii nu divorțau, însă și în Israel și în România, mentalitățile s-au mai schimbat. Divorțul este destul de frecvent. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Divorțul este acceptat, nu sunt probleme. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Foarte greu. Mama mea a trecut prin aşa o nenorocire. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Acum există divorțuri și în familiile evreiești. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Divorțul e un eveniment care poate apărea în viața unei familii și nu reprezintă în sine o împrejurare reprobabilă – nici în trecut, nici în lumina mentalităților moderne. Divorțul evreiesc („get”) este reglementat și se finalizează printr-un document consensual de dizolvare a căsătoriei (pe care dreptul evreiesc nu o caracterizează ca o uniune pe viață). „Get” se acordă de către soț soției, care îl acceptă, apoi părțile au libertatea de a se căsători din nou printr-o ceremonie evreiască, cu respectarea anumitor condiții. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

23. Ce s-a păstrat din tradițiile de nuntă de altădată? Cum este pești fata? S-a păstrat obiceiul ca mirii să nu se vadă 7 zile înainte de nuntă? Ce vesminte se poartă cu această ocazie? Mirele mai poartă *kitel* – costumul tradițional bărbătesc? Cum arată rochia miresei? Ce bijuterii poartă? Se mai amenajează *Chupah*? Nunta se oficiază la Templul Coral? Mirii au nași? Care sunt obiceiurile în cazul căsătoriei religioase ? Am citit că odinioară rabinul elibera certificatul de căsătorie, cusut în filigran și apoi acest certificat se înrăma și se punea pe peretele noului cămin. Astăzi se mai întâmplă astfel? Cum este petrecerea de nuntă? Ce preparate culinare se servesc? Ce fel de muzică se ascultă ? Ce dansuri sunt specifice la nuntă? Ce urări se fac, ce cadouri se oferă ? Fata, băiatul trebuie să primească zestre?

Se păstrează toate tradițiile de nuntă într-o țară cu mulți evrei.
(Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

În Brăila nu a mai fost o cununie evreiască de aproximativ 30 de ani. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu am asistat la multe nunți în ultimul timp, aşa încât nu avem răspuns la multe întrebări de aici. Eu nu am purtat *Kitel*. Baldachinul (*Hupa*) e obligatoriu. Există naști. Obiceiurile sunt prea numeroase pentru a fi descrise pe scurt. Certificatul nostru de căsătorie (*Ketuba*) e completat pe un formular tipărit, dar în Evul Mediu ajunsese o adevărată artă și multe *Ketubot* sunt adevărate opere de artă și ajung exponate de muzeu. Obiceiurile de nuntă includ multe aspecte specifice, ca ceremonia vălului miresei, ocolirea de trei ori a mirelui, logodna prin dăruirea inelului, cele șapte binecuvântări, spargerea paharului, dar tradițiile pălesc treptat în vremurile noastre. Urarea tradițională este „*Mazel Tov!*” (noroc bun), care tinde să se generalizeze. Nu credem că fetele se mai înzestrează în zilele noastre. (Albert și Carina Schreiber, 65 și 64 ani, București)

24. Ce obiceiuri sunt respectate la nașterea unui copil? Se păstrează legea iudaică: "copilul unei mame evreice este evreu iar copilul unui tată evreu nu este evreu"? Circumcizia se practică acasă? Cine realizează acest ritual? Ce tradiții s-au păstrat pentru această ocazie? În cazul unei fete se organizează o ceremonie după naștere? Ce cadouri se oferă cu aceste prilejuri? Se mai organizează *Bar Mitzva*? În ce constă această sărbătoare?

Copilul unei mame evreice este evreu, dar are foarte multe drepturi și copilul care are doar tată evreu. În Comunitatea Evreilor din Brăila ambii sunt priviți la fel. Circumcizia se practică la Templa. Ritualul este realizat de un rabin. Se organizează *Bar Mitzva*. La acest eveniment băiatul de 13 ani este considerat major din punct de vedere religios. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Dacă mama nu este evreică, copilul nu este considerat evreu. În Israel, căsătoriile mixte practică circumcizia la spital. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Se păstrează legile iudaice referitoare la botezarea copiilor. Evrei sunt cei care au mamă evreică, circumcizia se poate face acasă sau la spital de un rabin sau un medic specialist. Petrecerile nu fac parte din tradiție. *Bar Mitzva* se organizează la Templu și constă într-o slujbă religioasă, un cuvânt al Tânărului de 13 ani, care astfel a intrat în rândul bărbăților, și felicitările de rigoare. Se oferă: cărți, obiecte de cult etc. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Legea conform căreia copilul unei mame evreice este evreu se păstrează. Numai copilul merge după mamă. Circumcizia se practică acasă, în sinagogă, în săli de nunți etc., se face la băieți după 8 zile de la naștere, și denumirea în ebraică este „*britt milah*”. Persoana care execută „*britt milah*” se numește *Mohel*. Sunt medici chirurgi în Israel care sunt și *Mohalimi*. *Bar Mitzvah* este atunci când băiatul ajunge la vîrstă de 13 ani, atunci devine bărbat, major; este majoratul religios. Este responsabil pentru faptele sale. Până la vîrstă de 13 ani, la băieți și 12 ani, la fete, toate păcatele săvârșite de aceștia revin tatălui. Majoratul la fată este la 12 ani și are denumirea de *Bat Mitzvah*. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

25. Care sunt obiceiurile de înmormântare la evrei? Ce reprezintă cimitirul pentru evrei? Care sunt obiceiurile după înmormântarea unui evreu, în timp? Există o simbolistică folosită pentru decorarea pietrelor tombale?

Obiceiurile de înmormântare sunt: rudele stau pe jos 8 zile, stau descălțați. Se poartă doliu 4 săptămâni. Se taie puțin din îmbrăcămîntea celor apropiati. Bărbatul familiei se duce 30 de zile la Sinagogă, dimineața. Mortul este înfășurat într-o pânză albă netivită, într-un coșciug negeluit, nu se aduc flori la mormânt, pe mormânt se pun pietre. Mortul nu poate fi îmbălsamat și nici nu i se face autopsie. La pregătirea decedatului pentru înmormântare, nu participă familia, ci comunitatea prin oameni speciali pregătiți pentru această activitate. Cimitirul este un loc în care odihnesc cei dragi, familia și prietenii, dar în care nu pot intra în anumite momente (*Shabat*, sărbători). (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Când trecea un mort, cu dricul, spre cimitirul evreiesc, se bătea în fiare, ca să se facă zgomot. Era o galăgie de nu puteai să îți plângi mortul.

A durat perioada aceasta până puțin după anii '50. Se spunea „A murit jidanul”. (Koffler Marcela, 85 ani, Brăila)

Cimitirul pentru evrei este sacru. Nu se îmbracă mortul cu haine, este înmormântat într-un giulgiu. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Cimitirul este un loc sacru, sunt zile când nu se intră în cimitir. Când moare un evreu se aşează pe jos într-o cameră, pe o pătură și se acoperă cu un cearceaf. Se veghează până este dus la cimitir. În ziua înmormântării, într-o cameră specială, este spălat și îmbrăcat într-un giulgiu de pânză albă, după un ritual special, apoi poate fi văzut pentru ultima oară și urmează slujba și înmormântarea propriu-zisă. După înmormântare rudele de gradul I stau jos pe podea 7 zile, după care femeile poartă un șorț negru pe piele timp de 11 luni. Pentru piatra funerară există un simbol, care se pune sus, deasupra numelui. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Înmormântarea are loc la cât mai scurt timp după deces; se folosește doar un linșoliu alb simplu, niciun fel de podoabe, iar sicriul e foarte simplu. Cimitirul reprezintă un loc sfînt, pentru reculegere și aducere aminte. Piatra tombală se poate sfînti după un an. Mormintele sunt pentru eternitate, nu se strămută decât în situații speciale. Familia apropiată jelește acasă timp de şapte zile (se „*stă șivă*”) primind vizite de condoleanțe. Se spun rugăciuni specifice, inclusiv *Kadiș*. Pomenirea morților se face anual („*iarfait/iurfat*”), la data comemorării decesului după calendarul iudaic, care variază față de cea din calendarul civil. Simbolistica pietrelor tombale include simbolurile iudaice clasice (*menora*, steaua lui David), uneori – după epocă – elemente ornamentale, florale. (Albert și Carina Schreiber, 65 și 64 ani, București)

Legile de înmormântare la evrei: *Tahara*: spălarea și curățarea decedatului, îmbrăcarea într-un giulgiu de culoare albă, care are denumirea „*tahrihim*”. Înmormântarea se face cât mai rapid posibil. Coșciugul sau lada trebuie făcută din scândură nelustruită. Rudele de gradul întâi - părinți, copii, frați, surori - stau 7 zile după înmormântare la pământ. Nu au voie să se spele, nu au voie să se uite la televizor, nu au voie să facă nicio activitate. Și gătitul bucătelor este făcut de rude sau vecini. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

26. Ce superstiții au evreii?

Bătutul în lemn, cifra 13, culoarea roșie împotriva deochiului la copii. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Ca toată lumea... Nu cunoaștem superstiții caracteristice evreilor, doar cele clasice (pisica neagră, evitarea trecerii pe sub scară, să nu faci plăți la început de săptămână și.a.). (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Superstiții: cu pisica neagră care îți taie calea, 5 este o cifră de noroc, toate literele alfabetului sunt sfinte, tot ce e creat de Dumnezeu e sfânt. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

27. Gătiți tradițional? Ce bucate evreiești se prepară la dumneavoastră în familie? Spuneți-ne câteva rețete de mâncăruri sau prăjituri evreiești, pe care merită să le încercăm. Ce condimente folosiți? Ce este și ce nu este *casher*? Există magazine speciale de unde se pot procura anumite produse specifice ?

Nu gătim tradițional. Se fac prăjiturile *Humentash* de *Purim* și *Zeicheh* de *Roș Hașana*. Condimente: sare, piper, pătrunjel, mărar. Nu este mâncare *casher*: carne de porc, peștele fără solzi și aripoare, animalele fără copită despicată și care nu rumegă, consumul în același timp al produselor lactate și al cărnii, folosirea acelorași vase și tacâmuri pentru carne și lapte. Nu există magazine speciale cu produse *casher*, la Brăila. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Cele mai cunoscute preparate culinare sunt: peștele umplut (știucă), *angheahtz* (un amestec de cartofi piure cu ouă fierte, tari, ceapă verde, ulei, sare, piper). De asemenea *ghidreitz* – un gen de ruladă cu dulceață sau gem; *lotchis* și *hremzlăh* din făină de pască. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Tradițional gătesc de sărbători. Există cărți de bucate cu diferite rețete evreiești, de unde mai învăț câte ceva. Gât umplut este o rețetă pe care o știu de la mama și e simplu de realizat: se desprinde pielea de pe o pasăre de la copane în sus și se scoate, împreună cu aripile. Separat se

taie mărunt o ceapă, se adaugă bucătele de grăsime și piele de pasăre, se pune puțină făină, sare, piper (se poate tăia mărunt și un ficat de pasăre), 1-2 ouă și se amestecă. Se coase partea de jos a pielii scoase, se introduce umplutura fără a se îndesa prea mult, se coase și partea de sus de la gât și se pune la fier în supă. Când e fierit, se scot firele de ată și se taie felii. *Casher* înseamnă curat, pur. Carnea *casher* este a animalelor cu copita despicate (oi, vaci, capre) și a păsărilor, în afara celor de pradă. Peștele *casher* este cel care are solzi. De asemenea, înainte de a o găti, trebuie scos tot săngele din carne (se ține o oră în sare, apoi se spală în trei ape). La aceeași masă nu se mănâncă preparate din carne împreună cu lactate. Nu știu să existe în România magazine speciale. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Alimentația *casher/cușer* permite orice vegetale, fructe și legume, semințe, dar numai anumite feluri de carne și pește (exclus porcul, anumite fructe de mare etc). Sunt numeroase reguli complicate care trebuie respectate de către cei care mănâncă *casher*, e o întreagă tradiție, plecând de la sacrificarea rituală a animalelor și trecând prin procesarea alimentelor, inclusiv a vinurilor și brânzeturilor, sub supraveghere rabinică. Și nu în ultimul rând, produsele lactate și cele pe bază de carne se păstrează și se mănâncă separat, cu tacâmuri separate. De curând a apărut în București un magazin de produse *casher*, în centru, pe strada Paleologu, care oferă în principal conserve importate. Îl vizităm uneori și mai cumpărăm câte ceva, mai mult de curiozitate. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Încercăm să gătim tradițional doar de sărbători, anume câteva mâncăruri clasice evreiești, nu din cele mai complicate. *Lotches, humăntaș*, ștrudel, supă de pui cu tăieți... Nu abuzăm de condimente, ne limităm la sare și piper, eventual scorțișoară. Din repertoriul meu bogat de rețete v-aș propune una simplă și gustoasă.

Lotches cu cartofi: Cantități: 2 cartofi, 2 cepe, 1 ou, sare-piper – după gust, făină de pască (*matzo-meal*), ulei pentru prăjit. Cartofii și ceapa se curăță și se dău pe răzătoare. Se bat ouăle cu sare și piper, apoi se amestecă cu cartofii și ceapa. Se amestecă totul cu făină, suficientă ca să rezulte o compozиție groasă. Se încinge uleiul într-o tigaie mare. Se ia câte o lingură plină din compozиție și se pune în tigaie în uleiul încins. *Lotches*

se prăjesc câte 1-2 minute pe fiecare parte, sau până se rumenesc bine. Se pun la scurs pe un șervețel de hârtie. (Carina Schreiber, 64 ani, București)

28. Mai există Baie Rituală la Brăila? Ce semnificație are?

Nu există Baie Rituală la Brăila. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

În Brăila nu mai este Baie Rituală. Știu că înainte de nuntă viitoarea mireasă face o Baie Rituală într-un bazin special. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu știm dacă la Brăila mai există *Mikve* (baie rituală). Baia rituală este o complicată tradiție biblică, constând în cufundarea completă într-o apă curgătoare, destinată menținerii purității familiei și fiind prescrisă în anumite împrejurări și de asemenea ca parte a convertirii. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Nu mai există. Este o baie, dar nu este funcțională. Baia rituală a fost un lucru foarte important la evrei. În primul rând, este importantă curățenia. Vineri, înaintea *Şabatului*, evreul era obligat să își facă baie. Nu putea să meargă la sinagogă sau la slujba religioasă fără să facă baie. Iar acum 1000 sau 2000 de ani, nu exista baie în casă. Baia era obligatorie. Și femeile trebuiau să facă baie, mai ales după ciclu era obligatoriu. Soțul nu putea să vină la femeie s-o cunoască fără să facă baia rituală. O femeie dacă nu vroia să facă sex cu soțul, nu se ducea la baie. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

Nu mai există baie a Comunității Evreilor la Brăila. (Lucian R., 59 ani, București)

29. Ce este permis și ce nu este permis de *Shabat*? Ce fac evreii de *Shabat*?

Sunt permise doar: cititul, mâncatul, dormitul, plimbarea pe jos, dar și activitățile care, dacă nu ar fi efectuate, ar pune viața în pericol. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Sunt multe lucruri nepermise de *Şabat*: să aprinzi focul, să găteşti, să speli etc. De *Şabat* evreii se odihnesc, se plimbă, se vizitează etc. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Există numeroase tratate privind *Şabatul*. Principala obligație impusă evreilor pe durata *Şabatului*, și respectată cu strictețe de evrei religioși, este de a nu „lucra”, pentru a comemora odihnă Divinității în a șaptea zi a Genezei. Interdicțiile privesc, între altele, călătoria (altfel decât pe jos), gătitul mâncării, scrisul, căratul, aprinderea focului – assimilată și cu conectarea/deconectarea electricității, utilizarea telefonului, orice tranzacție comercială, inclusiv cumpărăturile. Unele interdicții pot fi respectate folosind serviciile unor terți sau automatizările. Iar ce nu este interzis este permis. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Shabatul reprezintă unul dintre fundamentele credinței iudaice. El concentrează valori spirituale și impune modalități de viață care privesc întreaga existență a evreului. *Shabatul* semnifică legătura dintre Dumnezeu și poporul său, este semnul legământului veșnic stabilit între ei, aşa cum stă scris: „Fiii lui Israel să păzească *Shabatul*, prăznuindu-l cu toți urmașii săi ca pe un legământ veșnic” (din Exod 31:16). *Shabatul*, reunind valori naționale, sociale și universale a devenit un concept important al umanității (*Cartea vieții omului*, cap.VII, pag. 183). (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

30. Suntem în anul evreiesc 5773... De ce au evreii alt calendar?

Se consideră anul 5773 de la facerea lumii. Evreii au calendar lunar, nu solar. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Au alt calendar deoarece au apărut ca popor acum 5773 ani. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Calendarul evreiesc, luni-solar, cu 12 luni are ca origine anul precedent Genezei și datează de prin secolul III A.D. Corespunde calendarului agricol din Israel, având în vedere legătura dintre unele sărbători și principalele lucrări agricole. După el se stabilesc sărbătorile,

comemorările și este utilizat în Israel în paralel cu cel gregorian. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Părerea mea este că ceilalți au alt calendar, pentru că dacă evreii trăiesc de mai bine de 4000 de ani, ceilalți au venit după și au schimbat calendarul evreiesc. Cu calendarul putem să numărăm zilele noastre. Calendarul evreiesc sau timpul său e socotit după lună, nu după soare și în fiecare lună sărbătorim luna nouă. E o sărbătoare în care se lucrează, dar o sărbătorim la sinagogă prin rugăciuni speciale. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

31. Ce semnificație are *Purimul*? Ce tradiții s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocazie?

Purimul semnifică salvarea evreilor din Imperiul Persan, în urma intervenției reginei Esteră. Evreii se maschează, petrec, mănâncă prăjiturile *Humentash*. (Cornfeld Esteră, 92 ani, Brăila)

De *Purim* se pregătește *Humentash* – strudel cu nuci și rahat colorat (fără sirop). (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Purimul sărbătorește victoria evreilor în Persia, unde Haman, sfetnicul Regelui Achasverush, a vrut să extermeze toți evreii. Înseamnă veselie, carnaval și mâncare delicioasă, cu prăjituri care conțin miere și nuci (*Humentachen*). (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

E o sărbătoare veselă, nereligioasă, prin care se comemorează salvarea comunității evreiești din Persia de unelturile lui Haman, prin eforturile lui Mordehai și Ester. Bucuria se marchează printr-un bal mascat, o cină festivă, cadouri pentru prietenii și donații pentru săraci. Se mănâncă prăjiturile zise *humăntaș*. Cum se spune, toate sărbătorile evreiești se pot rezuma astfel: au vrut să ne extermeze; nu le-a mers; hai să mânăcăm! Se poate bea alcool până ajungi într-o stare atât de avansată de ebrietate încât nu mai deosebești între „Blestemat fie Haman” și „Binecuvântat fie Mordehai”... (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Sărbătoarea de *Purim*, sărbătoare foarte veselă, amintește de salvarea poporului evreu de către regina Esther. Pe timpul împăratului

Xerses urmau să fie distruiți toți evreii de pe cuprinsul împărației. Era atunci prim ministru Haman. Bineînțeles acest plan nu a fost înfăptuit, doavadă că vă povestesc... De *Purim*, când se pomenește numele lui Haman, copiii fac zgromot. Se spune „Blestemat fie numele lui Haman, care a vrut să ne distrugă”. La sărbătoarea de *Purim*, sărbătoare veselă, se fac daruri, și celor săraci și copiilor. Copiilor le plac foarte mult sărbătorile *Purim* și *Hanuka* pentru că primesc cadouri foarte multe, fie jucării, fie bani, depinde de vârstă, bineînțeles. Este ceva simbolic vorbind, în afară de rugăciunea comună care se face, de *Hanuka* și de *Purim*, „Cine a făcut minuni părinților și strămoșilor noștri în timpul acela pe vremea aceasta, este acesta”. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

32. Cum sărbătoriți *Pesahul*? Ce tradiții s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocenzie? Ce este *Matze*?

Se face *Sederul* de *Pesah*. Se mănâncă carne de miel, oul, salată de sfeclă cu hrean, rădăcini amare, *Matzos*, se bea vin *casher*. Se citește din Povestea de *Pesah*. Timp de 8 zile nu se mănâncă produse din aluat dospit. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Pesahul (Paștele evreiesc) ține 8 zile. La Brăila există o tradiție: prima seară de *Pesah* o petrecem împreună, evreii și familiile lor. Se pregătesc mâncăruri tradiționale și se face o repovestire a fugii din Egipt. Specific este folosirea numai a alimentelor nedospite, se mănâncă *matzale* (pâine nedospită), carne, cartofi, ouă, fructe, legume și preparate din făină de pască (*matzale*). (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Pesahul comemorează eliberarea poporului evreu după vreo patru sute de ani de sclavie în Egipt. Se sărbătoresc acasă, evident, printr-o masă festivă / *seder* la care vedeta este pasca (azima – *matzot*) și alte preparate derivate, nimic pe bază de aluat dospit, se bea vin. Mezinul familiei pune patru întrebări privind deosebirile dintre seara respectivă și serile obișnuite. Se citește *Hagada* (legenda ieșirii din Egipt). (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Pesah-ul este socotit „regele sărbătorilor”. Este numele prin care *Pesah-ul* sau Paștele evreiesc este reprezentat în conștiința poporului evreu. Această sărbătoare poartă și alte câteva denumiri: *Hag Ha Pesah*,

sărbătoarea de *Pesah*, *Hag Ha Mazot*, sărbătoarea azimilor sau *matzoturilor*, *Hag Herut*, sărbătoarea eliberării sau a libertății, *Hag Haviv*, sărbătoarea primăverii, fiecare nume semnificând câte un aspect din esența complexă a sărbătorii. Sărbătoarea de *Pesah*, nume care circulă în limbajul curent, exprimă sensul fundamental al sărbătorii: miracolul ieșirii din Egipt, Dumnezeu fiind cel care a împrăștiat molima și a provocat moartea primilor născuți egipteni, scutind familiile evreiești. Sărbătoarea azimilor este numele sub care sărbătoarea este cunoscătoare în *Tora*, azima semnificând sclavia în diaspora, pâinea săracului, pe care o mâncau în Egipt strămoșii neamului evreu. Sărbătoarea primăverii este numele care corespunde anotimpului când este celebrată sărbătoarea, numele simbolizând reînnoirea naturii și totodată a omului. Ieșirea din Egipt a reprezentat un eveniment central în istoria poporului evreu. *Tora* cuprinde numeroase paragrafe ce se referă la acest eveniment extraordinar, în care sunt comentate toate detaliile asupra desfășurării faptelor și sunt enumerate pe larg legile și normele legate de pregătirea jertfei de *Pesah* și de oficierea acesteia. În comentariul din *Tora*, cu referire la fiecare sărbătoare în parte, este pomenit evenimentul ieșirii din Egipt, după cum acesta este pomenit și în multe dintre *Mitzvot* (obligații morale) enumerate în *Tora*. Cele zece porunci date strămoșilor neamului evreu, prin revelația de pe Muntele Sinai, debutează printr-o declaratie: „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, care te-a scos din Țara Egiptului”. Povestea eliberării din robie a Egiptului traversează ca un fir roșu și cărtile profetilor și cronicile. Pe ea se țese întreaga tradiție, fiind împărtășită cu toate evenimentele din viața poporului evreu. În orice rugăciune și în orice împrejurare, pe tot parcursul anului, revin cuvintele „în amintirea ieșirii din Egipt”. Trecerea aceasta de la robie la libertate a reprezentat cea mai importantă etapă în procesul de constituire a poporului, de pregătire a lui pentru a primi revelația de pe Muntele Sinai, cât și de pregătire de statonicire în țara care va deveni țara strămoșilor, iar sederea în Egipt a însemnat o etapă de formare a neamului, forjarea conștiinței acestuia pentru menirea sa divină. Ieșirea din robie Egiptului și-a pus amprenta nu numai asupra neamului evreu, ci asupra culturii universale, deoarece revelația de pe Muntele Sinai a însemnat o cotitură cu consecințe pregnante pentru întreaga omenire.. [...]”

Hagada de Pesah: porunca esențială stabilită pentru seara de *Pesah* impune rememorarea momentului istoric al ieșirii din robia Egiptului [...] Seara de *Seder* este cea mai importantă. Sărbătoarea de *Pesah* se celebrează cu mult fast și strălucire. Este singura sărbătoare căreia i s-a asociat o ordine de ceremonial specială, o ordine având reguli fixe, consacrate, ea incluzând legenda ce reprezintă versetele în cuvinte minunate. Atmosfera de exaltare spirituală și luminarea gândului învăluie pe toți cei ce participă la cina festivă, pe membrii familiei de la mic la mare, patronați de capul familiei, care șade în fruntea mesei într-un fotoliu confortabil. În mijlocul mesei se află un platou decorat cu multă artă. Pe platou sunt puse alimentele simbol, semnificând evenimentul: trei foi de *matzot*, azimă, pentru *kohen*; verdețuri cu gust amar, semnificând amărăciunea din vremea robiei; o aripă de pui fript, semnificând jertfa de *Pesah* împlinită în Templer de strămoșii neamului în ajunul sărbătorii; un ou răscopt sau fierb, aluzie la sacrificiul închinat sărbătorii și unii spun că simbolizează ciclul vieții; un amestec de piure gros din diverse fructe, în amintirea mortarului, materialul pe care îl foloseau evreii la construcțiile la care lucrau ca sclavi; verdeata care se înmoiae în apă sărată, în amintirea apei sărate a Mării Roșii și a lacrimilor pe care le vărsau evreii. Seara de *Seder* stă sub semnul numărului 4, aluzie la cele 4 cuvinte de mântuire spuse la ieșirea din Egipt: Scos am fost și măntuit am fost și salvat am fost și condus am fost". Se beau 4 pahare de vin, se pun 4 întrebări și se pomenesc 4 fii despre care se vorbește în *Tora*.

În toate comunitățile evreiești există un obicei străvechi, acela de a avea grija de cei săraci cu ocazia sărbătorilor de *Pesah*, de a le procura tot ce le trebuie, în special *mazotul*, sau făină pentru copțul lor; cu ani în urmă se obișnuia ca evreul să-și prepare azima singur. Chiar și în ziua de azi există evrei care fără acest ajutor nu pot să celebreze sărbătoarea aşa cum cere porunca, să mănânce *mazoturi* și să bea 4 pahare de vin. Cei ce conduc comunitățile au grija să strângă bani de la toți membrii comunității, iar suma strânsă se numește „banii pentru grâu”, ceea ce înseamnă în mod simbolic, banii pentru făina de *Pesah*. [...] (Am folosit citate din „Cartea vieții omului” scrisă de Menachem Hacohen, cap. 9, despre sărbători) (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

33. Ce semnificație are sărbătoarea *Shavuot* (Rusalii)? Ce tradiții s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocenzie?

Shavuot – sărbătoarea Săptămânilor la 50 zile de la *Pesah* – ziua când i s-au dat tablele legii lui Moshe. Se mănâncă produse cu brânză. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Shavuot celebrează primirea *Torei* oferită de Dumnezeu evreilor. Se împodobește casa cu plante și flori și la masă se mănâncă lactate, brânzeturi. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

De *Shavuot* se sărbătorescă primirea de către Moise a Cărții Sfinte (*Tora*), pe Muntele Sinai, de la Cel de Sus, se serbează și începutul recoltării cerealelor în Israel. Data este la 50 de zile după *Pesah*, coincizând astfel cu Rusalile creștine (Cincizecimea). Se mănâncă produse lactate, cum ar fi plăcintă cu brânză. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Shavuotul durează doar o zi în Israel și în diaspora durează 2 zile. [...] Această sărbătoare reunește o mulțime de obiceiuri. Despre conținutul variat al sărbătorii de *Shavuot* ne vorbește în primul rând mulțimea de denumiri pe care le are și anume șapte, fiecare evidențind câte un aspect din esența sărbătorii: a 50-a zi (50 de zile de la *Pesah* [...]), sărbătoarea secerișului (în acest sezon se face secerișul grâului [...]), sărbătoarea primirii *Torei* [...] tradiția consemnează că *Tora* a fost revelată pe Muntele Sinai, în ziua ce corespunde acestei sărbători), sărbătoarea de *Shavuot*, sărbătoarea primelor roade, adunare solemnă, ziua reunii. Reuniunea fiecărei prime litere din denumire formează două cuvinte care reprezintă esența sărbătorii, anume șapte săptămâni după *Pesah* când a fost dăruită *Tora*. [...] Se citește, înainte de lectura *Torei*, un imn liturgic, cu 90 de versuri, *Agdamut*, scris în limba aramaică, compus în secolul al XI-lea de rabinul care și-a scris numele în acrostih. [...] Se consumă mâncăruri preparate din lapte cum ar fi: colțunași umpluți cu brânză și prăjituri cu brânză. Aceste obiceiuri sunt interpretări diverse: unii susțin că la întoarcerea evreilor la casele lor, după revelația de pe Muntele Sinai, nu au putut să se folosească de ustensilele pe care le aveau din pricina legilor de *Kashrut* pe care tocmai le-au primit și prin

urmare au fost nevoiți să se mulțumească doar cu alimente din lapte. [...] O altă interpretare ar fi: „*Tora* a fost simbolizată prin miere și lapte. Miere și lapte în cerul gurii tale”. În *Shulhan Aruh* (552:2) se spune: „Așadar, evreii vor mâncă în aceeași zi mâncăruri cu preparate din lapte: budinci, plăcinte, aluaturi umplute, brânză și unt. [...] Verdețuri de *Shavuot*: cu ocazia sărbătorii de *Shavuot* se obișnuiește să se împodobească toate casele cu crengi înverzite, diverse flori și ramuri înflorite. În primul rând se ține seama ca sinagoga să fie împodobită cu buchete vegetale, iar pe jos se împrăștie iarbă. În comunitățile orientale, se obișnuiește, de asemenea, să se stropească oamenii care vin să se roage cu apă de colonie și să se arunce petale de trandafir peste sulurile de *Tora*. (Am folosit și texte din “Cartea vieții omului” scrisă de Menachem Hacohen, cap. 9, despre sărbători) (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

34. Cum sărbătoriți *Rosh Hasana* (Anul Nou Evreiesc)? Ce tradiții s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocazie?

De *Rosh Hasana* se mănâncă mere cu miere. Se merge la Sinagogă, se fac urări specifice. Se face *leicheh* – pandișpan, se merge în vizită la rude și prieteni. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Rosh Hasana ține două zile în care se fac rugăciuni de căință. Se mănâncă rodii, mere și miere, precum și *Challah*, o pâine împletită, supă de pasăre, fripturi etc. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Rugăciunea specifică (și urarea) este să fim înscrisi de Divinitate în Cartea (bună) a Vieții. Anul Nou se sărbătorește bineînțeles printr-o masă festivă, destul de variată, la care nu lipsesc dulciurile (ex. mere muiate în miere) – ca să avem un an dulce! Căutăm și să mâncăm un fruct nou. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Rosh Hasana este capul anului, este început de an. Si evreul trebuie să își ceară iertare. Urmează un început nou dar mai întâi trebuie să termini ceea ce a fost. Si cu o lună de zile înainte de Anul Nou trebuie să te reculegi, să faci ca un bilanț, să vezi ce ai greșit, cum poți să îndrepți lucrurile față de apropiații tăi. Greșeli față de Dumnezeu facem mereu, câteodată cu bună știință, de multe ori fără știință, el le știe, el le numără.

Greșim și apropiatilor noștri, copiilor noștri, părinților noștri, că am fost obraznici, că am uitat de ei, că nu ne-am gândit destul la ei. Pentru asta trebuie să le cerem iertare. Poate pentru un cuvânt pe care câteodată l-am spus și care este mai dureros decât o palmă și mai greu de iertat. Trebuie să ne cerem iertare. Păcatul și iertarea păcatului implică trei aspecte, când stai să te gândești, păcatul în sine, trebuie să conștientizezi că ai păcatuit, al doilea, trebuie să îți pară rău, să regreți greșeala pe care ai făcut-o, al treilea, este promisiunea să nu mai faci, să nu mai repeti greșeala. Asta este iertarea propriu-zisă și fără asta nu se poate începe un An Nou. Sunt diferite obiceiuri, simboluri specifice pentru această sărbătoare: capul de pește - să fii cap și nu coadă -, mere înmuiate în miere - care simbolizează ca anul să fie dulce -, rodie, care are multe semințe. Unii spun că are 613 semințe, câte sunt și poruncile din *Tora* și semnificația e să vă înmulțiți ca rodia, dar și mai important este să înmulțiți faptele voastre bune, ca rodia. Și e, bineînțeles, paharul cu vin pe care-l binecuvântăm. Și alte lucruri frumoase. Acestea sunt de *Rosh Hasana*. E o zi în care se sună din *shofar*, un fel de corn de berbec sau de țap sălbatic, de 100 de ori. Ce simbolizează? Te trezește la conștiință, așa cum ceasul deșteptător te trezește dimineața. Așa și cornul, *shofarul*, trezește conștiința, te oprește puțin din toată alergătura ta nebunatică după acaparare de bunuri. Oprește-te! Este *Rosh HaShana*! Este ziua în care tu trebuie să te reculegi, să te rogi! Oprește-te și fă-ți bilanțul sufletesc! *Rosh Hasana* se sărbătorește două zile. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

35. Ce semnificație are *Yom Kippur* (Ziua Iertării)? Cât este de important pentru un evreu „să fie înscris în Cartea Vieții” (urarea care se face de *Yom Kippur*)? Ce tradiții s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocenzie?

Yom Kippur este ziua în care încă mai poți fi iertat și înscris în „Cartea Vieții”. Se postește, nu se bea nici apă, se merge la Sinagogă, unde alături de rugăciuni se suflă și din *șofar*. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Yom Kippur este o zi de post, când se stă mai mult în Templu, unde se fac rugăciuni de căință și de slăvire a lui Dumnezeu. „*Chativah*”

(înscrisul în Cartea Vieții) este important, deoarece astfel hotărăște Dumnezeu ce fel va fi viața fiecărui evreu în anul ce vine. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

De Ziua Penitenței se postește, se înalță rugăciuni, este încununarea perioadei celor zece zile groaznice de după Anul Nou. Credincioșii se îmbracă în alb. Destinul celor drepti e înscris de Atotputernicul în Cartea Vieții de *Rosh Hashana*, pe când al celor răi – în Cartea Morții. Oamenilor de rând li se oferă perioada celor 10 zile pentru pocăință, la capătul căreia speră să fie înscrisi și ei în Cartea Vieții. În copilăria noastră mai există obiceiul *Kaparot* (transferul păcatelor asupra unei păsări). În sinagogă se oficiază o serie de rugăciuni specifice, printre care *Kol Nidre*, *Al Het*, iar la final se sună din *Shofar*. Postul se încheie cu o masă tradițională. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

După *Rosh Hasana*, după 10 zile, vine *Yom Kippur*, este ziua de post negru, ziua de pocăință. Se numesc cele 10 zile de pocăință. Fără *Yom Kippur* nu s-ar fi putut sărbători celelalte zile. Dacă de *Rosh Hasana* se scriu toate faptele tale, de *Yom Kippur* se semnează. Divinitatea te iartă sau nu te iartă. Se numesc și zile de pocăință și zile înfricoșătoare și zile cumplite. și asta este ziua de *Yom Kippur*. Sunt multe rugăciuni. Una dintre ele spune: „Doamne, nu mă părăsi în ziua când îmbătrânesc, când sunt sleit de puteri, nu mă părăsi și nu mă abandona când puterile îmi sleiesc”. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

36. Se mai sărbătorește, la Brăila, *Sukot* (Sărbătoarea Corturilor)? Ce semnificație are? Care sunt obiceiurile?

Se sărbătorește în Brăila *Sukot*. Se construiește o colibă din crengi, în curtea Comunității, se agață fructe în colibă. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Sukot se sărbătorește la Brăila, ca și toate celelalte sărbători. Este sărbătoarea recoltei, a roadelor toamnei. Ține 7 zile în care se mănâncă multe fructe. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Sukot – sărbătoarea culesului de toamnă, dar și sărbătoarea colibelor, succede *Yom Kippur* și durează șapte zile. *Suka-ua* (coliba) în

care trăiesc și iau masa credincioșii în acest timp, construită intenționat subredă, în afara casei, amintește sentimentul de insecuritate, soarta omului fiind în mâna Creatorului. La rugăciuni se folosesc cele patru plante simbolice. Urmează *Simhat Tora* (bucuria *Torei*). Cu siguranță *Sukot* se sărbătorește și la Brăila, brăilenii adevărați știu mai bine. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Sărbătoarea de *Sukot* – Sărbătoarea corturilor. [...] *Sukot* semnifică suferințele neamului din timpul pribegiei sale. *Sukot* este și sărbătoarea recoltei în sezonul agricol în care lucrătorul pământului își culege roadele muncii sale și se bucură de binecuvântarea pământului. [...] Există obiceiul de a construi o *suka* de *Sukot*. *Suka* este casa evreilor pe durata celor 7 zile. În *suka* evreul mănâncă și doarme. *Suka* are multe semnificații. Amintește și de coliba agricultorului, coliba din grădina sau din via unde lucrătorul se adăpostește de soare și de frigul noptii. Există reguli legate de modul de construire a *suka*, de modul în care trebuie făcut acoperișul, și anume în aşa fel încât să se vadă prin el stelele: „Acoperișul se facea din frunze și sindrile”. Din această regulă decurg cele două sensuri ale sărbătorii, unul religios și celălalt agricol. Agricultor care se odihnește în *suka* pe câmp are ochii îndreptați spre cer atunci când se roagă și invocă ploaia pentru sezonul de iarnă, care se apropie. [...] Filon din Alexandria găsește o semnificație suplimentară a sărbătorii de *Sukot*: „Desigur, *Suka* ne amintește de anii lungi de pribegie a strămoșilor în desert, ani mulți când ei au locuit în *sukot*, prin toate locurile de popas, dar omul, în ceasul fericirii sale, trebuie să-și amintească de săracie, iar în zile de măreții, de umilință. Când e un om important, să nu uite timpul când a fost om simplu, când e pace, să întrevadă pericolul războiului, pe uscat, să vadă cum e pe marea furtunoasă, iar în oraș, cum e în desert. Căci nu este lucru care să-ți producă bucurie mai mare decât amintirea răului în vremurile cele bune”. Sederea în *suka* are rolul aşadar, să-l învețe pe om, chiar pe cel înstărit să se mulțumească cu puțin și să fie fericit cu ce are. Chiar dacă stă într-o *suka* modestă și mică, acoperită doar cu crengi verzi, el trebuie să petreacă și să fie vesel fiindcă de aceea i se zice acestei sărbători „timpul veseliei noastre”. *Suka* trebuie construită respectând toate detaliile. Omul care vrea să respecte această poruncă trebuie să se

istovească atunci când o construiește. [...] Cele patru varietăți de plante au un rol foarte important în fixarea specificului sărbătorii. [...] Pentru ca sărbătoarea să le amintească acele timpuri, ei au ales ce-i mai frumos din ceea ce crește pe Pământ, ramura de curmal, fructul cel mai bine miroitor – chitra, cea mai frumoasă dintre frunze – mirtul, și cea mai bună dintre plante – salcia. Se obișnuiește să se înconjoare strada din centrul sinagogii. [...] Acest obicei își are originea în ritualul de înconjurare a altarului. În timp ce se înconjoară strada se rostește rugăciunea *Hoshana* al cărui subiect principal este ploaia. Este invocată ploaia. Ultima zi din sărbătoarea de *Sukot* se numește *Hoshana Raba*, deoarece în această zi se acordă mai mult spațiu rugăciunilor. Se obișnuiește să se izbească pământul cu un mânunchi de crengi de salcie. [...] În comunitățile evreiești se obișnuia ca despărțirea de *suka* să se facă prin închinarea unui pahar spunându-se „*Lehaim!*”-„pentru viață!”, după care fiecare dintre cei ai casei săruta peretele din *suka* și se rostea rugăciune. (Am folosit și texte din “Cartea vieții omului” scrisă de Menachem Hacohen, cap. 9, despre sărbători) (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

37. Cum sărbătoriți *Hanuka* (Sărbătoarea Luminilor)? Ce tradiții s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocazie?

De *Hanuka* se merge la Sinagogă, se aprind lumânări, în fiecare zi încă o lumânare, până la 8 lumânări. Copiii se joacă cu *dreidl* și primesc bani și dulciuri. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Hanuka ține 8 zile, în fiecare zi se aprind lumânările (una în prima zi, iar în ziua următoare încă una și tot aşa până în ultima zi a sărbătorii). În una din zile, la Templul Coral primim oaspeți de la Federația Evreilor din România, care participă la aprinderea lumânărilor. Se prepară mâncăruri cu mult ulei, chiftele de cartofi, gogoși cu dulceață. Copiii primesc „*Hanuka geld*” (bani), se joacă cu „*dreidel-ul*” (titirezul), joacă cărti; se primesc musafiri, se petrece. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Acasă, *Hanuka* este prilejul aprinderii lumânărilor în *menora* specială, cu 9 brațe, numită *Hanukia*, câte una în plus în fiecare zi, aprinse succesiv de la dreapta spre stânga cu ajutorul unei lumânări speciale

numită *şamaş*. Se comemorează minunea *menorei* din templu care a ars opt zile deși rezerva de ulei sfînt ar fi ajuns doar o zi, după izgonirea ocupanților greci din Israel de către macabei. Se rostesc binecuvântări speciale și mai sunt multe obiceiuri tradiționale (titirezul cu care se joacă copiii - *dreidl*, se dau bani copiilor - *Hanuka geld* etc), dar ne oprim la mâncare. Leitmotivul este uleiul, simbolizat prin *sufganiot* (gogoși), *lotkes* (vezi rețeta de mai sus) și orice mâncare care conține ulei. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Începem cu *Hanuka*, în *hanukia*. *Hanukia* are nouă brațe, pentru fiecare zi se aprinde o lumânare. Se aprinde o lumânare, cu o binecuvântare „Cine a făcut minuni părinților noștri” și în fiecare zi se adaugă câte una. Se aprinde cu un *shamash*, timp de 8 zile, plus lumânarea *shamash*, 9. Încă un simbol al sărbătorii de *Hanuka* este titirezul; copiii îl învârtesc. Pe el sunt patru litere: „*Nes gadol haia po*”, adică „O minune mare s-a întâmplat aici”. În diaspora se spune: „*Nes gadol haia sham*”, adică „O minune mare a fost acolo” (în Templu, când a fost salvat de la distrugere). Antiochus în anul 167 î.e.n. a cucerit Templul și a vrut să anuleze toate legile, prin măsurile luate: interzicerea *Torei*, interzicerea circumciziei, interzicerea păstrării *Shabatului*, interzicerea mâncării *casher*. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

38. Mai sunt și alte sărbători importante pe care nu le-am numit? Există restricții legate de tutun, cafea, alcool pe care trebuie să le respectați, în general sau cu ocazia sărbătorilor?

Nu se intră cu țigara aprinsă în Sinagogă. Evreii obișnuiesc să consume alcool în cantități foarte mici. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Nu sunt restricții. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Dintre celealte sărbători care nu au fost amintite, mai importantă este „*Simhat Tora*”, sărbătoarea *Torei*, cînd se merge cu *Tora* prin Templu, se cântă și se dansează. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Ar mai fi câteva (*Tu bi Švat* – Anul Nou al Pomilor, *Tiša beAv* – comemorarea distrugerii celor două Temple, *Yom haAṭmaut* – ziua Independenței Israelului) – dar ați menționat toate sărbătorile majore.

Restricții privind viciile relativ moderne – cafea, alcool – nu știm să existe, acestea fiind formulate cu mult timp înainte. Există restricții/prescripții legate de băutură, de ex. berea fiind produsă prin fermentare nu e permisă de *Pesah*. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

În legătură cu sărbătorile evreiești, mă întorc la *Cartea vieții omului* scrisă de Menachem Hacohen, la capitolul 9, despre sărbători. În legătură cu toate sărbătorile închinate lui Dumnezeu, *Tora* specifică două porunci importante: interzicerea oricărui fel de muncă și încchinarea unor ofrande speciale. Și asta se făcea la Templu. Porunca de a fi vesel este consemnată explicit doar în legătură cu sărbătorile *Shavuot* și *Sukot*, dar fericirea sărbătoarească este specifică oricărei celebrări. [...]. În afară de cele trei sărbători, în seria praznicelor pomenite în *Tora*, mai intră și următoarele zile: ziua de *Shabat*, ziua de *Rosh Hasana* sau *Ziua Suflatului din Shofar*, *Yom Kipur*, și de asemenea, *Rosh Hodesh* sau începutul lunii - o zi în care nu este interzisă munca, dar este considerată sărbătoare din pricina obligației de a îndeplini ceremonialul ofrandei. Există și sărbători care au fost stabilite ca atare de către vechii înțelepți, după primirea *Torei*. Acestea sunt: *Hanuka*, *Purim*, *Tu'BiShvat*, *Tu'BeAv*, *Lakbaomer*, cele patru posturi, *Hasara BeTevet*, *Hasara Be Tamuz*, *Tisha Beav* și *Tzom Gedalia*, care nu sunt considerate tocmai sărbători, se cheamă „celebrări cu termen fix” [...]. În istoria recentă a fost inclusă printre sărbători și *Yom Hatzmaut*, ziua Independenței Israelului, care cade pe 5 *Yiar*, și *Yom Yerushalaim*, Ziua Ierusalimului pe 28 *Yiar*, ca o continuare a Zilei Independenței, în care se spune o rugăciune, *Halel*, de slavă. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

39. De ce urarea, la ziua de naștere a evreilor, „să ajungi la 120 de ani și să fii ca la 20”?

Moshe a murit la 120 de ani. Calitatea vieții înseamnă foarte mult. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

E firesc să-ți dorești aşa o urare. (Weis Solomon, 85 ani, Brăila)

Urarea este „să ajungi la 120 de ani”. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Cunoaștem doar prima parte a urării (..."*bis hindert ṭvonṭig*") cu origini în *Tora* (Moise a murit la 120 de ani, iar viața lui se consideră că a fost perfectă și împlinită). Completarea cred că e de dată mai recentă și e o urare de prelungire a tinereții. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Urarea se face la ziua de naștere „Să trăiești până la 120 de ani!”. Moshe a trăit 120 de ani. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

40. Toate urările făcute de evrei fac referire la pace (*shalom*) și viață (*lehaim* semnificând „pentru viață”)? Există o explicație?

Evreii știu că nimic nu se poate realiza fără pace. Mai știu că sunt, în general, „țapii ispășitorii” pentru situațiile grele din societatea umană. Nu au avut parte de pace în istoria lor multimilenară. *Lehaim* – pentru că religia evreiască dă mare importanță vieții și calității ei, mai puțin vieții de după moarte. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Evreul își dorește pace. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Explicația este că evreii au fost mereu prigoniți, foarte greu și târziu au avut parte de o țară (unde sunt tot timpul cu frica atentatelor și a unui război), deci e normal să se salute cu „*Shalom*” sau „*Lehaim*”. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Shalom e o formulă de salut, iar *lehaim* e urarea care însoțește ciocnitorul paharelor la o ocazie. Credem că e o afirmație exagerată că toate urările evreilor cuprind aceste elemente. Explicația ar putea fi tradiția și faptul că pacea – în sens larg - și viața reprezintă lucruri bune, poate cele mai bune care se pot dori cuiva. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Fără *Shalom* nu e viață. Fără *Tora* nu e viață. (Goldstein Suchar, 63 ani, Galați)

Aproape sigur, datorită vieții zbuciumate și plină de amenințări pe care au trăit-o de-a lungul mileniilor. (Lucian R., 59 ani, București)

41. Ce fel de muzică ascultați și care sunt dansurile tradiționale specifice? Ați purtat vreodată costum tradițional evreiesc? Ni-l puteți descrie?

Ascult muzică usoară, populară românească și muzică din Israel.
(Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Ascult și muzică israeliană. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Ascultăm tot felul de muzică, dar în materie de muzică evreiască, de la un timp am avut ocazia să ascultăm concerte *klezmer* și a început să ne placă. Dansul specific e hora, asemănătoare cu cea românească. Nu am purtat costume tradiționale. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

42. Câtii evrei număra Comunitatea Evreilor de la Brăila în vremea copilăriei dumneavoastră? Vă amintiți cum erau întâlnirile de altădată la comunitate, în perioada când obștea era numeroasă? Viața culturală era mai intensă? Unde se țineau reprezentările teatrale evreiești la Brăila? Se organizau și baluri? Cum este astăzi? Cine poate deveni membru al Comunității Evreilor din Brăila? Care sunt cele mai importante realizări ale Comunității Evreilor, în ultimii ani și care sunt membrii care s-au evidențiat pentru activitatea depusă în slujba comunității ?

În vremea copilăriei populația evreiască din Brăila număra mii de persoane. Se organizau baluri, tombole. Membru al Comunității Evreilor din Brăila poate deveni orice persoană, care are cel puțin un bunic evreu. Realizările Comunității Evreilor: corul, cursurile de *Talmud-Tora*, cursuri de ebraică, ajutorarea bătrânilor, organizarea sărbătorilor religioase, asistență medicală, renovarea Cimitirului, asigurarea ritualurilor de înmormântare. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Când eram copil erau foarte mulți evrei la Brăila, se organizau serbări cu scenete istorice legate de religie, cu costume corespunzătoare personajelor respective, la care participau spectatori, în special oameni în vîrstă. De *Purim* se organizau serbări, iar la Teatrul Comunal (actualul Teatrul „Maria Filotti”), în sălile somptuoase, se organiza „Bal mascat” cu

tombolă, cu costume și măști, de un lux exorbitant, la care erau invitați cei ce aparțineau protipendadei, români și alte naționalități din localitate. Și pentru copii se organizau, în sala „*Macabi*”, baluri costumate. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Balurile evreiești se organizau în holul Teatrului Rally. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Erau destul de mulți. Nu știu numărul. Membru al Comunității Evreilor poate deveni oricine dovedește cu acte că are unul din părinți sau bunici evreu. Realizările se pot afla de la conducerea Comunității Evreilor. După părerea mea se evidențiază domnul președinte David Segal Iancu, domnul oficiant de cult Suhar Goldstein, doamna Nadia Ustinescu, vicepreședintă. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu știm. În copilăria noastră nu se făcea publicitate acestui tip de statistici. Nici viață culturală nu prea ne amintim, cu excepția unor turnee ale Teatrului Evreiesc de Stat din București. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

43. Ați auzit de la familia dumneavoastră ce ziare în limba ebraică se tipăreau la Brăila? Ați avut ocazia să vedeti un astfel de ziar? Cum ce subiecte erau tratate, cum arătau anunțurile publicitare? Știți unde erau sediile tipografiilor evreiești?

Nu am avut ocazia să văd un ziar evreiesc. Nu știu unde era tipografia. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Nu. Mă uit în lucrarea lui Semilian „*Istoricul presei brăilene*” și văd că el a identificat două periodice cu caractere ebraice, probabil în idiș, apărute în 1897 și 1915 – nu le-am văzut niciodată. Nici tipografii evreiești nu am apucat. (Albert Schreiber, 65 ani, București)

44. Evreii din Brăila au oferit orașului o listă impresionantă de oameni de cultură, cu care ne mândrim astăzi. Dacă i-ați cunoscut sau dacă le-ați cunoscut familiile, vă rugăm să ne povestiți amănunte din viața lor (unde au locuit, unde au învățat, unde au lucrat, cum i-ați cunoscut etc.).

Am cunoscut-o pe mama scriitorului Mihail Sebastian. (Iosif Profeta, 80 ani, Bucureşti)

Nu am cunoscut personal pe niciunul. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu am cunoscut direct oameni celebri originari din Brăila, dar e un subiect la care ne mai gândim, mai umblăm la amintiri și la arhivele familiei și vom reveni. De exemplu, mă gîndesc la Leon Feraru, poet și filolog de la începutul sec. XX menționat de Călinescu în *Istorie*, văr cu tata, care a trăit mai mult în SUA, despre care am unele informații și documente inedite. (Albert Schreiber, 65 ani, București)

45. *"Seară de neliniște – fără să-mi dau seama de ce. Simt amenințări nelămurite. Parcă ușa nu e bine închisă, parcă obloanele ferestrelor sunt transparente, parcă zidurile înseși devin străvezii. De oriunde, în orice moment, e cu puțință să năvălească de afară nu știu ce primejdii, pe care le știu de fapt prezente totdeauna, dar cu care mă obișnuesc, până a le nu mai simți. Și deodată totul devine apăsător, imediat, sufocant. Ai vrea să strigi după ajutor – dar spre cine? Cu ce glas? Cu ce cuvinte?"* Am prefațat, prin cuvintele scriitorului brăilean Mihail Sebastian, din „Jurnalul” său, subiectul trist legat de perioada de răbufniri antisemite și represiuni: convocații în detașamente de muncă forțată, excluderi din școli, tribunale, spitale, publicații românești, limitarea activităților instituțiilor comunitare, confiscarea de bani, obiecte de vestimentație, lenjerie, aparate de radio, fenomenul de „românizare” – confiscarea locuințelor, magazinelor, fabricilor -, obligativitatea purtării „stelei galbene”, interzicerea mersului la cinema, la strand, la piață (doar între anumite ore), deportările în lagăre, exterminările din Transnistria etc. Cum a fost, în acea perioadă, la Brăila? Vă rugăm să ne relatați evenimente, fapte, trăiri din acea perioadă... Ați pierdut persoane dragi în lagăr? Care erau relațiile cu românii și cu alte naționalități în Brăila acelei perioade?

Nu locuiam în Brăila. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

În perioada de tristă amintire trebuia să donăm obiecte de îmbrăcăminte și tata a trebuit să plătească o taxă specială pentru a putea

să-și exercite meseria. Nu aveam voie să ieșim din Brăila și asta i-a afectat mult bunul mers al atelierului. Bunicul din partea mamei lucra la un depozit de mașini agricole, ca specialist. Un client a reclamat o defectiune la o batoză. Bunicul Moise Gross a fost nevoit să se deplaseze până la Ianca. Pe drum, a fost recunoscut de câțiva soldați, care l-au aruncat din tren. Cei din Ianca l-au cunoscut, l-au pus într-o căruță și l-au adus acasă, la Brăila. Rănit la cap, veteran din primul război mondial, nu a mai vrut să trăiască, nu a mai mâncat și nu a mai băut și și-a dat duhul. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Am trecut în viața de copil prin momente dramatice! Tatăl meu, Iisac Lutmar, în anul 1940, a fost trimis într-un lagăr german de muncă forțată în Transilvania, localitatea „Râbnița”, unde și-a pierdut viața în anul 1943. Din păcate, nici până astăzi nu am aflat unde este locul lui de veci. Am rămas numai cu mama, care a fost nevoie să învețe să confecționeze lenjerie, ca să putem supraviețui. Ni s-a confiscat aparatul de radio, nu aveam voie să mergem la piață până la orele 13. Pentru a ne sprijini, frații mamei ne-au luat în spațiul lor locativ. În timpul legionarilor, pe ușa magazinelor evreiești era afișată „steaua lui David”. La sfârșitul războiului, am revenit la o viață normală, în sensul că am fost reîncadrați în mediul social obișnuit, la viața economică, nu au mai fost restricții pentru evrei. S-au reluat: activitatea Comunității Evreilor, slujbele, sărbătorile etc. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Tatăl meu, deși evreu, era un cosmopolit care și-a trăit prima tinerețe în occident și nu respecta datinele evreiești. Asta nu ne-a ajutat și în timpul războiului am suferit, ca toți evreii, prigoana (evacuare din locuință în 24 de ore, tata a fost trimis la muncă forțată; când a revenit, nu a avut serviciu un timp; ne era interzis accesul în locuri publice, cinematograf, teatru; aveam interdicție de a detine un radio etc.). Consider totuși că Muntenia a fost singura regiune din Europa unde evreii au suferit incomparabil mai puțin decât cei din Moldova, ca să nu mai spun de cei din Ungaria, Polonia și, cum am spus, din întreaga Europă (unde au murit 6 milioane de evrei în lagările de exterminare). Este adevarat că pe când eram elevă la Școala Evreiască, în clasa a doua (unde în timpul comunismului era fabrica de covoare), în 1940 au năvălit niște legionari, însă s-au limitat doar să ne sperie, de-ajuns cât să fug

plângând acasă. Ca urmare, mama fiind creștină, a reușit să mă mute la o școală de Stat. Am rămas totuși cu o traumă și ca o autoflagelare citesc intens despre suferințele evreilor. Vizionez filme, vizitez Muzeul Holocaustului *Yad Vashem* din Ierusalim, sufăr efectiv și nu este zi să nu-i mulțumesc lui Dumnezeu că m-a ocrotit. Nu pot relata prea multe. Abia aici în Israel mi-am găsit rădăcinile, mă simt evreică cu adevărat, respect sărbătorile religioase, în măsura în care îmi permite sănătatea. Nu-mi cunosc bunicii, alte rude, din moment ce am fost adoptată de altă familie când eram doar de doi ani. Pe mama biologică n-am mai găsit-o în viață, a decedat în 1986 în Haifa. Eu am imigrat în 1991, iar fratele și sora mea, pe care i-am revăzut după 59 de ani, m-au primit ca pe un străin nedorit. (Frida Ball, 81 ani, Israel)

Un frate al bunicului a murit în lagăr, la Auschwitz. Un nepot al bunicii a murit pe vasul torpilat. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Nu am trăit în acea perioadă. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Suntem născuți după război și nu avem experiențe de viață din acea perioadă. Părinții ne-au povestit unele lucruri, mai avem și documente... Acum timpul presează, dar poate vom reveni la acest subiect. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

46. Care este, după părerea dumneavoastră, motivul „toleranței ostile” față de evrei – ca să folosim o expresie elegantă, a prof. dr. Șerban Papacostea - și a antisemitismului?

Antisemitismul – o deturare a atenției, o dorință de a uni prin ură, o încercare de a pasa responsabilitatea, de a găsi un „țap ispășitor”, o diversiune. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

După părerea mea, e vorba de invidie, evreii adaptându-se oricăror meserii, fiind chiar profesioniști. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Invidia că evreii se descurcă în orice domeniu. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Nu îmi dau seama, și eu mă întreb. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Cred că s-a scris o bibliotecă întreagă pe tema antisemitismului și s-au găsit multe cauze. În opinia mea, ideile preconcepute și un deficit de cunoaștere au contribuit mult. Sper că programul cultural derulat de Muzeul Brăilei să contribuie la mai buna cunoaștere a unor vecini de secole. (Albert Schreiber, 65 ani, București)

47. Ați primit comunismul ca pe o eliberare din tensiunea și panica trăită în anii '40 dar s-a schimbat totul radical în România. Cum a fost viața dumneavoastră în timpul comunismului, cum reușeați să vă respectați tradițiile... erați obligați să lucrați de *Shabat*...

După eliberarea din tensiunea anilor '40 s-a ajuns încet, încet la național-comunism și atunci lucrurile au devenit mai complicate și mai nesigure. Spre sfârșitul regimului comunist au reapărut tendințele antisemite. Eram obligată să lucrez de *Shabat*, dar lucrul acesta nu mă deranja foarte mult atâtă timp cât se respectau celelalte drepturi cetățenești. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

De la început l-am simțit ca pe o eliberare. Eram obligați să muncim de *Shabat*, de altfel și duminica. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Armata sovietică a eliberat România, ceea ce a dus la instaurarea guvernului comunist. Pentru evreii bogați armata sovietică a însemnat o eliberare, dar și-au pierdut averile. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

În anii '40 am fost copil necăjit, nu aveam de nici unele, mama era femeie văduvă și singură. Am avut doi unchi care au fost la muncă obligatorie, mama a vândut totul din casă, inclusiv dinții din gură, pentru taxe la școală. În timpul comunismului am dus-o relativ bine, chiar dacă lucram de *Shabat*. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Comunismul a început când eram în facultate, tradițiile le-am respectat, în afară de *Şabat*, când eram obligați să lucrăm. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

O întrebare care nu se adresează generației noastre. Săptămâna de lucru de șase zile (uneori șapte) a fost pentru noi ceva obișnuit de cînd ne-am început activitatea. Viața a fost la fel de grea ca pentru toată lumea. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

48. Comunitatea Evreilor a funcționat în perioada comunistă? Templul Coral era deschis? Există oficiant de cult?

Comunitatea Evreilor a funcționat și în perioada comunistă. Templul Coral era deschis. Brăila a avut oficiant de cult. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Da, au funcționat și Comunitatea Evreilor și Templul Coral. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Comunitatea Evreilor a funcționat foarte bine. Templul Coral avea oficiant de cult. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Comunitatea Evreilor a funcționat tot timpul. Templul Coral era deschis. Oficianți de cult am avut întotdeauna. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

După câte ne amintim, da, a funcționat, cu toate constrângerile din epocă. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

49. V-ați simțit discriminat, persecutat sau marginalizat? Ați încercat să plecați din România?

Conform legilor țării, eram tratată ca un om obișnuit, ca orice cetățean al României în perioada comunistă. Discriminarea a fost puternică în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Bineînțeles că erau oameni care manifestau atitudini antisemite, dar nu foarte structurate. Nu am încercat să plec în Israel. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

S-a trăit în armonie. Pe toată strada Rahovei până la strada Gării, locuiau mai mult țigani. Dar țigani bogați. Mă ajutau și pe mine, mă plimbau, mă dichiseau, mă aranjau. (Koffler Marcela, 85 ani, Brăila)

Nu. (Weis Solomon, 85 ani, Brăila)

Am încercat să emigrez în Israel între anii 1949-1950, dar ni s-au respins cererile, atât mie cât și mamei. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

Nu m-am simțit marginalizat. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Părinții au depus o cerere de emigrare, apoi am renunțat legal, dar în 1963 nu am fost primită la Universitatea din Iași, datorită acelor acte. A fost singura dată când m-am simțit persecutată, dar nu am regretat că sunt evreică. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Familiile noastre au încercat să emigreze în Israel la începutul anilor '50, dar au fost refuzate și nu au mai revenit. Noi, ca adulți, nu am încercat să plecăm - și iată, suntem aici. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

50. Când a început emigrarea evreilor de la Brăila? Cât de greu se obținea aprobarea de a părăsi România? Ce condiții trebuiau îndeplinite? Trebuia plătită o sumă de bani? Am citit că evreii care plecau din România aveau dreptul să ia cu ei doar o ladă cu 70 kg de bagaj. Este extrem de dificil să comprimi o viață într-o ladă... Ce conținea un astfel de bagaj ?

Imediat după 1948, dar și înainte. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Plecarea din România a început în 1950. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Emigrarea a început din 1944, când a plecat sora mamei mele. Aprobarea se obținea relativ ușor. Bagajul nu putea conține decât îmbrăcăminte, veselă. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Emigrarea a început prin 1950 și a culminat prin 1960-61. Nu cunoaștem amânunte privind procesul de aprobare („formularele mici”, apoi cele „ mari” – când le primeai, erai ca și aprobat), dar cu siguranță nu era ușor, și după depunerea cererii urma o perioadă nedefinită în care devineai un cetățean de categorie inferioară, trebuia să uiți eventualele secrete de serviciu la care ai avut acces, sau să se perimeze. În minte că un prim răspuns la cerere venea pe o carte poștală, de obicei era un refuz sec, sub forma unei stampile („Cererea dv. se respinge, din motivul ...”). Ai mei au râs ani de zile după ce bunica, trecută de 80 de ani, a primit un astfel de refuz, cu motivația „necesar R.P.R.”. Apoi trebuia să vinzi/dăruiești totul, în special casa, dacă erai proprietar (ți-o cumpăra statul, la un preț stabilit de el...). La urmă, să pregătești 70 kg de bagaj de

persoană. Știm că oamenii își luau lucruri considerate strict necesare pentru a o lua de la capăt: haine, lenjerie de pat, mobilier – ca seturi de 3 măsuțe/taburet, ustensile de bucătărie... Unele lucruri erau interzise: fotografii, manuscrise. Am auzit că se făceau costume, pardesie, paltoane de comandă din cele mai bune materiale disponibile, dar se dovedea inadecvate în Israel. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Aprobarea de a emigra se obținea foarte greu. Adevărat, se putea lua doar o ladă cu 70 kg de bagaj, doar veșminte și o pătură, două. (Lucian R., 59 ani, București)

51. Cât de mult v-ați dorit să ajungeți în Israel? La ce vârstă l-ați vizitat prima dată? Care au fost primele impresii? L-ați găsit așa cum v-ați imaginat?

Fiul meu trăiește în Israel cu familia, de curând am un strănepot. Am vizitat Israelul, evreii au realizat dintr-un ținut arid, o țară modernă. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Am vizitat Israelul (la invitația familiei, în anul 1975, apoi în 1991). Impresia a fost pozitivă, deosebită, deoarece era o imensă diferență față de România în ceea ce privește viața materială, străzile, șoselele etc. Nu am mai simțit nevoie să părăsesc România după anii 1980. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila).

L-am vizitat o singură dată. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Prima mea plecare în Israel, ca turistă, a fost la 50 de ani. Mi-a plăcut foarte mult. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Prima dată am fost în Israel la 46 ani. Israelul mi-a plăcut foarte mult, mai mult decât mi-am imaginat. Am rămas uimิตă căzând ce s-a putut construi într-un timp foarte scurt, căzând atâtă verdeță, atâtă flori peste tot, știind că apa este o problemă acolo. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Am vrut să vizităm Israelul, atât pentru semnificația profundă a unui astfel de pelerinaj, cât și de dorul unor rude apropiate. Așa încât

prima noastră călătorie peste hotare posibilă după 1989, a fost în Israel, în vara lui 1990, cînd trecuserăm de 40 de ani. Impresia a fost mult peste aşteptări şi vom reveni... (Albert şi Carina Schreiber, 65 ani şi 64 ani, Bucureşti)

Prima călătorie am efectuat-o în Israel în 1990 şi aveam 53 de ani.
(Lucian R., 59 ani, Bucureşti)

52. Întrebare pentru persoanele care locuiesc în România. Nu aţi simţit că locul dumneavoastră este acolo, în Israel, şi că este mai bine să nu mai reveniţi în România?

Sunt situaţii când trebuie să decizi cu greu, când o familie e împărătită în două, un băiat în Israel şi o fată în România! Ambii căsătoriţi şi cu copiii. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Eram prea bătrân ca să rămân. (Iosif Profeta, 80 ani, Bucureşti)

Nu. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Teza dublei loialităţi a fost acreditată de Comunitate de multă vreme. La o anumită vîrstă, când ai şi responsabilităţi de familie, e mai greu să iezi o asemenea hotărâre. E bine totuşi că există o asemenea opţiune, care rămâne permanent deschisă. (Albert şi Carina Schreiber, 65 ani şi 64 ani, Bucureşti)

53. Întrebare pentru persoanele care nu mai locuiesc în România. Nu aţi simţit că locul dumneavoastră este în România? Aţi regretat vreodată că aţi părăsit România? Vă e dor vreodată de Brăila?

54. Întrebare pentru persoanele care locuiesc în România. La Brăila urmăriţi evoluţia fenomenului cultural din Israel – literatură, teatru, film, sculptură, pictură? Citiţi literatură în ebraică sau idîş sau traduceri? Ce scriitori (evrei şi români) preferaţi aveţi? Cumpăraţi cărţi, ziare din Israel? Cunoaşteţi nume de actori, pictori, sculptori din Israel? Aveţi albume de artă din Israel? Ce filme evreieşti preferaţi?

Urmărim cu interes tot ce se întâmplă în Israel. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Urmăresc toate evenimentele. Cumpăr ziare, reviste. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Nu. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Cum am spus, suntem bucureșteni prin adoptie, de mulți ani, dar ținem legătura cu Brăila. Urmărim – pe cît posibil – cultura israeliană, prin intermediul presei, online, ocazional prin expoziții, turnee artistice. Citim traduceri uneori. Am fost abonați la extraordinara revistă „Minimum” a lui Al. Mirodan, cât timp a apărut. Rudele și prietenii ne mai informează despre noutăți culturale și artistice israeliene. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

55. Urmăriți publicația „Realitatea Evreiască” și aparițiile editoriale ale Editurii „Hasefer” a Federației Comunităților Evreiești din România?

Citesc publicația „Realitatea Evreiască”. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Da, citim regulat „Realitatea Evreiască” și aparițiile Editurii „Hasefer”. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Sunt abonat la revista „Realitatea Evreiască” și citesc unele apariții editoriale ale Editurii „Hasefer”. Aș avea multe de povestit, dar la vîrstă mea nu mai am răbdarea de a le așterne pe hârtie. (Lutmar Avram, 84 ani, Brăila)

Citesc publicația „Realitatea evreiască”. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Da, sunt abonată. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Citim regulat „Realitatea Evreiască” și cărți editate de Hasefer, pe care le cumpărăm de obicei la târguri de carte, dar și la sediul editurii. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

Citesc publicația „Realitatea evreiască”, este o publicație de bună calitate. (Lucian R., 59 ani, București)

56. Întrebare pentru persoanele care nu mai locuiesc în România. Când erați la Brăila urmăreți evoluția fenomenului cultural din Israel? După ce ați părăsit România ați continuat să urmăriți evoluția fenomenului cultural din țară? Aveți cântăreți, actori, pictori, sculptori (evrei și români) preferați? Citiți literatură română? Ce scriitori (evrei și români) preferați aveți? Cumpărați cărți din România? Urmăriți mass-media din România? Ce filme românești preferați?

57. Considerați că viața dumneavoastră putea fi mai bună dacă părinții sau bunicii nu hotărau să vină în România?

Nu mi-am pus niciodată această problemă. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Nu pot să îți spui. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Cine știe? Nu putem face istorie contrafactuală – familiile noastre au trăit aici, aici trăim și noi – asta e! (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

58. Există o serie de stereotipii despre evrei, unele legate de tragediile care le-au marcat existența, altele legate de succesul evreilor în afaceri, evidențiate inclusiv de celebrele bancuri cu Ițic și Ștrul care circulă pe seama săriteieniei în afaceri și a zgârceniei lor. Cum sunt de fapt evreii? Numiți câteva calități și câteva defecte ale evreilor. Numiți câteva calități și câteva defecte ale românilor.

Există stereotipii despre evrei: că sunt şmecheri, laşi, fricoşi, murdari, zgârciţi, exploataitori, că nu le place să muncească. Ca orice popor, oamenii sunt de tot felul. Calități ale evreilor: buni la învățătură, descurcăreți, adaptabili, apropiati și devotați familiei, harnici. Defecte ale evreilor: mândri, vanitoși chiar, nu foarte diplomați în a arăta adevărul, încăpățânați. Calități ale românilor: buni la suflet, veseli, viguroși. Defecte ale românilor: lipsiți de inițiativă, superficiali, beau cam mult și

mănâncă nesănătos. Dar nu poți folosi şabloane pentru a caracteriza un popor. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

Pădure fără uscături nu există. (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Au muncit mult și prețuiesc banii. (Amelia Bernstein, 80 ani, Brăila)

Oamenii sunt la fel. Toți au calități și defecte, nu se pot particulariza. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Ebreii, ca și românii, sunt ca toți oamenii și nu credem că se pot evidenția calități sau defecte specifice. Cum spunea cineva, orice generalizare e greșită – inclusiv aceasta. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

59. V-ați întrebat vreodată în ce proporție sunteți evreu și în ce proporție sunteți român? Să ne imaginăm finalul campionatului mondial de fotbal cu România și Israel în finală... Ce echipă ați dori să fie câștigătoarea cupei?

Prin limba maternă, prin școala absolvită, prin locul unde am muncit și trăit, prin legile pe care le-am respectat sunt română. Cei din jur mi-au reamintit mereu că sunt evreică. Izbucnirile (slabe ce-i drept) de antisemitism m-au ajutat să nu uit că sunt evreică. Întrebarea pusă de dumneavoastră este provocatoare! Dar că se întrec cele două echipe pe terenul de fotbal nu este o problemă. Sper ca cele două țări să nu se afle în tabere diferențiate în situații internaționale mai complicate! În România sunt româno-evreică, în Israel aş fi evreico-română. (Cornfeld Estera, 92 ani, Brăila)

M-am format din toate punctele de vedere în România, întâi mă simt român și apoi evreu. Cu cine aş ține în legătură cu meciul: să câștige cel mai bun! (Weiss Solomon, 85 ani, Brăila)

Cei mai buni la fotbal să câștige. (Iosif Profeta, 80 ani, București)

Nu. Echipa care ar juca mai bine. M-aș bucura pentru oricare. (Ella Abramovici, 66 ani, Brăila)

Nu, cele două calități nu reprezintă procente complementare. Nu suntem microbiști, nu credem că o echipă de fotbal e reprezentativă pentru o țară sau un popor. Pentru noi întrebarea e irelevantă. (Albert și Carina Schreiber, 65 ani și 64 ani, București)

60. O întrebare pentru persoanele cu dublă cetățenie (română și israeliană): care dintre cetătenii credeți că vă oferă mai multă credibilitate în fața unui cetățean european sau american și de ce?

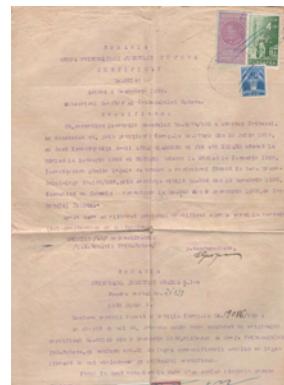
Familia Schreiber la intrarea casei din Brăila, str. Plevnei 314, acum demolată, circa 1910. Rândul de sus, de la stânga: Leopold Binderov, Elena Binderova (fica lui Albert), Elise (soția lui Albert), Rachel, Mina (fiice ale lui Albert), Albert Schreiber; rândul de jos, stânga: Wilhelm, (fiu al lui Albert); rândul de jos, dreapta: Rudolf (fiu al lui Albert).

Certificat eliberat de Uzina
"Izbânda" Brăila -
concediere Eduard
Glasberg, 1941 conform
legilor rasiale.

Certificat eliberat de
Întreprindere Română-Germană "Montana" -
caracterizare elogioasă la
concedierea lui Eduard
Glasberg, 1941.

Certificat acordare cetățenie
română pentru Avram
Glasberg și fiili 1919,
revizuită 1938.

Fotografii din arhiva familiei Albert și Carina Schreiber (București)

Căsătorie Lola și Eduard Glasberg, mai 1946.

Căsătorie religioasă Albert și Carina Schreiber. De la stânga: Dana Chimirigiu – nașă, Anna Schreiber – mamă și nașă, Carina, Albert, Rudolf Schreiber – tată și naș, rabinul Marilus. București, 11 nov. 1978.

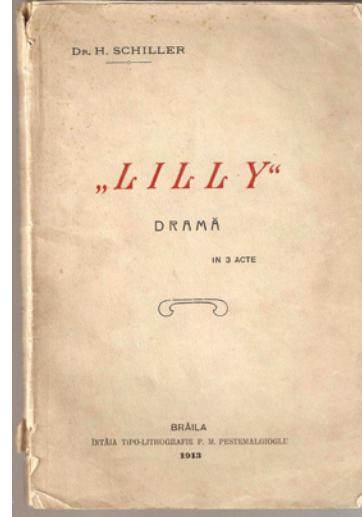

Căsătorie religioasă Albert și Carina Schreiber. De la stânga: Paul Herșcovici – unchi mireasă, Horia Chimirigiu – naș, Rudolf Schreiber – tată și naș, Albert, Carina, Anna Schreiber – mamă și nașă, Dana Chimirigiu – nașă, Lola Glasberg – mamă. București, 11 nov. 1978.

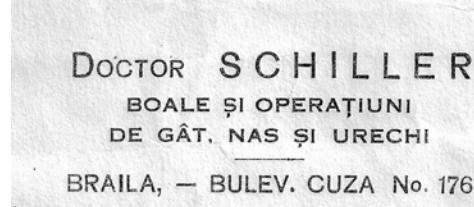
Fotografii din arhiva familiei Albert și Carina Schreiber (București)

Henri Schiller - doctor chirurg militar,
Primul Război Mondial.

Piesa în 3 acte "Lilly", scrisă de Henri Schiller, tipărită în 1913 la Tipografia brăileană P. M. Pestemalgioglu.

Antetul cabinetului doctorului Henri Schiller, dintr-o scrisoare de familie.

Aprobarea primită de dr. Henri Schiller de la Primăria Brăila – pentru îngrijirea gratuită a unui copil dintr-o familie săracă (1931).

Fotografii din arhiva familiei Michaela Schileru (Canada)

Templul Coral Brăila

Sulurile Sfinte ale Torei

Obiect din lemn
cu care se face
zgomot de *Purim*

Matzot pentru
Pesah

Dreidel

Hanukia

Obiecte din patrimoniul Federației Comunităților Evreiești din România –
Comunitatea Brăila

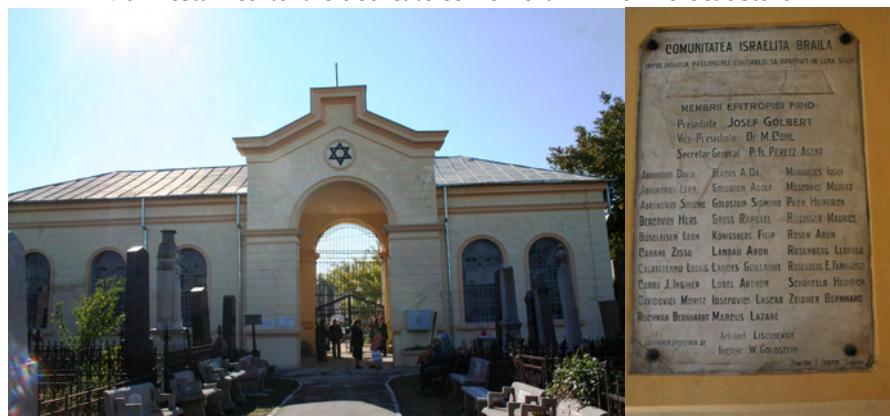
Templul Coral Brăila - sărbătorile "Purim", "Sukot" și "Hanuka".

Dl. David Iancu Segal, președintele Federației Comunităților Evreiești din România – Comunitatea Brăila.

Manifestări culturale dedicate comemorării Zilei Holocaustului

RUŞII LIPOVENI DIN BRAŞILA

RUŞII-LIPOVENI (STAROVERII) DIN BRĂILA. REPERE ISTORICE ŞI CULTURALE

GABRIELA CLOŞCĂ

Istoria ruşilor-lipoveni (staroverilor) îşi are originile în evenimentele din Rusia secolului al XVII-lea, evenimente a căror forţă şi ampoloare au scindat întreaga societate rusă¹. Este vorba despre schisma produsă ca urmare a punerii în aplicare a reformelor iniţiate de Patriarhul Nikon². Modificarea elementelor esenţiale ale ritualului şi în acelaşi timp o presupusă îndreptare a cărţilor au stârnit nemulţumiri în rândurile credincioşilor şi mai ales neîncredere în ierarhia ecclaziastică. Mişcarea de protest a cuprins întreaga Rusie, îmbrăcând la început haina tradiţionalismului, devenind apoi o revoltă împotriva influenţelor străine.

Opozanţii schimbărilor s-au constituit în centre spirituale aflate în regiuni îndepărтate ale teritoriului ruseşti. Încă de la începuturi rândurile lor au fost divizate într-o parte moderată şi o alta conservatoare.

Această împărţire a avut la bază în principal atitudinea faţă de cler³. În timp, numărul preoţilor hirotonişiţi înainte de reformă a scăzut. Moderaţii au considerat că săvârşirea sfintelor taine nu se poate înfăptui decât în prezenţa unui preot şi i-au primit pe cei care din diverse motive, au părăsit biserică oficială. Conservatorii nu au acceptat acest lucru susţinând că, urmare a schismei, ierarhia s-a oprit odată cu încetarea din viaţă a ultimului preot pre-nikonian.

Cele două grupări au fost denumite: popovţi, *popovscina* (cu preot) şi bezpopovţi, *bezpopovcina* (fără preot)⁴. Împotriva divergenţelor

¹ Radu Manolescu şi colab., *Istorie medie universală*, EDP, Bucureşti, 1980, p. 477.

² Alexandr Varona, *Tragedia schismei ruse*, Editura Kriterion, Bucureşti, 2002, p. 31.

³ Alexandra Fenoghen, *Modele culturale la ruşii staroveri şi reflectarea lor în literatură*, (teză de doctorat), Universitatea Bucureşti, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Bucureşti, 2007, p. 4.

⁴ Alexandr Varona, *op.cit.*, p. 150.

și a disputelor, cele două orientări (moderată și radicală) au înțeles necesitatea apropierea dintre ele, uniți fiind de destinul istoric comun, de atitudinea față de tradiții și ritualuri, de unitatea în jurul Bisericii. Credința a fost scopul unic al vieții lor și mijlocul de supraviețuire. Supuși oprimării și persecuțiilor, vechii credincioși au luat calea exilului, răspândindu-se în Europa și în întreaga lume.

După cum arată izvoarele istorice ramurile de migrație s-au îndreptat spre teritoriile românești încă din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. O parte au venit dinspre nord din jurul Moscovei iar alții din zona Donului și Kubanului unde se refugiaseră cei mai mulți dintre staroveri. Deocamdată, nu se pot identifica cu exactitate zonele din care provin staroverii din România⁵.

În spațiul românesc adeptii vechii credințe sunt cunoscuți sub numele de lipoveni sau ruși lipoveni. La începutul secolului al XVIII-lea îi întâlnim așezați cu precădere în Moldova de Nord și Bucovina, în Muntenia și în Dobrogea.

Există o controversă în literatura de specialitate, în ceea ce privește denumirea de lipovean. De ce și cine a dat această denumire? În încercarea de a oferi o explicație științifică, cercetătorii (chiar și cei din rândurile comunității) nu au ajuns la un consens. Se pot enumera cel puțin trei ipoteze: prima și cea mai cunoscută face referire la lemnul din care sunt confecționate icoanele (teiul - lipa), o alta face legătura cu gruparea filipovților, filipovenilor (adepții grupării conduse de călugărul Filip), iar cea de-a treia menționează că denumirea apare în actele oficiale emise de cancelariile austriece în secolul al XIX-lea⁶.

Păstrătorii ortodoxiei de rit vechi se numesc staroveri-vechi credincioși sau starobradeți-de veche credință.

Un moment crucial al istoriei staroverilor este reprezentat de restabilirea ierarhiei bisericești la 28 octombrie 1846. Întâiul stătător al Ierarhiei de Fântâna Albă (*Belaia Krinița*) este Mitropolitul Ambrozie, devenit simbolul Renașterii spirituale a staroverilor de pretutindeni⁷.

⁵ Filip Ipatiov, *Rușii lipoveni din România*, www.crlr.ro, harta nr. 1.

⁶ Ioachim Ivanov, *Lipoveni sau staroveri?*, în "Kitej-grad", nr. 10, octombrie 2010.

⁷ www.psse.ro.

Evenimentele din anul 1940 au determinat mutarea sediului Mitropoliei la Brăila, unde se află și în prezent.

Potrivit informațiilor existente până în prezent așezarea staroverilor la Brăila a avut loc între 1818-1830⁸. (Numărul lor a crescut după un nou val de persecuții declanșat în 1827). Această perioadă coincide cu eliberarea Brăilei de sub stăpânirea turcească după războaiele ruso-turce (1828-1829). Nu poate fi exclusă posibilitatea ca ei să fi venit odată cu primii curenți de migrație din sudul Bucovinei și Dobrogea în secolele XVII-XVIII⁹.

Locul de așezare a acestor grupe de populație a fost satul Pisc (numit și *Huter* de locuitorii lui), actualmente cartier al Brăilei. Numele de Pisc provine din situaarea sa fizico-geografică în zona cea mai înaltă a orașului Brăila. Staroverii s-au ocupat de-a lungul timpului în principal cu pescuitul și agricultura, au practicat diferite meserii specifice locului de obârșie¹⁰.

Nae Vasilescu a consemnat în 1906: *Cătunul Piscu sau satul lipovenesc este înființat prin 1832 (...). Populația comunei este de 7373 de suflete (...)*¹¹

Populația din rândurile rușilor lipoveni (staroverilor) poate fi întîlnită și în alte părți ale orașului (cartierul Comorofca).

Dincolo de statistici, Piscul reprezintă o zonă de locuire compactă. Mai puțin supuși influențelor nefaste, oamenii de aici au reușit de-a lungul timpului să-și păstreze limba, tradițiile și obiceiurile. Un rol esențial l-a avut și îl are Biserica.

Primii locuitori dintre vechii credincioși, atât cei cu preot cât și cei fără preot și-au construit lăcașe de cult și rugăciune. La început au existat două parohii, una condusă de un preot iar cealaltă de un diacon¹².

⁸ Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila. Din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1968, p. 144; Andrei Antipov, *Monografia lipovenilor (staro-obreadților) din orașul și județul Brăila*, în „Analele Brăilei”, Revistă de cultură regională”, vol. I, ediție anastatică, Muzeul Brăilei, Editura “Istros”, Brăila, 2004, p. 21.

⁹ Filip Ipatiov, *op. cit.*, în loc. cit.

¹⁰ Andrei Antipov, *op.cit.*, în loc. cit.

¹¹ Nae Vasilescu, *Orașul și județul Brăila - Schițe istorice și administrative*, Brăila, 1906.

¹² Doina Chirilov, *Istoria Bisericii Igoroviene din cartierul brăilean Pisc*, în “Zorile”, nr.7/2007.

Primul edificiu a fost ridicat pe locul actualei Biserici *Nașterea Maicii Domnului* (Biserica Mare). Potrivit izvoarelor istorice la 8 iunie 1856, cel de-al doilea Mitropolit de Belaia Krinița a sfințit o Biserică mare în Pisc¹³, Biserica *Intrarea Maicii Domnului în Biserică* (numită și Ovidenia Mare). Documentele mai recente de arhivă consemnează: *Biserica Ovidenia Mare (strada Matei Basarab), proprietate a comunității lipovenesci, construită prin 1900 (...) pe un teren destinat pentru biserică prin planul de parcelare din anii 1890. Nu există nici un act scris (...) Act de hirotonisire a preotului Aritieni la hramul bisericii Intrarea în Biserică din satul Pisc, 30 nov. 1911, dat de Smeritul Macarie, Mitropolitul Fântânei Albe* (traducere, D.B. Malcoci): *Să păstorești turma drept credincioasă a lui Isus iar tu să conduci turma încredințată ţie după dogmele Arhipăstorului și a Vlădicei Hristos*¹⁴.

Unele studii mai recente vorbesc despre un incendiu care a avut loc în 1923¹⁵. Tot aici se menționează că în anul 1978 s-a construit o Biserică nouă, actuala Biserică *Nașterea Maicii Domnului* (21 septembrie) și *Sfântul Nicolae de iarnă* (19 decembrie).

Cea de-a doua Biserică *Intrarea Maicii Domnului în Biserică* - Ovidenia Mică - (14 decembrie), *Acoperământul Maicii Domnului* (14 octombrie) a fost construită pe la mijlocul secolului al XIX-lea de Igor Borisovici Andreev (1833-1915) prin propria lui strădanie¹⁶. Aceasta peste timp a rămas cu numele de *Igoroviană* la fel ca și strada și locuitori săi (actuala stradă Gh. Munteanu Murgoci). Parohia lui Igor Borisovici era condusă de preoții noii ierarhii până în 1863. Enoriașii l-au susținut în eforturile pentru păstrarea vechii credințe. În memoria locului au rămas amintirile despre ajutoarele acordate săracilor, despre adăpostul oferit celor năpăstuiți sau fără părinți. Construcția actuală a fost ridicată prin 1920-1925¹⁷.

Credincioșii de rit vechi fără preot (bezpopovții) au avut și ei propriul loc de rugăciune încă de la venirea primilor emigranți în satul Pisc. Deoarece primul lăcaș de cult a ars în 1916, în locul lui s-a ridicat în 1918 cel de-al doilea pe locul unde se află actuala biserică. Documentele

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ioan Munteanu, *La început a fost Islazul*, Editura Ex Libris, Brăila, 2011, p. 190.

¹⁵ Doina Chirilov, op.cit., în loc. cit.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ioan Munteanu, op.cit., în loc. cit.

de arhivă menționează în 1940 printre *cazierele bunurilor lipovenilor* - Biserica de pe strada Vasile Lupu proprietatea comunității lipovenesci din din anii 1900, nu posedă nici un act scris: *casă de rugăciune* (50m²)¹⁸. (...)

Locuințele din Pisc respectă modul de organizare al unei gospodării tradiționale: spațiul de locuit (casa propriu-zisă) și anexele gospodărești.

Anexele cuprind: bucătăria de vară, magaziile, în unele cazuri (voliere sau cotețe pentru animale) și bineînțeles în funcție de ocupația gospodarului, magazia pentru barcă și unelte pescărești.

Nelipsită din gospodărie este baia de tip sauna (modernizată în cele mai multe cazuri).

Decorațiile din lemn specifice se întâlnesc din ce în ce mai rar¹⁹.

Casele sunt așezate conform tradiției cu latura mică spre stradă. Majoritatea sunt construite din materiale noi, moderne. Camerele au la fiecare intrare (deasupra fiecărei uși), Sfânta Cruce. La loc de cinstă (odinioară în fiecare cameră) sunt așezate icoanele - pe un colț - susținute de un suport de lemn. Se împodobesc cu flori și dantele brodate cu modele vechi, tradiționale²⁰.

Spațiul icoanelor într-o casă se numește *Colțul lui Dumnezeu*²¹. La icoane este așezată candela, aprinsă la sărbători sau în timpul rugăciunii.

Aflat în preajma icoanelor, omul trebuie să se comporte respectuos, sfîrnic, să nu facă nimic nepotrivit ce ar putea împiedica sfințirea icoanei. La fel și în preajma cărților sfinte.

Rușii lipoveni (staroverii) și-au păstrat icoanele și le-au transmis generațiilor următoare. La căsătorie, tinerii primesc înainte de toate, câte o icoană. La biserică se merge cu icoana fetei. După cununie sunt așteptați acasă cu pâine, sare și icoana băiatului²².

Când ajungeai la casa unui lipovean, mai întâi făceai rugăciunea lui Isus: Doamne Isuse Hristoase, miluiește-ne pe noi; și cel din casă răspundea: Amin! Si după ce intrai, făceai mai întâi trei mătănii până la brâu,

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Strada Matei Basarab, nr. 129.

²⁰ Am întâlnit în casa Paraschivei Budur.

²¹ Preot Vasile Cozma, *Lipovenii sunt un neam născut și ținut de credință*, „Formula As”, martie-aprilie 2011.

²² Informație de la Nadia Isac.

în fața icoanelor, și abia apoi spuneai: Bună ziua! Lipoveanul, când intră într-o casă, caută icoanele, ca să facă o rugăciune, și cind nu le găsește, nu se simte bine. La noi, Colțul ocrotitor al lui Dumnezeu dăinuie până azi. (Preot Vasile Cozma – Lipovenii sunt un neam născut și ținut de credință, Formula As, martie-aprilie 2011).

Dascălul Oprea vorbind despre icoanele starovere

Acasă la Dionosie Vlase – pictor iconar din Pisc.
A pictat la Mănăstirea Manolea (Suceava), Tg. Frumos și Botoșani.

Iată spusele lui despre icoană: *Când începi o icoană, trebuie să respecti anumite canoane. Nu poți picta oricum. Lucrarea este precedată de o perioadă de post. De asemenea, trebuie să studiezi viața sfântului pe care îl reprezini. Nu spun că nu ai voie să imprimi o notă de originalitate icoanei, dar asta doar în limita regulilor cuprinse în Podlinik Ikonopisnii. (...)* (Ioan Munteanu, *La început a fost Islazul*, Editura Ex Libris, Brăila, 2011, p. 2001).

**Patrimoniu muzeal. Icoane.
(sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XX)***

Neopalimaia kupina. Icoana Maicii Domnului Rugul Aprins
(17 septembrie).

Icoana Maicii Domnului Rugul Aprins reprezintă minunea din Vechiul Testament: Rugul în flăcări, care nu ardea, văzut de Moise pe Muntele Sinai, acolo unde a vorbit cu Dumnezeu. Imaginea Rugului Aprins constituie o prefigurare a Maicii Domnului.

Icoana este considerată apărătoare de incendii.

* Piese din colecțiile Muzeului Brăilei. Secția Etnografie și Artă Populară. Tempera pe lemn și foile de aur. Inscriptii în limba slavonă.

Hodighitria – Maica Domnului Călăuzitoare

După tradiție, prima icoană cu această temă a fost pictată de Sfântul Evanghelist Luca. Poartă numele de *Călăuzitoarea*, deoarece mâna dreaptă a Maicii Domnului ne îndrumă, ne călăuzește spre El, spre Acela de care trebuie să ascultăm și pe care să-L iubim.

Uspenie Presviatoi Vladâciî nașei Bogorodiî i Prisnodevî Marii
Adormirea Maicii Domnului**
(28 august)

Adormirea Maicii Domnului reprezintă unul dintre cele mai îndrăgite praznice ale ortodoxiei. Icoana Adormirii are la bază Sfânta Tradiție.

** Descriere și prezentare: Maria Stoica "Icoanele lipovenilor din Brăila", în „Istros”, VII, 1994, p. 326, Cat. 14.

Raspiatie. Răstignirea.
Sviatiteli Nicolaia ciudatvoreț - Sfântul Nicolae Făcătorul de minuni.
(19 decembrie)

Sfântul Nicolae a trăit în secolul al III-lea d.H. De-a lungul vieții sale i-a ajutat pe cei năpăstuiți. El este Protectorul marinarilor, al copiilor, al văduvelor și Binefăcătorul celor săraci.

Pocrov Bogorodițî – Acoperământul Maicii Domnului (14 octombrie) se prăznuiește în amintirea minunii întâmplată în Biserica Vlaherne (Blachernae) din Constantinopol, în timpul împăratului Leon, când Maica Domnului însorită de sfinți s-a arătat lui Andrei cel Nebun întru Hristos, rugându-se pentru creștinătate.

Umiagcenie zlăh serdeț – Chipul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu Îmblânzitoare a inimilor împietrite sau Profeția lui Simeon (26 august) reprezintă aducerea la Templu a Pruncului Isus de către părinții săi și profeția lui Simeon despre ceea ce avea să se întâpte. Sägețile simbolizează suferința Maicii Domnului.

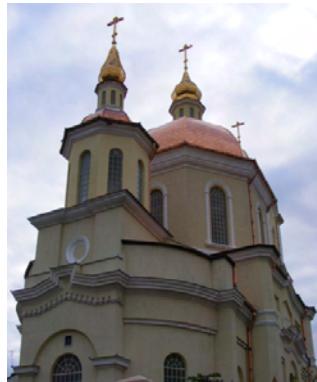
Utoli Boleznie – Chipul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu care potolește durerile.

În chenar, Sfinții Protectori (nedeterminați).

Cea de-a doua icoană a **Răstignirii** conține patru reprezentări ale temei **Obraz Presitia Bogorodiță** - Chipul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu în următoarele ipostaze: (Hodighitria, Vlaherne), Aducătoarea de Bucurii tuturor oropsiștilor, Kazanskaia, Feodorovskaia.

În chenar, Sfinții Protectori (Sf. Evdochia, în dreapta).

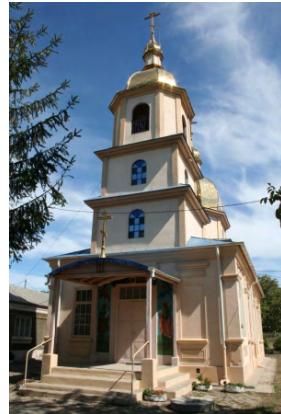
(Bibl. ref. Dionisie din Furna, *Erminia Picturii Bizantine*, Editura Sofia, București, 2000)

Catedrala Mitropoliei
Ortodoxe de Rit Vechi
Acoperământul Maicii Domnului
(14 octombrie)

Biserica Ortodoxă de Rit Vechi
Naștere Maicii Domnului (21 septembrie),
Sfântul Nicolae de iarnă (19 decembrie).

Biserica Ortodoxă de Rit Vechi
Intrarea Maicii Domnului în
Biserică - Vovidenia
(4 decembrie)

Biserica Creștină de Rit Vechi
Acoperământul Maicii Domnului (bespopovî)

INTERVIURI

Chestionar - CAMELIA HRISTIAN

Selectie și sinteză - EVDOCHIA SMAZNOV și CAMELIA HRISTIAN

1. Cât de importantă este pentru dumneavoastră originea și cum considerați că v-a influențat acest fapt viața? Cum a fost să trăiți prințtre două culturi diferite și între două limbi diferite?

Sunt mândră că sunt de etnie rusă iar acest lucru nu m-a împiedicat să-mi trăiesc viața din plin printre ceilalți cetățeni români. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Originea nu contează și nu influențează modul de viață [...] (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Strămoșii mei au fost ruși staroveri – numiți și *raskolnici* de către oficialitățile din timpul țarinei Ecaterina cea Mare. În România au primit denumirea de ruși lipoveni; au venit în pribegie din ținutul Donului inferior – gubernia Rostov. Sunt mândru de strămoșii mei care au fost cazacii liberi de pe Don. Am avut limba maternă limba rusă dar am vorbit în casă și limba română. [...]. Am fost avantajat de cunoașterea a două limbi, atât la școală cât și în viață [...] (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Încă de când am deschis ochii, m-am trezit între aceste două comunități. Nu au existat diferențe între noi, lipovenii, și români ci am fost prieteni, ne-am jucat împreună, am învățat la școală împreună. [...] (Prusac Neftodi, 50 ani, Brăila)

Importanța originii mele am descoperit-o foarte târziu. La început, copil fiind, nu conta acest lucru. Abia după ce am citit istoria rușilor staroveri și am aflat care a fost motivul plecării lor din Rusia, la ce chinuri erau supuși, am aflat importanța originii mele. Primele cuvinte

rostite au fost în rusă apoi am învățat română iar chirilica am învățat-o împreună cu fiica mea (de fapt, de la ea, pentru că ea învăța la școala bisericească de pe lângă biserică din Pisc). (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Foarte importantă. În multe situații am trăit complexul Oblig.

(Cum a fost să trăiți prinț între două culturi diferite și între două limbi diferite?)

Ca și cum ai avea o privire dublă, fără a avea un orizont limitat de un singur cerc. Permanent mi se oferă posibilitatea de a gândi comparativ și asociativ, de a descoperi cât de restrictivă poate fi perspectiva uniculturală. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Foarte importantă – identitatea națională, culturală, etnică. Sunt mândru (am ceva în plus față de români); e foarte interesant, mai ales după vîrsta de 24 de ani. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Consider că acest lucru doar a îmbogățit personalitatea mea. [...] (O.A., 44 ani, Brăila).

Este foarte importantă originea în viață fiecărui individ, dar depinde și de cei din jur, pentru că uneori am avut de înfruntat jigniri. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Originea constituie un element foarte important în familia fiecărui dintre noi. Aceasta presupune obiceiuri, tradiții specifice. Faptul că am avut avantajul de a cunoaște foarte bine limba maternă (rusă) a contribuit la dezvoltarea mea personală și ulterior la o mai ușoară integrare pe piața muncii. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Sunt mândră de ceea ce sunt. Am beneficiat de un loc gratuit la Facultatea de Limbi Străine. În prezent lucrez la o firmă multinațională, prin urmare mi-a fost de mare folos originea. (M.A., 24 ani, București)

2. Ați conștientizat în primii ani de viață sau mai târziu că sunteți „diferit” de cei din jur prin origine, că faceți parte dintr-o comunitate aparte?

Am conștientizat încă din primii ani de viață că fac parte dintr-o comunitate aparte. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Da, dar nu a pus probleme. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Da, prin tradițiile și obiceiurile legate de sărbătorile religioase cât și cele legate de obârșia mea de rus starover, am conștientizat mai târziu că aparțin unui popor și unei culturi diferite de majoritatea română. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

În anul 1968, o învățătoare basarabeană pe numele ei Perijoc Katinca (îi fusese și mama ei învățătoare) a făcut un experiment. Ne-a adunat, români, lipoveni și țigani, toți cu vârste cuprinse între 6 – 7 ani și a făcut o clasă mixtă. Au fost într-adevăr, pe moment, discuții între părinți, dar în să precizez că noi ne-am înțeles foarte bine, am învățat împreună și nu mai știu în ce clasă, după o inspecție, am primit toți o excursie gratuită la Gârboavele [...] Nu m-am simțit cu nimic mai presus de ceilalți colegi ai meu, în afară de faptul că eram cunoșcător al limbii ruse sau mai bine zis lipovenesti, deoarece era vorbită fluent în casă. (Prusac Neftodi, 50 ani, Brăila)

Nu mi se părea că suntem diferiți, doar știam o limbă în plus. Aveam vecini români iar relațiile erau foarte bune. Rusește nu vorbeam de față cu persoane care nu înțelegeau limba, pentru a nu se simți jigniți. Dar, pot să spun, că „diferiți” ne simțeam la școală, noi eram cei care țineam posturile, ne duceam la biserică și acest lucru o determina pe învățătoarea noastră să facă glume „comunisto-ateiste” pe seama noastră. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Conștiința s-a produs în primii ani din viață, prin faptul că se vorbea în familie despre români, că la un pas de casă era cimitirul românesc de unde veneau bocetele femeilor îndurerate. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Da, m-am simțit diferit. Am trăit și am învățat printre români care adesea mă jigneau în legătură cu originea mea etnică. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Am fost o dată apostrofată în clasele primare de către profesoara de limba română că am accent, însă altă diferență prea mare nu văd. (O.A., 44 ani, Brăila)

De la vârsta de 5 ani, când am intrat la grădiniță. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Când am ajuns la facultate am simțit nevoie de apartenență la un grup cu aspirații și obiceiuri asemănătoare. Își atunci am aderat la Comunitatea Rușilor Lipoveni. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Am locuit în Pisc unde domnește o atmosferă specifică, nu am realizat că sunt altfel, iar mai târziu nu a mai contat. (M.A., 24 ani, București)

3. Vă rugăm să ne relatați povestea familiei dumneavoastră...

Eu sunt din comuna Carcaliu, județul Tulcea iar în Brăila am ajuns în urma căsătoriei. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Primii membri s-au așezat aici acum 4 secole, proveneau din staroverii din Rusia și se ocupau mai ales cu pescuitul; au ales România pentru condițiile bune de trai. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Părinții mei sunt a 6-a generație de ruși lipoveni de rit vechi – primul din familia Maliș a descălecătat în Bucovina de Nord, satul Sokolinti, comuna Mitocul Dragomirnei, județul Suceava, în anul 1792 conform înscrisurilor din *Biblia* familiei. Tatăl meu era agricultor iar mama mea era croitoreasă. Ambii au învățat 7 clase la școala din comuna natală. Am fost 2 copii la părinții. Sora mea, Miron Ana, văduvă, născută în 1947, este profesoră pensionară de limba rusă și trăiește alături de tatăl meu – Maliș Fedor, în Gura Humorului, județul Suceava. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Din căte cunosc, strămoșii mei proveneau din Ucraina [...], au găsit aici Dunărea, principala sursă de hrană, dar și pământuri roditoare. (Prusac Neftodi, 50 ani, Brăila)

Foarte multe nu știu. Povestirile se opreau la bunicii bunicii mele - ea fiind născută în 1899 -, deci undeva pe la 1830-1840 (?). Se ocupau cu pescuitul și agricultura; cultivau o fâșie de teren de pe malul Dunării (se numea „*baştan*”) unde își construiau colibe, sobe pentru gătit și se mutau, provizoriu, pe timpul verii. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Părinții au lucrat la Plafar – muncitori. Prins între două surori; am urmat cu toții școli până la absolvirea bacalaureatului, iar doi dintre noi, fiind licențiați, am devenit profesori. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

S-au stabilit pe la sfârșitul sec. al XVIII-lea în deltă și proveneau din localități rurale de pe Don. Erau pescari, marinari. Au fugit de prigoana religioasă. La Brăila s-au aşezat la începutul sec. al XX-lea, în Comorofca. Ei nu au regretat, noi da. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Au plecat de pe Don, regiunea Crasnadar, în sec. XVIII; au trecut prin mai multe locuri dar s-au oprit aici deoarece religia și mentalitatea oamenilor se asemănau cu ale lor. (O.A., 44 ani, Brăila)

Bunica din partea mamei a fost din Cahul și s-a căsătorit cu bunicul care deja era stabilit aici din copilărie. Bunicul a fost pescar. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Din relatările bunicilor am aflat că primii membri ai familiei noastre au ajuns pe aceste meleaguri acum aproximativ 300 de ani, iar în Brăila de 4 generații. Fiind ruși de origine, strămoșii noștri au trecut prin Ucraina urmând să se stabilească mai apoi în România, unde au găsit un spațiu primitor, având condiții optime pentru pescuit și agricultură, acestea fiind principalele lor ocupații. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Atât rudele din partea mamei, cât și cele din partea tatălui au rădăcini în comuna Bordușani, județul Ialomița, iar străbunii vin din regiunea Donului. (M.A., 24 ani, București)

4. Cum era orașul în perioada când familia dumneavoastră s-a mutat aici și mai târziu, pe vremea când erați copil? Care sunt primele amintiri pe care le aveți despre Brăila? Cât de dezvoltat era orașul? Cum erau: portul, centrul orașului, Regala, piețele? Care erau locurile preferate de promenadă ale brăilenilor? Vă amintiți sau v-a povestit cineva cum arătau trăsurile sau mașinile de epocă cu care se circula pe străzile Brăilei de altă dată? Cum erau prăvăliile, atelierele meșteșugărești, parcurile, teatrele, cofetăriile, restaurantele?

Din anul 1938, când m-am născut, orașul Brăila a suferit multe schimbări, din toate punctele de vedere. [...] Multe străzi au dispărut, au

apărut cartiere noi, [...] majoritatea străzilor și-au schimbat numele [...] Au dispărut liniile de tramvai de pe străzile Mihai Eminescu, Danubiului (până la bazinele portuare), de la Bd. Independenței până în centrul orașului (la Hotelul Traian) [...] Frecvența sosirii și plecării navelor de orice fel a scăzut, [...] linia navigabilă de pasageri Brăila-Galați s-a desființat. Datorită distrugerii complete a economiei locale (a industriei, a agriculturii etc.) după 1989 este și normal că frecvența navelor maritime a scăzut foarte mult. Fosta stradă Regală (mai târziu Republicii și apoi Mihai Eminescu) era o bijuterie, acum aici sunt numai dărămături [...] Lumea, și în special tineretul, nu se mai plimbă pe această stradă ca în anii 1950-1960. [...] Unele străzi și-au schimbat radical înfățișarea [...] (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Am venit în Brăila în anul 1962. În port erau multe magazii, pescăria și vapoare de tot felul (remorchere, pasagere, salupe, bărci din lemn). Piața Mare era în același loc dar mai restrânsă ca suprafață. Locurile de promenadă erau: Regala, faleza în jurul Agenției fluviale, Grădina Mare și Parcul Monument. Mașini de epocă nu am văzut, dar trăsuri vechi există și acum într-un garaj în Comorofca, pe Vadul Olangeriei. Toate locurile de promenadă aveau cofetării și restaurante care erau pline de clienți. Brăila era un oraș foarte viu [...] (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Piscul era un cartier de sine stătător, mărginat și puțini, cei mai săraci, se aventurau în centrul Brăilei. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Orașul Brăila, din amintirile tatălui meu, în perioada interbelică, era un oraș prosper, cu activitate trepidantă în jurul portului și al misiilor care își aveau sediile pe Strada Mare din zona portuară. Piața Regală era un loc de promenadă pentru protipendada orașului. La orele după-amiezii din fiecare vineri – era și locul de plimbare pentru ordonanțele ofițerilor și menajerele negustorilor. Sâmbătă seară, docherii din portul Brăila, după ce primeau simbria pentru săptămâna lucrată din greu la încărcatul corăbiilor cu grâne și cherestea, veneau acasă, în mahala, cu trăsurile la care caii aveau urechile împodobite cu bancnote, răsucite cu trufie. Misitii și negustorii de vază – greci, armeni, evrei - în calești personale sau închiriate, treceau cu fast pe la clubul liberal din

Piața Traian, apoi adăstau pe la curtezanele de pe strada Roșie și în final, cu lăutari, ajungeau la casele lor, unde erau primiți cu respect de soțiiile iubitoare. Era celebru Teatrul cinematograf Passalacqua unde se jucau comedii și unde veneau trupe de varietăți din toată Europa. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

În oraș era mai greu de ajuns deoarece tramvai era numai până la podul Brăiliței [...]. Odată ajuns în oraș te aflai în altă lume, cu tot felul de magazine, vinării, cofetării, unde găseai zahăr candel, bragă, sucuri, vată pe băt. Părinții puteau savura mici, plăcinte și bere la „Miorița”. Pe Regala erau lumini până târziu. Acasă ne întorceam cu caleașca. Ah, ce vremuri! În cursul săptămânii toți munceau, piața era deschisă și găseai tot ce vroiai, atelierele funcționau la maxim [...]. (Prusac Neftodi, 50 ani, Brăila)

În amintirile mele orașul era mult mai frumos și mai plin de viață. Portul era viu, erau multe vapoare pline cu pasageri, bagaje, erau stoluri de pescăruși. Foarte animată era și strada Republicii (fostă Regală). Din păcate magazinele erau destul de sărace în sortimente dar produsele erau de calitate; în librării cărțile bune se cumpărau „la pachet” cu cele mai puțin căutate. În schimb, vitrinele erau foarte frumos aranjate (cred că existau vitrinieri angajați). (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Stră-străbunicii tot din Pisc erau. Pe vremea bunicilor acest sat era mai puțin populat, în 1930 aceștia cumpără un teren viran pe o stradă cu foarte puține clădiri, ridicând casa copilăriei. Chiar până la revoluție mai erau terenuri virane pe care apoi s-au ridicat vile luxoase.

(Care sunt primele amintiri pe care le aveți despre Brăila?)

În primele ieșiri memoria a păstrat „Podul Brăiliței”. Pentru lipovenii din Pisc acesta era poarta de intrare în oraș, deoarece tramvaiul circula până la pod, cartierul Brăilița și Piscul fiind rupte de oraș; exista acest sentiment de ruptură. De aceea, „vizita” în oraș s-a produs târziu, când linia de tramvai a trecut podul, după 1965 cred, pentru a facilita transportul muncitorilor spre Uzina Progresul. Străzile Brăiliței erau îngrijite, unele asfaltate, casele trainice. Am cunoscut acest lucru de timpuriu, mergând la dispensar pentru injecții, la frizerie pentru contactul dureros cu mașina manuală de tuns, la cumpărături și a.

Nu exista nici un bloc în Brăilița. Orașul, ca și cartierul, se termina (în această parte de nord, căci restul îmi era necunoscut) pe strada Urmului, cu Școala 20, unde am urmat primele două cicluri de învățământ. În spatele școlii erau mărăcini care se întindeau până la Stadionul și Liceul Progresul și „Cartierul nou”, un perimetru care azi se numește Vidin și pe care din 1977 au crescut zeci de blocuri.

(Cât de dezvoltat era orașul? Cum erau: portul, centrul orașului, Regala, piețele? Care erau locurile preferate de promenadă ale brăilenilor? Vă amintiți sau v-a povestit cineva cum arătau trăsurile sau mașinile de epocă cu care se circula pe străzile Brăilei de altă dată? Cum erau prăvăliile, atelierele meșteșugărești, parcurile, teatrele, cofetăriile, restaurantele?)

Față de acum, Brăila era un oraș industrial puternic, prin Uzina Progresul unde în liceu am făcut ucenicia, prin lăminoare, prin tot soiul de întreprinderi de panificație, de prelucrare a peștelui și a carnii, de textile, de mobilă, ciment, chibrituri, prin Combinatul de la Chiscani – în toate aceste sectoare fiind ocupați și lipovenii – vorbesc de epoca Ceaușescu. Portul era, prin silozuri, în plină paragină, abia amintind de perioada modernă și interbelică, atunci când era gloria orașului. Plafarul avea la început sediu și în aceste silozuri și îmi amintesc că vizitându-l la muncă pe tata locul arăta sinistru. În rest, eram impresionat de mulțimea de vapoare care se perindau pe fluviu, multe ancorau în portul Brăila, sub toate pavilioanele posibile. Copilăriind pe malul Dunării, pe plaja rusească, noi, copiii din cartier, ne bucuram de valurile lăsate în urmă de nave. Totodată, pe cât de plăcut era sunetul sirenelor care se lăsa îndelung asupra orașului, pe atât era de neplăcută poluarea apei și a malurilor bătrânlui fluviu. Apa avea perioade când mirosea puternic a combustibil, chiar și peștele se impregna de el, deseori plutea la suprafață păcura neagră, lăsând pe maluri dâre cleioase și urât mirosoitoare. Fluvial nu aducea pe atunci peturi, ca astăzi, ci becuri, cutii goale de spray, toată gama de încălțăminte, sticle, elemente de mobilier. Realmente malurile erau foarte murdare.

Centrul orașului arăta strălucitor, în afara zilelor de duminică, atunci când din arena de box se revărsau urlete sălbatrice. De altfel, locuind aproape de Stadionul Progresul, aceeași neplăcere o trăiam duminica, după ce ieșeam de la slujba religioasă: asupra Piscului se

abătea o furtună de fluierături, gemete, înjurături grosolane, huiduieli și alte sunete primitive. Revenind la centrul orașului și tot legat de sport, fosta Piață V. I. Lenin oferea un spectacol remarcabil: cred că luni, în mod constant, dar și în celealte zile, microbiștii se adunau în jurul și în preajma Chioșcului de ziare, citeau comentariile sportive și comentau ei însăși ore întregi meciurile care s-au disputat. Unii se strângeau pentru jocul de săh. Cred că era o tradiție veche a orașului, iar mai târziu, mă întrebam, cum de permitea Securitatea acesta ceva.

Regala bănuiesc că este Mihai Eminescu. Dacă despre ea e vorba, din 1970 o străbăteam cu părinții pentru cumpărăturile de toamnă, pentru cele necesare școlii, înainte de Paști, pentru a ne înnoi de Înviere, cu unchii și verii, duminică, pentru un film la cinematografele admirabile arhitectural, ca și întreaga stradă a cărei arhitectură am regăsit-o la Vatra Dornei sau la Oradea, ca și străzile lăuntrice, care ofereau înainte de spectacolul de cinema o delectare tuturor. Brăilenii sunt oameni expansivi, petrecăreți în sensul bun al cuvântului, lor le plac plimbările și nu există zi din săptămână, până târziu în noapte, ca fosta Republicii să nu fie plină de oameni (așa cum în gară la Brăila trenurile de la București spre Galați se goleau). Astăzi strada e mai mult pustie, cu clădiri pierdute iremediabil, altele în curs de prăbușire, cu perspectiva de a fi transformate în locuri de parcare.

În anii '70 îmi displăcea Casa de Modă, a cărei arhitectură modernă contrasta cu peisajul, vizibil nu se încadra în el. La fel, magazinul Dunărea, ca și cel de vizavi, au adus o impietate străzii și orașului.

Brăilenii invadau în aceeași măsură Bulevardul Carol – nu am mai întâlnit orașe cu atâtea bulevarde, regret că s-a distrus Bulevardul Dorobanți. Aceste străzi ale Brăilei, având în mijlocul lor alei pietonale, arbori, flori, bănci, au sădit în conștiința mea faptul că noțiunea de bulevard aceasta înseamnă, nu ceea ce scrie în dicționar. La fel de invadată erau și faleza Dunării, Grădina Publică, unde îngrijitoare a fost și o mătușă de-a mea, care se bucura că planta flori ce indicau acele ceasornicului, Parcul Monument, la care ajungeam rar datorită distanței.

Centrul orașului nu era doar loc de promenadă, fiind întărit de magazine și prăvălii, cofetării și bănci, el oferea un spectacol comercial. Aflați la cumpărături, se desfășura în fața noastră un ritual care se repeta

de fiecare dată: toate magazinele erau luate aproape la rând, inclusiv cele care n-ar fi meritat, dintr-o parte și cealaltă a străzii. În mai toate magazinele podeaua scârția din toate încheieturile, mărfurile erau de excelentă calitate (vorbim de 1970-1978), găseam stilouri cu penițe de aur în fața căror zăboveam îndelung....

Piețele Brăilei?! Cred că pot povesti la nesfârșit cum arătau piețele Brăilei, cu cuptoarele care dădeau cei mai buni covrigi din lume, cu halele pline de carne, pește, brânzeturi, preparate ale acestor sortimente, cu tarabe pline de legume, zarzavaturi și fructe... De ce pot mărturisi toate aceste lucruri? Pentru că primele călătorii dincolo de „Podul Brăilei” le-am făcut cu pasul, trăgând căruciorul bunicii, plin de zarzavaturi, până la Piața Mare; pentru că eu însumi am „stăpânit” piața înghețând ierni la rând ca vânzător de mături. Lipovenii, după ce au fost „izgoniți” din Insula Mare a Brăilei, în calitatea lor de pescari, se redescoperă pe insulă în calitate de culegători de plante ce stau la baza măturilor cu sorg. Pot povesti în acest context cum în plin comunism supraviețuiam prin capitalism, cum într-un regim curat din punct de vedere etic supraviețuiam prin coruperea inginerului de fermă sau a milițianului care era paznic la trecerea Bacului ca să transportăm în camionul poporului, al cărui șofer a fost corrupt și el, paiele cu sorg pregătite să devină mături. În schimbul acestor eforturi abia dacă supraviețuiam, adică abia dacă atingeam decență unui nivel minim de trai.

Cofetăriile mi le amintesc și acum pentru sortimentul bogat și rafinamentul preparatelor. Cea de pe colț, între Muzeul de Istorie și Hotelul Traian, cele de lângă cinematografe... Brăila Bărăganului! (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Orașul era mult mai cosmopolit și familiar. Oraș curat, fabrici, uzine, piețe multicolore, parcuri, joacă, toată lumea avea loc de muncă, casă, masă; portul era un furnicar; Regala – unică. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Din povestirile bunicilor știu că ieșeau în oraș doar când aveau nevoi urgente; viața lor se petrecea mai mult în cartierul Pisc. (O.A., 44 ani, Brăila)

Din povestiri ştii că se frecventa Grădina Mare şi cofetăriile.
(Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

De-a lungul timpului oraşul a trecut printr-o serie de schimbări, în plan arhitectural. Ca şi în trecut, principalele atracţii ale oraşului rămân Centrul Vechi şi Faleza Dunării. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

De când ştii eu, oraşul nu s-a schimbat prea mult, au fost conservate sau renovate multe în Brăila, însă s-a păstrat [...] aerul retro.
(M.A., 24 ani, Bucureşti)

5. Care sunt primele dumneavoastră amintiri despre Comorofca şi Pisc, zonele în care locuiau cei mai mulţi ruşi lipoveni din Brăila? Cum arătau străzile, care erau clădirile cele mai importante din zonă, care era atmosfera?

Primele amintiri despre Pisc şi Comorofca sunt excelente prezentate de cel mai mare istoric român, Nicolae Iorga, în volumul Nicolae Iorga – *Restituirii*, apărut la Editura „Istros” a Muzeului Brăilei. Astăzi, Piscul apare un cartier asemănător cu un oraşel modern, cu străzi asfaltate, cu multe clădiri noi [...] (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Comorofca ca şi Piscul, erau două cartiere săracăcioase ale Brăilei. Locuitorii se ocupau cu pescuitul, agricultura şi creşterea animalelor. Străzile erau pline de praf, cu excepţia câtorva care erau pietruite, iar clădirile importante erau bisericile şi câteva case ale unor hangii înstăriţi.
(Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Aproape toţi locuitorii din Pisc erau pescari. Iarna era foarte greu, nu puteau pescui şi nu aveau nici un venit. Doar atunci când îngheţa Dunărea, adunau gheaţă pe care o vindeau la gheţării, nişte gropi mari unde se punea straturi de gheaţă între straturi de paie. Acolo gheaţa ținea până toamna târziu. Peştele se punea la sărat în gheaţă, cu multă sare; astfel rezista mult timp. Gheaţa se folosea şi pentru păstrarea peştelui la piaţă, la vânzare. (Oprea Androne, 66 ani, Brăila)

Trăsurile erau rare în cartier dar cei „pricopsiţi” de pe alte meleaguri veneau din gara Brăilei cu trăsura, cu iz de fală. Prăvăliile erau rare şi erau ţinute de familii cunoscute. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Cele mai importante clădiri din Pisc erau cele două biserici lipovenesti, construite pe la 1860. Viața comunității gravita în jurul acestor lăcașe de cultură religioasă. Străzile erau noroioase și aproape impracticabile pe timpul dezghețului. Nu era canalizare și cișmelele erau o raritate. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Cartierul Pisc, în copilăria mea, era mult mai îngrijit. Chiar dacă casele nu erau foarte mari, erau foarte îngrijite; fiecare casă avea o grădină cu flori, în față, pe domeniul public; era o mare rușine să îți crească bălării acolo. La geamuri era agățată o perdeluță brodată cu broderie spartă, *padveska*, foarte frumoasă (ocupa cam jumătate din lungimea geamului), de culoare albă, imaculată, și obligatoriu aprețată. Străzile nu erau asfaltate (cum sunt de altfel și astăzi, cea mai mare parte dintre ele). Clădiri importante – bisericile, școala, grădinițele. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Comorofca am descoperit-o după 2000, când având automobil m-am aventurat după blocurile care au astupat-o, de pe str. Galați. De la părinți știam că există acest cartier, în formă peiorativă, sub următoarea poveste:

Cei din Comorofca au uitat limba, îmi povesteaui ei. După ce a venit soțul acasă, consoarta comentează printre vecini: „A` dracului Cuprian, a venit acasă *i skazal, vari mine iușku*”.

Ciudat e faptul că nu am avut relații de nici un fel și nici cunoștințe cu cei din Comorofca. După cum nu am fost la Biserică Mitropoliei din oraș – eu personal, nici rudele, din cât cunosc – niciodată! (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Trăsuri împodobite (caii la fel), tramvaie mici fără geamuri din sticla, totul forfotea de lume, lumea era fericită. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Piscul era un cartier liniștit, pitoresc, ce semăna cu un sat. Era foarte populat în zilele de sărbătoare când oamenii stăteau pe la porți sau mergeau în vizite purtând hainele cele mai bune. (O.A., 44 ani, Brăila)

Singura amintire este că într-o zi m-a dus tata în Comorofca în vizită la o mătușă de-a lui care locuia undeva sus pe un deal, care ulterior s-a dărâmat. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Pisc - locul în care am copilărit, păstrează și acum liniștea și curătenia locului, credința, obiceiurile care dăinuie de sute de ani. (Lazar Raissa, 27 ani, Brăila)

În Pisc m-am născut și nu s-au schimbat prea multe pe acolo; Comorofca este cartierul în care m-am mutat în 1997 și s-a mai modernizat pe parcurs. (M.A., 24 ani, București)

6. Se spune că nu există rus lipovean care să nu fi pescuit măcar o dată în viață. Pescuitul a fost multă vreme pentru rușii lipoveni (ca și pentru alți brăileni) un mijloc prin care își câștigau existența dar cu siguranță și o pasiune... Cum arătau, pe vremuri, Dunărea și Balta Brăilei? Ați avut barcă? Ce fel de pește se prindea la Brăila? Cam cât pește prindeați pe zi? Cine îl cumpăra? Cum recunoșteai locurile unde pica mai mult pește? Ce foloseați... plasă, setcă, pripon? Iar ca momeală? Când începea ziua de lucru pentru un pescar? Erau și multe vapoare... nu era periculos pe Dunăre? Ați prins și furtuni? Cum era iarna pe baltă? Sigur era frumos pe apă... răsărituri și apusuri dar și multe tăceri... Despre ce vorbesc pescarii atâtea ore?

Nu numai rușii lipoveni pescuiesc, ci și soțiiile lor și chiar fetele lor. Într-o zi, în Pisc, fiind acasă la fostul meu coleg de facultate - profesorul și poetul Ivanov Erofei (fie-i țărâna ușoară) am văzut-o pe sora lui (care locuiește și în prezent alături de casa părintească) plecând la pescuit pe Dunăre, împreună cu fiica ei (proaspăt căsătorită). Soțile pescarilor lipoveni erau mâna dreaptă a soțului-pescar, fie că plecau împreună la pescuit, fie că rămâneau acasă să repare instrumentele de pescuit, sau „strumentele” cum le numeau ei. [...] (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Dunărea, până în 1971, era mult mai largă iar primăvara, după inundații, rămâneau multe bălti pline cu pește. Era perioada când toți lipovenii, de la mic la mare, erau pescari. Se pescuia cu mâna, apa fiind până la brâu sau până la genunchi, cu hodorogul (un cadru metalic înfășurat cu plasă), cu prostovoul, cu târâtoarea, cu setca. Vara, când Dunărea scădea foarte mult și apăreau pragurile, prindea pește la pripon și raci cu mâna. Iarna, când pe Dunăre curgeau sloiuri, nu se pescuia, în schimb „dădeau” la copcă, în bălti. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Prin anii 1945 a fost o perioadă când era pește din abundență. Pe atunci nu erau braconieri pentru că nu existau motive de braconaj, pește era pentru toată lumea, chiar și pentru păsări. Pe vremuri, pescuitul era un mod de supraviețuire. Plasa trebuia să fie potrivită pentru sezonul respectiv. Pe vremea foamei, se făceau schimburi – un lighean de pește pe un castron de fasole sau mălai sau puțin ulei.

Pescarul se trezea imediat după miezul nopții. Până ajungea la barcă, puteau trece și câteva ore și trebuia să fie pe apă când apărea prima rază a zilei. În timpul verii, pescuitul se termina în jurul orelor 9-10, iarna, după cum era vremea.

Când se lucrează cu sculele, se vorbește puțin. Se vorbește doar despre manevrele pe care trebuie să le facă barca, cum trebuie aruncată scula de pescuit iar în pauză, când se ajungea la mal, unde se făcea o ciorbă, o mămăligă, se vorbea despre probleme de familie. (Oprea Androne, 66 ani, Brăila)

Înainte de îndiguire, apa Dunării ajungea la marginea localității și forma o baltă cu pește și stuf abundant. Acum, nu mai diferă cu nimic de restul Brăilei. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Ocupația de bază a lipovenilor din Pisc era pescuitul. Aproape fiecare pescar avea lotcă proprie, sau împreună cu o rudă sau vecin. Era mult pește pe Dunăre și masa lipoveanului sărac era îndestulată de prada bogată zilnică. Nu exista zi fără borș de pește la masa de prânz, iar în post, pește sărat și uscat, afumat – atât de îndrăgit de noi, copiii. Se pescuia cu setcă, pripon și cu plasă, în locurile cunoscute de fiecare pescar. [...] Cele mai cumplite furtuni erau cele din noiembrie – decembrie, când se punea o negură pe neașteptate dinspre zona munților Măcin. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Există astfel de lipoveni! Tatăl meu nu a pescuit niciodată. Mulți dintre unchii mei nu au pescuit. Bunicii din partea mamei au fost pescari înăscuți, pe ei și moștenesc în această privință. Dacă nu sunt pescari, lipovenii sunt grădinari. Tatăl meu m-a învățat grădinăritul. Lucrând la Plafar, a învățat de la cei ce locuiau în Cartierul Chercea să cultive și petecul de pământ din fața casei, cu legume (cartofi). De atunci a început

„nebunia”: în doi, trei ani, după modelul părintelui meu, Piscul a adoptat legumicultura de stradă, ce supraviețuiește și astăzi.

Dacă am vorbit despre Dunăre, pomenesc ceva despre Balta Brăilei, adică despre ceva ce nu mai există. „Amazonia românească” i-a zis Fiul Brăilei, Vasile Băncilă. Pentru această amazoană a venit la Brăila Lucian Blaga. Panait Istrati și Terente sunt miturile crescute din smârcul acestei bălți. Nu Brăila, ci România și-a ucis Fluviul extirpând bălțile! Îndiguind.

Paradoxal, lipovenii au muncit, îndiguind. (Tatăl meu mi-a povestit și el că a lucrat la îndiguit.) Au câștigat câțiva bănuți pe o căruță plină cu pământ. Așa s-au petrecut lucrurile. După ce au îndiguit au văzut potopul, revârsarea Siretului în anii '70. Așa am cunoscut eu Apa, ca un potop între Brăila și Galați, iar la 10 metri un copil, lipovean, electrocutat pe stâlpul de înaltă tensiune, de unde vroia să plonjeze în apa care a recreat conceptul de baltă.

(Ați avut barcă?) După potop, să fi fost 1972, am pornit la pescuit. De unul singur, deoarece vărul meu, care se angajase să mă inițieze în această artă, plecase de mult de acasă, cu cât putea să-mi permită mie Răsăritul. Cu un băt smuls din gardul de stuf al unui vecin, de unde făceam și Zmee, cu un vârf de bold, am alergat spre dig, care atunci știam că este *dik* (sălbăticie) și nici urmă de confrății pescari. Dar, la mal.... Plute, plute... M-am urcat pe una din ele și cu un par am înaintat până ce am dat de tovarășii mei de pescuit, aflați pe aceleași „bărci”-plute. Spectacolul trunchiurilor de plop, legate cu scoabe, a mai durat câțiva ani – 3 sau 4 – apoi a dispărut. În prima mea experiență de pescuit știau că am prins câțiva carași, am răsturnat captura vărului meu, am enervat pe toți cei ce eram pe plute, pe pescarii cu experiență și destul de în vîrstă.

A doua „barcă” a fost o cameră de tractor, găsită cu o mică pană, pe marginea drumului (pe strada Eroilor, o stradă plină de cazemate și care azi cred că au fost distruse de cei ce au ridicat acolo niște vile). Câțiva ani la rând am trecut Dunărea pe această barcă deasupra căreia puneam crengi de salcie, ca să putem transporta alimentele și restul de calabalâc. Vâslele erau din două crengi mai groase de salcie.

Barca autentică a fost a unui coleg de clasă, ajuns în clasa a V-a, lipovean, cumva rudă prin alianță și care locuind în apropierea trecerii bacului spre Smârdan avea BARCĂ.

Într-o duminică, invitat să intru pe o lotcă am vâslit pentru prima dată și am înțeles că vâslitul e o moștenire genetică.

Am mai avut multe bărci cu multe aventuri, actualmente am două bărci, cu două motoare, am parcurs toată Delta cu ele, am ajuns la Marea Negră, la Peceneaga, pe mult Prut și Siret.

(Ce fel de pește se prindea la Brăila? Cam cât pește prindeați pe zi? Cine îl cumpăra? Cum recunoșteați locurile unde pica mai mult pește? Ce foloseați... plasă, setcă, pripon? Iar ca momeală?)

Peștele prins la Dunăre? Pe vremuri?

Tot peștele! Mă exasperau copiii pescarilor. Duminica. De ce? Agățau în spatele lotcăi un somn uriaș, sau un crap. Erau pești vii. Tractau peștii în promenadă, să dovedească apartenența lor la aristocrația bălții.

Cât a trăit balta, după caras, am prins știucă, lin, crap, somn. Cu undița, apoi cei mai mulți pești cu mâna, apoi am învățat să pescuiesc și cu priponul, iar cu plasa am pescuit într-o toamnă cu cel mai fantastic unchi al meu. Setcă, niciodată. Momeala? Atât pot spune cu regret. Eu am folosit momeala obișnuită, râma, dar în copilărie am admirat pescarii consacrați, cei care foloseau țiparii și reușeau să scoată din Dunăre somni uriași. Astăzi nu mai există țipari în Dunăre, aproape nici somni.

(Când începea ziua de lucru pentru un pescar? Erau și multe vapoare... nu era periculos pe Dunăre? Ați prins și furtuni?) Nu am stat niciodată pe lângă un pescar/colonie de pescari. O singură dată s-au așezat ei lângă mine și ziua lor a început prin risipire în bărci.

Pericol pe Dunăre era pentru cei ce nu știau să înoate, am asistat la asemenea tragedii...

Furtuni, cu duiumul, doar furtuni...

(Cum era iarna pe baltă?) Iarna, în copilărie, o petreceam pe baltă. Am învățat să patinez, am jucat hochei cu întreaga puștime a Piscului și, ca să nu-i supărăm pe părinți cu dispariția noastră, aduceam lemne spre doborârea iernii. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Eu și familia mea suntem undițari. Ambii bunici au fost pescari. Nu țin minte decât că era pește din abundență și preparat în toate modurile. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Tatăl meu, născut în 1941, avea o setcă și după orele de program la Uzina „Progresul” se relaxa pescuind câteva ore de 2-3 ori pe săptămână. Prindea pește cât să își hrânească familia. Barca era una la o familie mare. (O.A., 44 ani, Brăila)

Bunicul când prindea pește, mai ales cu icre, prima dată le mâncă crude pentru că spunea că erau delicatessen. Iarna făcea „copci”. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Într-adevăr pescuitul reprezenta una dintre cele mai des întâlnite ocupații ale rușilor lipoveni care s-au stabilit în apropierea apei. În Brăila, Dunărea reprezenta principala sursă de pește. Bunicul meu deseori mergea cu barca pe Dunăre pentru a prinde pește (caras, plătică, șalău etc), care reprezenta o sursă importantă de hrană. Atunci când exista un surplus de pește, era cumpărat de către alți localnici. Mai mult pește se putea prinde în zonele aflate în apropierea stufului. Mulți dintre pescari foloseau deseori plasă sau undiță. La undiță, momeala cea mai des întâlnită erau râmele. Dacă erau folosite plase, acestea erau aruncate în apă seara, respectiv dimineața, și erau ridicate dimineața, sau respectiv seara. În cazul în care se foloseau vintire, acestea erau controlate, reparate, ridicate din 3 în 3 zile. Cea mai grea perioadă a anului era iarna. Totul era înghețat, frig, vânt puternic și peste tot era foarte pustiu. Pescuitul presupune multă răbdare și experiență, iar în timpul petrecut pe apă pescarii își împărtășesc unul altuia tot felul de experiențe anterioare legate de prinderea peștelui, povestesc tot felul de întâmplări neobișnuite, ca să treacă timpul mai repede. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Și eu am o mare atracție față de pescuit, am pescuit la Blasova, în tabără, însă în familia mea nu mai există barcă sau unelte de pescuit. (M.A., 24 ani, București)

7. Lotcile erau construite tot de ruși lipoveni... Vă amintiți cine erau cei mai renumiți marangozi din Brăila? Din ce fel de lemn se făcea o lotcă? Cum știați că rezistă pe vremea rea? Ați văzut vreodată cum se

confecționau lotcile, ce unelte foloseau meșterii, cum pregăteau lemnul? Cât de scumpă era pe atunci o lotcă? Unde erau adăpostite iarna? Cam cât de lungă e viața unei lotci și cum se întreține? Și când nu mai este bună, ce se întâmplă cu ea? Astăzi mai există meșteri de bărci, la Brăila?

Lotcile erau construite din lemn de brad și vopsite cu catran. Iarna erau scoase din apă și puse pe un suport de lemn, cu fața în jos. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Bărcile erau din lemn, din scândură de tei, de cele mai multe ori. Erau foarte scumpe. De cele mai multe ori, pescarii renunțau să își cumpere casă pentru o barcă, ca să își poată întreține familia. Iar o căsuță modestă, o odaie, un antreu și un şopron (unde se pregătea mâncarea când permitea vremea de afară) și le făceau ei singuri. O barcă rezistă cam 25-30 de ani, dacă e bine întreținută. Bărcile erau înscrise la Agenția locală de pescuit, se scria numărul pe barcă. Iarna se scoteau pe mal, se aduceau în curte și se reparau. (Oprea Androne, 66 ani, Brăila)

Nu îmi amintesc ca aici să se fi construit lotci; erau aduse din alte localități unde erau meșteri. Lotca era întreținută prin ungeri repetate cu catran și iarna se scotea pe marginea bălții. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Lotca era construită de meșteri marangozi. În Pisc erau trei asemenea meseriași – cel mai renumit era Diadea Fomin. Lotca era construită din brad adevărat, adus din zona Vrancea – cu răsină pe scândura proaspăt tăiată, cu grosimea de 2,5 cm. Când eram mici mergeam la atelierul lui Deadea Cuzmin care trăiește și acum și vedeam cum usucă scândurile de brad pentru lotcile de anul următor. Prețul unei lotci nu era prea mare – echivalentul a două salarii lunare medii. Iarna erau scoase din Dunăre, întoarse cu fundul în sus pe mal. O lotcă bine întreținută anual prin călăfătuire (datul cu smoală fierbinte) ținea și peste 20 de ani. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Erau și meșteri marangozi, dar care au dispărut. [...] (Prusac Neftodi, 50 ani, Brăila)

Despre lotcă știu doar din auzite. Se confecționa din lemn de stejar (infrastructura) și restul din scânduri de brad. Iarna, era scoasă din

apă și adusă acasă, cătrănită cu smoală și „călăfătuită” (operațiune de astupare cu câlti a crăpăturilor din barcă). (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Nu am văzut nici o lotcă făcută în fața mea de lipoveni. Când am cumpărat a... ena lotca, ea era făcută la Măcin, de lipoveni mi s-a zis. Așa cum nu-i știu pe marii constructori de plute, din vremea copilariei mele, tot astfel nu am cunoscut nici un meșter de lotci. Să vorbesc despre stejar, despre crevace, despre kilă, despre, despre... înseamnă să povestesc despre structura lotcii, ceea ce... nu e cazul. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Singura barcă din familie, pe care o deținea cunnatul mamei, era din lemn, cu patru locuri. Când părinții au fost tineri, toți ne adunam duminica pe malul Dunării unde bărbații pescuiau, femeile pregăteau mâncarea. Barca era scoasă iarna din apă, adusă acasă, reparată cu câlti și catran. (O.A., 44 ani, Brăila)

Mult timp rușii lipoveni își construiau singuri lotcile, dar odată cu trecerea timpului mulți s-au orientat către o soluție mult mai rapidă: bârcile din fibră de sticlă - achiziționate direct din comerț, care spre deosebire de bârcile din lemn, nu necesită o atenție și o întreținere deosebite. (Lazar Raissa, 27 ani, Brăila)

8. Cine realiza plasele și toate celealte unelte de pescuit? Se mai fac și astăzi?

Pe vremuri (lipovenii din Jurilovca s-au așezat în această localitate în anul 1720 iar cei din Brăila pe la 1830), plasele de pescuit erau confecționate de pescari, cu ată (sfoară) adusă de la Constantinopol, care era foarte costisitoare, apoi au început să o aducă de la Brașov, din care cauză, unele sfori poartă denumirea de „brașolka”, adică sfoară adusă de la Brașov. [...] (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Uneltele de pescuit erau făcute chiar de pescari, lucru care se întâmplă și acum. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Sculele de pescuit folosite erau plasele, care se confectionau în funcție de sezonul de pescuit sau de situație; erau plase cu fir gros, fir

subțire sau combinate. Cele combinate erau bune pentru peștii mari, care se prindeau în plasa cu ochiuri mici și apoi se „încurcau” și în cea cu ochiuri mari (ajutătoare).

În anii 1950-1960 plasele se făceau manual, cu igliță și cu o scândurică de diferite dimensiuni pentru țeserea, împletirea ochiurilor plasei. După anii 1970 au apărut fabricile de plase. (Oprea Androne, 66 ani, Brăila)

Plasele se țeseau de către localnici iar acum, doar se mai repară. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Plasele erau țesute manual și mai târziu erau gata confecționate de ateliere meșteșugărești din Galați și Tulcea. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Plasele erau făcute de către pescari; meșteșugul se transmitea din generație în generație. Tot ei erau cei care reparau plasele rupte în timpul pescuitului. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Mama mea, copil fiind, muncea la aceste plase. Împreună cu toată familia. Era o afacere autarhică. M-a învățat și pe mine să împleteșc, am făcut câțiva metri pătrați dar nu cu mare folos. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Astăzi, doar se mai peticesc; se cumpără scule moderne din Galați. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Plasele erau cumpărate de la localnicii care știau să le confecționeze, însă cei mai mulți oameni știau să facă un ochi de setcă, să repare uneltele. (O.A., 44 ani, Brăila)

Când era mama Tânără stătea la lumina lumânării și împletea plase, setci pentru un ban în plus. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Pescarii singuri realizau plasele. Si acest obicei continuă să se păstreze și astăzi. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

9. Cu ce se ocupau femeile, pe vremuri, când bărbații lor erau plecați pe Dunăre?

Pe vremuri, soțile pescarilor erau casnice, dar acasă rămâneau și reparau plasele de pescuit, iar când plecau și ele cu soții lor la pescuit erau „mâna dreaptă” a soțului. (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Femeile de pescari erau casnice. Creșteau copiii, împleteau, croșetau, aveau grijă de animale și curte și bineînțeles, mergeau la biserică. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Femeile creșteau copiii și aveau grijă de gospodărie; o vacă, porci, găini. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Femeile se ocupau de creșterea copiilor, educația lor (se punea mult accent pe educația religioasă – copilul era învățat să facă corect semnul crucii și să învețe câteva rugăciuni simple, asta înainte de a învăța poezii), se ocupau și de grădinărit, brodau, croșetau, torceau lână, tricotau. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Nici pe aceste femei, nici pe acești bărbați nu i-am cunoscut. Din relatări, fiind vorba de perioada la care nu am fost martor – „pe vremuri” – erau casnice, creșteau cei peste 10 copii, se ocupau cu grădinăritul.

După anii '50 lucrau sezoniere la munca câmpului, la pușcăaduri, prășit, cules. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Se ocupau de casă, copii, mâncare, grădină. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Cele mai multe femei lucrau în gospodărie fiind cele mai renumite gospodine din Brăila, foarte căutate de toate neamurile din oraș pentru menaj permanent sau ocasional. (O.A., 44 ani, Brăila)

Aveau grijă de gospodării, copii sau aveau bostană. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Femeile din familiile de ruși lipoveni erau cel mai adesea casnice. Îngrijieau de gospodărie și de familie. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Gospodărie și agricultură, unele făceau menaj în diverse case din oraș. (M.A., 24 ani, București)

10. Ce meserii mai practicau rușii lipoveni în trecut?

În trecut, rușii lipoveni mai practicau agricultura (Brăila, Ghecet, Carcaliu etc.), dar se ocupau și cu cărăușia sau erau navigatori. (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Pe lângă pescuit, rușii lipoveni, erau buni tâmplari, dogari, zidari, sobari (făceau, și încă mai fac, cele mai călduroase sobe – „lijanki”). (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Pescuit, comerț cu pește în alte localități, tâmplărie și munci cu pământul: grădinărit, săpaturi, îndiguiri. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Rușii lipoveni erau renumiți muncitori manuali la pământ: lucrări de desecări, îndiguiri, fundații de case. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Se ocupau în general cu pescuitul, dar lucrau și docheri în port, iar apoi căruțași, când a început să se facă digul de la Dunăre.

Marea lor majoritate erau analfabeți, dar la bani nu-i însela nimeni.

Și-au construit biserică, deoarece erau foarte credincioși, fiind creștini ortodocși de rit vechi; purtau bărbi, fapt care se păstrează și astăzi [...]. Și la ora actuală slujbele se țin în limba slavonă, o limbă foarte grea și pe care puțini reușeau să o învețe.

Am învățat și eu slavona și felul în care învățam era exact ca [...] în timpul lui Ion Creangă, cu acele mese pline cu ceară și miros de tămâie; făeam fel de fel de giumente și tot „Sfântul Nicolae” știa de noi. [...] O parte din lipoveni se ocupau cu pescuitul, aveau loturile și sculele lor. Peștele îl păstrau pentru strictul necesar, iar restul îl predau la cherhana. [...] (Prusac Neftodi, 50 de ani)

În trecut, pescuitul era ocupația de bază. Erau pescari, cei care aveau plase, căruță cu cai (pentru a se deplasa și a transporta sculele de pescuit și peștele) și ajutori de pescari, cei care erau mai săraci.

În timpul foamei, bunicul se ducea în Oltenia unde schimba peștele (sărat) pe cereale. O altă ocupație era cultivarea pământului sau albinăritul. În familiile sărace, tinerele erau date ca „fete în casă” la familii înstărite din oraș. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

„În trecut” e o noțiune relativă care ține tot de memorie și poveste. Pescari, grădinari, apicultori, două, trei familii de târgoveti. Nu

știu când au ajuns zidari, „excavatoare cu barbă”, producători de chirpici, în orice caz, cele mai de jos munci. După anii '50 urcă spre meserii intelectuale. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Munca la „copcă”: diguri, canale, căruțași, pădurari, agricultori, stupari, constructori. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Pescuit, agricultură iar mai apoi s-au specializat în diferite domenii la fel ca și români. (O.A., 44 ani, Brăila)

Au fost și sunt în continuare buni constructori, zidari, tâmplari. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Pe lângă pescuit, rușii lipoveni se ocupau cu agricultura, mai ales aceia care locuiau în zone rurale fără acces direct la apă. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Agricultură, apicultură, au lucrat în construcții. (M.A., 24 ani, București)

11. Cum arătau și cum arată casele rușilor lipoveni din Brăila? Cum erau orientate, ce materiale de construcție se foloseau în mod uzual, ce culori sau elemente decorative se foloseau pentru fațade, geamuri și acoperișuri, cum erau compartimentate interioarele, curtea? Ce piese de mobilier tradiționale erau specifice? S-au mai păstrat în gospodării: crucea și *lăsina* de lemn în formă de triunghi pe casă pentru protecția casei, *saltânul* – sopronul cu trei pereți în curte, *garnușka* – bucătăria de vară, *bania* – baia neagră lipovenească, *zavalinka* sau *lavicika* – banca de piatră sau lemn din fața casei sau altele? Ce nu lipsește din casa oricărui rus lipovean?

Casele rușilor lipoveni [...], în prezent, sunt modernizate dar din casele lor nu lipsesc icoanele; camera de la față, camera de oaspeți, e plină cu icoane [...]. Iconarii renumiți erau la Măcin. (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Casele erau construite exclusiv cu materiale locale: stuf, clisă, lemn din pădure. În curte erau soba de gătit cu stuf și baia cu fum și pietre. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Casele rușilor-lipoveni erau confectionate din paianță, chirpici și cărămidă. Acoperișurile erau din lemn de brad acoperite cu stuf, țiglă sau carton. Toate casele erau aşezate în aşa fel încât să aibă Crivățul în spate. În case se păstrează și acum icoanele, în toate camerele, iar celealte, cum ar fi „*garnușka*”, „*bania*”, „*zavalinka*” și „*lavicika*” se mai păstrează doar prin sate.

În principiu, în casa fiecărui rus lipovean, trebuie să găsești pește sărat pus pe sărmă, votcă și murături. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Nu lipsește din gospodăria rusului lipovean: „*bania*” – baia de aburi, „*lavicika*” – băncuța din fața casei, crucea la intrarea în casă și icoanele de rit vechi, în toate camerele. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Casele erau făcute din paianță și chirpici, învelite cu stuf, papură, țiglă și carton și mai rar cu tablă. Erau călduroase. (Prusac Neftodi, 50 ani, Brăila)

Casele erau construite din chirpic sau cărămidă, decorate cu lemn traforat. Casele aveau un brâu care se vopsea cu „pământ gri”, cumpărat de la un vânzător ambulant. Îmi amintesc de câteva case acoperite cu stuf, în rest erau acoperite cu carton, țiglă și mai târziu, tablă.

„*Garnușca*” (*harnușca*) era o sobă făcută din cărămizi lipite cu lut; se folosea vara pentru prepararea mâncării, sub un şopron.

„*Lavâcika*” – era o băncuță din lemn, în fața porții iar „*zavalinka*” – un prag de jur-împrejurul casei (inclusiv în stradă) pe care se putea și sta jos.

Din case, nu lipsesc icoanele cu candele aprinse în zile de sărbătoare. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Sunt case tip vagon în general sau în L. Construite din paianță, apoi din chirpici, cu timpul din cărămidă sau BCA. Am prins puține case acoperite cu stuf, la una din ele am participat la demolare și am fost uimit că după o sută de ani stuful era neatins de trecerea timpului. Casele vechi erau lipite cu amestecul de lut și bălegar, la fel și pe podea; pereții erau văruți sau dați cu sineală. Casele mai noi erau tencuite. Tata fiind zidar m-a instruit practic în acest meșteșug. Sub acoperișul casei executam un şablon cu ornamente alese de proprietar, geamurile casei erau înconjurate și ele de ornamente, având pervaz și solbanc. Mobilierul

din interiorul camerelor era simplu, pat, masă, scaune, din lemn toate, apoi prin ratele celor ce au intrat la slujbe, mobilă clasică pentru bunăstarea întregului popor, cu radio aceeași marcă pentru toți etc. Diferența majoră, în comparație cu alte locuințe care nu erau lipovenești, constă în faptul că în orice cameră exista colțul sacru al Icoanei, cu o candelă aprinsă seara, exista „*perednia hata*”, un fel de salon – colț sacru – în care pătrundeai de câteva ori pe an, ca o cameră de primire pentru oaspeți de seamă, la care nu aveam acces, nu pentru că ni se interzicea, ci pentru că era cel mai sacru loc.

Curțile din Pisc se diferențiau în funcție de suprafață. Unele erau înguste și lungi, altele erau (și sunt) largi și scurte. În funcție de această variație gospodării și-au compartimentat spațiul pentru grădinărit, pentru zootehnie și pentru plăcerea sufletului – floricultură.

La curtea bunicii dinspre partea tatălui am cunoscut un şopron și o magazie, dar care erau compartimente în urma celorlalte vagoane. Am cunoscut multe gospodării cu cuptoare de vară, unde matroanele se întreceau în demonstrarea calității cupitorului, sau a făinii, sau a calității de a intui rețeta pentru cozonacul de Paști.

Baia lipovenească era nelipsită în curtea celor din Pisc. Banca de lemn din fața casei exista cam din trei în trei case. Nicolae Iorga a fost impresionat de această realitate socială. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Arătau rustic, specific, cu motive rusești; erau orientate ca și bisericile, spre est; chirpic și paianță, stufo, sticlă; camerele erau stil „vagon”, nedecomandate; curtea pietruită; mobilier din lemn masiv sculptat și băițuit.

Crucea și lăsina doar la Jurilovca, de unde provine mama. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Casele orientate spre răsărit, confecționate din pământ cu paie și lemn, nu foarte fastuoase dar curate, cu toate elementele descrise mai sus. Albul cu albastru predomina însă acum nu mai sunt aşa toate. (O.A., 44 ani, Brăila)

[...] făceau casele din paianță, cu stufo și pământ iar mai târziu din chirpici, fațadele le văruiau cu alb [...] (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Inițial casele erau acoperite cu stuf, construite din chirpici. Apoi au început a fi folosite materiale din ce în ce mai rezistente, în locul stufului apărând țigla, azbestul, tabla. Iar chirpicii, fabricați de către localnici, au fost înlocuiți cu cărămidă achiziționată din comerț. Aproape în orice casă a rușilor lipoveni încă mai există bucătăria de vară și cea de iarnă, *bania* - baia lipovenească, și de multe ori la stradă, lângă poartă, se poate vedea o băncuță de lemn în fața casei. Dintotdeauna lipovenii au fost un neam de oameni cu credință puternică în Dumnezeu, de aceea din casa oricărui rus lipovean nu lipsește niciodată icoana (în special Sfântul Nicolae) [...] (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Unele elemente mai sunt și în zilele noastre mai ales în Pisc: crucea pe casă, „*garnușka*”, „*bania*” (dar s-a mai modernizat), „*lavicika*” – în fața casei. (M.A., 24 ani, București).

12. Cum funcționează baia de aburi și care sunt beneficiile acestui ritual?

„*Bania*”, tradus în limba română înseamnă sauna. Este vorba de o plită metalică în mijlocul căreia stă un ceaun de 3-4 vedre plin cu apă, iar în jurul lui sunt puse pietre de râu. După ce se încălzesc apa și pietrele, se înmoie o măturică din ramuri de stejar, în apa fiartă și se bate pe tot corpul. Astfel se elimină toate toxinele și răceala din corp. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Acum baia e mai modernă, fumul iese pe un horn, nu pe geam. Aburul este produs de mai multe pietre încinse peste care se toarnă apa și se formează aburul. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Se construiește din piatră [...] de râu; un cupitor de forma unui stup de albine. Se face focul zdravăn – cel puțin 3 ore cu lemn de esență tare. Fumul iese natural prin acoperișul din stuf iar construcția este tip IZBA – din lut amestecat cu paie de grâu sau orz. Apa se încălzește simultan în ceaun mare de cupru. Lavițele sunt din lemn de brad și măturicile sunt din mestecăń, stejar sau tei. Mai întâi intră bărbății, care se dezbracă în anticamera rece special construită – „*pribanik*”. Fiecare are o măturică tradițională. Se aruncă apă pe pietrele încinse la roșu și se obține abur saturat uscat care ridică temperatura aerului la 80-90 grade.

Cei mici intră după circa 1 oră. Cei mai slabii stau jos, pe grătarele de lemn. Cei îndrăzneți stau pe cea mai înaltă laviță, se „bat” cu măturicile cu frunze. Astfel se face presoterapie și aromoterapie cu uleiurile volatile din frunzele de stejar sau mestecăن. După bătaia cu măturicile, se trece la masaje reciproce, spălatul cu săpun și frecatul energetic cu prosoape aspre de cânepă. După încă o reprise de bătaie cu măturicile, se ieșe direct afară și se face o baie în iazul cu apă rece din apropiere. Iarna se face o copcă, din timp. Femeile urmează după bărbăti, când temperatura se înmoie – e mai mică și suportabilă. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Baia de aburi avea 2 compartimente: „*pribanic*” - unde se găsea gura sobei și se făcea focul, se lăsau hainele, prosoapele și baia propriu-zisă, unde era soba acoperită cu pietre mari de râu, peste care se arunca apă care se transformă în aburi. La baie se folosea un mânunchi de crenguțe tinere de stejar, cu care se lovea tot corpul; taninul din frunze împreună cu aburul, punea sângele în mișcare, acționau asupra terminațiilor nervoase periferice, astfel se țineau bolile la distanță.

În timpul iernii, unii bărbăti ieșeau din baia fierbinți și se frecău pe corp cu zăpadă. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Baia de aburi nu este rusească, ci suedează. Pentru mine ea înseamnă faptul că ștui toți stejarii care cresc în preajma Brăilei că baia este un mare motiv de sănătate. Crenguța cu frunze de stejar era partea componentă a măturicii pentru baia cu aburi. Existau lipoveni care făceau aceste măturici și le vindeau pe stradă. Tatăl meu, când pleca prin regiunea de care răspunde la Plafar, confectiona și el aceste „*veniki banii*”, așa că le aveam în permanență. Tot din aceste expediții de lucru aducea și excelente pietre de râu, care, încinse pe plită, în baie, dădeau un abur binefăcător, în fiecare zi de sămbătă, sau devansat, dacă sămbăta era o zi de sărbătoare. Cel mai urât lucru care s-a introdus în Pisc legat de acest ritual al curăteniei, de care e responsabil și părintele meu, e că la un moment dat combustibilul folosit pentru baie a devenit cauciucul de la roțile mașinilor. De atunci în ziua de baie se închideau toate ușile casei, toate rufelete de spălat așteptau ziua de luni să fie întinse la uscat, iar funinginea dispărerea cu greu de prin curțile oamenilor. Totul a durat cam 20 de ani. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Soba este la exterior; aburii fierbinți dilată porii pielii și astfel se curăță mai eficient; ajută și la reducerea greutății. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Baia cu aburi este o bunică a saunei; se aprindea focul pentru a o încălzi, o dată pe săptămână sau când era nevoie (gripă, naștere). Activează circulația săngelui, combate stressul. [...] (O.A., 44 ani, Brăila)

Se face focul cu lemn. Pe timpuri, se făcea cu stuf. Pe sobă erau pietre de moară stropite cu apă fierbinți; aburul scotea răceala din corp. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Funcționează ca o sauna. Cu pietre aşezate pe sobă, cu un ceauș cu apă fierbinți, aşezat pe locul unde focul arde cel mai tare și un butoi cu apă rece. Sauna este benefică pentru curățirea organismului. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Baia se aprinde în cele mai multe gospodării săptămânal. În interior, pe lângă cazonul cu apă fiartă, sunt pietre fierte care udate, degajă aburi. (M.A., 24 ani, București)

13. În ce zonă ați copilărit? S-au schimbat mult Piscul, Comorofca?

Am locuit în cartierul Pisc; s-a schimbat și modernizat totul. [...] (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Piscul și Comorofca s-au modernizat: străzile au apă curentă și canalizare, lumină electrică. Nu mai este atmosfera de altădată. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Am copilărit în Pisc. Cartierul s-a schimbat, dar nu neapărat în bine. Este adevărat că s-au construit case mari, foarte mari dar nu atât de bine proporționate precum cele vechi, s-au canalizat străzile, însă au dispărut „lavâciki” (elementul principal al socializării între vecini), oamenii au devenit mai egoiști și mai reci. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Schimbările cred că sunt relatate mai sus. O singură schimbare asupra căreia atrag atenția, cu referire la cei de azi: și cei tineri, și cei bătrâni nu mai vorbesc lipovenesc, nici măcar atât cât cei din

Comorovca, de care râdeau contemporanii părinților mei. și acest lucru chiar și în Biserică. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Pisc. Da, s-a schimbat, progresul fiind evident și acolo. Curțile au devenit mai mici, fiind fracționate după fiecare căsătorie din familie. (O.A., 44 ani, Brăila)

M-am născut în Pisc și locuiesc tot aici. Oamenii s-au schimbat. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Am copilărit în Pisc. Cartierul s-a dezvoltat de-a lungul timpului, adaptându-se la stilul modern de viață. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Am copilărit și în Pisc și în Comorofca. Da, s-au modernizat mai ales Comorofca dar și Piscul. (M.A., 24 ani, București)

14. Vă amintiți versurile vreunui cântec de leagăn pe care vi-l cântau părinții sau bunicii?

„Ты мой рай, ты мой рай” („Tî moi rai, tî moi rai”). (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Пărinții mi-au cântat „Люлюлю ляю” („Liuliuliu, liaiu...”), nu m-am bucurat de bunici. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

„Ой, люли, люли!” („Oi, liuli, liuli!”). (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

„А ду-ду, а ду-ду / сидить голуб на дубу / Ды играет у трубы

Прилитела синичика / Варабёва sistricika / Ударила па насу / Патёк кров па лису

Придёт серинъкий валчёк / Фатитъ тибе за бачёк / Да-й паташить у лисок”.

(„A du-du, a du-du / Siditi golubi na dubu / Dî igraili u trubu

Prilitela sinicika / Varabiova sistricika / Udarila pa nasu / Patiok krov pa lisu

Piidiot serinikii valciok / Fatiti tibe za baciok / Da-i pataşiti u lisok”)

Versuri naive, foarte vechi ce arată comunicarea omului cu natura. Însă mesajul are o influență negativă asupra copilului mic sperîndu-l că va veni o păsărică ce îl va lovi, apoi un lup ce îl va fura, deși melodia e caldă, liniștitore; doar diminutivele mai atenuează mesajul. (O.A., 44 ani, Brăila)

Doar frânturi, deoarece nu i-am prins pe bunicii mei decât în primii 5-6 ani de viață. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Când eram copil, deseori bunica și mama îmi cântau tot felul de cântece din folclorul rusesc, cântece și poezii pe care mi le amintesc și astăzi cu drag. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

„Ару-ру, ару-ру / Сидел голуб на дубу / Да играет у трубы
Прилитела синечика / Варабёва систричика / Ударила па насу /
Патёк кров па лису”
(„Aru-ru, aru-ru/Sidel golub na dubu/Da igraiti u trubu
Prilitela sinicika/Varabiova sistricika/Udarila pa nasu/Patiok krov pa
lisu”). (M.A., 24 ani, București)

15. Ne puteți spune o poveste sau o legendă pe care o ascultați în copilărie?

Legende religioase erau cu sutele. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Iarna, mama ne spunea povestea cu *Ded Moroz* (Moș Gerilă) și cu *Ursul păcălit de vulpe*. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Multe! Legate de aur, cum îl descopereau cei cu o înzestrare supranaturală, povești despre descoperiri fantastice și îmbogățiri fabuloase. Pe seama lui Igor se povestea că vedea flăcări deasupra comorilor ascunse în pământ și acest Igor, devenind bogat, a făcut prima biserică de care și aparțin.

Unchii îmi povesteau despre Terente. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Nu mai țin minte ceva legat de tradiții. Doar povești cu pădure, animale sălbaticice (lupi). (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Inspirat din realitate. Când a trecut bunica cu prima fetiță Prutul, a văzut un schimb de priviri între un fiu și o mamă evreică și când i-a întrebat de ce schimbă priviri, aceștia i-au zis că atunci când va trebui să se bucure bunica, fata va muri. Fata a murit la naștere, la fel și copilul. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

O poveste era aceea cu Sfântul Gheorghe, care a omorât balaurul cu 7 capete și a salvat un întreg regat de la pieire. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

16. Vă povesteau părinții sau bunicii, în copilărie, despre Rusia?

În copilărie am auzit multe povești și cântece în limba rusă dar și multe cuvinte de laudă despre Rusia și poporul rus. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Ni se povestea doar despre originea unor sărbători. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Bunicul meu din partea tatălui – Vasili Semionovici ne povestea amintiri despre Primul și Al Doilea Război Mondial. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Mi-amintesc vag, de la străbunica: sate, noroi, apă, barcă, pescuit, biserică, război. (O.A., 44 ani, Brăila)

Nu aveau memoria Rusiei, părinții. Bunicii nu au ajuns la vîrstă la care, trăind, să se bucure de noi, nepoții. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Îmi amintesc că bunicii povesteau despre Rusia ca fiind locul de unde și-au avut originea strămoșii lor și unde unii au ales să rămână. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

17. Care erau relațiile cu celealte etnii? Vă jucați deopotrivă cu copii de ruși lipoveni și români sau aveați restricție de la părinți să nu vă jucați cu oricine? Ce jocuri lipoveniști știați? Mai țineți minte regulile sau versurile acelor jocuri?

Am copilărit deopotrivă cu români și cu țigani. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Nu aveam nici o restricție dar cei de alte etnii nu prea trăiau în jurul nostru. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Ne jucam de-a valma români și ruși lipoveni. Noi, rușii, aveam un fel de joc specific, în genul oinei românești. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

În copilărie am fost bătut sistematic de români. La școală eram trei lipoveni, două fete și eu, am fost maltratat, făceam parte din „ceilalți”, am fost poreclit țapul. Mă băteau colegii de clasă, m-au bătut colegii de clasă ai surorii mele, chiar șiind cine sunt. Cu motiv, fără motiv! Apreciez că motivul eram eu țapul, „excavatorul cu barbă”. La liceu a dispărut treptat discriminarea. Poate și datorită faptului că mai toți colegii erau din Bărăgan, de la țară, că erau și ei „deportați”, la cămin. Am fost apreciat de toate cadrele didactice, de colegi.

Jocuri? *Ciușka!* Era un joc individual și de echipă, includea o doză de violență, adrenalină, îl jucam la nesfârșit. Întrebarea este bună, pentru că aș încerca să-mi reamintesc regulile, erau reguli pe care acum le am doar vag în memorie. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

M-am jucat doar cu copii români și țigani. La liceu am avut un coleg grec cu care mă întreceam la primit jigniri și sicane naționaliste. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Relațiile cu celealte etnii au fost întotdeauna bune, nu aveam interdicții. Ne jucam „*Gusi-gusi ga-ga-ga*” (Gâștele și lupul), *Senika Papov* (Senia, băiatul popii – jocul celorilor). (O.A., 44 ani, Brăila)

N-am avut restricții deloc, ne jucam și cu copii de țigani. Părinții acestora lucrau cu tata. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Nu a existat vreodată o discriminare între familiile de ruși lipoveni și români. Cu timpul, chiar s-au legat relații strânse, chiar căsătorii. Copiii se jucau împreună, realizându-se un fel de "schimb de experiență": copiii lipoveni învățau limba română înainte de a merge la grădiniță, iar copiii români "prinudeau" câteva cuvinte din limba rusă. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Am prieteni din toate etniile. Nu prea am jucat jocuri în limba rusă. Jocurile erau specifice vremii, dar vorbeam rusește în timpul jocului. (M.A., 24 ani, București)

18. Familia dumneavoastră primea doar musafiri ruși lipoveni sau erau bineveniți, în casa dumneavoastră și români, greci, turci, armeni, evrei etc.? Cum erau tratați oaspeții?

Fiind prieten foarte bun cu foștii mei colegi de facultate, prof. Ivanov Mihai și prof. Ivanov Erofei, este și normal că și familiile erau prietene. Când părinții prietenilor mei veneau în oraș, treceau și pe la noi. [...] (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

În casa noastră erau bineveniți toți musafirii, indiferent de etnie. Când eram copii, musafirii erau tratați cu ceai din samovar, cu zahăr cubic sau de candelă și cu dulceață. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Toți musafirii erau bineveniți, tratați bine cu condiția să fie oameni cinstiți. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Nașul de cununie al părinților era grec. Nașul de botez al surorii mele era armean. Un naș de cununie la nunta mea este român. Am trăit mereu printre ceilalți, vecini și colegi, fără a avea sentimentul de înstrăinare. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Musafirii erau primiți cu bucurie, indiferent de etnie. De obicei, vizitele se făceau duminica sau în zile de sărbătoare. Se bea ceai, uneori țuică sau vin, se mâncau scrumbie sărată, pește sărat și uscat, prăjituri de casă. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Doar neamuri din Pisc veneau, nici măcar din Comorofca. Rar auzeam că a venit cineva în Pisc din Ghindărești. Legăturile dese erau cu Carcaliul, căsătoriile între cele două sate fiind frecvente.

Pe vremea aceea nici nu știam că în Brăila există greci, turci, armeni, evrei etc. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Musafirii, de obicei, erau rude sau vecini. Erau servuți cu bucate preparate în bucătăria apartamentului de bloc și cu vin de la Jurilovca. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Familia mea a avut prieteni greci, români iar cel mai bun prieten al tatei era rom (Jan). Vizitele lor erau o onoare iar masa nu era niciodată goală. (O.A., 44 ani, Brăila)

Părinții mei erau foarte ospitalieri cu toți. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

În casa noastră toți oaspeții erau primiți cu căldură, fie că erau sau nu de aceeași etnie. (Lazar Raissa, 27 ani, Brăila)

Familia mea are prieteni și rude de alte etnii. Totdeauna primim oaspeții cum e mai bine. Încercăm să respectăm regulile etnicilor. (M.A., 24 ani, București)

19. Ați învățat la școala din Pisc sau nu? Vă amintiți vreun dascăl preferat sau vreun dascăl de care vă era teamă? Se învăța în limba rusă? Ce materii se predau? Ce materii preferați și ce materii erau de nesuportat? Aveați manuale în limba rusă?

Primii 3 ani am învățat în limba rusă cu un dascăl care și acum este în viață – prof. univ. Mihail Ivlovici. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Am învățat în Pisc, în limba rusă, cu manuale în limba rusă. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Am învățat la școala din Pisc (Școala Generală nr. 21). Învățam limba rusă ca prima limbă modernă (avansat). Lecțiile erau frumoase, ușoare, învățam cântece, poezii, se făceau serbări în limba rusă. Îmi amintesc cu drag de domnul profesor Borisov Larion, un om deosebit, de la care am învățat foarte multe, nu doar limba rusă. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Îmi pare rău că nu am învățat la școala din Pisc. La școala cealaltă, unde erau români, am învățat românește în clasa I fără să știu bine românește. Nu am o amintire bună despre învățătoarea ce mi-a pus condeiul în mâna din două motive: nu mi-a dat premiul meritat, ci doar mențiune, deoarece o „mămică” a unei colege a amenințat cu sinuciderea în cazul eșecului fiicei sale, apoi, mi-a distrus dispoziția de a dansa pe orice scenă, ring, strigând la mine că nu voi fi niciodată capabil de această competență. Mi-a creat o inhibiție, dar nu-mi pare rău. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Da, am învățat în Pisc. Am avut profesori de toate etniile. Nu pot uita pe profesorul de limba rusă, etnicul nostru, Borisov Larion. Mi-a plăcut fizica și profesoara Teodoru (româncă). (O.A., 44 ani, Brăila)

Da, la Școala nr. 21 din Pisc. Am avut respect pentru toți profesorii dar limba rusă era materia mea preferată. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Da, am învățat la școala din cartier. Aici materiile de studiu erau predate în limba română, dar existau și ore de limba rusă maternă, cu manuale specializate – pentru etnicii ruși lipoveni, limba engleză ca limbă străină principală și ore de limbă rusă modernă – pentru cei care doreau să învețe această limbă de la nivelul zero. Profesorul meu de limba rusă – și el etnic rus lipovean – mi-a inspirat dragostea față de această limbă, față de cultura rusă, lecțiile predate de dumnealui ajutându-mă în viață. Cu ajutorul dumnealui am învățat bine limba rusă [...]. Pot spune cu mândrie că a fost un mentor pentru mine. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Da, am învățat în Pisc. Toți dascălii au fost oameni minunați și pe toți i-am iubit și respectat. (M.A., 24 ani, București)

20. Dacă ați învățat la o școală românească... Vă simțeați privit sau tratat altfel de către ceilalți colegi sau de către profesori, datorită originii pe care o aveați?

Școala era mixtă și nu conta cu cine învățam. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Nu am avut nici o clipă senzația că sunt tratat diferit. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila).

Am învățat la o școală românească. Nu eram priviți altfel, poate și pentru că eram majoritari. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Am răspuns mai sus, în parte. Colegii de la vîrstă mică mă priveau altfel, de la bătăi fizice sistematice, la comunicare și înțelegere, apoi, în liceu, mai ales, am fost acceptat ca lider, ajutându-i în înțelegerea materiei și promovarea examenelor. La liceu nu am avut nici un profesor care să practice discriminarea pe criterii etnice. Acest lucru l-am simțit în timpul educației universitare. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

De colegi, da. Erau preferați copiii țigani. Profesorii s-au purtat corect cu mine. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Am fost respectată atât în liceu cât și la facultate. Sunt o persoană sociabilă și nu am creat situații care să ducă la discriminare. Niciodată. (O.A., 44 ani, Brăila)

Nu m-am simțit tratată altfel, ba chiar apreciată. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

La școala generală la care am învățat, au existat întotdeauna clase mixte, cu elevi români și lipoveni care studiau împreună, fără a exista elemente de discriminare. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Da, am avut în liceu un diriginte care protesta de câte ori mergeam la Olimpiada de Limba Rusă Maternă, motivând că e timp pierdut și motiv de chiul. (M.A., 24 ani, București)

21. Dacă ar fi să comparați cele două sisteme de învățământ – din România și Rusia – care considerați că este mai bun și de ce?

Comparând cele două sisteme de învățământ din România și Rusia, cel din Rusia pare superior, dar eu pot afirma lucrul acesta numai la nivel de doctorat. [...] (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Cred ca sistemul de învățământ din România – inspirat din sistemul francez [...] este superior – pentru că alfabetul latin este un avantaj enorm în cadrul UE. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Nu am fost niciodată în Rusia! Habar nu am ce se face acolo. Atât știu, cât s-a degradat sistemul de educație în România. Și aici sunt specialist. Am studii și cercetări. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Am avut contact cu învățământul din Rusia după ce am ajuns la facultate. Am studiat o perioadă în Moscova și la nivel de studii superioare nu există mari diferențe între sistemul rus de învățământ și cel românesc. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Cred că fiecare sistem de învățământ are atuurile și carențele sale. Mi-ar plăcea să am posibilitatea să studiez și la Moscova o vreme. (M.A., 24 ani, București).

22. Rușii lipoveni au reușit să conserve tradiții de demult și să rămână credincioși ritului vechi, un anume tip de slujire religioasă, oficiată în limba slavonă. Care credeți că este explicația acestei continuități în timp? Ați reușit să insuflați și copiilor dumneavoastră același profund sentiment religios și atașament față de valorile comunității din care faceți parte?

În ceea ce privește religia, noi suntem credincioși ritului vechi, aşa cum am prins din moși-strămoși; în legătură cu limba slavonă, nu sunt de acord încrucișat nu este pe înțelesul tuturor, este o limbă arhaică, și ca atare ar trebui ca toate cărțile bisericești care sunt folosite zilnic, să fie traduse în limba rusă. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Da, dar devine din ce în ce mai greu. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Biserica este cheia de boltă a continuității comunităților de ruși lipoveni peste tot în lume. Ei au luat calea pribegiei pentru că nu au vrut să se supună schimbărilor inițiate de Reforma religioasă a Patriarhului Nikon, în sec XVII, în Rusia țaristă. Credința veche i-a ținut uniți și au rezistat tuturor regimurilor: în Bucovina – sub administrația austriacă, apoi sub regimul regal al României Mari și sub regimul comunist totalitar.

Din păcate, eu am o familie mixtă – soția este româncă cu origini grecești din partea mamei și copiii au pierdut tradițiile rusești de rit vechi. Dar am o întreagă încrengătură genealogică cu 8 veri, peste 40 nepoți și rude de rangul trei care trăiesc în comunități puternice - Pisc, Manolea, Climașuți, Gura Humorului - care duc mai departe tradiția rușilor staroveri. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Explicația este simplă. Biserica a fost și a rămas foarte importantă în viața comunității. Tocmai datorită conservatorismului s-a ajuns la Raskol: stră-străbunicii noștri au renunțat la toate bunurile materiale dar nu la credința lor. Ei au plecat în locuri necunoscute fără să le pese de pericole având încredere în puterea lui Dumnezeu. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Da, au reușit. Până la procesul de industrializare. În această privință am studii publicate și nu mai insist. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Convingerea religioasă - pentru care au suferit prigoana și exodul în masă, asemeni evreilor. Căsătoriile erau între membrii comunității – familia. Copiii nu mai au receptivitatea noastră. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Fiind departe de țara de origine, oamenii rămân uniți; lipovenii sunt fideli; credința și-au păstrat-o, în memoria strămoșilor, datorită acestei calități. [...] Noi nu mai găsim timp să fim ca înaintașii noștri dar susținem finanțiar și moral biserică și suntem prezenți la slujbe, atât cât putem. Nu furăm, mințim cât mai puțin, facem bine celor din jur și ne rugăm la fiecare pas Domnului. Astfel păstrăm tradiția. (O.A., 44 ani, Brăila)

Important este să credem în Dumnezeu, limba mai puțin contează. Am primit educație religioasă și o transmit copiilor mei. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Credința este factorul principal care îi motivează pe rușii lipoveni în viața de zi cu zi. Și această credință este transmisă din generație în generație, fără a se pierde nimic pe drum. Este datoria fiecăruia dintre noi să transmitem mai departe copiilor noștri tradițiile și elementele specifice neamului nostru. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Voi încerca să le insuflu și copiilor meu sentimentul de apartenență la această comunitate și voi transmite tot ce am reușit eu să asimilez [...]. (M.A., 24 ani, București)

23. Orice casă de rus lipovean are un iconostas – baznicika. Unde se află acest colț sfânt al casei, cum este împodobit și care este rolul său în viața familiei? Icoanele se moștenesc sau se cumpără?

Iconostasul este suportul pe care sunt așezate icoanele, nelipsite din casa rușilor lipoveni. Icoanele se moștenesc din tată în fiu dar se mai și cumpără. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Este împodobit cu cele mai frumoase draperii, flori, sculpturi; icoanele se moștenesc sau se primesc în dar. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Icoanele din casa rușilor staroveri nu se vând: ele se donează tinerilor căsătoriți sau nepoților la întemeierea noului lor cămin familial. La intrarea în casa unui rus de rit vechi, este o cruce din metal – bronz sau argint, amplasată deasupra intrării, pe peretele exterior, protejată de o mică streașină. Obiceiul este să îți scoți pălăria și să te închini o dată la intrarea în casă, afară, înaintea crucii. Apoi, după ce ai bătut în ușa de la intrarea exterioară, pătrunzi în vestibul unde te întâmpină o a doua icoană mică amplasată deasupra ușii interioare. Așteptă ca gazda să îți iasă în întâmpinare deschizându-ți ușa interioară – atunci vizitatorul pronunță salutul ritual religios obligatoriu: „*Gospodi Isuse Hriste pomilui nas!*” (Doamne Isuse Hristoase miluiește-ne pe noi !”). La care gazda în semn de bun venit exclamă: „Amin!”.

Se intră în camera mare (care este tradițional și dormitor și sufragerie, cu cuptorul pe vatră unde dorm copiii până la adolescență) și se fac trei mătănnii [...] în fața Icoanei care reprezintă sfântul ocrotitor al casei familiei respective. Sfântul ocrotitor al familiei mele în care m-am născut este Sfântul Nicolae – Făcătorul de minuni, același pe care l-am adoptat și la întemeierea noii mele familii, acum 35 de ani, când părinții, în fața cărora am îngenunchiat, le-am cerut iertare și le-am mulțumit pentru grija lor, mi-au donat icoana cu Sfântul Nicolae. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Icoanele sunt așezate, de obicei, pe peretele orientat spre răsărit. „*Bajnicika*”, confectionată din lemn, poate fi împodobită cu broderii, dantelă sau pot lipsi acestea podoabe. În fiecare cameră există cel puțin o icoană sau cruce; la fel, la toate intrările în casă (deasupra ușilor).

Icoanele se moștenesc, dar se pot și cumpăra. Se consideră un mare păcat vânzarea lor. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Am menționat mai sus despre iconostas.

În problema icoanelor, ele se moștenesc și se și cumpără. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Se află în sufragerie, împodobit cu dantelă, floricele nemuritoare [...]; locul de reculegere sufletească și rugăciune. La noi, icoanele se moștenesc. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Icoane și candele sunt în toate încăperile casei și sunt aprinse la toate sărbătorile, iar la unele familii zilnic. Icoanele se moștenesc, cel puțin una dintre ele; celelalte se cumpără. Dacă e posibil, „bajnicika” e la răsărit. (O.A., 44 ani, Brăila)

Da, am icoane în fiecare cameră și „bajnicika”. Unele icoane se primesc la cununia religioasă de la părinti, altele se cumpără și se sfîntesc. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

În orice casă de ruși lipoveni în colțul orientat către răsărit există un loc special destinat pentru icoane. În momentul în care un oaspete intră în casă, se închină la icoana din colțul camerei. Cum neamul rușilor lipoveni este unul în care credința se află pe primul loc, icoanele reprezintă un mijloc de comunicare cu divinitatea, de aceea ele sunt păstrate cu sfîntenie de către membrii familiei și sunt mai apoi transmise din generație în generație în momentul căsătoriei. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Eu, oriunde am fost plecată, am avut cu mine o iconiță dată de bunica, însă nu am un colț tradițional cu candelă și podoabe specifice. (M.A., 24 ani, București).

24. Mai există la Brăila meșteri care pictează icoane? Unde învață acest meșteșug?

În Brăila mai sunt pictori de icoane care au învățat acest meșteșug de la strămoși. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Da, la Brăila, în Pisc este un renumit pictor de icoane bisericești în stil vechi, bizantin. Execuță comenzi primite din toată lumea - Australia, Canada, America - unde sunt comunități puternice de ruși lipoveni de rit vechi. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Am întâlnit picturi, icoane, noi. Deci există pictori. Cine sunt ei? Sunt fii de preoți, călugări, oameni talentați și de credință. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Da, există, dar puțini și meșteșugul e transmis în familie sau doar la persoane foarte apropiate, cu har vizibil. (O.A., 44 ani, Brăila)

Da, sunt câțiva meșteri bătrâni, dar au apărut și pictori tineri.
(Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Și acum în Brăila mai există persoane care știu să picteze icoane. Acest talent se transmite de la pictor la ucenic. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

25. Ce înseamnă religia și icoana pentru dumneavoastră? Există restricții legate de vizitele într-o biserică de rit vechi (capul acoperit, anumite haine, bijuterii, machiaj, parfum, interzis unei anume religii, restricții în cazul unor sărbători, permisiunea de a filma sau fotografia anumite slujbe)? Cum poate deveni cineva preot? Ce studii trebuie să aibă și ce profil moral? Este hirotonisit la Catedrala de Rit Vechi din Brăila? Un preot de rit vechi se poate căsători? Poate practica, în paralel, și o altă meserie? Poate avea o afacere? Cine oficiază în cazul bisericii fără preot? Și această biserică eliberează certificate de căsătorie? Care sunt diferențele de credință între popoviți și bezpopoviți?

Religia este un lucru sfânt pentru noi și ca atare, ne supunem tuturor restricțiilor ei. Un bărbat pentru a deveni preot, trebuie să urmeze toate etapele impuse de religia de rit vechi, dar să aibă și un profil moral impecabil. Un preot de rit vechi nu poate avea și alte afaceri sau meserii în paralel. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Restricții nu sunt. Capul femeilor este acoperit cu decență. Un preot trebuie să fie căsătorit și poate lucra orice. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Religia și icoanele din casă primite de la părinții mei reprezintă cea mai mare avere a familiei mele. Reprezintă stabilitate și echilibru sufletesc. Într-o biserică de rit vechi poate intra orice om, indiferent de credință, pentru a asista la slujbele religioase. Condiția este să fie îmbrăcat decent – haină, pantaloni lunghi la bărbați și femeile să poarte [...] batic, rochia să acopere picioarele peste genunchi, fără farduri sau ruj de buze. Nu se fotografiază / filmează, decât cu aprobarea preotului paroh. Pentru a deveni cineva paroh, trebuie ca din fragedă pruncie să urmeze școala slavonă de grămatic și cântăreț în cadrul bisericii – cursuri

ținute de cel mai învățat dintre dascăli sau epitropi (care au studiat de mici la o mănăstire de rit vechi). Apoi urmează cursurile Seminarului Teologic de la Iași – clasa specială pentru rușii de rit vechi. După terminarea cursurilor urmează o perioadă de exercitare a funcției de dascăl, în cadrul unei epitropii și apoi urmează sfântirea în funcția de preot de rit vechi. Ceremonia este impresionantă, participă un sobor de circa 20 de preoți, dascăli și episcopi, în frunte cu Mitropolitul tuturor rușilor de rit vechi din întreaga lume – Sfântia Sa Vladâka Leontie.

Părintele de rit vechi are familie, are gospodărie și se ocupă în timpul liber cu muncile gospodărești, cultivarea câmpului [...], stupărit etc.

[...] Diferențe doctrinare între bisericile cu preot și cele fără preot nu există. Doar formale – *bezpopovî* nu recunosc autoritatea preoților și a *Mitropoliei rușilor de rit vechi de pretutindeni*, cu sediul oficial în Brăila, strada Zidari. Ambele comunități recunosc Sfânta Treime și au aceleași sărbători religioase planificate după calendarul Gregorian – decalat cu 13 zile [...] față de cel nou, Iulian. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Religia reprezintă credința în Dumnezeu; icoana ne ajută să intrăm în „dialog” cu Dumnezeu.

Preotul nu urmează cursuri speciale de teologie. Se aleg câțiva copii care învață alfabetul chirilic, rugăciuni; vara erau trimiși la mănăstiri pentru a deprinde ritualurile slujbelor.

Este hirotonisit de mitropolit în orice biserică; este obligatoriu să fie căsătorit. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Religia e viață, Icoana e chipul vieții!

Există restricții legate de vizitele într-o biserică de rit vechi (capul acoperit, anumite haine, bijuterii, machiaj, parfum, interzis unei anume religii, restricții în cazul unor sărbători, permisiunea de a filma sau fotografia anumite slujbe)?

Nu mai există așa multe, din păcate! Acest fapt a permis vulgarizarea liturghiei. Creștinismul de rit vechi care cere participarea smerită și directă la actul liturgic a permis televizarea și difuzarea pe internet a slujbelor. Se creează o distanță și mai mare față de legătura cu Dumnezeu.

În rest e bine că s-au conservat restricțiile: barba, acoperirea și nu dezgolirea în fața Domnului, chiar compartimentarea bisericii în funcție de enoriași.

(Cum poate deveni cineva preot? Ce studii trebuie să aibă și ce profil moral? Este hirotonisit la Catedrala de Rit Vechi din Brăila? Un preot de rit vechi se poate căsători?) Nu știu ce canoane există în această privință, nici dacă ele există. Dar devenirea pe care am observat-o e dependentă de apartenența de această castă preoțească. Poporul spune referitor la competențe „să aibă voce!”. Nu se pune problema castitatei în ortodoxie, e vorba de o religie ortodoxă.

(Poate practica, în paralel, și o altă meserie? Poate avea o afacere?)

Nu am cunoscut cazuri în care preoții să aibă și o altă meserie și nici să deschidă vreo afacere.

(Cine oficiază în cazul bisericii fără preot? Și această biserică eliberează certificate de căsătorie?)

Diaconul. Nu cunosc situații în care biserică să elibereze certificate de căsătorie.

(Care sunt diferențele de credință între popoviți și bezpopoviți?)

Cei din urmă sunt mai credincioși, cu totul în afara dogmelor bizantine, dar eu cred că mai aproape de Dumnezeu. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Da, unele dintre ele, specificate în întrebare. Trebuie decentă. Există școală bisericească iar preotul este ales de popor. Ar fi necesare studii superioare, religioase. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Religia și icoana fac parte din identitatea unui lipovean. Vizita într-o biserică de rit vechi are restricțiile ei: haine decente, cu mâncă lungă, cu fustă (femei), pantaloni lunghi (bărbați), capul acoperit la femei. Nu există restricții la nici o sărbătoare. Filmatul și înregistratul slujbei se face cu acordul Preafericitului sau a preotului. (O.A., 44 ani, Brăila)

Dacă nu am avea o icoană în casă am uită de credință, de Dumnezeu; aşa, când dăm de greu, ne aducem aminte. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Religia, credința în Dumnezeu, obiceiurile, tradițiile și regulile care țin de acestea înseamnă foarte mult. Pentru a intra într-o biserică

ortodoxă de rit vechi este nevoie de respectarea unor anumite reguli, și anume: femeile intră mereu cu capul acoperit, există o vestimentație specifică (femeile poartă în mod obligatoriu fustă lungă și bluză cu mânecă lungă legată cu un brâu numit „pois”, iar bărbații trebuie să poarte pantaloni lunghi și cămașă legată la brâu, la fel, cu „pois”). Un accesoriu important îl reprezintă mătăniile. De multe ori au fost lăsate să asiste la slujbele importante echipe de filmare care realizau emisiuni culturale. Acest lucru nu a fost niciodată interzis.

Preotul unei biserici ortodoxe de rit vechi este ales de către popor din rândurile suitei bisericești. Acesta trebuie să aibă o vocație pentru a deveni preot, dar și să respecte anumite reguli impuse de către Episcopie, reguli atent verificate de către Mitropolit. Preotul este hirotonisit la biserică ce îi va fi încredințată, cu participarea directă a Mitropolitului. Una din condițiile esențiale este ca acesta să fie căsătorit. Un preot se dedică în totalitate bisericii și enoriașilor, lucrând asiduu la dezvoltarea bisericii și la consilierea enoriașilor în momentele cheie ale vieții acestora.

Referitor la biserică fără preot, nu mă pot pronunța, deoarece nici un membru al familiei mele nu a aparținut de această biserică. [...] (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Religia și icoana sunt importante pentru mine. Preotul se alege din rândul credincioșilor ținând cont de calitățile morale și gradul de cunoaștere a preceptelor religioase. (M.A., 24 ani, București)

26. Ce înseamnă și ce înseamnă familia pentru un rus lipovean? Care erau și care sunt raporturile dintre bunici, părinți, copii? Cine ia deciziile cele mai importante într-o familie de ruși lipoveni? Cât de respectată este femeia într-o familie de ruși lipoveni?

În familie, femeia este egală bărbatului. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Sunt raporturi normale, de familie, deciziile se iau în comun. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Bunicul din partea tatălui este de obicei capul clanului familiei de ruși lipoveni, format din: bunica și bunicul, copiii acestora (frați) apoi unchi, nepoți și verișori de gradul al III-lea. Mama are rolul hotărâtor în domeniul administrativ și finanțier. Ea se ocupă de educația copiilor, de

hrana membrilor familiei, de pregătirea hainelor curate care se schimbă în fiecare sămbătă seară, după baia de aburi tradițională – „*bania*”, de mersul tuturor la biserică; este contabilul casei – ea ține banii și îi dă soțului, la cerere, pentru trebuințe casnice și gospodărești. Tatăl este capul familiei formate din soție și copii și are grija asigurării surselor de existență – este cel care aduce banii și atât. De obicei, nu trece peste sfaturile mamei, care are o educație superioară [...]. Această educație se face în familie și în cadrul bisericii. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

În trecut exista mai multe respect și se acorda mai multă atenție bunicilor. De exemplu, bunica mea, de la vîrstă de 9 ani, a avut-o în grijă pe bunica sa, care era oară. Ea trebuia să o însوțească peste tot și să alibă grija de ea. Deciziile sunt luate în familie. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Familia era nucleul existenței. În cadrul familiei se petreceau rugăciunea esențială a mântuirii neamului, care începea cu cartea Genezei, cu Profetii, cu Apostolii, cu Rugăciunea binecuvântată că ai ieșit din somn și cu Rugăciunea că somnul te așteaptă. Totul era marcat religios în anii mei de început de viață. Înainte de a bea un pahar de apă eu făceam semnul crucii, înainte de a intra în casa unui creștin făceam de trei ori semnul crucii..., semnul crucii și rugăciunea însوțea orice gest al nostru cotidian.

Decizia în viața familiei noastre era luată prin consultare, nu am aparținut unei familii patriarhale. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Familia e celula de bază. Raporturile dintre bunici, părinți și copii erau foarte strânse. Deciziile le ia femeia; dacă ea este cea care ia deciziile, vă dați seama de importanță și respectul care i se cuvin. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Pentru lipoveni este importantă familia largită. Sunt respectați bătrânii și copiii. Deciziile se iau împreună. Femeia e la loc de cinstă. (O.A., 44 ani, Brăila)

Poate că în trecut bărbatul era considerat capul familiei, dar de multe ori femeia era cea care organiza totul. Azi s-au inversat rolurile. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Familia [...] înseamnă totul. În familiile de ruși lipoveni, vârstnicii au un cuvânt important de spus, sunt respectați și se ține cont întotdeauna de sfatul lor. De obicei în familiile lipovenilor predomină matriarhatul. și acest lucru spune totul. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Dintotdeauna familia are o importanță deosebită, relațiile se bazează pe respect și întrajutorare. Deciziile se iau împreună. Femeia își respectă soțul, dar este pilonul pe care se dezvoltă familia. (M.A., 24 ani, București)

27. Acum mai bine de vreo două decenii, pe străduțele din inima orașului de atunci, din preajma Catedralei Ortodoxe de Rit Vechi, de pe strada Zidari, în fiecare duminică asistam la un adevărat spectacol al străzii: treceau către biserică lipovencele, îmbrăcate cu costume din materiale înflorate, pline de culoare, cu fuste crete, cu părul strâns în basmale, cu un accent specific în vorbire, însotite de bărbații lor, cu bărbi lungi, încinși la mijloc cu un fel de brâu cu ciucuri... „Spectacolul” încă s-a păstrat în cartierul Pisc al Brăilei de astăzi, duminicile și de sărbători... Vă rugăm să ne descrieți portul de zi cu zi, de vară și de iarnă pentru copil, femeie, bărbat cu precizarea diferențelor între portul tinerilor, maturilor, bătrânilor. De asemenea, vă rugăm să descrieți îmbrăcămîntea pentru biserică și pentru sărbători. Costumele sunt moștenite sau se mai confeționează și în zilele noastre? Bărbații au păstrat obiceiul de a purta barbă? Aveți fotografii cu părinții sau bunicii, îmbrăcați în costum tradițional?

Costumele tradiționale pentru biserică se poartă și acum în cartierul Pisc. Femeile au fuste lungi, înflorate și crete, „*iupchi*”, bluze, tot aşa, înflorate și strânse pe corp, „*cohtî*”, brâu cu ciucuri, „*pois*”, părul este strâns într-o căciuliță, „*chicika*”, peste care vine un batic triunghiular, „*casiak*”, făcut special în trei colțuri pentru a atârna la spate și basmaua propriu-zisă, „*șalika*”. În mâna se ține o batistă și un șirag de mătănii, „*lestuca*”. Pe timp răcoros, poartă, pe deasupra, un pulover gros sau un ilic din blană de oaie.

Bărbații poartă o cămașă căzăcească, înceiată la gât, brâu cu ciucuri, șiragul de mătănii și deasupra, un halat de culoare neagră,

„*padiouka*”, asemănător hainelor tradiționale ale cazacilor de pe Don.
(Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Costumele sunt moștenite dar se fac și haine noi, cu ocazia sărbătorilor mari. Purtarea bărbii este și acum tabu – fără barbă „*greh*” (păcat). (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Costumația rușilor staroveri este tradițională și neschimbată de peste 500 de ani. Este parte din tradiția rușilor. Bărbații poartă la biserică și la sărbători: cămașă încheiată la gât, cu mâneci bufante, pantaloni negri, căzăcești, bufanți, vârâți în cizme din piele neagră, mai jos de genunchi ca și cazacii liberi de pe Don. Peste cămașă lungă până la talie, având culori vesele, deschise (albastru, roșu, galben) se poartă un brâu – „*pois*”, din lână împletită. Frumos, multicolor, cu ciucuri mari la capete. În mâna stângă poartă mătănii negre din piele „*lestviak*”. Pe cap, bărbații însurăți poartă pălării negre cu bor larg. Iarna, peste cămașă poartă un surtuc lung până la genunchi, negru, „*kaftan*”. Costumele sunt moștenite din generație în generație. Cămașile bărbătești și cățaveicile femeilor se fac acum la croitoresele din comunitate. Bărbații care au ieșit la pensie își lasă obligatoriu barbă. Ceilalți, mai tineri, în funcție de ocupație, își lasă barbișon sau chiar au barbă nerăsă dar îngrijită. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Într-o biserică de rit vechi este obligatoriu ca femeile să aibă capul acoperit (părul se adună în două cozi care se adună la spate, în formă de coc; peste coc se așează „*chicika*” (o căciuliță din pânză și dantelă), apoi „*casiak*” (un triunghi din materiale ușoare - voaluri, tiul) și baticul; fustă lungă, creață, bluză cu mânecă lungă, „*cofta*”; la brâu se leagă un șnur cu ciucuri „*pois*” și mătănii – „*lestovka*”. Bărbații intră în biserică cu capul descoperit.

În față, după altar, este locul „citeștilor” și al dascălului, apoi al celorlați bărbați și în spate, al femeilor și copiilor. Femeile mai în vîrstă stau în spate, pentru a se putea așeza pe scaune (când slujba le permite).

Costumele de biserică sunt mai colorate, mai strălucitoare atunci când sunt sărbători mari, anuale. Baticele sunt confecționate din stofe, voaluri brodate, terminate cu ciucuri. Costumele sunt moștenite sau confecționate. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

La această întrebare lungă nu am să răspund decât prin faptul că lipovenii din Pisc au pierdut limba, dar au păstrat costumele. Costumele erau făcute de o „*Straciha*” croitoreasă, dar totul conserva bunul simț, intimitatea legăturii cu Dumnezeu, smerenia. Toți purtau cruciulița pe care o primeau la botez, a treia, a patra zi după naștere. Numele îl primeau în funcție de ziua de naștere, potrivit calendarului religios. În plin comunism, bărbații au renunțat la bărbii, s-au pus pe fumat, femeile se îmbrăcau cu ceea ce povesteam că oferea strada „Republicii” sau magazinul „Dunărea”.

Nu am cunoscut o producție meșteșugărească autarhică, afară de legume, săpun, scoarțe.

Tinerii – noi – ne-am adaptat uniformelor școlare, bunului simț și măsurii promovate de etica și echitatea socialistă. Nu se fabrica nici un costum „tradițional” în afara celor religioase aşa cum am cunoscut în „fabrica” comunităților renăscute după revoluție.

Elemente tradiționale au păstrat doar femeile, „*chicika*” și „*zbornik*”. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Portul de zi cu zi diferă foarte puțin de cel folosit de români din cartierele vecine. [...]

La biserică – costum cu cămașă rusească, brâu și mătănii. [...] (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Și acum, pe strada N. Grigorescu, merg lipovenii la biserică; femeile nu mai au haine specifice tradiționale iar bărbații nu mai au toți barbă. Însă elemente tradiționale există – femeile poartă basmale, fuste lungi, bărbații poartă cămașa scoasă din pantaloni și toți au cruce la gât și brâul cu ciucuri la brâu. Astea sunt urmările progresului și modernității.

În Pisc, costumele deși sunt în stil tradițional, sunt din ce în ce mai bogat ornamentate la femei și în culori vii la bărbați (deși, tradițional, trebuie să fie cât mai simple și în culori ponderate). Dar și femeile și bărbații sunt mai aproape de biserică odată cu trecerea anilor. Pensionarii, având mai mult timp liber, frecventează mai des biserică și adoptă mai multe elemente tradiționale – capul acoperit, în cazul femeilor și barba, în cazul bărbaților. [...] (O.A., 44 ani, Brăila)

Îmbrăcământea de zi cu zi este cea care se poartă peste tot în lume după posibilitățile financiare dar, în zilele de sărbătoare sau chiar duminica, femeile poartă costume de biserică constând din: bluze sau sacouri sau „cofta”, fuste lungi crete în talie sau chiar cloș din diverse materiale, în funcție de sezon, unele chiar înflorate, batice brodate cu franjuri („kisti”). Nu trebuie să lipsească „chicika” și „caseak” după care se punе și baticul.

Bărbații trebuie să poarte pantaloni lungi (nu blugi) și cămașă iar la brâu, „pois”. Cât despre barbă, mai poartă vârstnicii și cei care lucrează pe lângă biserică. [...] (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Exceptând momentele când oamenii merg la biserică îmbrăcați exact cum relatați dumneavoastră mai sus, în viața de zi cu zi lipovenii nu au un port tradițional. Ei se îmbracă normal, după tendințele actuale. Bărbații de vîrstă Tânără și medie nu mai au obiceiul de a purta barbă, spre deosebire de cei vîrstnici, care respectă cu sfîrșenie tradițiile. De multe ori văd fotografii în care sunt prezente mai multe generații: bunici, părinți, copii. și diferențele sunt vizibile: bunici care poartă haine tradiționale, părinți care încet se desprind de acele elemente vechi ale portului popular și copii care au renunțat aproape total la obiectele vestimentare tradiționale, îmbrățișând tendințele actuale. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Fetițele și tinerele necăsătorite poartă sarafan, bluză, basma pe cap iar părul este împletit într-o singură coadă la spate cu o fundă în capăt. Costumele fetelor sunt de cele mai multe ori în culori deschise sau aprinse, cu dantele și broderii sau panglici colorate la poale, pe mâneci și la gât. Sau „cofta” (bluză tradițională) și „iubka” (fustă) împodobite cu panglici colorate, broderii, mărgele, de asemenea viu colorate.

Femeile poartă bluză și fustă, pe cap au părul strâns la spate într-un conci numit „kicika”, peste care se pune colțar de obicei din materiale usoare (mătase, tiul etc.) numite „kasiak” și peste toate acestea se pune basmaua executată de cele mai multe ori din stofă, tergal, mătase mai plină (din materiale scumpe, care să arate bunăstarea femeii), acestea fiind brodate într-un colț cu broderie manuală cu mătase. Basmaua este brodată cu ciucuri lungi de mătase aplicăți manual.

Femeile mai în vîrstă întotdeauna poartă culori mai închise, neutre, cu ornamentează puține. [...] Bărbații poartă pantaloni și cămașă („*rubaşă*”) ornamentează la gât și mânci cu broderie, panglici, pasmanterie. (M.A., 24 ani, București)

28. În trecut căsătoriile erau aranjate? Erau acceptate căsătoriile mixte? Ce se întâmpla dacă cineva încalcă regula? Cum este acum?

Se poate spune că în trecut căsătoriile erau aranjate și cu greu erau acceptate căsătoriile mixte. Acum însă, totul a devenit normal cu condiția ca partenerul să fie botezat și trecut la religia de rit vechi. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

În trecut, aproape toate căsătoriile erau precedate de peșit prin „*svatia*”; acum nimeni nu comentează cu cine și cum, cu condiția ca partenerul să treacă la ortodoxia de rit vechi. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

În trecut, căsătoriile nu erau aranjate. Tinerile fete își alegeau soțul după preferințele afective. În familia mea, au fost, întâmplător, două situații care arată acest fapt; bunica mea din partea tatălui – Irina Pitrikei și mama mea, Ecaterina Roman, și-au ales soții din familii mai modeste decât propria familie – împotriva părerii părinților care râvneau să le mărite cu alți tineri din familii la fel de bogate. În schimb, căsătoriile mixte nu erau admise de morala comunității și de biserică. Dar erau posibile cu luarea în considerare a eventualelor consecințe: stigmatizarea, izolare sau chiar repudierea. Dar tot în familia mea, am o străbunică de origine armeană care a trecut la credința de rit vechi și a avut o viață prosperă și a fost respectată. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Existau și căsătorii aranjate, mai ales între familii de clerici sau familii mai avute. Căsătoriile mixte erau mai greu acceptate dar se rezolva problema prin botezarea celui care intra în religia noastră și slujba de cununie. Acum este la fel, poate există mai multă îngăduință. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila).

Nu am întâlnit nici o poveste despre aranjarea căsătoriilor. Prin 1970 au început să fie acceptate, cu condiția ca celălalt să treacă prin botez de rit vechi. Eu, aflat în încălcarea regulii, povestesc că acum totul este permis. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Da, erau aranjate. Nu erau acceptate căsătoriile mixte. Dacă încălcau regula, erau excluși din parohie. Acum sunt din ce în ce mai multe căsătorii mixte dar partenerii aderă la religia noastră. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Nu toate căsătoriile erau aranjate. Se acceptau mai greu căsătoriile mixte. Dacă regula era încălcată, nu erau primiți în biserică, dar se căsătoreau la Biserica Greacă și apoi erau acceptați în comunitate [...] (O.A., 44 ani, Brăila)

Unele erau aranjate, după condiția socială, care cred că se practică și acum. Bogat cu bogat, sărac cu sărac. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Nu am auzit de cazuri în care să fie aranjate căsătoriile. Referitor la căsătoriile mixte, în trecut nu prea erau acceptate, iar dacă cineva încălca regula, erau și cazuri când se ajungea la dezmoștenire. Dar în prezent nu se mai ține cont de acest aspect. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Fiecare etnie dorește să-și păstreze neamul. În trecut, căsătoriile mixte erau acceptate mai greu, acum nu se mai fac diferențe. (M.A., 24 ani, București)

29. Cum priveau rușii lipoveni divorțul și cum privesc astăzi divorțul, când probabil că mentalitățile s-au mai schimbat...?

În trecut, divorțul era stabilit de soborul preoțesc. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Divorțul îl aproba doar preotul sau soborul, acum... (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Divorțul la rușii staroveri era repudiat atât de biserică cât și de membrii ultra ortodocși din comunitate. [...] O femeie divorțată, rar își găsea un soț din cadrul comunității. Astăzi, regulile sunt mai permisive, dar nu și în cazul atitudinii bisericii, care a rămas inflexibilă și condamnă ferm acest proces. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Divorțul era foarte rar întâlnit ca și căsătoriile între văduvi. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Pe vremuri nu știam că există divorțul. Nu știu ce cutumă se aplică acum, dar știu că se „divorțează” statistic. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Înainte era considerat ca o crimă, azi s-a pierdut această convingere. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Dintotdeauna, se evita pe cât posibil divorțul, chiar și acum. Dar dacă este iminent, motivele fiind întemeiate, nimeni nu este obligat să sufere. (O.A., 44 ani, Brăila)

Înainte era ceva rușinos dar într-adevăr, mentalitățile s-au schimbat. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Ca și în trecut, divorțul este considerat ultimul pas într-o relație, și se ajunge aici doar după ce alte soluții nu au dat roade. Cuplurile trec printr-un proces de consiliere, în urma căruia preotul aprobă sau nu anularea căsătoriei. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Dintotdeauna divorțul s-a acceptat mai greu, mentalitatea era ca femeia să suferă fără drept de opinie, însă dacă situația era gravă, divorțul era acceptat de biserică și de comunitate. (M.A., 24 ani, București)

30. S-au conservat obiceiurile de nuntă de altădată? Cum este peștișă fata? Ce veșminte se poartă cu această ocazie? Cum arată rochia miresei? Ce bijuterii poartă? Mirii au nași? Care sunt obiceiurile în cazul căsătoriei religioase? Cum este petrecerea de nuntă? Ce preparate culinare se servesc? Ce fel de muzică se ascultă? Ce dansuri sunt specifice la nuntă? Ce urări se fac, ce cadouri se oferă? Băiatul sau fata trebuie să aibă zestre?

Obiceiurile de nuntă s-au păstrat în mare parte. Ce se poartă în plus de către femei la astfel de evenimente este o „cutiuță” – „zbornik” (în care este strâns părul) din material lucios, bătut cu paiete. Putem spune că acest „zbornic” scoate în relief adevăratale trăsături ale feței, ținând tot părul strâns la spate. Nunta ține de obicei două zile; muzica este mixtă; meniul este tradițional de nuntă cu excepția peștelui rasol, marinat, a

scrumbieie sărate, a şunculişei de porc de casă şi a verzei roşii cu măslini.
(Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Unele obiceiuri s-au conservat, cum ar fi: cununia cu şal şi icoana dusă de miri iar la petreceri, muzică de toate felurile (înainte era numai harmonica). (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Naşii sunt numai doi şi nu sunt soţ / soție. Obligatoriu sunt fraţi sau surori ai mirilor, sau cel mult rude de gradul doi sau trei. În satele cu comunităţi compacte dar şi în cartierul Pisc, s-au păstrat obiceiurile foarte elaborate şi frumoase de nuntă. Mai întâi, este o perioadă în care viitorul mire îi face o curte protocolară tinerei. De obicei, se întâlneşte cu ceilalţi prieteni, într-un loc public şi desfăşoară activităţi distractive: cântece, dansuri, jocuri. Apoi, însotit de doi prieteni foarte buni – pe post de vătăşezi – se prezintă şi cere voie părinţilor fetei, ca părinţii săi să vină să o ceară în căsătorie. După întâlnirea părinţilor, se stabilesc detaliile nunăşii şi se fac strigările rituale la biserică. Înaintea celebrării căsătoriei, tinerii se spovedesc şi se împărtăşesc. Nunta are loc, de obicei, la casa miresei, în curtea locuinţei. Petrecerea ţine toată noaptea, iar a doua zi se merge la casa mirelui, unde vin doar tinerii prieteni ai acestora pentru a petrece până a doua zi dimineaţă. Se servesc bucate tradiţionale, din care nu lipseşte ciorba de găină, răcitura de cocos, găluştele cu varză acră. [...] Se danseză dansuri tradiţionale [...] interpretate de femei [...] iar bărbaţii, spre dimineaţă intonează marşuri vechi căzăceaşti – în amintirea vremurilor militare şi ostăşeşti. Se strigă „gorika” (amar), pentru ca tinerii însurăţei să îndulcească vinul oaspeţilor prin săruturi [...]. Băiatul ar trebui să aibă casa lui sau o poate aduce pe mireasă în casa părintească, până îşi fac casa lor. La nuntă se dau bani, fără a fi strigate sumele respective şi se dau soției în prezenţa mamei şi a soacrei. (Maliş Ioan, 60 ani, Brăila)

Obiceiurile de nuntă nu s-au mai păstrat. Peiştilul fetei, uneori, se mai practică. Familia băiatului împreună cu naşii vin la familia fetei unde se discută despre nuntă, se stabilesc data nunăşii şi alte detalii (vestimentaţia, locul unde va avea loc nuntă etc.). În rest, nunta se desfăşoară la fel ca la români. Singura diferenţă este la cununia religioasă, unde mireasa poartă un costum de biserică şi batic; în timpul

slujbei, naşa îi face 2 cozi (impleteite invers) și îi pune „chicika” și „casiak” (specifice femeilor măritate). Nașii erau din familii diferite. Cheltuielile de nuntă sunt suportate în totalitate de familia băiatului. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Ce obiceiuri de nuntă erau! Nimic nu s-a păstrat. Și cred că era penultima formă de marcare a identității culturale, ultima fiind viața religioasă. Căsătoria era un mare prilej de bucurie în viața amară, pentru că ocupățiile lipovenilor, de zi cu zi, nu erau usoare. Nașii nu erau soț și soție, ci diferenți. Nunta dura obligatoriu trei zile, dar și o săptămână. Ritualul religios este același și acum. Nu mai este cel mirean, fiind copia fidelă a nunții românești urbane. După ceremonia religioasă se pornea către seară petrecerea cu muzică numai rusească, cu muzicanți și interpreți ai locului, cu bucate tradiționale. Casa în care se desfășura nunta era împodobită special, cu brazi ornați la poartă, cu ornamente prin camere sau sub cort. Brazii aceștia erau purtați în fruntea alaiului nuntașilor care străbăteau Piscul la casa miresei, a nașilor, lumea fiind servită cu vin și cozonac.

La petrecere toți cântau cântece vechi, atât de vechi încât nici în Rusia cred că nu mai există. Cu părere de rău mărturisesc faptul că cel mai bun cântăreț din comunitate și deținător al celei mai bogate memorii a cântecului popular a fost tatăl meu, nu e o apreciere a mea, ci a celor care îl regretă că nu mai este. Părerea de rău stă în faptul că nu am vrut să învăț să cânt, să-i urmez talentul. Dansurile erau și ele populare. Cadoul consta în darul de nuntă (se observă economia urbană) și obiecte folositoare casei. Zestrea nu era o obligație, afară de Icoană. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

În ultimii zece ani, nunțile tradiționale au început să devină istorie, din cauza problemelor financiare. Se păstrează intactă căsătoria religioasă tradițională. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Obiceiurile religioase s-au păstrat. La cununie în biserică mirii poartă haine sau elemente tradiționale. Sunt obligatorii verighetele. Nașii, de obicei, fac parte din familia lărgită. Mireasa e luată de acasă de către mire, nași și apoi acest alai însoțit de preoți pleacă pe jos prin cartier la biserică, purtând în mâini o icoană dată de părinții fetei. După cununie

tot alaiul merge la casa mirelui unde sunt întâmpinați de părinții mirelui cu pâine, sare și cu o icoană care rămâne apoi la Tânără pereche.

După cununie, toate rudele apropiate sunt invitate la masa de prânz cu gustări (de unde nu lipsesc peștele și icrele, „lapșa” – supă de tăiței cu pui, sau ciorba de perișoare, friptura și cozonacii). După plecarea preotului se cântă cântece tradiționale și de cele mai multe ori sunt acompaniate de „*garmoșka*” (instrument care seamănă cu un acordeon). În prezent se mai folosesc și înregistrări cu muzică rusească. Seara e o petrecere care seamănă din ce în ce mai mult cu toate celelalte din ziua de azi însă cei mai mulți lipoveni petrec cu muzică rusească și invită ansambluri rusești să le cânte. În timpul petrecerii, din când în când se strigă de către meseni - „*goriko*” (amar) – deci totul trebuie îndulcit cu un sărut al tinerilor căsătoriți care este aplaudat și însoțit de urale ale mesenilor. (O.A., 44 ani, Brăila)

La cununia religioasă, poartă costum de biserică și mirii și nașii, iar seara nunta e la fel ca la români. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Obiceiurile de nuntă au rămas aceleași de-a lungul timpului. Nu au înregistrat mari schimbări. La petrecerea de nuntă mireasa poartă o rochie albă, obișnuită, ca la orice nuntă românească, dar la ceremonia religioasă mireasa poartă o costumație tradițională lipovenească, de culoare albă. Ca și la o nuntă românească, mirii au nași - părinți spirituali care le vor sta alături întreaga viață. Cununia religioasă are loc obligatoriu duminica. Iar petrecerea are loc duminica seara, cu obiceiuri și tradiții asemănătoare celor românești. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Este bine să primească zestre din ambele părți, însă cele mai multe familii își ridică gospodăria împreună. Cele mai multe obiceiuri de nuntă s-au pierdut. A rămas cununia religioasă doar. (M.A., 24 ani, București)

31. Ce obiceiuri sunt respectate la nașterea unui copil? Cum se alege numele copilului? Ce tradiții s-au păstrat în cazul botezului? Ce cadouri se oferă cu acest prilej?

La nașterea unui copil sunt respectate toate regulile bisericești inclusiv alegerea numelui. La fetețe se stabilește cu 8 zile după naștere iar

la băieți cu 8 zile înainte dar și după naștere. La botez, se oferă lenjerie pentru bebeluș și bani. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Copilul primește numai numele din cartea bisericească. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Numele copilului trebuie să fie la primul născut cel al bunicului dinspre tată. Al doilea copil poartă numele după cel al bunicului dinspre mamă. Botezul are loc în biserică după obiceiul ortodox, cu scufundarea copilului de trei ori în apă din crăciunul său și întrebarea de trei ori dacă se leaptă de Satana. Cadourile constau în haine pentru noul născut. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

După venirea acasă a mamei și a copilului este chemat preotul, pentru a citi o molitvă tuturor celor prezenți în încăpere. Numele copilului se alege în funcție de calendar (numele de sfinti din perioada apropiată nașterii). La botez i se pune copilului la gât o cruciuliță de care va trebui să nu se despartă niciodată. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Nașterea unui copil era legată de ziua lui de naștere. Dacă în calendar era Iuda, aşa îl numeau. Mama mi-a povestit că din cauza acestui nume copilul a murit. Botezul venea imediat după naștere, cu dăruirea numelui. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Se pun bani la căciuliță, se botează cu numele sfintilor din calendar (8 zile înainte de naștere și 8 zile după); se oferă nou-născutului îmbrăcăminte și bani. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

[...] Copilul poate fi vizitat și văzut după botez. Numele este ales din rândul sfintilor prăznuiți în 8 zile de la naștere la fete și 8 zile înainte și după la băieți. La petrecerea de la botez merg mai mult femeile. Se oferă bani, hăinuțe dar și zahăr, orez, dulceață, miere, care sunt utile dar au și o semnificație (abundență, bunăstare, viață dulce). (O.A., 44 ani, Brăila)

Numele copilului este ales în funcție de numele care este afișat pe calendar cu două săptămâni înainte și după nașterea copilului. După botez, copilul nu trebuie îmbăiat 8 zile deoarece este și miruit și este păcat să-l spurci cu îmbăierea. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Botezul este ortodox, cu cufundarea copilului în apă. În trecut la petrecerea botezului veneau doar femeile. (M.A., 24 ani, Bucureşti)

32. Care sunt obiceiurile de înmormântare la ruşii lipoveni? Care sunt obiceiurile după înmormântarea unui rus lipovean, în timp?

Obiceiurile de înmormântare sunt cele specifice religiei ortodoxe de rit vechi. Mortul se îngroapă cu crucea la picioare. Ideea este că atunci când se va ridica din mormânt să fie cu fața la cruce. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Decedatul este dus pe umeri la biserică [...] și până la cimitir. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Obiceiurile sunt aceleași ca la ortodocșii români. [...]. Toți vecinii și rudele își iau rămas bun [...]. Apoi, este scos din casă cu picioarele înainte și purtat pe umerii rудelor și prietenilor la biserică. După slujbă este purtat pe umeri până la cimitir. Aici se intonează cântece rituale bisericesti [...] (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Mortul, după ce este spălat se îmbracă, se înfășoară într-o pânză albă, inclusiv peste cap și se acoperă cu o pânză de calitate care, după înmormântare, se va dona bisericii. În camera respectivă, trebuie să ardă candela tot timpul (și 40 de zile neîntrerupt, după aceea.) Se tămâiază casa și curtea (tot 40 de zile). O persoană cunoșcătoare a alfabetului chirilic citește din *Psaltire* (la fel se procedează și la 40 de zile). Mortul se aşeză pe un suport din lemn, „*nasilki*”, care este dus de 6 persoane, pe umeri. La sfârșitul slujbei de înmormântare se împart bani pentru care fiecare trebuie să se închine 40 de zile. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

După ce se spală, este îmbrăcat în hainele consacrate întâlnirii cu Dumnezeu, pe care în general cei pregătiți pentru această Mare Trecere le confeționează din timpul vieții, apoi, până la slujba de înmormântare, un *Pocitateli* (cuvânt care românește a ajuns pocitanie) citește din scrierile testamentare, zi și noapte (evidențe secondat de un ajutor). După slujba religioasă care începe în camera unde e depus decedatul, cortegiul se deplasează la biserică, cu pauze de rugăciune la intersecția străzilor și atât (fără bani aruncați și alte obiceiuri), cel depus e purtat în năsălie și

întreg drumul corul intonează imnuri dumnezeiești. În fruntea cortegiului se află un copil care duce crucea, urmează heruvimii, Preotul, cel plecat și cei ce-l petrec... După slujba din biserică, în aceeași formulă se ajunge la groapă, cu ultima rugăciune și ultimul rămas bun, după care se consumă colivă din grâu fierb și miere. Apoi urmează *Panahidele*, pomenile rânduite după zile. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Priveghi 3 zile, slujbă religioasă specifică, durerea la biserică și cimitir; decedatul se duce pe „*nasilki*”; se fac pomeni, grâu fierb și miere de albine. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Coliva este din grâu fierb cu miere, ca un compot din grâu. De pomană se dau bani și o masă caldă. Mortul se înfășoară și într-un giulgiu alb pe lângă hainele tradiționale. (O.A., 44 ani, Brăila)

Decedatul este ținut în casă [...] perioadă în care tot timpul cineva citește molitve specifice. În acest timp rudele și apropiatii vin să își ia rămas bun. Apoi decedatul este preluat de către preot și suita bisericescă și dus la biserică, unde se oficiază slujba de înmormântare propriu-zisă. Apoi în aceeași formație decedatul este transportat de către 6 persoane, pe brațe, pe suporți de lemn, până la cimitir [...]. După înmormântare, rudele oficiază slujbe de pomenire a sufletului celui decedat astfel: la 3 zile, apoi la 9 zile, 40 de zile și 1 an. Apoi aceste slujbe se repetă, o dată pe an. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Mortul se înfășoară în giulgiu alb peste hainele tradiționale. Coliva este doar din grâu fierb cu miere. (M.A., 24 ani, București)

33. Ce superstiții au rușii lipoveni?

Să nu înjuri de mamă, să nu treci noaptea prin cimitir, să nu coși hainele de pe tine, să nu pășești peste cineva culcat pe jos, să nu îți tai calea o pisică neagră; cred în deochi. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Multe. Luate de la cei cu care s-au întâlnit: dacă verși sarea te cerți în familie... (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Interpretarea viselor, cântatul cucuvelei, farmece. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Cred în deochi; cucuveaua aduce ghinion; deși este interzis, cred în vise. (O.A., 44 ani, Brăila)

Când cineva iese cu găleata goală, sau dacă te întorci din drum, nu îți merge bine. (M.A., 24 ani, București)

34. Gătită tradițional? Ce mâncăruri se prepară la dumneavoastră în familie? Ce condimente folosiți? Ce conserve se pregătesc pentru iarnă? Spuneți-ne câteva rețete de bucate pe care merită să le încercăm.

Bucătăria noastră este mixtă, dar au prioritate mâncărurile tradiționale rusești. Se fac „ști” (ciorbă de varză), „iuha” (ciorbă de pește), „lapșa” (tăișei de casă), „vareniki” (colțunași cu brânză), „blinciki” (clătite cu brânză băgate la cuptor, cu smântână). Conservele de iarnă sunt ca și cele românești: zacusă, murături, castraveți, gogoșari, conopidă, varză, pepenași, vinete împănate cu zarzavat. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

„*Lapșa*”, sarmale, „*vareniki*”, „*ști*”, ciorbă de pește și preparate. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila).

Murăturile în saramură sunt la mare preț la rușii staroveri. Apoi mâncăruri tradiționale ca: *blinile* din cartofi cu smântână, borș de sfeclă, clătite cu prune, perje afumate cu orez, cidru de mere, fragi cu smântână și mămăliguță rece, borș rusesc acrit cu borș de tărâțe de grâu.

Condimente folosite: busuioc, cimbru și scorțisoară, nuci măcinate (la dulciuri). (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

„*Vareniki*”: se întinde un aluat de consistență celui pentru tăișei de casă, se taie rotund cu un pahar, se umplu cu brânză sărată amestecată cu ou, se lipesc bine și se fierb 10-15 minute. Se mănâncă cu smântână. Se mai pot umple și cu vișine.

„*Blini*”: clătite umplate cu brânză potrivit de sărată, rulate; se mănâncă cu smântână. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Știi sau Șteaua, vestitul „borș” cu varză și sfeclă roșie. Tot peștele uscat, pus apoi la fier cu cartofi, morcovi. Marinata. *Vareniki*. Iarna conservele sunt preluate din tradiția românească. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Ciorbă de pește, „vareniki”, „blini”, „lapșa”, „ști”, plachie, saramură, scrumbie marinată, pește marinat, „pirajki”. (O.A., 44 ani, Brăila)

Dintre felurile de mâncare tradiționale rusești în familia noastră predomină ciorba rusească cu varză acră și carne de porc (denumită „ști”) și colțunașii cu brânză proaspătă. De asemenea ca desert se pregăteau „blini” - clătite umplute cu brânză proaspătă. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

35. Cum se prepară vestita ciorbă de pește lipovenească sau alte preparate din pește?

Secretul este să ai pește proaspăt scos din Dunăre și cel puțin trei varietăți diferite de pește, din care obligatoriu să nu lipsească carasul și cega. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Se fierb legumele: cartofi, ceapă, morcov, ardei gras, țelină, pătrunjel, roșii – tăiate nu foarte mărunt. Se pun la fierb și când sunt aproape gata, se adaugă peștele curățat și tăiat în felii potrivit de mari. Peștele este gata atunci când, trăgând de aripioare, se scot ușor. Se acrește cu oțet și se adaugă la sfârșit leuștean verde. Se mănâncă peștele la început, cu mujdei de usturoi, după care se mănâncă zeama. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Am făcut multe ciorbe de pește fără să am habar de o rețetă, de la sine, după gust, e ceva ereditar cred, mai ales că fac acest lucru din copilărie. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Pește inferior fierb până se desface de pe os, bucăți mari de pește superior, ceapă, ardei gras, țelină, orez, oțet. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Peștele mic se fierbe până pică de pe oase; în zeama obținută se fierb peștele mare și legumele, iar ciorba obținută se acrește cu oțet și se asezonează cu verdeață. (O.A., 44 ani, Brăila)

6 litri apă, 500 gr. cartofi, o țelină, 1 morcov, 2 cepe, 1 kg. roșii, verdeață, leuștean verde, pește cam 1 kg. (dacă se poate să fie diversificat: știucă, șalău, caras, crap). După ce au fierb legumele, se

adaugă în oala de ciorbă roșiile tăiate mărunt sau date prin răzătoare și când dă zeama în clocot se pune și peștele. Acesta se dă în câteva clocote după care se săreză ciorba și se mai adaugă și oțet după preferințe. Pentru un gust și mai deosebit se mai adaugă și mujdei în farfurie și frunze de leuștean. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Se pregătesc cartofii, ceapa, roșiile. Se pun la fier. După ce sunt gata, se adaugă peștele. Se aruncă un strop de sare și se adaugă niște leuștean tăiat. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

În zona Piscului în afara de ciorba pescărească se face și o supă de pește. Se fierb ceapa, ardeiul, roșiile, peștele și leușteanul. Fiecare în farfurie își poate pune oțet, usturoi, ardei iute. (M.A., 24 ani, București)

36. Ce dulciuri se prepară la dumneavoastră în familie? Spuneți-ne câteva rețete.

„*Preaniki*”, dulcețuri, compoturi. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Cornulețe cu dulceață de cireșe amare, tort de lămâie, prăjitură cu foi și zahăr ars, lapte de pasăre, cremșnit, ștrudel cu mere ionatan. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Tradiționale. *Vareniki*, *blini*, cozonacul de Paști. În rest, la acest capitol e săracie. Rețete nu știu. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Plăcintă, „*pampuški*”, „*ladâciki*”, „*pirajănikî*”, „*lipioški*”, clătite, pască, cozonac. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

„*Vareniki*” (colțunași fierți cu brânză sau vișine), „*blini*” (clătite cu brânză dulce sau sărată garnisite cu smântână), „*pirajki*” (gogoși umplute cu brânză sau gem). (O.A., 44 ani, Brăila)

„*Vareniki*”, clătite, cozonac și altele. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Plăcintă, cozonac, clătite, colțunași cu brânză sau vișine. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

„*Pampuški*”: 1 ou, 3 linguri ulei, 1 cană lapte, un cub de maia, 2-3 linguri de zahăr, esențe. Se face o cocă, se lasă la dospit, se taie pătrate și

se umplu cu gem sau brânză. Se coc la 40°C și se ung cu ou. (M.A., 24 ani, București)

37. Rușii lipoveni obișnuiesc să bea ceai. Este preparat din anume ierburi, există un ritual de servire?

Ritualul ceaiului a cam dispărut; înainte, ceaiul se bea din samovar, era făcut din ceai negru sau din plante iar zahărul era cubic și se mușca câte o bucătică înainte de fiecare înghițitură de ceai. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Acest obicei nu se mai practică, decât cu mici excepții, de către unii lipoveni, mai conservatori. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Se bea iarna, în special ceai din: tei, mentă, muștel, sunătoare, cu miere de albine. După baia de aburi – „*bania*”, se bea ceai de tei întărit cu vin roșu sau cidru de mere. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Ceaiul se bea din farfurioare adânci „*bliudâciki*”, foarte fierbinte, cu zahăr cubic. Bunica obișnuia să bea ceai cu lapte sau ceai cu vin. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Am găsit samovare în podul bunicilor, dar nu am întâlnit consumatori de ceai în sensul calitativ, aristocratic al acestui obicei. Cеaiuri, în sens medicinal, consumam, în sens nutritiv, practicam. Plafarul la care au lucrat părinții mi-au adus o știință a binefacerilor aduse de plante pe care le culegeam, le cunoșteam direct, din tot spațiul Bărăganului. În vizite, ca protocol, ceaiul nu era obișnuit. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Se toarnă în farfurioară ca să se răcească, se soarbe și se mușcă din zahăr cubic. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

De obicei se bea ceai negru cu bucătele de zahăr, miere, dulcețuri, covrighei, dulciuri. Ceaiul este omniprezent. La micul dejun și după amiază, familia se reunește să bea ceai, la fel seara când vin musafiri sau când se adună familia. (O.A., 44 ani, Brăila)

A existat cândva acest obicei dar numai oamenii bogăți serveau ceai la ore fixe, de obicei la ora 17.00. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Rușii sunt mari iubitori de ceai, iar rușii lipoveni odată ajunși în România au adus cu ei această pasiune pentru ceai, care se păstrează până în zilele noastre. Un element specific îl reprezintă samovarul - acesta semnifică ospitalitatea oamenilor ruși, oriunde s-ar afla ei. Samovarul nu lipsea aproape din nicio casă, el fiind nu numai un simplu dispozitiv de preparare a ceaiului, ci un adevărat obiect de artă, fiind confecționat sub diverse forme și mărimi. Inițial samovarele erau vase în care apă se menținea un timp îndelungat la temperatură de fierbere datorită cărbunilor și a lemnelor care ardeau într-un tub care trecea prin centrul vasului. În partea de sus se afla un recipient pentru ceaiul concentrat. Acesta era diluat cu apă fierbinte din vas și astfel era servit. Mai târziu samovarele pe bază de cărbuni și lemn au fost înlocuite cu unele electrice, mult mai practice, dar tradiția servirii ceaiului nu a dispărut. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Tradițional este ceaiul negru, dar se beau și ceaiuri din plante. Important este că ceaiul se bea foarte fierbinte însotit de o gustare: bomboane, miere, bucăți de zahăr, covrigi, biscuiți, prăjituri. (M.A., 24 ani, București)

38. Ce semnificație are *Maslenița* (Săptămâna Brânzei sau Lăsata Secului)? Ce tradiții s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această sărbătoare?

Maslenița este săptămâna brânzei; se consumă preparate din brânză: *vareniki*, *blini*, plăcinte. De asemenea se petrece, se organizează „*karahod*”, cu cântece și dansuri. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Maslenița este ultima săptămână înaintea Postului Mare; se mănâncă numai produse lactate. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Este săptămâna dinaintea Postului Mare, când nu se mai mănâncă carne. Se pot mâncă pește și preparate din brânzeturi, lactate și ouă. Gospodinele prepară „*vareniki*”, plăcinte, „*blini*”. Este o săptămână veselă, oamenii își cer iertare celor cărora le-au greșit, pentru a intra în post fără multe păcate. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Era o sărbătoare care aducea o bunăstare sufletească. Ne anunța postul, nu am suferit niciodată în post, simteam o mulțumire pentru penitență cu care ne împovăra Preotul, o mulțumire pentru slujbele frecvente la care participam pentru purificare, pentru Învierea care va veni. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Intrarea în Postul Mare al Paștelui. Preparate: „*vareniki*”, „*blini*”. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

În această săptămână oamenii mergeau în vizită unii la alții, își cereau iertare unii altora. Joi se făcea o horă în stradă unde puteau participa toți; se cântau cântece tradiționale iar băieții își alegeau fete în vederea căsătoriei. Se poate merge în pești în această săptămână. Se fac mâncăruri din lactate și pește. Se fac ultimele petreceri înaintea Postului Mare. (O.A., 44 ani, Brăila)

Este săptămâna dinaintea Postului Mare. Se gătesc numai preparate pe bază de ouă, brânză, lapte, pește. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

[...] Ține întreaga săptămână, iar fiecare zi a săptămânii are o denumire specifică: prima zi reprezintă deschiderea sărbătorii. Ziua cea mai veselă este joi și este serbată cu jocuri, distrații, concursuri de tot felul. Piesa de rezistență în această perioadă o reprezintă mâncarea specifică – „*blini*” – clătile cu brânză. Săptămâna veselă se încheie cu *Duminica Iertării*, atunci când, în ajunul Postului Mare, oamenii își cer reciproc iertare, pentru a accede la purificarea spirituală și morală. La familiile de ruși lipoveni din România sărbătoarea se marchează prin vizite reciproce, continuante cu petreceri în familie cu bucate tradiționale precum „*blini*” (clătile cu brânză sau dulceață), „*vareniki*” (colțunași cu brânză proaspătă) etc. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

39. Cum sărbătoriți Floriile? Ce tradiții s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această sărbătoare?

Floriile se sărbătoresc în duminica dinaintea Paștelui. Se merge la biserică sămbătă noaptea, unde se primește salcie sfîntă. Este simbolul venirii primăverii iar din punct de vedere religios, reprezintă Intrarea

Domnului în Ierusalim. În această zi este dezlegare la pește, deci se gătesc preparate numai din pește și icre. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Este dezlegare la pește pentru cei ce au postit. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Floriile - sărbătoarea cea mai îndrăgită după Paște și Crăciun. Simbolizează învierea naturii: se taie iarbă aromată din livezi și de pe câmpurile însorite și se presară prin biserică. [...]. La porțile caselor se pun brazde de pământ în care se înfig ramuri de salcie cu mâțișori. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

„*Verbânia*” începe cu slujba de noapte când biserică este împodobită cu flori, ramuri de salcie. Aceste ramuri se sfîntesc și se iau acasă pentru a fi puse la icoane (pentru a proteja familia de lucruri rele). Sâmbăta, înainte de Florii, se mănâncă icre iar duminica – pește: ciorbă, pește la cuptor, saramură din pește. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Floriile erau o premieră a Învierii. De Florii, îmbrăcați frumos, potrivit cumpărăturilor părinților, așteptam în biserică Creanga de aur, salcia frumos mirosoitoare și aducătoare de primăvară. Știam că vine imediat Învierea, cu bucuria ei. Peștele consumat la această dezlegare nu-mi trezea pasiuni memorabile. În schimb aveam dezlegare la pescuit, venise primăvara. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Se merge la biserică și apoi urmează masă de pește și icre. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

De Florii mergem la biserică iar la miezonoptică se sfîntește salcie și toată lumea prezentă asistă la slujbă cu ramuri de salcie și lumânări aprinse în mâini. (O.A., 44 ani, Brăila)

De Florii, se mănâncă doar preparate din pește și icre. Este duminica dinaintea Paștelui. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

În Duminica Floriilor se sfîntesc ramuri înmugurite de salcie, ramuri care sunt apoi împărtite enoriașilor. În timpul slujbei de Florii, podeaua bisericii este acoperită cu un covor de iarbă, iar credincioșii țin în mâna lumânări și crenguțe de salcie sfîntite. Cu acestea sunt apoi

împodobite icoanele și ele au rolul de a apăra casa de rele. În această zi se mănâncă preparate din pește. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Floriile le întâmpinăm la miezonoptică cu ramuri de salcie sfîntite. Este prima sărbătoare din Postul Mare când se mănâncă pește, icre și se poate merge în vizită. Dar nu se cântă decât stihuri duhovnicești. (M.A., 24 ani, București)

40. Care sunt tradițiile și obiceiurile de Paște? Ce preparate culinare sunt specifice pentru această sărbătoare?

De Paște se merge la biserică sămbătă noaptea, la slujba de Înviere. După ce se cântă „Hristos a Înviat”, lumea ciocnește ouăle vopsite și se pupă pentru iertarea reciprocă a păcatelor. Preparatele specifice sunt cele din carne de miel și ouă vopsite. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

De Paște se sfîntesc cozonaci și ouăle roșii și se trag clopoțele de către oricine vrea, toată săptămâna, după slujbe. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Sărbătoarea de Paște – cea mai importantă sărbătoare religioasă, nu se deosebeste de ritualul ortodox – rușii staroveri fiind de credință ortodoxă veche (credința veche). Se înconjoară biserică de trei ori, în frunte cu un sobor de preoți, iar alaiul de drept credincioși intonează imnuri și psalmi. După ce preotul, în fața intrării în biserică strigă de trei ori „Xristos Voskresi” („Hristos a Înviat”) iar mulțimea răspunde „Voistenu Voskresi” – „Adevărat a Înviat!” – urmează continuarea slujbei până la orele 3 dimineață – primul cântat al cocoșilor. [...] Datina cere ca să săruți apoi pe gură pe cel pe care l-ai urat [...]. Până la Înălțarea Domnului la cer, rușii lipoveni se salută cu aceste saluturi religioase. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Sărbătoarea Paștelui începe sămbătă la 12 noaptea, cu slujba Învierii (*Ausenușna*) când se înconjoară biserică de trei ori, în sensul acelor de ceasornic, și se continuă slujba cam 3-4 ore. A doua zi dimineață, se merge la slujba Liturghiei după care se sfîntesc ouă roșii și cozonac. Înainte de masă, se mănâncă din bucatele sfîntite după care se

trece la masa propriu-zisă. Toată săptămâna, se poate duce oricine în clopotniță să tragă clopotele. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Ca și acum, mă bucur că s-a păstrat obiceiul trasului clopotelor. Accesul la clopotniță și la simfonia clopotelor trase întruna de cei care încearcă și de cei care îndrăzneau să devină clopotari este o experiență înălțătoare a acestor instrumente muzicale. Bizar, cei din Pisc serbează Paștele Blajinilor în a treia zi! (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Preparate: borș de miel, friptură de miel, pască, ouă vopsite, salată boeuf, grătar, vin, țuică. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

De Paști, la miezonoptică se înconjoară biserică de trei ori iar la slujba de zi se sfîntesc cozonaci și ouă; oamenii poartă cele mai frumoase haine. După slujbă toată familia stă la masă împreună. Oamenii își spun „Hristos Voskrese” și se pupă de trei ori pe gură (nu pe obraz, e semn de trădare, aşa a făcut Iuda). (O.A., 44 ani, Brăila)

Se dă dezlegare la ouă, carne, lapte, pește. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Paștele este sărbătorit în familie, cu ouă vopsite și cozonac care sunt sfîntite la biserică în dimineața Învierii. În toată perioada Paștelui lipovenii se salută folosind cuvintele: "Hristos Voskrese!" (Hristos a Înviat), respectiv "Voistinu Voskrese" (Adevărat a Înviat), iar când se întâlnesc, se pupă de 3 ori. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

De Paști, toată familia se adună mai întâi la biserică, la miezonoptică și la slujba de zi; se sfîntesc cozonac și ouă. Oamenii își spun „Hristos Voskrese” și răspund „Voistinu Voskrese”. Se pupă de trei ori pe gură. Apoi stau la masă în familie. A treia zi merg la cimitir cu cozonac și ouă. (M.A., 24 ani, București)

41. În limba rusă nu există cuvântul Crăciun... Nașterea Domnului este la rușii lipoveni o sărbătoare strict religioasă. Toți rușii lipoveni respectă Postul? Ce tradiții s-au păstrat? Cum se pregătește casa, când se merge la biserică, se cântă colinde? Ce bucate tradiționale se

pregătesc, cum se aranjează masa? Se împodobește brad? Ce urări se fac? Se oferă cadouri?

Înaintea Crăciunului se ține post, se împodobește bradul, se taie purcelul și se pregătesc bucatele specifice acestei sărbători, la fel ca la români; colindele sunt strict religioase. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

În ziua Crăciunului, după slujbă, majoritatea oamenilor se duc la bunici, nași, rude unde se mănâncă sarmale și alte preparate din porc. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Da, la rușii staroveri ortodocși de rit vechi – staroveri, sărbătoarea Crăciunului este a doua mare sărbătoare după Paște. Toți lipovenii respectă Postul Mare, de la mic la mare. Copiii mici și bolnavii reprezintă excepții acceptate de biserică. Se merge din casă în casă, în frunte cu preotul – în alai de 20-30 de persoane – „*Xrista slaviti*” – [...] (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Postul înaintea acestei sărbători („*Rajestvo Hristova*”) nu este la fel de strict precum cel de dinainte de sărbătoarea Paștelui. Acum se poate mânca pește. Crăciunul se sărbătorește pe 7 ianuarie. Mâncarea pregătită este mâncare obișnuită din carne. Răcitura „*haladet*” este puțin diferită, se face fără usturoi și se mănâncă cu hrean. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Din vechi, a rămas colindul „Nașterea Domnului”. Pe vremuri toți respectau postul. Fiecare familie creștea un porc pe care îl sacrifică în ajun. Preparatele culinare sunt deci evidente. La masă, ca la toate mesele lipoveniști, participau, după slujba religioasă, toți cei din familie și de obicei existau și invitați. Masa începea cu o rugăciune și se termina tot astfel. Acest obicei este încă viu. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Nu se mai respectă cu strictețe postul (doar miercurea și vinerea). Perdele și draperii apărate, curătenie; colinde; cozonac, „*haladet*” cu hrean, ciorbă de perișoare, tobă, lebăr, cârnați, mămăligă. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Nașterea Domnului este precedată de post, pe care fiecare îl respectă acum mai mult sau mai puțin. Se colindă, adică se cântă

singurul colind religios cunoscut. Se aprind candele, se merge la biserică, se primesc musafiri, cu bucate din carne și prăjituri. (O.A., 44 ani, Brăila)

Aici ne-am cam amestecat, dar în rest același post ca și la români și dezlegare la Crăciun. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Printre tradițiile specifice Crăciunului, la rușii lipoveni se numără și colindatul, numai că spre deosebire de colindefele românești, la lipoveni există un singur colind care vestește Nașterea Domnului, care se cântă nu înainte, ci după oficierea liturghiei. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Toți merg la biserică. La masă se fac bucate din carne mai ales „haladet” adică răcitură și „lapșa” (tăișei de casă cu pui), cozonac. Se cântă colindul religios iar celor care vin cu colindul li se dau bani și dulciuri. Oamenii merg în vizită unii la alții, trei zile. (M.A., 24 ani, București)

42. Cum petreceți Anul Nou în noaptea de 13/14 ianuarie? Ce tradiții s-au păstrat și ce preparate culinare sunt specifice pentru această ocazie?

Anul Nou pe stil vechi îl petrec majoritatea oamenilor la prietenii sau la mese organizate de colectivitate. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Anul Nou nu este sărbătorit la rușii lipoveni ortodocși de rit vechi. Se celebrează la biserică, pe 1 ianuarie, Sfântul Vasile și se merge în vizită la rude și prieteni. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Anul Nou se petrece pe 14 ianuarie când este și Sfântul Vasile. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Nu petrecean. Mergeam la Biserică, iar a doua zi mergeam cu semănănatul rудelor, cu grâu, să avem an de belșug. Față de Crăciun, sărbătoarea Anului Nou nu avea o rezonanță puternică. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Nu petrecem pe 13/14 ianuarie, mergem la biserică să prăznuim Sfântul Vasile. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Anul Nou se prăznuiește pe 14 ianuarie când copiii se duc din casă în casă cu semănănatul și primesc bani și dulciuri. În noaptea dintre

13/14 se prăznuiește Sfântul Vasile, la miezonoptică se citesc moliftele Sfântului Vasile. (O.A., 44 ani, Brăila)

De obicei se merge la biserică pe 13 și abia pe 14 se serbează Sfântul Vasile, Anul Nou, bineînțeles cu colinde. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Anul Nou îl petrecem în familie, moment în care se adună la un loc toți membrii familiei. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Pe 13/14 noaptea se slujește Sfântul Vasile. După slujbă, pe 14 ianuarie copii merg cu semănătul iar adulții merg în vizită unii la alții, cântă, petrec cu bucate alese, să fie belșug tot anul. Copiii primesc bani și dulciuri. (M.A., 24 ani, București)

43. Vă rugăm să scrieți versurile unor cântece de urare și de binecuvântare interpretate în timpul sărbătorilor de iarnă.

„Сею, вею, пасиваю / с Новым Годом праздравляю”

(„Seiu, veiu, pasivaiu, s Novom Godom Prazdravleaiu”) (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

De Crăciun, după masa de prânz, vin grupurile de colindători. Colindul are caracter religios de slăvire a Pruncului Isus și a Maicii Domnului:

„Христос рождается славите Христос с небесе сряшите,
Христос на земли возноситеся, пойте господеви вся земля, и веселием
воспойте людие яко прославися

.....

Рождеися в Вифлееме, иудеистем, и во яслех возлегии,
Господи Иисусе Христе Сыне Божий, молитв ради пречистыя Ти
Матере и всех святых, помилуй и спаси нас, яко благ и человеколюбец.

С высокоторжественным праздником Рожества Христова!”

(„Христос рождается, славите Христос с небесе сряшите, Христос
на земли возноситеся, пойте господеви вся земля и веселием воспойте
людие яко прославися.

.....

Рожденися в Бифлееме, июдейстем, и во яслех возле гии, Господи Иисусе Христе Сыне Божий, молитв ради пречистая Ти Матерь и всех святых, помилуй и спаси нас, яко благ и келовеколюбец.

С высокоторжественным праздником Рожества Христова!"

(Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

„Сею, вею, пасиваю / с Новым Годом поздравляю / раскрываются капшучьки / и даваются денюшки ...”

„Seiu, veiu, pasivaiu/ snovam godom pasdravleaiu,/ raskrîvaitea kapşuciki/ i davaitea deniuşki...” (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Semănătul: „Сею, вею, пасиваю / с Новым Годом праздновлю / на многа лет пажыть / и счастливым быть / открывайтесь сундучки / и давайте питачки”

(„Seiu veiu pasevaiu/s novâm godom prazdravliaiu/na mnoga let pajât/i sciastlivâm bâti/atkrâvaitia sunduciki/i davaitia pitaciki”). (O.A., 44 ani, Brăila)

44. În luna decembrie, la rușii lipoveni nu vine Moș Crăciun? În noaptea de 31 decembrie nu ciocniți o cupă de șampanie?

Ciocnim și ne urăm numai de bine ca toți cetățenii țării. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Nu avem Moș Crăciun [...]. În ziua de 1 ianuarie se petrece zdravănu cu mâncare, băutură, muzică și dansuri populare, cu ocazia Sfântului Vasile. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Noi tăiam porcul în luna ianuarie. Nu ciocneam șampania. Dar cu timpul, după 1970, când a pătruns în casă electricitatea, televizorul, această zi a devenit de sărbătoare, cu masă, spectacol, Moș, nu Crăciun, ci Gerilă! (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Dintotdeauna a fost respectată noaptea de Anul Nou chiar dacă s-a petrecut; bătrâni aprindeau candela și se rugau. Acum ciocnim și petrecem cu toții. (O.A., 44 ani, Brăila)

Nu vine decât la cei mici; aceştia serbează de două ori, și pe stil nou și pe stil vechi. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Din moment ce trăim în România de mai multe secole, am adoptat și o parte a tradițiilor și obiceiurilor specifice locului. Bineînțeles că și copiii lipovenilor se bucură de cadourile venite de la Moș Crăciun, iar adulții au posibilitatea de a sărbători Anul Nou de două ori pe an: pe 31 decembrie, odată cu toată lumea și pe 14 ianuarie. Cu cât sunt mai multe motive de sărbătoare cu atât mai bine. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

În noaptea de 31 decembrie deja de mulți ani petrecem, deși este încă post la noi. Unii petrec chiar cu bucate de post: legume, preparate din pește. (M.A., 24 ani, București)

45. Ce alte sărbători sunt importante pentru rușii lipoveni din Brăila?

Sărbători importante sunt: Bunavestire, Nașterea și Adormirea Maicii Domnului, Rusaliile. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Înălțarea, Sfânta Treime și altele. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Ziua Morților, Duminica Mare – Troița. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Toate sărbătorile sunt importante. Importantă este și sărbătoarea de hram a bisericii. Atunci se sfîrșește apa, se face praznic. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Sfânta Treime, Adormirea Maicii Domnului, Hramul bisericilor din Comunitate. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Toate sărbătorile religioase. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Sărbătorile închinat Sfintei Marii (28 august, 14 octombrie), Sărbătorile închinat Sfântului Ioan, Înălțarea Crucii, Rusaliile, Sfântul Nicolae. (O.A., 44 ani, Brăila)

Rusaliile, Nașterea Domnului, Adormirea Maicii Domnului, Sfântul Ioan Botezătorul, Blavoștenia. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Într-un fel sau altul cinstim toate sărbătorile din calendar măcar prin faptul că nu spălăm rufe și aprindem candela la icoană. (M.A., 24 ani, București)

46. Rușii lipoveni cântă și sunt foarte veseli. Se spune că „dacă se adună doi ruși lipoveni fac un cor pe trei voci”. Ce cântăți la supărare, ce cântăți la petreceri? Cunoașteți instrumentele tradiționale? Ne puteți scrie versurile unor cântece vechi?

Instrumente tradiționale – *balalaica*. (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Rușii lipoveni sunt o etnie foarte veselă. Le place „*harmoșca*”, pe lângă care obișnuesc să cânte. Un instrument tradițional este și *balalaica*. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

La supărare nu cântă; la petreceri cântă de toate, de la cântece de război până la cântece de dragoste, mai ales din armonică. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Rușii lipoveni au coruri de femei cu repertoriu variat la nunți și petreceri [...]. Bărbații le țin isonul și spre dimineață, intonează vechi cântece ostășești – reminiscență a originii lor căzăceaști – ca urmași ai cazacilor liberi de pe Don. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Se cântă la petreceri, la nunți sau chiar și atunci când muncesc; cântecele sunt și vesele și triste. Instrumentul folosit este „*harmoșca*”.

Винавата ли я, винавата ли я
Винавата ли я что люблю,
Винавата ли я что мой голос здравлял
Когда пела я песню ему
Цалавал, милавал, цалавал, милавал
Говорил что я буду его
А я верила все и как роза цвила
Патаму что любила его
Ой ты мама моя, ой ты мама моя
Отпусти ты меня погулять,
Ночу звезды гарят,
Ночу ласки дарят,
Ночу все а любви гаварят
.....”

(„*Vinavata li ia, vinavata li ia*
Vinavata li ia što libliu,

*Vinavata li ia şto moi golos zdrajal
Kagda pela ia pesniu emu
Talaval, milaval, țalaval, milaval
Gavaril şto ia budu evo
A ia verila vsio i kak roza țvila
Patamu şto liubila evo
Oi tî mama maia, oi tî mama maia
Atpusti tî menia paguliati
Nociu zviodzî garaiat,
Nociu laski dariat
Nociu vse a liubvi gavariat
..... „)*

„Па Дону гуляет, па Дону гуляет,
Па Дону гуляет казак маладой, па Дону гуляет казак маладой,
А там дева плачет, а там дева плачет,
А там дева плачет над быстрый водой, а там дева плачет над
быстрым водой,
А чём дева плачешь, а чём дева плачешь,
А чём дева плачешь за чём слёза лёш, А чём дева плачешь за
чём слёза лёш,
А как мне не плакать, а как мне не плакать,
А как мне не плакать слёз горких не лить, а как мне не плакать
слёз горких не лить,
Цыганка гадала, цыганка гадала, сыганка гадала за руки брала,
Утонишь ты дева, утонишь ты дева,
Утонишь ты дева в день свадьбы сваией, утонишь ты дева в день
свадьбы сваией
Паедиши винчаться, паедиши винчаться, паедиши винчаться
абрушься мост,
Па Дону гуляет, па Дону гуляет, па Дону гуляет казак маладой,
А дева, а дева под мутной водой”

*(„Pa Donu guliaet, pa Donu guliaet,
Pa Donu guliaet kazak maladoi, pa Donu guliaet kazak maladoi
A tam deva placet, a tam deva placet,
A tam deva placet nad bâstrăi recoi, a tam deva placet nad bâstrăi recoi
A ceom deva placeşti, a ceom deva placeşti,*

A ceom deva placeşî za ceom slioza lioş, a ceom deva placeş, za ceom slioza lioş

A kak mne ne placati, a kak mne ne placati,

A kak mne ne placati slioz gorchih ne liti, a kak mne ne placati slioz gorchih ne liti

Țâganka gadala, țâganka gadala, țâganka gadala za rukiki brala

Utonişi tî deva, utonişi tî deva,

Utonişi tî deva v deni svadibî svaiei, utonişi tî deva v deni svadibî svaiei

Paedişi vinciaţa, paedîsi vinciaţa, paedîsi vinciaţa abruşîta most.

Pa Donu guliaet, pa Donu guliaet, pa Donu guliaet kazak maladoi

A deva, a deva, a deva pod mutnoi vadoi, a deva, a deva pod mutnoi vadoi” (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Se cânta la nesfărşit în vremea copilăriei. Azi peste Pisc răsună rockul și manelele. Cei mai admirăti oameni erau acordeonistii, însotiti de toboșarii lor; se mai cânta și la muzicuță. Dar de cântat se cântă fără instrumente muzicale, toți vârstnicii știau cântece și atunci când se apucau să le cânte își antrenau memoria într-o ultimă sfortare de generație. După aceea au venit „bâlbâiții”, cu memorie frântă, iar despre mine și cei ca mine pot spune că am trădat tradiția și nu am transmis nimic după. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Sunt afon, nu cunosc decât *harmoşka*.

„Шумить камыш, диревня гнёца”

(„Şumiti camâş, direvnia gniotă”) (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Da, rușii cântă, atât la supărare cât și la veselie, atât cântece religioase cât și de lume. Evităm supărarea pe cât putem; bolile psihice sunt rare în rândul acestei etnii. (O.A., 44 ani, Brăila)

Asta a fost mai demult, acum au rămas doar cei din corul rușilor lipoveni. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Prin cântec rușii lipoveni își exprimă starea de bine, de obicei se cântă cântece vesele. Ca instrumente tradiționale se pot menționa *balalaika* și *harmoşka* (acordeon). (Lazar Raissa, 27 ani, Brăila)

„Harmoşka”, instrument care seamănă cu un acordeon cu mai puține clape. Sunt mai puțini cei care cântă la acest instrument. Dar fără el e monoton la o petrecere. (M.A., 24 ani, București)

47. Descrieți câteva dansuri tradiționale pe care le cunoașteți și semnificația lor.

Dansul preferat: *kazaciok* [...]. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

De Paște se merge în pădure și se dansează – *kruga voditi* [...]. Toți se prind într-o horă circulară și în ritmul dat de o „*harmoškă*” și mandoline, cu [...] un cor de femei – dansează învârtindu-se lent [...] (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Din păcate nu cunosc nici un dans. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Kazaciok, cistușki, nunți. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

„*Haravod*” – horă în sat de Lăsata Secului (*Maslenița*) în care se cântă cântece specifice și se leagă prietenii între fete și băieți, în vederea căsătoriei. „*Kazaciok*” – figuri de dans făcute de bărbați în timpul dansului [...] (O.A., 44 ani, Brăila)

„*Carahot*”, unde băieții invitau fetele în mijlocul horei și dacă se plăceau, se căsătoreau. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Dansurile tradiționale, ca și majoritatea cântecelor, sunt vesele, [...] și exprimă voia bună a rușilor lipoveni. (Lazar Raissa, 27 ani, Brăila)

„*Kazaciok*” – îl dansează bărbații și băieții [...]; la lipoveni cele mai multe dansuri sunt individuale [...] (M.A., 24 ani, București)

48. Erau mai puternice tradițiile înainte de anii '40? Existau asociații ale rușilor lipoveni, pe vremea aceea?

Da, erau mult mai evidente și se respectau de către toată suflarea lipovenească. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Tradițiile erau mult mai puternice. Familia avea grija să nu se „împrăștie” copiii, adică să plece din oraș, tocmai pentru a nu se pierde aceste tradiții. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Înainte de '40 nu erau mai puternice tradițiile, atunci erau tradițiile! Atunci femeile nășteau copiii în propria lor casă, atunci lipovenii se căsătoreau exclusiv pe criterii etnice, atunci respingeau fumatul, ca semn al prezenței diavolului sau al lui Antihrist, atunci existau meseriile tradiționale. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Tradițiile erau puternice însă asociații nu existau. (O.A., 44 ani, Brăila)

Comunitatea rușilor lipoveni a fost înființată oficial în ianuarie 1990. Dar până la această dată bineînțeleș că au existat tentative de organizare, existau adunări, exista această nevoie de unificare. O parte din membrii comunității au făcut Școala Pedagogică în limba rusă și au devenit fondatorii Comunității. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Tradițiile erau foarte puternice înainte de anii '40; biserică avea un rol hotărâtor în viața oamenilor; cel mai bun sfătitor era preotul. Regulile erau respectate cu strășnicie de către bătrâni, dar oamenii au evoluat și acceptă acum doar anumite reguli. Ei sunt condiționați de locul de muncă și de societate, care s-a modernizat și impune conduite adecvate vremii în care trăim. (M.A., 24 ani, București)

49. Ați auzit de la familia dumneavoastră ce ziare în limba rusă se tipăreau, pe vremuri, la Brăila? Ați avut ocazia să vedeați un astfel de ziar? Cam ce subiecte erau tratate? Știți unde erau sediile tipografiilor?

În anul 1921 a apărut un ziar în limba rusă. (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Nu se tipărea nimic cu excepția cărților bisericești care se dădeau învățăților la cursurile organizate de biserică. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Nu erau asociații ale comunităților de ruși staroveri la nivelul României. [...] După 1989 s-a constituit CRLR – Comunitatea Rușilor Lipoveni din România – asociație națională cu sediul în București și cu filiale în toate localitățile locuite de etnici ruși lipoveni. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Între anii 1896-1898 apar câteva numere ale ziarului religios „*Slovo pravdî*” („Cuvântul adevărului”). Era editat de rusul Feodor Evgfimievici Melnikov, un încocat susținător al staroverilor. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Nicidcum. Slovele ruse le-am văzut în clasa a V-a la respectiva disciplină. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

50. Cum a fost viața dumneavoastră în timpul comunismului? Au fost rușii lipoveni privilegiați datorită faptului că rusa a fost una dintre limbile de predare în perioada comunistă? Cât de dificil a fost să vă conservați credința și tradițiile?

În timpul comunismului, comunitatea noastră nu a fost defavorizată în nici un fel iar biserică și-a urmat cursul firesc. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

În timpul comunismului am fost respectați deoarece noi nu am făcut politică și am respectat legile. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Viața înainte de 1989 nu era diferită de cea a oricărui cetățean român. Am crescut și m-am educat între prieteni români, fără nici o discriminare. Dar nici nu făceam publică apartenența noastră la această etnie. Biserica noastră pravoslavnică ne-a creat posibilitatea conservării identității și tradițiilor seculare. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

M-am născut într-o perioadă când rusa lui Ceaușescu a devenit antirusă, de aceea nu am cunoscut privilegii și privilegiați, ci multe priviri strâmbă îndreptate spre mine. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Nu am fost nici privilegiați nici oprimați dar nici noi nu căutam să epatăm în nici un fel, respectam legile țării. (O.A., 44 ani, Brăila)

Și da și nu. Uneori eram chiar marginalizați. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Din căte cunosc, nu au existat discriminări sau avantaje ale membrilor comunității în perioada comunistă. Toți aveau aceleași drepturi, erau tratați în mod egal. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Sunt născută în 1988. Nu ştiu decât ceea ce povestesc părinții, că viața lor era ca a tuturor românilor iar din punct de vedere religios nu au avut restricții. (M.A., 24 ani, București)

51. V-ați simțit vreodată discriminat, persecutat sau marginalizat datorită originii? Au fost momente în viață când părinții sau bunicii dumneavoastră s-au simțit discriminați în România?

Nu s-a întâmplat, cu mici excepții, când auzeam unele ironii pe seama bărbiei. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Nu, niciodată. Am fost și sunt mândru ca sunt rus starover ortodox de rit vechi – aşa cum m-a învățat să fac toată viața, bunicul meu, Vasilii Semionovici, care a trăit 99 de ani pe pământul Bucovinei, satul Sokolinți – comuna Mitoc, județul Suceava. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Da, până la Revoluție. Tatăl, bunicul au suferit ceea ce au pătimit toți cetățenii României care au intrat în colimatorul securității. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Da, de foarte multe ori la școală, la joacă, în armată, la muncă; și bunicii și părinții. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Niciodată. (O.A., 44 ani, Brăila)

Da, mai primeam jigniri de la unii colegi care îmi spuneau „*lipoșca*” sau „*aleoșa*” dar le răspundeam ca atare. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Da, în facultate eram privesiți ca etnici ruși și pretențiile erau mai mari pentru că se așteptau să cunoaștem la perfecție limba rusă dar profesorii uitau că noi vorbim mai mult în limba română. (M.A., 24 ani, București)

52. Cât de mult v-ați dorit să vedeați Rusia? La ce vîrstă ați vizitat-o prima dată? Care au fost primele impresii? Ați găsit-o aşa cum v-ați imaginat-o?

Am vizitat Rusia pentru prima dată la vârsta de 40 de ani. Am găsit-o aşa cum am văzut-o la TV și cum mi-am imaginat. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Soția a fost de două ori în Rusia și a fost impresionată de această țară și de primirea și respectul rușilor. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Îmi doresc să vizitez Donul Inferior – Rostov pe Don – locul de naștere al strămoșilor mei care au fost cazacii liberi de pe Don. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Nu-mi doresc să văd Rusia, nu am văzut-o, am scris într-un studiu că lipovenii sunt singura comunitate de pe glob care e legată de bătaia clopotului Bisericii lor, ce nu depinde nici de timp, nici de spațiu. Dacă aş dori să o văd, aş dori acest lucru prin gestul Sinodului ei de a cere iertare Rusiei vechi, pe care a persecutat-o nemilos cu conștiință împăcată, pe care o are și acum, că a procedat creștinește. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Foarte mult îmi doresc să vizitez țara mea de origine, poate va da vreodată Dumnezeu să fac acest lucru, cât mai trăiesc. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Mi-am dorit să o vizitez de când am început să pricep ce e cu mine; chemarea săngelui există. Am vizitat-o prima dată în 2009. Totul e MARE, a fost plăcut dar pământul mă cheamă în România. (O.A., 44 ani, Brăila)

Nu mi-am dorit să văd Rusia decât într-o excursie. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Am avut șansa de a ajunge la Moscova de două ori. O dată în ultimul an de liceu, ca participant la Olimpiada Internațională de Limba Rusă și a doua oară în perioada studenției, când am beneficiat de bursă de studiu. Mi-a plăcut foarte mult, se simte spiritul rusesc peste tot. M-am simțit aproape de origini și acest lucru a dus la o adaptare mai rapidă la aceste locuri. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Îmi doresc atât să vizitez cât și să studiez în Rusia, nu știu dacă voi avea prilejul. (M.A., 24 ani, București)

53. Întrebare pentru persoanele care locuiesc în România. La Brăila urmăriți evoluția fenomenului cultural din Rusia – literatură, teatru, film, sculptură, pictură? Citiți literatură în rusă sau traduceri? Ce scriitori (ruși și români) preferați aveți? Cumpărați cărți, ziară din Rusia? Cunoașteți nume de actori, pictori, sculptori din Rusia? Aveți albume de artă din Rusia? Ce filme rusești preferați?

Citesc literatură rusă în original sau în traduceri, depinde ce doresc să citesc, dar și ce găsesc. Scriitorii preferați: Pușkin, Tolstoi, Lermontov și alții [...] (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Urmăresc zilnic programul TV din Rusia. Văd multe seriale și știu mulți actori. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Evoluția culturală din Rusia o urmărim prin programele de televiziune și cu ajutorul ziarelor Comunității Rușilor Lipoveni din România. [...] (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Am descoperit recent pe Bulgakov. Îmi place să-i recitesc pe Dostoievski, Marin Sorescu, Sadoveanu, Ion Barbu, Ilf și Petrov, Esenin, Maiakovski, Blaga. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Literatura rusă o citesc în traducere. Îmi plac poezile lui Pușkin în limba rusă. Scriitorul preferat este Dostoievski dar și Lev Tolstoi, Mihail Bulgakov. Îmi plac ecranizările după clasicii ruși dar și filmele ortodoxe, care mi se par foarte bine realizate. Îmi plac foarte mult: regizorul Nikita Mihalkov, actorul și cântărețul Vladimir Văsoțki, actorul Petr Mamanov. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Cu doctorat în problema spiritualismului rus contemporan nu se pune problema. Am tradus și publicat texte din filosofia rusă, cunosc filmele majore ale vremii, nu urmăresc presa rusă, am câteva informații despre autori consacrați în literatură, dar în lipsa timpului și a preocupărilor diferite de cele ale creației artistice mă atrag mai puțin aceste aspecte. Cel mai bun contact este internetul, unde cam totul e accesibil. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Da, la TV1 Rusia; dacă avem timp, urmărim toate filmele clasice cât și pe cele mai recente, documentare, emisiuni de divertisment, știri. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Am cărți rusești: beletristică, albume și dicționare, urmăresc un canal TV, îmi plac filmele vechi. Și la ruși e mai degrabă o involuție decât o evoluție în cultură, ca peste tot în lume. (O.A., 44 ani, Brăila)

Doar câțiva: Pușkin, Tolstoi. Filme: „Anna Karenina”. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Cultura rusă îmi este foarte apropiată, citesc literatură rusă doar în original. Înainte era puțin mai dificil, deoarece cărțile în limba rusă se găseau foarte greu. Dar acum, datorită accesului liber la orice informație pe calea internetului, acest lucru nu mai constituie o problemă. Orice publicație rusească, orice carte, film sau alte informații pot fi accesate rapid și ușor din orice colț al lumii. Așadar accesul la informații în limba rusă este nelimitat. (Lazar Raissa, 27 ani, Brăila)

Da, sunt în temă cu noutățile culturale. Citesc literatură rusă, urmăresc frecvent publicația „Zorile” a CRLR. Îmi plac filmele vechi dar vizionez și filme noi. (M.A., 24 ani, București)

54. Întrebare pentru persoanele care nu mai locuiesc în România. Când erați la Brăila urmăreți evoluția fenomenului cultural din Rusia? După ce ați părăsit România ați continuat să urmăriți evoluția fenomenului cultural din țară? Aveți cântăreți, actori, pictori, sculptori (ruși și români) preferați? Citiți literatură română? Ce scriitori (ruși și români) preferați aveți? Cumpărați cărți din România? Urmăriți mass-media din România? Ce filme românești preferați?

55. Sunteți membru al Comunității Rușilor Lipoveni Brăila? Din ce an? Care sunt cele mai importante realizări ale acestei asociații și care sunt membrii care s-au evidențiat prin activitatea depusă în slujba comunității? De asemenea, vă rugăm să ne spuneți numele unor ruși lipoveni brăileni apreciați în țară pentru activitatea lor profesională (indiferent de domeniu).

Nu. Formația de dansuri folclorice a școlii din Pisc. Familia Maxim, profesoara Maria Stefan. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Am fost invitat la întemeierea acestei comunități centrale, nu brăilene, și în afară de ședința respectivă, din 1990, nu știu ce misiune are sau știu vag. Nu știu ce înseamnă calitatea de membru. Cu părere de rău, pot spune că CRL nu e o comunitate în măsura în care, absorbând fonduri, joacă rol de partid politic, fără să facă ceva pentru membrii ei. Pentru mine, de exemplu. Nu m-a stors deloc, dimpotrivă, atunci când m-am adresat ei nu s-a întâmplat nimic. Acesta e de altfel spiritul lipovenilor. În afară de neamul lor imediat nu se mai țin de nimic. De aceea nu a existat nici o comuniune între Pisc și Comorofca, la un 1 km. distanță. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Sunt membră a Comunității Rușilor Lipoveni din Brăila. Această comunitate a renăscut muzica, dansul, tradițiile și portul vechi al rușilor lipoveni. Una dintre persoanele cele mai active este doamna Jipa Rubanov Fedosia. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Da, sunt membru al comunității. Patzaichin, Cuțov, Ignat. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Înalt Preasfinția Sa Mitropolitul rușilor lipoveni de pretutindeni Leontie, Fedosia Jipa Rubanov, Mihai Chirisanov, Oprea Adrian, Maria Ștefan. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Da, de când s-a înființat. Festivaluri și întruniri ale rușilor lipoveni din toată țara, reprezentare în conducerea țării, editarea unor publicații și cărți în limba rusă și traduceri în limba română. (O.A., 44 ani, Brăila)

Doamna Jipa Rubanov Fedosia care se implică în organizarea unor activități, în rest... (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

În perioada în care am locuit în Brăila am fost membru al Comunității Rușilor Lipoveni Brăila, dar după ce m-am mutat în București, am devenit membru al CRL București, din anul 2004. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Da, din 2005 sunt membru al CRL Brăila. (M.A., 24 ani, București)

56. Nu ne alegem părinții și nu ne alegem originea. A fost vreun moment în viață când ati regretat că sunteți și rus lipovean?

Eu nu am regretat niciodată originea mea; m-am mândrit cu ea.
(Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Nu, niciodată. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

E ca și cum mi-aș nega structura ereditară, capacitatea de a face borș de pește și de a-l savura! (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Da, atunci când trăim și învățăm printre ceilalți. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Niciodată nu am regretat. Sunt mândră că fac parte dintr-o comunitate curată, fără resentimente, care are o calitate, fidelitatea sau loialitatea. (O.A., 44 ani, Brăila)

Niciodată. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

57. Considerați că viața dumneavoastră putea fi mai bună dacă familia nu hotără să vină în România?

Categoric nu. Faptul că am avut șansa să mă cultiv în două culturi, două popoare [...] mi-a adus un plus de cunoștințe [...]. Bunicul meu, care după Primul Război Mondial vorbea vreo 6 limbi străine spunea: „cine vorbește o limbă străină are un cap în plus”! (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Strămoșii mei au ales cel mai mare bine. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

100% (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Nu știu. Destinul e destin. Viața e bună acolo unde te simți acasă. Casa mea e în România. Cred că am o viață bună aici. (O.A., 44 ani, Brăila)

58. Despre rușii lipoveni se spune că sunt mândri de religia și tradițiile lor, veseli și „dacă le dai un pahar de vin sunt și mai veseli...”. Cum

sunt de fapt rușii lipoveni? Numiți câteva calități și câteva defecte ale rușilor lipoveni. Numiți câteva calități și câteva defecte ale românilor.

Într-adevăr, sunt harnici, cinstiți, corecți, veseli, capabili. Nu le cunosc defectele. (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

În general, sunt cu frica lui Dumnezeu, cinstiți și muncitori [...] (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Rusul starover ortodox de rit vechi: credincios Domnului, muncitor, cinstit, loial, familist. Defecte: amator de votcă, când nu se cuvine.

Românul: credincios Domnului, primitor cu străinii, cu inimă bună, muncitor, bun prieten. Defecte: ușor influențabil la rele, uită repede binele. (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Nu știu dacă „mândrie” este cuvântul cel mai potrivit. Pur și simplu religia face parte din viața noastră: când ne trezim, spunem o rugăciune în gând, când ne spălăm dimineața pe față, la fel, când mâncăm sau bem apă ne rugăm și ne facem semnul crucii.

Cred că sunt veseli pentru că cei mai mulți sunt înconjurați de rude numeroase și se ajută între ei. (Smaznov Evdochia, 49 ani, Brăila)

Numai Dumnezeu știe cum sunt ei! Calități: hărnicia, cinstea și respectul cuvântului dat, curătenia fizică – igiena. Defecte: slăbiciunea în lupta cu ispita laică, profanarea limbii, sectarismul social.

Pentru români, calități: ospitalitate, dăruirea și toleranța (care devin defecte atunci când cedezi ce ai mai de preț în casă: bogățiile subsolului, industria...), acceptarea și rezistența față de datul imediat, numit de popor, destin. Defecte: nepăsarea, desolidarizarea socială și individualismul egoist, spiritul mimetic. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Cinstiți [...]; sunt foarte harnici și se sacrifică pentru familie muncind printre străini; nu au cultură și pregătire suficientă; sunt slab reprezentanți; mulți români sunt oameni de valoare dar nu-și respectă vorbele. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Rușii sunt veseli și fără vin, sunt cinstiți și harnici, demni și poate prea modești și rușinoși. (O.A., 44 ani, Brăila)

Rușii lipoveni sunt un neam de oameni muncitori, gospodari, dar în același timp foarte orgolioși. Nu sunt prea mari diferențe între lipoveni și români, ceea ce este vizibil în buna conviețuire a celor două naționalități. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Rușii-lipoveni sunt mândri, muncitori, credincioși iar românii la fel, chiar dacă unii ne mai jignesc. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

Toți oamenii sunt mai veseli când au un prilej bun de a bea un pahar. Lipovenii sunt harnici, modești, nu epatează. Defectul lor este că nu sunt mai îndrăzneți (M.A., 24 ani, București).

59. Rușii lipoveni sunt „români cu suflet rus”. V-ați întrebăt vreodată în ce proporție sunteți rus și în ce proporție sunteți român? Să ne imaginăm finalul campionatului mondial de fotbal cu România și Rusia în finală... Ce echipă ați dori să fie câștigătoarea cupei?

Referitor la persoana mea, pot spune că sunt o filo-rusă convinsă. (Sava Ana, 68 ani, Brăila)

Proporția ar fi egală, dar cel mai bun câștigă. (Isac Teodor, 63 ani, Brăila)

Bineînțeles că patria adoptivă - România. Aici strămoșii noștri au fost primiți, ajutați și respectați de-a lungul secolelor. [...] (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila)

Unul din mentorii, aparținând lipovenilor, mi-a declarat: „te-ai românizat”; Gh. Vlăduțescu a scris despre mine „suflet slav și spirit european”.

În măsura în care îmi displace sportul ca spectacol pentru mase, teatral deci, ultima întrebare e goală de răspuns. Dacă mă întrebați de război, cine aş dori să câștige, era mai bine. Și aici e dilema lipovenilor mei care în al doilea război mondial au servit România, nu au dezertat, au fost răniți, au murit. Dilema celor ce la chemarea lui Stalin, apoi, puțini câțiva au fost, s-au reîntors în Uniunea Sovietică și au fost condamnați la dispariție.

În condițiile în care problema națională este pe cale de dispariție, chestiunea cetățeniei s-a globalizat – *ubi bene, ibi patria* – nu mai contează

decât faptul că ești în Europa, într-o uniune a democrației. Românii din Basarabia muncesc la Moscova și în condiții de sclavie, dar nu am auzit de vreun lipovean din România să migreze la muncă în spațiul ex-sovietic. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Rus, 95%, român, restul cred?! (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila).

Nu vreți să fiți în sufletul nostru. Îmi imaginez mereu că sunt Bologa din „Pădurea spânzuraților” și mă întreb de ce parte a graniței aș fi!? (O.A., 44 ani, Brăila)

70% român și 30% rus. În România rușii lipoveni trăiesc de mai multe secole, ceea ce a dus la o asimilare a sistemului românesc. Aș ține cu România. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Bineînțeles, România, doar aici ne-am născut. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

60. Care dintre cetățenii - română sau rusă - credeți că oferă mai multă credibilitate în fața unui cetățean european sau american și de ce?

Pentru unii cetățeni europeni există o „adiere” antirusă [...] (Suvac Aurel, 74 ani, Brăila)

Cred că pentru un german, cetățenia rusă este impresionantă. Experiența personală mi-a relevat aceasta. [...] Pentru europenii din bazinul mediteranean – cetățenia română prezintă mai multă credibilitate (experiența personală mi-a dovedit-o). (Maliș Ioan, 60 ani, Brăila).

Îmi este imposibil să judec acest aspect, pe de o parte deoarece noțiunea de cetățean european e vagă, iar a-l pune pe francez sau britanic să aleagă între român sau rus ar însemna să-l pun să se gândească între prejudecățile lui mediate de imaginea țiganului și amintirea ștearsă a războiului rece, iar pe de altă parte nu știu în ce măsură americanul de rând a auzit că există pe lângă el și români. (Ivlampie Ivan, 48 ani, Galați)

Am lucrat 5 ani în Israel și de trei ori am fost în Italia la muncă. Când cei din jur auzeau că suntem români, ne priveau cu suspiciune, chiar cu teamă. [...] Dacă vorbeam rusește (așa, negramatical, în limba

veche) se luminau la față, se comportau cu noi foarte bine și aveam multe facilități. Am încercat prin prisma acestor avantaje să îi ajut și pe ceilalți colegi români care meritați același respect și tratament. În rest nu cunosc. (Cuțov Paul, 47 ani, Brăila)

Nu-mi pot da cu părerea. Cred că dacă ai calități incontestabile care să intereseze Europa sau America, nu contează cetățenia, atunci când poți dovedi aceste calități. (O.A., 44 ani, Brăila)

Și unii și alții. Oricum, rușii-lipoveni nu s-au ridicat la prea multe pretenții comparativ cu alte etnii (maghiarii) deși au aceleași drepturi. Noi, rușii-lipoveni, ne dorim doar siguranța zilei de mâine și puțin respect. (Bariz Dorina, 40 ani, Brăila)

În ultima perioadă a existat o deteriorare a imaginii românilor în Europa (vedeți exemplele din Franța, Italia, Olanda), iar pentru americani, rușii vor rămâne tot timpul un adversar. (Lazăr Raissa, 27 ani, Brăila)

Nu cetățenia te face credibil! (M.A., 24 ani, București)

Ioan Serafimovici
Roman (1890-1942)
(bunic)

Vasilii Semionovici
Maliș (1891-1981)
(bunic)

Fedor Vasilievici Maliș
(n. 1923) și Ecaterina
Ioanovna Maliș (n. 1923)
(părinți)

Fotografii din arhiva familiei Ioan Maliș (Brăila)

Fotografii din arhiva familiei Evdochia și Vlad Smaznov (Brăila)

Fotografii din arhiva familiei Evdochia și Vlad Smaznov (Brăila)

Obiecte din patrimoniul Comunității Rușilor Lipoveni din România, Brăila.

Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, Brăila. Meșteșuguri conservate.

Obiecte din patrimoniul Comunității Rușilor Lipoveni din România, Brăila.
Fotografii din baza de date a Concursului "Descoperă Brăila multietnică",
de la Cristina Daniela Davidov.

Aspecte de viață cotidiană a rușilor lipoveni din Brăila

Portul rușilor lipoveni pentru biserică sau pentru sărbători
 Fotografii din baza de date a Concursului "Descoperă Brăila multietnică", de la:
 Iuliana Sacolic, Antonia Gagu, Andreea Marinescu, Diana Maria Bulgaru și
 Sebastian Gîdei.

D-na Fedosia Jipa Rubanov, președinta Comunității Rușilor Lipoveni din România, Brăila.

Ansamblurile "Tihii Dunai" și "Dunaiskie Rozî"
ale Comunității Rușilor Lipoveni din România, Brăila.

ETNIILE DIN BRĂILA - O PROBLEMĂ EUROPEANĂ (1919 - 1940)

CRISTIAN CONSTANTIN*

Brăila a fost, este și trebuie să rămână un loc al cooperării și toleranței între etnii. Si unde se putea realiza acest lucru dacă nu într-un port de o asemenea importanță economică, care a atras, precum un magnet, negustori și armatori din cele patru zări. Pentru că apa, din antichitate și până în zilele noastre, a rămas cea mai activă, ieftină și sigură cale de comunicații, de realizare a schimburilor comerciale, dar și a interferențelor culturale.

Mulți dintre etnicii din Brăila nu au avut cetățenia română. Aflați sub diverse protecții, au fost în contact cu reprezentanții diplomatici ai altor state. Vă prezintăm, pe baza rapoartelor diplomatice și documentelor de arhivă, mediul multicultural al Brăilei interbelice. Pe lângă istoria orală, memoria comunităților etnice și amintirile publicate până acum, sursele arhivistice locale, mult mai bine reorganizate în ultimii ani, sursele arhivistice străine, dedicate exilului evreilor, precum și cele ale consulatelor străine au rolul de a aduce noi informații interesante.

Conform datelor statistice din 1932 ale *Oficiului Stării Civile de pe lângă Primăria Brăila*, în orașul Brăila se găseau 20 de naționalități. Români reprezentau 66 % din populația orașului Brăila, fiind urmați de evrei și greci²³. Comunități importante și active au fost cele ale italienilor, francezilor, britanicilor sau belgienilor, fiecare cu aproximativ 1000 de cetățeni și atașat diplomatic. Fiecare comunitate etnică din Brăila interbelică a funcționat în jurul unui lider sau a mai multor personalități

* Lucrare din baza de date a Concursului "Descoperă Brăila multietnică". Autorul este masterand anul al II-lea la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie de la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, specializarea *Spațiul Românesc între Orient și Occident*.

²³ Gh. Mihăilescu, *Populația Brăilei studiu de demografie dinamică și statistică*, în „Analele Brăilei”, IV, 1932, pp. 106-137. Vezi tabelul 1.

care au făcut cinsti acelei etnii. Vom încerca în cele ce urmează o prezentare a unor informații inedite despre mai multe etnii stabilite la Brăila în perioada interbelică, plecând de la baza documentară adunată de-a lungul timpului. Cercetarea se axează pe prezentarea în parte, pentru fiecare naționalitate reprezentată consular la Brăila, a relațiilor comerciale, politice, diplomatice, culturale ale membrilor importanți ai comunităților, dar și relația dintre acești lideri și simplii membri ai respectivei etnii.

1. Figuri emblematici din rândul diplomaților străini la Brăila

Comunitatea mozaică din Brăila a fost semnificativă. Cum evreii nu au avut un stat până în 1948, au căutat ca, pe lângă cetățenia română să beneficieze și de protecția unui stat european. Unii dintre ei au fost atașați diplomatici ai unor state europene cu misiune la Brăila. De exemplu: familiile Mendl, Grupper sau Heinerich Braun (alias Dr. Haim) și.a.

Heinerich Braun²⁴ zis și Dr. Haim s-a născut în luna mai 1874 și a obținut cetățenia română pe 21 februarie 1919. A fost un evreu de seamă al orașului dar și un aprig susținător al intereselor Cehoslovaciei la Brăila, deținând funcția de consul al acestui stat. Heinerich Braun a fost posesorul unei societăți individuale, care avea ca obiect de activitate comerțul de birou de expediție și expeditor vamal. Împreună cu soția sa, Feighe, zisă Fany, născută Grunberg, au avut o fiică, Leontina (7 ani), dar și un băiat, Marcel (12 ani)²⁵. Reședința familiei Braun a fost situată în Brăila, pe Bulevardul Carol la nr. 70. Informațiile despre Dr. Haim sunt legate de activitățile comerciale desfășurate în raza portului Brăila. Societatea lui Heinerich Braun a fost înregistrată la Tribunalul Brăila la 11 iunie 1913 - și avea sediul pe strada Mistilor²⁶.

Pe 15 august 1916, Braun a fost mobilizat pe front și și-a efectuat stagiul militar la Administrația Financiară, în intervalul 1 octombrie 1916

²⁴ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brăila (de aici înainte se va cita SJAN BR), *Colecția Agenției de vapoare Brăila*, dosar 17/1933, f. 3 urm.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, f. 1.

- 6 octombrie 1916. Din 9/10 octombrie 1916 și până în 1 noiembrie 1916, a fost internat la spitalul Bălcescu, apoi din 21 noiembrie 1916 a fost mobilizat la batalionul de miliție, de unde, în data de 15 mai 1918, a fost scos de la „drepturi și demobilizat”²⁷. Conform documentelor existente, Heinerich Braun nu a săvârșit acte care să-i fi adus condamnări și nu a fost implicat în acte de o moralitate îndoieică.

Membrii familiei Mendl, de rit mozaic, au fost implicați în răscoala de la 1907 și au fost la un pas să părăsească țara de frica unor repercușiuni severe din partea celor angajați pe moșiiile pe care le aveau în arendă. Mai mulți membri ai acestei familii de arendași au reușit să obțină protecția unor state importante din Europa. Tabelul Corpului Consular din Brăila din anul 1913 indică trei membri ai familiei Mendl care dețin funcția de atașat diplomatic la Brăila. Alfredo B. Mendl s-a ocupat de apărarea intereselor belgienilor la Brăila, în timp ce alții membri ai familiei, Achille B. Mendl și Victor B. Mendl, au fost responsabili de cetățenii norvegieni, respectiv suedezi, din circumscriptia lor consulară.

După aplicarea reformei agrare la începutul perioadei interbelice, familia Mendl a resimțit intens noua stare de fapt, dar cu toate acestea și-a continuat existența în Brăila. În anul 1922 încă se regăsesc în documente numele lui Alfred Mendl, consul al Norvegiei și al lui Victor Mendl, consul al Suediei. Primul dintre ei și-a menținut funcția până în timpul celui de al Doilea Război Mondial²⁸. Frații Mendl au întreținut o aprigă corespondență cu mediul economic local și mai ales cu agențiile de vapoare care le puteau însesni exportul de cereale produse pe moșiiile lor către piața occidentală. În anul 1918, Victor B. Mendl a deținut funcția de președinte al Camerei de Comerț și Industrie Brăila, iar Alfred B. Mendl a fost președinte al Bursei Brăila, în anul 1926²⁹. Casa Mendl (din Piața Poligon) a devenit peste ani sediul Bibliotecii Județene „Panait Istrati” din Brăila.

²⁷ Ibidem, f. 5.

²⁸ Date găsite în urma cercetărilor mele în arhivele și publicațiile brăilene contemporane evenimentelor. Vezi și SJAN BR, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 50/1940, f. 8.

²⁹ Vezi http://www.romanianjewish.org/ro/mosteniri ale culturii iudaice 03_11_12.html (accesat pe 20.09.2012).

Conrad Grupper a fost un evreu cu cetățenie română, care în anii '30 a îndeplinit mai multe demnități publice. În anul 1932 a fost președinte ale Bursei Brăila, iar din 24 martie 1933 a devenit atașatul diplomatic al statului Panama la Brăila. Pe parcursul acestui deceniu s-a implicat frecvent în activități economice, desfășurate în aria portului Brăila, utilizând societatea *G. & F. Grupper S.A. - Comision și exportator de cereale*³⁰. Sursele vremii aduc în discuții unele activități cu iz penal în care a fost implicată societatea lui Grupper, nepedepsite pentru că tribunalul arbitral din Brăila era, la vremea aceea, controlat de marii exportatori de cereale și ataşați străini din localitate³¹.

În afara evreilor autohtoni, în funcțiile de ataşați diplomatici străini la Brăila au activat și alți cetățeni marcanți ai urbei de alte etnii. Încă din secolul al XIX-lea, familia Boscoff (ulterior și partenerii lor de afaceri din rândul familiei Vuccino) s-a aflat la conducerea reprezentanței diplomatice a Franței la Brăila, dar și a Rusiei țariste. Ana-Maria Vele, în studiile sale pregătitoare susținării tezei de doctorat, prezintă date informative sumare despre reprezentanții diplomatici ai Franței din România, în intervalul de timp 1866-1914³². Din 1884, la Brăila activează în funcția de vice-consul al Franței un membru al familiei Boscoff, care-l înlocuia pe un anume M.N.³³. Familia Boscoff (sau Boskoff) este atestată în orașul Brăila în jurul anului 1845, când un anume Gheorghe Boskof a fost directorul *Băncii Filemborice*. Pentru o scurtă vreme, familia Boscoff a dat și reprezentantul diplomatic al Rusiei la Brăila. Perioadă în care familia a donat materialul de construcție necesar ridicării Bisericii armenești din Brăila³⁴. După 1908, Boscoff a fost înlocuit cu un membru al familiei Vuccino, Marc, care și-a îndeplinit funcția până în timpul

³⁰ SJAN BR, fond *Inspectoratul Regional al Muncii Brăila*, dosar 14/1933, f. 382.

³¹ Fondul *Inspectoratului Regional al Muncii Brăila* de la SJAN BR conține informații în acest sens: Grupper utiliza muncitorii necalificați pentru muncile de rujărit, cu scopul de a-i plăti la un nivel inferior față de cel impus de baremurile negociate de sindicate cu patronatele.

³² Ana-Maria Vele, *Reprezentarea diplomatică a Franței în România (1866-1914)*, în „Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca”, tom. XLVII, 2008, pp. 143-156.

³³ În ciuda cercetărilor în Anuarele diplomatice ale Franței și în sursele diplomatice românești Ana-Maria Vele nu a identificat identitatea lui M.N., în *Ibidem.*, p. 148.

³⁴ Maria Stoica, *Brăila. Memoria orașului. Imaginea unui oraș românesc din secolul al XIX-lea*, Editura Istros - Muzeul Brăilei, Brăila, 2009, p. 563.

primului război mondial³⁵. După război, vice-consulatul francez a fost condus de către Charles Vuccino. Pe 14 martie 1929, Michel Boscoff a devenit agentul consular al Franței la Brăila. Familiile Vuccino și Boscoff au deținut împreună mai multe societăți comerciale și agenții de vapoare: *Vuccino & Boscoff, Fraissinet sau Société Française de Navigation Danubienne* - înființată la Paris în 1920 și care funcționa un an mai târziu și la Brăila. Atât Vuccino, cât și Boscoff au fost, pe parcursul anilor 1920-1940, angrenați în dispute privind mișcările sindicaliste din rândurile muncitorilor portuari. În 1923, Vuccino a întreprins și activități de caritate, donând Bibliotecii „Petre Armencea” din Brăila suma de 1250 de lei pentru achiziționarea de cărți străine traduse în limba română³⁶. Conform datelor din martie 1940, Michel Boscoff era necăsătorit³⁷. După 1990, odată cu redeschiderea interesului Franței pentru navigația la gurile Dunării, au fost efectuate studii care au făcut referiri și la istoricul societăților de navegație controlate de Franța în perimetru amintit³⁸.

Familiile Boscoff și Vuccino și-au pus amprenta semnificativ asupra comerțului cu cereale la Dunărea maritimă. Prin implicarea lor directă în cadrul Tribunalului de arbitraj economic, deținerea vice-consulatului și a unor societăți de navegație și agenții economice, cele două familii au condus, cel puțin în anii '20, nivelul exportului de cereale și al quantumului sumelor destinate achiziționării cerealelor, dar și al nivelului salarial destinat muncitorilor portuari. După cum se cunoaște,

³⁵ Vezi Ana-Maria Vele, *op. cit.*, p. 154 și *Anuarul Brăilei* 1913, Brăila, 1913, p. 99.

³⁶ „Am onoarea a vă remite, odată cu aceasta, suma de lei 1250 (una mie două sute cincizeci) ce am primit de la Jacques Vuccino, spre a vi-i transmite ca o donație, cu destinația de a cumpăra cele mai bune traduceri românești din clasicii latini, francezi și italieni, pentru biblioteca ce conduceți. După efectuarea cumpărăturilor, vă rog să comunicați d-lui Vuccino o listă a cărților”. În SJAN Brăila, fond *Primăria municipiului Brăila*, dosar 29/1923, f. 14, *apud. Brăila file de istorie. Documente privind istoria orașului 1919-1940*, vol. II, București, 1989, p. 112.

³⁷ SJAN BR, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 50/1940, f. 8.

³⁸ Documentul datează din 1 iunie 1990 și cuprinde un raport despre navegația pe artera Rhin-Main-Dunăre. A fost întocmit de către *Conseil General des Ponts et Chaussees* (Consiliul General al Drumurilor și Podurilor) din Franța pentru Ministerul Transportului și Economiei din Franța.

Vezi http://temis.documentation.equipement.gouv.fr/documents/Temis/0048/Temis-0048749_14978.pdf (accesat pe 20.09.2012).

în perioada interbelică se constantă un regres simțitor al exporturilor de cereale românești pe piața occidentală, dar și o crescută nemulțumire a muncitorilor care activau în acest domeniu, datorată și deselor schimbări legislative și frecvențelor greve. În majoritatea disputelor dintre patronate și sindicate este consemnat numele celor două familii, câștigul fiindu-le asigurat în dauna grecilor, românilor și italienilor care activau în portul Brăila³⁹.

După Primul Război Mondial, funcția de vice-consul al Marii Britanii la Brăila, a fost deținută de domnul Mariotti. Acesta s-a făcut remarcat în anul 1923, în urma unui scandal public în care a fost implicat împreună cu soția sa. Pe parcursul lunii februarie 1923 fondurile documentare ale arhivelor locale au păstrat informații despre un jaf la care a fost supusă consoarta atașatului britanic. În data de 8 februarie 1923, în jurul orei 9, doamnei Mariotti i-a fost furată suma de 800 de lei, când se întorcea de la piață. După ce, conform afirmațiilor atașatului diplomatic, asupra lor a mai existat un precedent, nereușit, pe 3 februarie același an. Consecința acestui eveniment a fost sporirea pazei pe străzile centrale din Brăila⁴⁰.

Jack Corbu a fost succesorul lui Hugh William Border, începând cu luna august a anului 1925. A deținut funcții secundare în cadrul corpului consular local, a fost membru al Instituției Constructorilor de vapoare din Scoția și asociat al Instituției arhitecților navali din Londra. Împreună cu Aschbold a deținut, pe strada C.A. Rosetti nr. 7, o societate de antreprenori de lucrări publice - arhitecți, experți și ingineri navali. A fost reprezentantul societăților: *Lloyd's Register of Shipping; Registro Naval Italiano; American Bureau of Shipping; British Corporation for the Registry of Shipping*. În preajma primului război mondial s-a căsătorit cu Hortensia, o localnică, care a mai fost căsătorită la Constantinopol. Aceasta din

³⁹ Date despre acest segment se găsesc în SJAN BR, fond *Inspectoratul Regional al Muncii Brăila*, pe baza cărora voi publica un studiu mai amplu.

⁴⁰ „J'ai l'honneur de porter à votre connaissance que, en rentrant du marché aujourd'hui, Jeudi, à 9.15 heures du matin, ma femme a été attaquée par deux hommes au coin de Strada Regală et de Bulevard Carol. Elle avait remarqué qu'elle a été poursuivie par un de ces hommes et, en rentrant pour lui demander de s'éloigner, elle a été frappée dans le dos par le second qui l'a dévalisée de son porte-monnaie combinant Lei 800.00.” Vezi SJAN BR, fond *Prefectura Județului Brăila*, dosar 82/1923, ff. 10-12.

urmă a avut un copil din prima căsătorie, pe Roger Fresco-Corbu, născut la Constantinopol, în data de 22 iulie 1912. Gerant și el, în septembrie 1936, când tatăl său vitreg a fost în imposibilitatea exercitării funcției⁴¹. Jack Corbu a fost și autorul lucrării *Chestiunea înființării unei linii maritime sub pavilion român*⁴². A decedat în ziua de 6 iunie 1938, la sanatoriul central din București, iar bunurile sale au fost lăsate soției, care a trebuit să facă față unui proces de succesiune⁴³, reflectat și în presa engleză.

William Watson a primit confirmarea numirii în funcția de vice-consul al Marii Britanii la Brăila în data de 4 septembrie 1939, după o perioadă în care de problemele consulare de Brăila s-a ocupat atașatul la Galați. Reședința lui Watson a fost situată pe strada Împăratul Traian la nr. 15⁴⁴. Nu se cunosc date despre implicarea acestuia în viața cotidiană a orașului Brăila, acesta a fost un diplomat de carieră spre deosebire de Jack Corbu. Principalele atribuții ale lui William Watson au fost cele strict legate de informarea centralei cu privire la situația de la gurile Dunării și cooperarea cu omologii de la Galați și București.

La 2 aprilie 1930 Jean Bessi⁴⁵ (de multe ori apare doar Besi) a devenit consulul Germaniei la Brăila. Pe parcursul deceniului patru al secolului trecut a întreprins acțiuni diplomatice, dar mai ales economice

⁴¹ SJAN Brăila, fond *Prefectura Județului Brăila*, dosar 30/1936, f. 16.

⁴² Corbu Jack, *Chestiunea înființării unei linii maritime sub pavilion român*, Atelierele tipografice ale ziarului Presa Lucrătorii Asociații, 1912, 35 pp. <http://www.biblacad.ro/bnr/bmautoriphp?aut=c&page=1800&limit=20> (accesat pe 19 septembrie 2012).

⁴³ „Jack Corbu, Deceased. Pursuant to the Trustee Act, 1925. ALL persons having claims against the estate of Roumania Engineer (who died at The Central Sanatorium Bucharest Roumania on the 6th day of June 1938 and of whose English estate letters of administration with the Will annexed were on the 27th day of April 1939 granted by the Principal Probate Registry to Midland Bank Executor and Trustee Company Limited as attorney of Hortense Jack Corbu) are required to send particulars thereof in writing to the undersigned on or before the 8th day of July next, after which date the administrator will proceed to distribute the assets, having regard only to the claims of which the administrators shall then have had notice. Dated 1st day of May 1939.

BADDELEY, WARDLAW and CO., 77, Leadenhall Street, London, E.C. 3, Solicitors (171) for the said Administrator". În „The London Gazette”, 5 mai 1939, 3045, online pe: <http://www.londongazette.co.uk/issues/34622/supplements/3045/page.pdf> (accesat pe 15 mai 2012).

⁴⁴ Ioan Munteanu, *Strădele Brăilei. Documente pentru viitor*, vol. II, Editura Ex Libris, Brăila, 2009, p. 119.

⁴⁵ Ibidem.

pentru societatea *George Bessi & Fii*. Această firmă a fost reprezentanta societăților comerciale și a agențiilor de vapoare germane, implicate în diferendele de muncă dintre patronate și muncitorii angajați în muncile specifice portului Brăila. Jean Bessi apare ca solicitant al unor „privilegii” din partea autorităților locale brăilene privind organizarea de sărbători tipice regimului nazist, sau cereri de confirmare a religiei unora dintre cetățenii germani născuți la Brăila. Tot reprezentantul diplomatic al Germaniei la Brăila a fost și cel care apare alături de alți cetățeni germani în operațiuni de „supraveghere a transporturilor de cereale” românești către Germania, conform tratatelor dintre cele două state din preajma celui de Al Doilea Război Mondial.

Una dintre cele mai importante comunități străine din Brăila interbelică a fost cea italiană. După semnarea Tratatului de la Adrianopol, Regatul Sardiniei a început să tatoneze terenul deschiderii reprezentanțelor consulare la Dunărea maritimă.

La începutul perioadei interbelice, în postura de atașat diplomatic al Italiei la Brăila a fost L. Arduni, ca ulterior, Alexandru Gattorno să dețină aceste atribuții, începând cu 22 decembrie 1922, dată la care decretul de numire a fost semnat de Regele Ferdinand al României, conform exequatuorului oferit de Regele Victor Emmanuel al III-lea în data de 29 octombrie același an⁴⁶. Familia Gattorno a deținut societatea de navigație *Gattorno, S.A.R.*, fondată în anul 1857. A fost cea mai veche din portul Brăila și dispunea de un capital de 5.000.000 de lei. Aceasta a fost reprezentanta companiilor: *Adriatica S.A. di Navigazione, Venezia; Compagnia Genovese di Navigazione a Vapore, S.A., Genova; Lloyd Triestino S.A. di Navigazione, Trieste; Italia, S.A. di Navigazione, Genova*⁴⁷. Această societate a fost implicată în litigii de muncă privind muncitorii rujari și elevatoriști din port.

⁴⁶ SJAN BR, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 82/1923, ff. 3-5.

⁴⁷ *Municipiul Brăila a XXI-a Adunare Generală a uniunii orașelor din România*. 29, 30 și 31 octombrie 1937, Brăila, 1937, p. 58.

„Ancheta”, marți 22 august 1933⁴⁸.

A urmat apoi decizia Romei de a adăuga circumscripției consulare Galați și pe cea a Brăilei și de a numi la Brăila pe Vittorio Seganti în funcția de vice-consul⁴⁹. Din 1930, funcția de vice-consul al Italiei la Brăila a fost deținută de Vicenzo Gulli. Ultimii doi au fost implicați în distribuirea de materiale de propagandă fascistă în rândurile funcționarilor brăileni. Scopul era atragerea, în plină criză economică, a românilor către modelul lui Mussolini din Italia, dar și aflarea de informații ale statului român. În februarie 1933, Vicenzo Gulli a fost mutat la Callao, în Peru. În locul său a fost numit, pentru scurtă vreme, Sonino și până la găsirea unei soluții locale, dr. Belafronte⁵⁰. Belafronte a intrat în posesia postului său la sfârșitul lunii august a anului 1933. Autorul articolului din cotidianul brăilean „Ancheta” considera că „numirea d-sale a produs o excelentă impresie, d-sa bucurându-se de multe simpatii în sâmul coloniei italiene din localitate”. La care se adaugă informații importante despre persoana și simpatiile ideologice ale lui Belafronte: „D. dr. Belafronte aparține tineretului care militează pentru succesul și buna reputație a fascismului italian în lângă, astfel că numirea d-sale este, desigur, o alegere bine făcută”.

⁴⁸ Una dintre cele mai importante știri din cotidianul local brăilean „Ancheta”, anul IV, nr. 649, marți 22 august 1933, p. 1.

⁴⁹ SJAN BR, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 32/1928, f. 25.

⁵⁰ Vezi: *Noul consul al Italiei la Brăila*, în „Ancheta”, anul IV, nr. 649, marți 22 august 1933, p. 1.

succesul și buna reputație a fascismului italian în afara, astfel că numirea d-sale este, desigur, o alegere bine făcută”⁵¹.

La începutul lunii februarie 1938 atribuțiile vice-consulatului au fost preluate de A. Pancaldi⁵², ca din 24 februarie, același an, Giuseppe Toffoletto să se ocupe de aceste chestiuni⁵³ până la începutul războiului.

O comunitate aparent nesemnificativă a fost cea portugheză, mult mai redusă numeric, în comparație cu cele italiene sau elene. Conducerea Consulatului Portugaliei din Brăila este legată de numele a trei persoane: Iosef Goldberg, Spiru Valerianos și Panaghi Theodossatos. Unul dintre primarii Brăilei, Nicolae Petrovici, descria activitatea lui Iosef Goldberg ca exponențială pentru cârmuirea orașului din perioada ocupației Puterilor Centrale, 1916-1918: „Pentru asigurarea curățeniei orașului și de teama epidemiielor care s’ar fi putut ivi, mai cu seamă că primăvara se anunță călduroasă, s’a instituit un comitet de asanare, pus sub conducerea lui Iosef Goldberg, azi decedat, un evreu bogat, fost bancher, care se bucura de stima tuturor”⁵⁴.

Spiru Valerianos a preluat atribuțiile Consulatului Republicii Portugalia la Brăila pe 4 iulie 1925, după acordarea exequatorului de către Regele Ferdinand I⁵⁵.

P. Theodossatos a intrat în serviciu⁵⁶ la data de 27 iulie 1931. Sediul consular în anul 1940 se afla pe strada Galați, la nr. 54. Din datele de la acea oră, Theodossatos nu era căsătorit. Asupra acestuia a planat în vara anului 1940 un scandal diplomatic legat de emiterea de pașapoarte false⁵⁷. Se poate spune că relativă stare de neutralitate a regimului lui

⁵¹ Ibidem. Nu se cunoaște numele autorului articolului dar pare extrem de entuziasmat de numirea lui Belafronte care constituia un pion important în cadrul intereselor lui Mussolini la gurile Dunării.

⁵² SJAN BR, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 32/1938, f. 7.

⁵³ Ibidem, f. 10.

⁵⁴ Vezi Nicolae Petrovici, *Brăila sub ocupație*, 23 Decembrie 1916 - 10 Noembrie 1918, Tipografia Românească, Brăila, 1939.

⁵⁵ SJAN Brăila, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 54/1925, ff. 63-64.

⁵⁶ Idem, dosar 50/1940, f. 8.

⁵⁷ Perioada de care discutăm, vara anului 1940, a fost una extrem de dramatică pentru Europa care devinea o partidă pașnică de vânătoare de teritorii dusă de Germania și URSS. În acest context, unii atașați diplomatici au încercat să scape anume grupuri etnice, evrei în cele mai multe dintre cazuri, de măsurile represive din partea noilor autorități.

Salazar, dar și modelul dat de Aristides de Sousa Mendes, consulul Portugaliei la Bordeaux în aceeași perioadă, au constituit un imbold pentru apărarea unor persoane ce au simțit nevoie refugierii din România anului 1940. Conducerea statului român aluneca tot mai mult spre relații cordiale cu cel de al Treilea Reich. În urma acestor incidente, problemele consulatului de la Brăila au fost preluate de către Christopher Macry, consulul portughez din Galați⁵⁸.

2. Supușii străini din Brăila și relația cu atașații diplomatici

Familia Mendl s-a aflat în situația de a i se intenda de-a lungul timpului multe procese. Un caz demn de reținut a fost cel al lui Alfredo B. Mendl, vice-consul al Norvegiei la Brăila, din 1916. Pe 3 iulie 1922, Panait Statatos cerea Prefecturii Brăila lămuriri cu privire la calitatea diplomatică a lui Alfredo B. Mendl. Cererea lui Statatos avea ca țintă aflarea statutului lui Mendl pentru a putea continua acțiunea de evacuare a imobilului ocupat de către presupusul diplomat. Din informațiile deținute și oferite Prefecturii Brăila de către Statatos, Alfredo B. Mendl se folosea de un certificat eliberat de Prefectura Brăila din care „rezultă că în Martie 1916 Ministerul de Interne a comunicat Prefecturei numirea sa ca vice-consul al Norvegiei”⁵⁹. Cum respectiva adresă nu mai exista, solicita „un certificat în acest sens, și anume că dela Martie 1916 și până astăzi nu s-a mai primit nici o altă comunicare că dl. Mendl este menținut în această funcție, iar adresa Ministerului de Interne nu mai există în dosar”⁶⁰. Panait Statatos dorea ca prefectul să ceară „Ministerului de Externe relațuni în ce condițuni funcționează dl. Alfredo B. Mendl ca vice-consul al Norvegiei, întrucât d-sa din

Astfel, au acționat împotriva aplicării ideologiei naziste prin emiterea de acte care atestau apartenența la un alt stat, în acest caz Portugalia. *Ibidem*, ff. 31-32.

⁵⁸ *Ibidem*. Aristides de Sousa Mendes a fost la începutul celui de al Doilea Război Mondial consul al Portugaliei în Franța, ocupată de Germania. Pe parcursul retragerii franceze, a emis în primăvara și vara anului 1940 mii de pașapoarte false portugheze pentru ajutarea emigrației evreilor din Franța spre Portugalia și, ulterior, spre alte state ce nu au cunoscut dramele războiului.

⁵⁹ SJAN Brăila, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 117/1922, f. 29.

⁶⁰ *Ibidem*.

cunoștințele noastre este numai vice-consul onorific, și dacă dl. Alfredo B. Mendl a mai fost recunoscut de Statul respectiv în funcțiunea de vice-consul după Martie 1916 [...] și care este situațiunea în diplomație al d-lui Alfredo B. Mendl în raport cu dreptul internațional”⁶¹. Prefectul Șerban Răducan a urmat întocmai cele cerute pentru soluționarea cheștiunii atribuirii aceluia imobil lui Alfredo B. Mendl. Nu se cunoaște adresa care a făcut uzul acestui act, dar, din sursele vremii, adresa la care era trecut Alfredo B. Mendl a fost cea de pe Str. Călărașilor nr. 6⁶².

Pe 14 iulie același an, prin adresa nr. 35014, Ministerul Afacerilor Străine a înaintat Prefecturii Brăila următorul răspuns: „Domnul Alfredo B. Mendl funcționează în calitate de Vice-Consul onorific (deci nesalariat) al Norvegiei la Brăila, dela 25 februarie 1916, dată când i s'a acordat de către Maiestatea Sa Regele exequaturul. De atunci și până în prezent, a continuat să funcționeze în zisa calitate, fără a fi avut nevoie de nici o confirmare sau acordare de nou exequatur”⁶³. Ca urmare a acestor fapte, Serviciul Administrativ al Prefecturii județului Brăila a eliberat un „Certificat” pe care Panait Statatos să-l utilizeze la evacuarea imobilului. Conform reglementărilor diplomaticale ale vremii, Alfredo B. Mendl, în calitatea sa de vice-consul onorific și nesalariat, nu putea deține o reședință consulară din partea statului român.

Consulatul italian din Brăila, condus la acea vreme de armatorul Alexandru Gattorno, s-a confruntat cu un episod interesant legat de unul dintre supușii săi. Ckiem Giuseppe, supus italian, a intrat, fără să vrea, într-un conflict cu șeful postului de jandarmi din comuna brăileană Brăilița. Consulul italian a semnalat, prin adresa 31/5/1923, Prefecturii Județului Brăila că supusul italian a fost chemat în biroul șefului de post din Brăilița, unde a fost agresat fizic, după care a fost eliberat⁶⁴. La 4 iunie 1923, Prefectul Brăilei solicita administratorului plasei Silistraru demararea unei anchete în ceea ce privește afirmațiile făcute de consulul italian, lucru repetat și în data de 8 iunie același an⁶⁵. Răspunsul oferit de

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Adresa se regăsește în *Anuarul General al orașului și județului Brăila*, 1922, Editura Mareș Fabrică „Ancora”, Brăila, 1922.

⁶³ SJAN BR, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 117/1922, f. 34.

⁶⁴ Idem, dosar 82/1923, f. 51.

⁶⁵ *Ibidem*, ff. 52-53.

către administratorul plasei Silistraru aducea noi elemente la cele afirmate până atunci. Din ancheta efectuată, se arată că supusul italian a fost găsit de către locotenentul I. Rădulescu în data de 30 mai, la ora 12 noaptea, în fața plutonului pe care-l conducea. Cu ajutorul unui jandarm, l-a condus în incinta clădirii aparținând plutonului, unde a încercat să afle date despre acesta, lucru realizabil prin intermediul actelor. După legitimare, s-a trecut la eliberarea acestuia, fără să existe vreun act de violență⁶⁶.

Declarația lui C. Giuseppe cuprinde date care arată că cele petrecute în data de 30 mai 1923 rămân incerte din lipsa martorilor care să susțină cele afirmate de către italian la consulatul de care aparține, dar și faptul că este lucrător la Societatea Franco Română⁶⁷. În urma cercetărilor efectuate de autoritățile locale, s-a constatat că „în noaptea de 30 Maiu a.c. pe la orele 12, Domnul Locotenent I. Rădulescu comandantul Plutonului de jandarmi Brăilița, venind acasă, a zărit în fața plutonului, rezemăt de gard, un individ ce ședea dosit și acesta, cu toate întrebările D-lui Locotenent nu a răspuns nimic; atunci D-l Locotenent a luat un jandarm și l-a dus la pluton unde cercetându-l a aflat cine este și după ce i-a văzut actele în regulă, i-a dat imediat drumul, după ce mai întâi i-a făcut morală și i-a pus în vedere ca să numai umble noaptea târziu prin sat”⁶⁸.

În 10 septembrie, același an, consulul Italiei la Brăila, Alexandru Gattorno, a înmânat autorităților locale reclamația lui Silvio Tomasich prin care afirma că a fost lovit de un jandarm în timp ce aștepta cu mai mulți prieteni tramvaiul pe Strada Regală⁶⁹. Compania de Jandarmi Brăila a efectuat cercetări, la solicitarea Prefecturii Județului Brăila, pentru cazul Silvio Tomasich. Căpitanul Gherghescu, comandantul batalionului II jandarmi, afirma că erau în fața companiei trei indivizi ce se urinau. „Făcându-le observații ce este nerușinarea asta, nu vede că este o autoritate, unul din ei anume Fortunescu Ion a făcut obraznic, pentru care lucru a fost admonestat, ceilalți doi au plecat imediat”⁷⁰.

⁶⁶ Ibidem, f. 58.

⁶⁷ Ibidem, f. 59.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem, ff. 76-77.

⁷⁰ Ibidem, f. 75.

După un interval de timp, căpitanul Gherghescu „așteptând tranvaiul în Strada Regală colț cu Grivița [...] aude pe supusul italian Silvio Tomasich, înjurând și spunând lui Fortunescu să reclame, atunci l-au dus frumos la Companie unde i s'a luat declarație ce se trimite în copie spre a fi dat judecatei la bunele moravuri și ultraj. I s'a dat drumul imediat și nu a fost nici bătut nici arestat. [...] În caz că supusul italian Silvio Tomasich nu va cere scuze va fi dat judecătei [...]”⁷¹. Compania de jandarmi se afla la 50 de metri de locul unde cei trei urinau. Consulatul a primit la sfârșitul lunii o copie după ancheta Jandarmeriei Brăila iar cazul s-a închis.

Fapte, precum această reclamație privind abuzul autorităților locale la adresa unor supuși străini, sunt numeroase. Ele au la origine nivelul precar al educației de ambele părți, contextul și locul unde se produceau, cartiere mărginașe ale Brăilei în plină industrializare. Iar noua situație socio-economică interbelică tindea să transforme pescari și muncitori portuari, în simpli muncitori în fabricile nou apărute.

Maximilian Koch a fost un cetățean austriac care în 1923 își desfășura meseria de tehnician dentar în cadrul cabinetului doctorului Leo Balter din Brăila. Conform adresei Consulatului Austriei din Galați, din data de 6 octombrie 1923, Maximilian Bloch s-a prezentat în acea zi la consulat „cu pașaportul No. 20870, bilet de liberă petrecere No. 4947 cu termen la 13 Septembrie 1923 a Brigadei de Siguranță, Brăila, spre a aduce la cunoștință, că este amenințat din partea Domnului Doctor Leo Balter, că va dispune prin Brigada de Siguranță din Brăila să părăsească România”⁷². Motivul că „Leo Balter recurge la această amenințare este un diferend între patron și tehniceanul-dentist, Maximilian Koch, care pentru diferite motive nu poate sta în serviciul Domnului Leo Balter și vroea să treacă în serviciul unui alt medic-dentist din Brăila, concurent al Domnului Doctor Balter”⁷³. Consulul austriac la Galați, Michel Angius, solicita Prefecturii Județului Brăila realizarea unei anchete și lăsarea liberă a lui Koch, până când justiția i-ar putea da dreptate doctorului Balter. Prefectura Poliției Brăila, în urma cercetărilor efectuate în cazul de

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*, f. 80.

⁷³ *Ibidem*.

față, a oferit pe 23 octombrie autorităților brăilene și Consulatului Austriei la Galați următoarea concluzie: „s'a constatat că D-l. Dr. Leo Balter a avut un contract făcut la Viena cu reclamantul Macsimilian Koch, în care acesta era obligat, că după ce termină angajamentul, să părăsească țara, nu are nimic cu numitul și nu Dr. Balter poate să ia măsuri contra lui Koch, care de altfel posedă la brigada de siguranță locală dosarul individual No. 4947 ca supus strein și biletul de liberă petrecere cu același No. eliberat în baza ordinului Dir. Pol. și Sig. Generale No. 66107 din 1 Sept. 1923, valabil până la 2 Decembrie 1923 [...]”⁷⁴.

Un alt episod demn de reținut a fost cel din 3 ianuarie 1925. La această dată, consulul ellen la Brăila a adresat Prefecturii Brăila adresa nr. 1139/1925 prin care se aducea la cunoștința factorilor locali incidentul din ziua respectivă⁷⁵. Conform afirmațiilor reprezentantului diplomatic grec, un anume Dennis Milliaresis, fiul lui Milliaresis Spyridon, a provocat un scandal în incinta reprezentanței diplomatice. Venit să solicite un certificat, pe fondul nemulțumirilor legate de timpul care i se solicita pentru așteptare, Dennis Milliaresis a început să adreseze injurii, iar consulul a simțit nevoie să intervină pentru a-l scoate cu forță pe recalcitrant din incinta consulatului. Tot din această relatare se observă faptul că nu ar fi fost prima oară când cetățeanul grec s-a dedat la astfel de fapte, iar pentru a nu mai exista conflicte, consulul solicita punerea sub atență monitorizare a acestui Tânăr. În consecință, Prefectul Brăilei a răspuns clar solicitând Prefecturii Poliției orașului Brăila luarea de „măsuri urgente contra aceluia individ spre a numai comite asemenea fapte”⁷⁶. Prefectura Poliției Brăila a avut grija să-l facă pe Milliaresis să regrete cele făcute, aşa cum reiese din comunicarea din 22 ianuarie 1925 dintre poliție și prefectura județului: „numitul Miliaresis a fost chemat de noi, și i s-a pus în vedere de a nu se mai deda la asemenea fapte față de acel Consulat”⁷⁷. La finele lunii ianuarie, au fost transmise Consulatului grec datele anchetei efectuate la solicitarea Prefectului Județului Brăila. Prefectul Județului Brăila, Ignat, a comunicat Consulatului ellen

⁷⁴ Ibidem, f. 88.

⁷⁵ SJAN BR, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 68/1925, f. 3.

⁷⁶ Ibidem, f. 4.

⁷⁷ Ibidem, f. 9.

concluziile anchetei dar și „rugămintea de a înștiința dacă în viitor sus numitul Domn va mai avea atitudini necuviincioase”⁷⁸.

În 13 iulie 1925, grecul Georges Panaghi Kavopoulos a fost arestat „sub motivul că nu a făcut serviciul militar în România. Numitul ar poseda un certificat cu care justifică că este de naționalitate Grec și că a satisfăcut obligațiile militare în Grecia”⁷⁹. În acest sens au avut loc schimbului de corespondență între Prefectura Județului Brăila și autoritățile militare din localitate. Conform consulului grec, „autoritățile militare din Brăila au procedat la arestarea D-lui. ... de 26 de ani pe motivul că acest Tânăr om nu a făcut serviciul militar în România, or D-l a fost inputernicit de un certificat după care el justifică toate drepturile de cetățean elen că și-a făcut serviciul militar în Grecia”⁸⁰. Șansa Tânărului grec a fost telegrama Arsenalului Grec, dată Consulatului elen din Brăila, pe care o găsim în același document prezentat mai sus, care sună astfel: „În sfârșit Direcțiunea Arsenalului Grec a făcut cunoscut Consulatului prin telegrama No. 111.598 cu data de 15 Aprilie că supusul ... aparține la rezervă în Marina de războiu elenică”⁸¹. În acest sens, consulul Greciei a solicitat prefectului Brăilei să intervină la „autoritățile militare de recrutare din Brăila astfel că supusul elen... să fie lăsat în libertate fără a i se aplica rigoriile legii căci acest Tânăr om în chestiune este incontestabil un supus grec”⁸².

În spațiul balcanic, lipsurile materiale au continuat și în perioada interbelică. În plină dezvoltare economică, România a reprezentat un punct de atracție pentru tineri veniți din alte state din Balcani.

Un asemenea caz a fost cel al lui Ismail Harun Behlul, zis și Sucri, în vîrstă de 23 de ani. Acesta era originar din Istanbul și domicilia din martie 1925 la Brăila, la cafeneaua lui Suleiman Efendi. Tânărul lucra la fabrica de ciment din oraș. Consulatul Turciei de la București solicita informații în acest sens pentru a-i le putea oferi tatălui acestuia, îngrijorat de părăsirea domiciliului de către fiul său⁸³. Pe 19 august 1927, Serviciul

⁷⁸ Ibidem, f. 10.

⁷⁹ Ibidem, f. 65.

⁸⁰ Ibidem, f. 68.

⁸¹ Vezi date suplimentare în Ibidem.

⁸² Ibidem.

⁸³ SJAN BR, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 341/1927, ff. 33-32.

de Siguranță Brăila a trimis Prefecturii Județului Brăila concluziile anchetei sale în acest caz. Conform datelor obținute de ofițerii brăileni „în urma cercetărilor făcute atât la adresele indicate în Ordinul D-voastre de mai sus cum și pe la toți cafegii și supușii turci din localitate, am constatat că numitul ISMAIL HARUM BEHLUL zis SUCRI, nu este cunoscut”⁸⁴.

De străinii care au locuit în Brăila nu au stat departe nici crimele. Un caz interesant, în care a fost implicat un supus grec, datează din vara anului 1927. Consulatul Greciei din Brăila anunță autoritățile brăilene de uciderea lui Constantin Chr. Joanu și solicita o anchetă temeinică în acest sens⁸⁵. Cel care a anunțat crima la consulat a fost un alt cetățean grec, Dumitru Vas. Manta, domiciliat în Brăila pe strada Hepites, la nr. 2. Victima a „venit din Grecia, intrase la sosirea lui în serviciul D-lui Stoica Drăgan, cetățean Român, negustor de brânzetură în acest oraș din Piața Regală, care îl trimise pentru contul lui să lucreze la stâna din satul Batogu”⁸⁶. Tot din petiția lui Manta, s-a aflat că „Const. Chr. Joanu, cetățean Elen, a fost găsit mort în ziua de 18 Julie a.c. în sus numita localitate (nn. Batogu), având trei răni de cuțit în regiunea abdominală, după cum s'a constatat la Spitalul din Gara Dudești, unde corpul său fusese transportat”⁸⁷. În acest sens Consulatul grec din Brăila solicita concluziile anchetei efectuate, dacă aceasta a avut loc. Din cercetări a reieșit că „șeful postului de jandarmi Batogu fiind înștiințat [...]” a constatat că „în părâul Călmățui se află încă individul Constantin Hadjian”⁸⁸.

Din 1 septembrie 1927 datează adresa Consulatului General al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor din București prin care se cerea efectuarea unei anchete de către autoritățile locale brăilene pentru aflarea

⁸⁴ Adresa Serviciului Special de Siguranță al Județului Brăila către Prefectul județului Brăila din 19 august 1927 în *Ibidem*, f. 42.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 34.

⁸⁶ Vezi *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ Documentul a fost emis de către Serviciul administrației generale din cadrul Prefecturii Brăila pe 11 septembrie 1927. Datele cuprinse aici conțin ștersături și corecturi care conduc la ideea că cel ucis a fost alt cioban angajat la stâna și nicidecum supusul grec, *Ibidem*, f. 51.

unor informații despre Alexa Vasiljevici-Matici. Acesta „și-a lăsat familia în localitatea Turkana din Serbia, venind la noi în țară pentru a găsi de lucru. Soția sa, anume Suzana, și fiica sa, Vaska, a făcut în două rânduri plângeri suscitării consulat arătând că numitul le-a părăsit, lăsându-le fără existență”⁸⁹. Autoritățile brăilene solicitau notarului comunei Însurăței realizarea unei cercetări. Concluziile acestui caz lipsesc.

Pe parcursul anului 1927 a avut loc falimentul Băncii Eleno-Române în care au fost implicate și personalități locale brăilene. Pe 17 septembrie 1927, președintele Băncii Eleno-Române, Nicolae Anninos, a fost găsit împușcat în sediul băncii pe care o condusese timp de un an⁹⁰. Din datele pe care Prefectura Județului Brăila le detineau în aprilie 1927, „Ministerul Grec al afacerilor străine a numit pe d-l Andrei Draculis locuitor extraordinar al acestui consulat (nn. Consulatul Greciei la Brăila)”⁹¹. Pe 20 octombrie, Ministerul de Interne al României înștiință că Michel Sakellariadis a fost numit consul al Greciei la Brăila în locul lui D. Iglessis. Banca Eleno-Română a fost declarată în stare de faliment o zi mai târziu, când Sakellariadis era deja consul. Arearea lui Draculis a avut loc pe 19 octombrie, când în funcția de atașat diplomatic elen la Brăila fusese numit Sakellariadis⁹², o neconcordanță cu realitatea taxată de Ministerul Afacerilor Externe al României pe 28 decembrie 1927. Documentul mai conține și faptul că Tribunalul Brăila, la momentul arestării lui Draculis, nu a făcut referiri la calitatea de consul al Greciei.

Un lucru este cert, în momentul arestării, Draculis a putut să-și exerce și să beneficieze de prerogativele de consul al Greciei, de privilegiile funcției fără nici o piedică. Afacerea falimentului Băncii Eleno-Române a fost una extrem de controversată, iar numirea lui

⁸⁹ Date oferite pe 6 septembrie 1927 de Serviciul Administrației Generale al Prefecturii Județului Brăila către Notarul comunei Însurăței după datele oferite de consulatul Iugoslaviei la București, datând din 1 septembrie același an, vezi *Ibidem*, f. 46.

⁹⁰ Nicolae Anninos făcea parte dintr-o familie de armatori și comercianți cu cereale din porturile Galați și Brăila, de numele acestuia se leagă primul zbor civil din România pe distanță București-Galați. Pentru detalii despre Nicolae Anninos vezi:

http://www.adevarul.ro/actualitate/Povestea_primului_pasager_oficial_pe_o_cursa_aeria_na_romaneasca_0_618538413.html# (accesat pe 06.10.2012).

⁹¹ SJAN BR. fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 341/1927, f. 59.

⁹² Vezi *Ibidem*.

Draculis în postura de locuitor consular pe parcursul anului 1927 pare să fi făcut parte din jocul celor care l-au pus și pe Nicolae Anninos în postura de a semna, fără să aibă habar, acte ce au condus la faliment și apoi l-au împins la sinucidere.

În octombrie 1928 are loc un alt incident, în care a fost implicat un supus grec, care își desfășura activitatea în Brăila, și un ofițer local de poliție. Constantin Skambavias se plângea Consulatului elen din Brăila că fiind chemat la Prefectura Poliției Brăila, pentru a fi anchetat într-o afacere, a fost agresat fizic de către comisarul „Mișu Stoenescu cu o vână de bou și cu pumnul în felul că el suferă (nn. Constantin Skambavias) de pe urma acestor răni conform certificatului medical” care i-a fost prezentat consulului grec.⁹³ Pe 3 decembrie 1928 a sosit pe adresa Consulatului Greciei din Brăila răspunsul Serviciului de Siguranță Brăila, la ancheta în cazul Skambavias contra comisarul Stoenescu., raportul fiind trimis spre cercetare Inspectoratului de Siguranță Constanța⁹⁴.

Brăila a fost, de la 1830 și până la instaurarea regimului comunist în România, adăpost pentru un număr mare de străini. În vecinătatea portului, unii dintre ei au făcut negoț, alții au descărcat sau au încărcat vase, unii au fost locuitori onești, alții au fost bandiți, unii s-au îmbogățit sau au dus un trai decent, alții au trăit la limita săraciei. Au coexistat și au influențat viața majoritarilor. Am prezentat mai sus doar câteva aspecte neexplorate, mărturii ale modului de conviețuire a românilor cu grecii, evreii sau italienii stabiliți în portul Brăilei. Cu toții au visat la un „El Dorado danubian”, dar mulți dintre ei au sfârșit rujari în port.

⁹³ SJAN BR, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 32/1928, f. 70.

⁹⁴ Cum raportul lipsește ne vom raporta doar la a menționa că a existat o anchetă în acest caz care au obligat Serviciul de Siguranță Brăila să ceară superiorilor de la Constanța o analiză și eventuale sancțiuni. Cel vinovat se pare că a fost comisarul Stoenescu atâtă vreme cât ancheta a continuat în cadrul Siguranței. *Ibidem*, f. 89-90.

Bibliografie

Surse arhivistice:

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brăila.
Colecția Agenției de vapoare Brăila.
Fond Inspectoratul Regional al Muncii Brăila.
Fond Prefectura județului Brăila.

Colecții de documente:

MOCIOIU, Nicolae; BOUNEGRU Stanca, IAVORSCHI Gheorghe și VIDIS Gabriela;
Brăila file de istorie. Documente privind istoria orașului 1919-1940, vol. II, București, 1989.

Periodice:

„Ancheta”, anul IV, nr. 649, marți 22 august 1933.

Anuarul Brăilei 1913, Brăila, 1913.

Anuarul General al orașului și județului Brăila, 1922, Editura Marea Fabrică „Ancora”,
Brăila, 1922.

Municipiul Brăila a XXI-a Adunare Generală a uniuniei orașelor din România. 29, 30 și 31
octombrie 1937, Brăila, 1937.

MIHĂILESCU, Gh; *Populația Brăilei studiu de demografie dinamică și statistică*, în
„Analele Brăilei”, IV, 1932, p. 106-137.

VELE, Ana-Maria, *Reprezentarea diplomatică a Franței în România (1866-1914)*, în
„Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca”, tom. XLVII, 2008.

Lucrări generale:

MUNTEANU, Ioan; *Strădele Brăilei. Documente pentru viitor*, vol. II, Editura Ex Libris,
Brăila, 2009.

PETROVICI, Nicolae; *Brăila sub ocupație*, 23 Decembrie 1916 - 10 Noembrie 1918,
Tipografia Românească, Brăila, 1939.

STOICA, Maria; *Brăila. Memoria orașului. Imaginea unui oraș românesc din secolul al XIX-lea*, Editura Istros - Muzeul Brăilei, Brăila, 2009.

Surse online:

http://www.romanianjewish.org/ro/mosteniri_ale_culturii_judaice_03_11_12.html
(accesat pe 20.09.2012).

<http://temis.documentation.equipement.gouv.fr/documents/Temis-0048/Temis-0048749/14978.pdf>, (accesat pe 20.09.2012).

<http://www.biblacad.ro/bnr/brautori.php?aut=&page=1800&limit=20> (accesat pe 19 septembrie 2012).

„The London Gazette”, 5 mai 1939, 3045, online pe:

<http://www.londongazette.co.uk/issues/34622/supplements/3045/page.pdf> (accesat pe 15 mai 2012).

http://www.adevarul.ro/actualitate/Povestea_primului_pasager_oficial_pe_o_cursa_aeriana_romaneasca_0_618538413.html# (accesat pe 06.10.2012).

<http://www.movinghere.org.uk> (accesat pe 07.10.2012.).

ANEXE

Tabelul 1
Starea populației din orașul Brăila în anul 1932¹

Nr. crt.	Naționalitatea	Numărul de locuitori din 1932
1.	română	47.000 (66 %)
2.	evreiască	12.000
3.	greacă	5.000
4.	bulgară	400
5.	ungară	1.000
6.	austriacă	0
7.	germană	400
8.	iugoslavă	400
9.	turcă	400
10.	armeană	400
11.	poloneză	400
12.	cehoslovacă	400
13.	rusă	400
14.	italiană	c. 1.000
15.	franceză	c. 1.000
16.	engleză	c. 1.000
17.	elvețiană	c. 1.000
18.	belgiană	c. 1.000
19.	albaneză	c. 1.000
20.	persană	c. 1.000
Total străini:		22.200 (34 %)
Total general de locuitori:		69.200

Anexa 1

Certificatul emis de Grefa Tribunalului Brăila secția a II-a, nr. 36.351, din 6 noiembrie 1933, prin care sunt prezentate cetățenia și religia familiei consulului Cehoslovaciei la Brăila, Heinerich Braun, în scopul păstrării firmei individuale pentru comerțul de birou de expediție a acestuia.

Subscrisul Grefier a certificat că prin ordonația de încetătenire cu No. 19 pronunțată de acest Tribunal în ziua de 21 Februarie 1919, s'a acordat cetățenia română d-lui HAIM zis și HEINERICH BRAUN, de ani 45, de religie mozaică, născut în Brăila în luna Maiu 1874, de profesie comerciant, domiciliat în Brăila B-dul Carol No. 74, soției sale FEIGHE zisă și FANY BRAUN născută GRUNBERG, precum și copiilor săi Marcel de ani 12 și Leontina de ani 7, cu domiciliul sus arătat.

sursa: SJAN BR, Colecția Agenției de vapoare Brăila, dosar 17/1933, f. 3.

¹ Date conform *Oficiului Stării Civile de pe lângă Primăria Brăila din 1932*, în Gh. Mihăilescu, *Populația Brăilei studiu de demografie dinamică și statistică*, în „Analele Brăilei”, IV, 1932, p. 106-137. Statisticile sunt approximate iar valorile cele mai frecvente sunt 400 și 1.000 de locuitori. În cazul austrieclor putem vorbi de integrarea lor la naționalitatea germană sau la cea mozaică.

Anexa 2

Certificatul emis de Grefa Tribunalului Brăila secția a II-a, din 11 decembrie 1933, care prezintă informații despre societatea comercială a lui Heinerich Braun:

Subscrisul grefier a certificat că în registrul de firme individuale al acestui Tribunal la No. 108 din 11 Junie 1913 se găsește înscrisă firma individuală sub numele de: „HEINERICH BRAUN” pentru comerțul de birou de expediție, cu sediul în Brăila Strada Mistilor.

Pentru care am eliberat prezentul certificat.

Grefier: N. Agape. pt. conformitate (ss): P. Adjudeanu

Biroul Vamal Brăila.

sursa: SJAN BR, Colecția Agenții de vapoare Brăila, dosar 17/1933, f. 1.

Anexa 3

Certificatul lui Heinerich Braun de satisfacere a stagiului militar, emis de Cercul de recrutare Brăila în 6 noiembrie 1933.

Cercul de Recrutare Brăila

Certificat

În baza cererii înregistrată la No. 18929/1933 noi, Comandantul Cercului de Recrutare Brăila, certificăm că sergentul Haim Braun contingentul 1896 se află înscris în controalele acestui cerc de recrutare având următoarea situație militară din campania 1916/1918.

1916 Aug. 15 prezentat la mobilizare și destinat Administrația Financiară dela 1/10/916 - 6/X - 1916.

Dela 9 - 10 - 1916 - 1 XI - 1916 spitalul Bălcescu 21 Noembrie 1916 mobilizat Bat. miliție 15 Mai 1918 scos dela drepturi și demobilizat azi No. 1157/918.

Pentru care i-am eliberat prezentul.

Comandantul Cercului Recrutare Brăila

Colonel [indescifrabil]

No. 18929

6 Noembrie 1933

sursa: SJAN BR, Colecția Agenții de vapoare Brăila, dosar 17/1933, f. 5.

CUPRINS

Ionel Cândea, <i>Brăila, oraș multicultural</i>	5
Camelia Hristian, „... Greci, Evrei, Ruși lipoveni, Turci... Brăila”.....	9
GRECII DIN BRĂILA	19
Haralambie Caravia, <i>Toate drumurile duc la Brăila</i>	21
Zamfir Bălan, <i>Panait Istrati</i>	25
Zamfir Bălan, <i>Perpessicius Dumitru Panaitescu</i>	33
<i>Interviuri</i> (Chestionar, selecție și sinteză - Camelia Hristian / Traducere – Marica Saridache).....	39
TURCII DIN BRĂILA	117
Ionel Cândea, <i>Date arheologice, arhivistice și antropologice privind populația orașului Brăila în timpul stăpânirii otomane (1538 – 1828)</i>	119
Ionel Cândea, <i>Vechile planuri ale orașului Brăila (1790; 1830). Ruși, turci și austrieci la Brăila</i>	143
Ionel Cândea, <i>Noutăți despre hrubele Brăilei. În căutarea lor</i>	153
<i>Interviuri</i> (Chestionar, selecție și sinteză - Camelia Hristian).....	161
EVREII DIN BRĂILA	201
Ghena Pricop, <i>Comunitatea Evreilor din Brăila (1830-1940). Societăți comerciale, firme individuale, embleme</i>	203
Ghena Pricop, <i>Integrarea Comunității Evreiești în viața culturală a Brăilei</i>	225
Ghena Pricop, <i>Personalități ale Comunității Evreiești din Brăila</i>	237
<i>Interviu cu domnul Silo Oberman</i> (Chestionar și selecție – Ghena Pricop / Imagine video – Gabriel Stoica)	241
Zamfir Bălan, <i>Mihail Sebastian (Josef Hechter)</i>	251
<i>Interviuri</i> (Chestionar, selecție și sinteză - Camelia Hristian)	259
RUȘII LIPOVENI DIN BRĂILA	331
Gabriela Cloșcă, <i>Rușii-lipoveni (staroverii) din Brăila. Repere istorice și culturale</i>	333
<i>Interviuri</i> (Chestionar - Camelia Hristian, selecție și sinteză - Evdochia Smaznov și Camelia Hristian)	345
CONCURS „DESCOPERĂ BRĂILA MULTIETNICĂ”	439
Cristian Constantin, <i>Etniile din Brăila - o problemă europeană (1919 - 1940)</i>	439

